รายงานการวิจัย

เรื่อง

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษา และหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

The Analytical Study of Relation of the Curriculum of Dhamma Studies and the School Curriculum in the Subject of Buddhist Studies

โดย

ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610758159

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษา และหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

The Analytical Study of Relation of the Curriculum of Dhamma Studies and the School Curriculum in the Subject of Buddhist Studies

โดย

ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๕๘

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
MCU RS 610758159
(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

The Analytical Study of Relation of the Curriculum of Dhamma Studies and the School Curriculum in the Subject of Buddhist Studies

By

Dr.Kamalas Phoowachanathipong
Buddhist Research Institute
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2558

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University
MCU RS 610758159
(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
ผู้วิจัย : ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์
ส่วนงาน : สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ปีงบประมาณ : ๒๕๕๘
ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๓) วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๔) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้ มีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) ผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่น จำนวน ๕ คน ๒) พระสอนศีลธรรม สังกัดสำนักเรียนดีเด่น จำนวน ๕ คน ๓) นักเรียนธรรมศึกษาจากสถาบันศึกษาดีเด่น จำนวน ๓๐ คน ด้วยวิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth interview) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพจากข้อมูลเอกสารและวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการศึกษาพบว่า

๑. การเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษา มีเนื้อหาสาระของโครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็น ๔ วิชาหลัก ธรรมศึกษาชั้นตรี ได้แก่ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) ธรรมศึกษาชั้นโทเพิ่มวิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (อุโบสถศีล) และธรรมศึกษาชั้นเอกเพิ่มหัวข้อ วิชาพุทธานุประวัติ วิชาวินัย (กรรมบถ) ในแต่ละระดับชั้นจะมีเนื้อหารายละเอียดมากขึ้นตามลำดับ เป็นเนื้อหาที่เน้นภาคทฤษฎี จัดการเรียนการสอนภายใต้สังกัดสำนักเรียน การวัดประเมินผลด้วยวิธีการสอบจัดโดยสำนักแม่กองธรรมสนามหลวง

๒. วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีโครงสร้างหลักสูตรสังเคราะห์อยู่ในหมวดพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในแต่ละหัวข้อ จะมีการสังเคราะห์หลักธรรมอื่นๆ เป็นโครงสร้างรอง โดยระดับประถมศึกษาสังเคราะห์ในหลักโอวาท ๓ ส่วนในระดับมัธยมศึกษาสังเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ มีรายละเอียดเนื้อหาแตกต่างกันตามระดับชั้น หลักธรรมในวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมอื่นๆที่สัมพันธ์กัน เนื้อหาสาระจะเน้นให้นักเรียนมีความเสื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเน้นการปฏิบัติ ศาสนพิธี หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ เพื่อให้นักเรียนนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน วิชาพระพุทธศาสนาอยู่ในหมวดสังคมศึกษา มีการสร้างตัวชี้วัดตามวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ และการวัดประเมินผลการเรียนรู้อย่างชัดเจน

๓. หลักสูตรธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เนื่องจากโครงสร้างหลักสูตรแตกต่างกัน โดยบางหลักธรรมมีหัวข้อธรรมที่ตรงกัน แต่เนื้อหาสาระแตกต่างกัน เมื่อวิเคราะห์เป็นรายวิชาพบว่า วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาพุทธานุประวัติ มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละช่วงชั้นมากที่สุด

๔. หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยภาพรวมในแต่ละช่วงชั้นที่แตกต่างกัน โดยหลักสูตรธรรมศึกษามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ ค่อนข้างน้อยมาก เมื่อวิเคราะห์เป็นรายวิชาพบว่า วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาพุทธานุประวัติ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากกว่าวิชาอื่น และวิชาเรียงความกระทู้ธรรมไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้นการศึกษา

แนวทางการส่งเสริมธรรมะและหลักสูตรธรรมศึกษาในสถานศึกษามีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรม นักเรียน โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีบทบาทในการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา พระสอนศีลธรรมเป็นผู้มีบทบาทในการประสานกับโรงเรียน ทำกิจกรรมส่งเสริมวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาร่วมกับโรงเรียน จัดหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมคำสอน สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน นักเรียนส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นโดยรวมพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาค่อนข้างยากต่อความเข้าใจในระยะเวลาที่มีจำกัด ทำให้นักเรียนไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง ข้อเสนอแนะคือ ควรจัดเวลาเรียนเพิ่มขึ้น และปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้ง่ายต่อความเข้าใจ และใช้เทคนิคการสอนที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

Research Title : The Analytical study of Relation of the Curriculum of Dhamma Studies and the School Curriculum in the Subject of Buddhist Studies
Researchers : Dr.Kamalas Phoochanathipong
Department : Buddhist Research Institute, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Fiscal Year : 2558/ 2015

Abstract

This objectives of this research were: 1) to study the essential contents of the curriculum of Dhamma Studies; 2) to study the essential contents of the school curriculum in the subject of Buddhist Studies; 3) to analytically compare the accordance and difference of the essential contents between the Curriculum of Dhamma Studies and the Curriculum of Buddhist Studies in Thai schools; and 4) to analyze the relation of the essential contents of Curricula of Dhamma Studies and Buddhist Studies in Thai schools.

This research is qualitative with specific choosing of 3 Key informants sample groups, i.e.1) 5 outstanding administrators of educational institutions; 2) 5 monks teaching morals; and 3) 30 students of Dhamma Studies from the outstanding educational institutions. The collective information is made by in-depth interviews; and the tools used in the research are: the interviewing form, the analysis of the contents from related documents, and the Empirical Investigation.

From the research, it is found that:

1) The essential contents of teaching-study curriculum of Dhamma Studies consist of the structure of 4 key subjects, i.e. for Elementary Level: Dhamma Solving Essay, Dhammas, Buddha's Background and Religious Ceremonies, and Vinayas (the Five Sila and the Five Dhammas); for Secondary Level, the added-up are the subjects of Buddha's Disciples' Background and Religious Ceremonies, and Vinaya (Uposathas**Ī**la); and for the Advanced Level, the added-up are the subjects of Buddha's Boundary Background, and Vinaya (Kammapatha). In each level, there will be more details of the contents, respectively, and emphasizing on theories. The management of teachings and studies is under study institutes, evaluations under the examination arrangement of the Central Dharma Testing Service Headquarters of Thailand.

2) The subject of Buddhist Studies in Thai schools has its curriculum structure synthesized in the group of the Triple Gems of the Buddha, the Buddha's Dhamma teachings and the Monks of which each item consists of the other synthesized Dhamma principles as the minor structure, i.e. the Three Teachings for Primary School Level, the Four Noble Truths for High School Level, with different content details according to each school grade. The connection of Dhamma principles and other related ones in the subject of Buddhist Studies are emphasized; the essential contents are to bring faith towards the Triple Gems to students and to emphasize the practices, religious ceremonies, Buddhists' duties and manners that they can apply to their daily lives. The subject of Buddhist Studies is in the group of Social Studies, with the index making according to the objectives of learning, and the clear measurement of learning evaluation.

3) The curriculum of Dhamma Studies is mostly not in accordance with the curriculum of Buddhist Studies in Thai schools because of the difference of each curriculum; for instance, in some Dhamma principles, there are matching Dhammas but the essential contents are different. Analyzing according to each subject, it is found that the subjects of the Buddha's Background and Religious Ceremonies, the Buddha's Disciples' Background and Religious Ceremonies and Buddha's Boundary Background have the most conformity with the curriculum of Buddhist Studies in each range.

4) In conclusion, the Curriculum of Dhamma Studies in Elementary Level, Secondary Level and Advanced Level is differently related to the subject of Buddhist Studies in schools in each range. It can be seen that the curriculum of Dhamma Studies is very least related to the subject of Buddhist Studies in the first range. In the subject by subject analysis, it is found that the subjects of Buddha's Background and Religious Ceremonies, Buddha's Disciples' Background and Religious Ceremonies and Buddha's Boundary Background are mostly related to the curriculum of the subject of Buddhist Studies in schools more than other subjects; and the subject of Dhamma Solving Essay has no connected relation with the curriculum of Buddhist Studies in schools in every educational range.

The way to promote Dhammas and Dhamma Studies in educational institutes consists of 3 important factors, i.e. administrators, monks teaching morals and students in that the administrators are the ones who set up policies and have such the roles to initiate and give opportunities for studying and teaching Dhamma Studies in the educational institutes; monks teaching morals are the ones whose roles are to coordinate with schools, perform activities to enhance the means of

Buddhist practices together with schools, arrange the curriculum of studying and teaching Dhamma Studies for students to gain knowledge and understanding of Dhamma principles of teachings in order to be able in bringing them to really use in their daily lives. All in all, most students share their opinions that the curriculum of Dhamma Studies has too difficult contents to understand in the limited period of time; this causes students not able to correctly understand Dhammas. Suggests are to arrange more study time and to adjust curriculum contents to be easily understood, including to use techniques that the students can increasingly learn.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความกรุณาอย่างสูง จากคณาจารย์ และผู้ที่เกี่ยวข้องหลายท่าน จึงขออนุโมทนา กราบขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาสุทิตย์ อาภากโร, ดร. ที่ปรึกษาโครงการวิจัย ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ พระวินัยเมธี หัวหน้าฝ่ายบริหารทั่วไป สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง พระมหาชุติภัค อภินนฺโท ผู้อำนวยการส่วนงานวางแผนและส่งเสริมการวิจัย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์. ผศ.รังษี สุทนต์ ดร.อำนาจ บัวศิริ ดร พรรณี บุญประกอบ ดร.มนัส บุญประกอบ ที่กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ เพื่อแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องของงาน ตลอดระยะเวลาของการวิจัย

ขอกราบขอบพระคุณ พระมหาราชัน จิตฺตปาโล ผู้อำนวยการส่วนสถาบันภาษา พระมหานิรุต มนฺตภาณี นักวิชาการศึกษา สำนักงานพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผศ.ดร.มนตรี สิระโรจนานนท์ ผศ.ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ ดร.ศศิวรรณ กำลังสินเสริม คุณขวัญตระกูล บุทธิจักร สำนักงานพระสอนศีลธรรม พระสอนศีลธรรมสังกัดสำนักเรียนดีเด่น ผู้บริหารสถาบันการศึกษาดีเด่น ทุกรูป/ท่าน และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ทุกคน ที่ให้ข้อมูลและคำปรึกษาที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณกัลยาณมิตรที่ดี ดร.อัครนันท์ อริยศรีพงษ์ คุณชนารัสมิ์ ศิวศรัณพงศ์ และคุณจักรกฤช วิทวัสศุกล ที่คอยช่วยเหลือและเป็นกำลังใจในวิจัยครั้งนี้

ความสำเร็จและคุณค่าของงานเล่มนี้ทั้งหมด ขอน้อมถวายเพื่อเป็นพุทธบูชาแด่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพื่อตอบแทนพระคุณบิดา มารดา ผู้มีพระคุณและคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ชี้แนะแนวทางการวิจัย จนผู้วิจัยมีพัฒนาการและความก้าวหน้าทางวิชาการมากยิ่งขึ้น

ดร. กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์
๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๘

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(ก)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(ค)
กิตติกรรมประกาศ	(ฉ)
สารบัญตาราง	(ญ)
สารบัญภาพ	(ฏ)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย	๕
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๖
๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๗
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย	๙
บทที่ ๒ การศึกษาเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษา	๑๐
๒.๑ ประวัติความเป็นมาของหลักสูตรธรรมศึกษา	๑๐
๒.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของหลักสูตรนักธรรม	๑๐
๒.๑.๒ พัฒนาการของหลักสูตรธรรมศึกษา	๑๓
๒.๑.๓ ประวัติความเป็นมาของการจัดการสอบนักธรรมและธรรมศึกษา	๑๔
๒.๒ ความสำคัญและประโยชน์การศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษา	๑๙
๒.๓ หลักสูตรธรรมศึกษาฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗	๒๒
๒.๓.๑ รายละเอียดเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา	๒๒
๒.๓.๒ โครงสร้างของหลักสูตรธรรมศึกษา	๓๒
๒.๓.๓ การจัดการเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษา	๓๓
๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรธรรมศึกษา	๔๑
บทที่ ๓ การศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๔๓
๓.๑ ประวัติและความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๔๓
๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของวิชาพระพุทธศาสนา	๔๓
๓.๑.๒ ความสำคัญของการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา	๔๕
๓.๒ พัฒนาการหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๕๑
๓.๓ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑	๕๓
๓.๓.๑ โครงสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน	๕๓
๓.๓.๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	๕๗

๓.๓.๓. ตัวชี้วัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ๗๖
๓.๓.๔ วัตถุประสงค์ของสาระการเรียนรู้และผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้
วิชาพระพุทธศาสนา ๘๔
๓.๓.๕ ตัวชี้วัดพัฒนาทักษะการคิดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศาสนา
ศีลธรรม จริยธรรม ๘๘
๓.๓.๖ บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ๙๑
๓.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๙๓
บทที่ ๔ การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาหลักสูตรธรรม
ศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๙๗
๔.๑. วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหา
สาระหลักสูตร ๙๗
๔.๑.๑ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน.... ๙๗
๔.๑.๒ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๑๓๐
๔.๑.๓ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน .. ๑๖๑
๔.๒ สรุปเนื้อหาสาระของธรรมศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนา
แต่ละระดับชั้นเรียน ๑๘๓
๔.๒.๑ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ ..... ๑๘๓
๔.๒.๒ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๒ ..... ๑๘๕
๔.๒.๓ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ ..... ๑๘๗
๔.๒.๔ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ ..... ๑๘๙
๔.๒.๕ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๕ ..... ๑๙๑
๔.๒.๖ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ ..... ๑๙๓
๔.๒.๗ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑..... ๑๙๕
๔.๒.๘ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๒..... ๑๙๗
๔.๒.๙ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓..... ๑๙๙
๔.๒.๑๐ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖..... ๒๐๑

๔.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน..... ๒๐๓
๔.๓.๑ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๑..... ๒๐๔
๔.๓.๒ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๒..... ๒๐๕
๔.๓.๓ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๓..... ๒๐๖
๔.๓.๔ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๔..... ๒๐๗
๔.๔ แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา..... ๒๑๐
๔.๔.๑. นโยบายการส่งเสริมธรรมะและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันศึกษา..... ๒๑๑
๔.๔.๒ กระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา..... ๒๑๒
๔.๔.๓ การนำหลักธรรมะจากการเรียนธรรมศึกษาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน..... ๒๑๔
บทที่ ๕ บทสรุปและข้อเสนอแนะ..... ๒๑๙
๕.๑ บทสรุป..... ๒๑๙
๕.๒ ข้อเสนอแนะ..... ๒๒๔
บรรณานุกรม..... ๒๒๖
ภาคผนวก
ภาคผนวก ก..... ๒๓๑
ภาคผนวก ข..... ๒๔๘
ภาคผนวก ค..... ๒๕๐
ภาคผนวก ง..... ๒๖๑
ประวัติผู้วิจัย

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ ๒.๔ แสดงสถิติผลการสอบธรรมศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๕๗	๓๗
ตารางที่ ๒.๕ แสดงสถิติผู้สอบธรรมศึกษาตามระดับการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๗	๓๘
ตารางที่ ๒.๖ แสดง ๑๐ อันดับสำนักเรียนที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมากที่สุด	๓๙
ตารางที่ ๓.๑ โครงสร้างเวลาเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑	๕๕
ตารางที่ ๓.๒ แสดงรายละเอียดเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาระดับชั้นประถมศึกษา	๖๑
ตารางที่ ๓.๓ รายละเอียดเนื้อหาสารการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาระดับชั้นมัธยมศึกษา	๖๗
ตารางที่ ๓.๔ แสดง ตัวชี้วัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาระดับประถมศึกษา	๗๕
ตารางที่ ๓.๕ แสดง ตัวชี้วัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษา	๗๙
ตารางที่ ๓.๖ แสดงตัวชี้วัดมาตรฐานการเรียนรู้ ส. ๑.๒	๘๒
ตารางที่ ๔.๑ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๑	๙๘
ตารางที่ ๔.๒ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๒	๑๐๖
ตารางที่ ๔.๓ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๓	๑๑๔
ตารางที่ ๔.๔ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๔	๑๒๓
ตารางที่ ๔.๕ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับวิชาพระพุทธศาสนาในพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๑	๑๓๐
ตารางที่ ๔.๖ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับวิชาพระพุทธศาสนาในพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๒	๑๓๘

ตารางที่ ๔.๗ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่าง
ของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับวิชาพระพุทธศาสนา
ช่วงชั้นที่ ๓ ..... ๑๔๕
ตารางที่ ๔.๘ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของ
เนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาโทกับวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๔ ..... ๑๕๓
ตารางที่ ๔.๙ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของ
เนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๑..... ๑๖๑
ตารางที่ ๕.๑๐ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของ
เนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๒ ..... ๑๖๖
ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่าง
ของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนา
ช่วงชั้นที่ ๓ ..... ๑๗๑
ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของ
เนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
ช่วงชั้นที่ ๔ ..... ๑๗๗
ตารางที่ ๔.๑๓ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป.๑..... ๑๘๓
ตารางที่ ๔.๑๔ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท
ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป.๒..... ๑๘๕
ตารางที่ ๔.๑๕ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี
ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป.๓..... ๑๘๗
ตารางที่ ๔.๑๖ ตารางเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษา
ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ๔..... ๑๘๙
ตารางที่ ๔.๑๗ สรุปเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษา
ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป. ๕..... ๑๙๑
ตารางที่ ๔.๑๘ สรุปเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษา
ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ๖..... ๑๙๓
ตารางที่ ๔.๑๙ ตารางเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษา
ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๑..... ๑๙๕
ตารางที่ ๔.๒๐ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี
ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๒..... ๑๙๗
ตารางที่ ๔.๒๑ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี
ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๓..... ๑๙๙
ตารางที่ ๔.๒๒ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี
ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๔-๖..... ๒๐๑

สารบัญแผนภาพ

เรื่อง	หน้า
แผนภาพที่ ๑.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย	๗
แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงผังมโนทัศน์โครงสร้างวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี	๓๒
แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงผังมโนทัศน์โครงสร้างวิชาธรรมศึกษาชั้นโท	๓๓
แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงผังมโนทัศน์โครงสร้างวิชาธรรมศึกษาชั้นเอก	๓๓
แผนภาพที่ ๓.๑ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๑	๘๔
แผนภาพที่ ๓.๒ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๒	๘๕
แผนภาพที่ ๓.๓ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๓	๘๖
แผนภาพที่ ๓.๔ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๔	๘๗
แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยง ของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๒๐๔
แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยง ของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๒๐๕
แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยง ของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๒๐๖
แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยง ของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	๒๐๗
แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษา กับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น	๒๐๘
แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงการเชื่อมโยงการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษา ที่เหมาะสมกับช่วงชั้น	๒๑๐
แผนภาพที่ ๔.๗ แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา	๒๑๖

บทที่ ๑
บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง มีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด และพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมหรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อน สวยงาม มีความรัก ความเมตตา และความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีหลักคำสอนที่มีลักษณะเป็นสากล ประกอบด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลที่สามารถให้พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการที่วางไว้อย่างเป็นระบบ มิได้เป็นคำสอนที่บังคับให้ต้องเชื่อ ต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อพิสูจน์ ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องจะมีบุคลิกภาพสง่างาม มีจิตใจเยือกเย็นและเป็นสุข และเป็นบุคคลที่สังคมปรารถนามากที่สุด[๑] ในการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ถือเปนภาระกิจหลักในทางสรางสรรคของสังคม ที่มีผลลึกซึ้งและยาวไกล พรอมกันนั้นก็เปนเรื่องของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเปนพื้นฐานและเปนรากเหงาที่ยึดเหนี่ยวสังคมไว และทำให้สังคมไทยมีลักษณะที่เปนแบบฉบับของตัวเอง เมื่อมองโดยภาพรวมพระพุทธศาสนาถูกจัดเปนวิชาสำหรับเรียนรู โดยสถานะหลัก ๒ อย่าง คือ ๑) ในฐานะที่เปนระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนสวนใหญหรือเปนแหลงคำสอน จริยธรรมของประเทศ และ ๒) ในฐานะที่เปนสวนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมไทย ทั้งในดานวัตถุธรรมและในดานนามธรรม ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมมากที่สุดอยางหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคม มาตรฐานการดำเนินชีวิตสำหรับผูนับถือ และเปนสภาพแวดลอมอันกวางใหญทางสังคมสำหรับผูมิไดนับถือ[๒] ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวิชาพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย เป็นแหล่งคำสอนคุณธรรมจริยธรรม ที่พุทธศาสนิกชนคนไทยควรจะมีความรู้ความเข้าใจ นำไปปฏิบัติ ให้กลมกลืนกับวิถีชีวิตเพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ท่ามกลางบริบทแห่งสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะที่ปัญหาศีลธรรมและจริยธรรมกลับทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น แม้สังคมไทยจะตระหนักถึงปัญหานี้กันอย่างกว้างขวางและคำนึงวิชาพระพุทธศาสนาว่ามีความสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าว แต่พื้นฐานการศึกษาของสังคมไทยที่เป็นสิ่งบ่มเพาะความดีและศีลธรรมของพลเมืองในชาติไทยนั้น กลับมีอัตราเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะวิชาพระพุทธศาสนาในจำนวนอัตราส่วนที่ลดลงมาเกือบตลอด แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มีการศึกษาหรือการวิจัยอย่างจริงจังว่าอัตราการเรียนวิชาพระพุทธศาสนานั้น ควรจะมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมไทยมากน้อย

---

[๑] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑.

[๒] พระธรรมปฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ทางสายอิสระภาพทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หนา ๓-๔.

เพียงใด แต่วิชาพระพุทธศาสนาย่อมมีผลต่อความสงบสุข [๓] โดยจะกล่าวได้ว่า การจัดการเรียนสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาหรือในโรงเรียนนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังประสบความล้มเหลวในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะวิธีสอนส่วนใหญ่มุ่งสอนเนื้อหาสาระตามแบบเรียนมากกว่าการสอนให้รู้ถึงแก่นของพระพุทธศาสนา นักเรียนไม่สามารถจดจำเนื้อหาสาระได้ทั้งหมด ขาดการคิดวิเคราะห์ และไม่สามารถนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติได้ นอกจากนี้ยังพบปัญหาเกี่ยวกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ได้แก่ ความไม่เข้าใจเนื้อหาสาระที่ปรากฏในหลักสูตร ปัญหาเกี่ยวกับวิธีสอน โดยเฉพาะแนวทางการนำพุทธวิธีและวิธีคิดแบบโยนิโส-มนสิการมาแก้ปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนที่ไม่สนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร โดยครูสังคมศึกษาที่สอนวิชาพระพุทธศาสนามีความต้องการสื่อการสอนที่เหมาะสม ได้แก่ ชุดฝึกอบรมทางไกล เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาการสอนต่อไป[๔] จากสถานการณ์ปัญหาการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญหนึ่งที่ทุกฝ่ายควรหันมาหาปรับแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือการสอนเสริมศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมนักเรียนให้เป็นคนดีในแนวทางอื่นๆ และร่วมกันหาทางออกของปัญหาดังกล่าวข้างต้น

การศึกษานักธรรมเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือธรรมวินัยในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น ได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย และเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมและเป็นการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มต้นมาจนปัจจุบัน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาหลักสูตรสำหรับฆราวาสเรียกว่า ธรรมศึกษา มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก เพื่อเปิดโอกาสให้ฆราวาสได้ประโยชน์จากการศึกษาธรรมมากยิ่งขึ้น[๕] โดยในปัจจุบันมีการนำหลักสูตรธรรมศึกษาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ ทุกสังกัด ตั้งแต่พื้นฐาน อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา โดยจะแสดงผลในแบบแสดงผลการเรียนด้วย เพื่อสร้างคนไทยให้มีคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางวิชาการ แต่ยังพบปัญหาผู้เรียนธรรมศึกษายังสอบไม่ผ่านถึงร้อยละ ๔๐ ซึ่งสมเด็จพระวันรัต ในฐานะแม่กองธรรมสนามหลวงได้เป็นประธานในพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา ระหว่างสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) รวม ๗ หน่วยงาน ร่วมมือกันจัดการเรียนการสอนและการสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทั้งในและนอกระบบการศึกษา โดยให้ถือเป็นส่วน

---

[๓] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **"หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย: รุ่งเรืองหรือร่วงโรย",** วารสารศิลปะศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๙): ๑๕๔-๑๕๕.

[๔] สิริวรรณ ศรีพหล, **"การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษาเรื่องวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา",** รายงานวิจัย, มหาวิทยาสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔, หน้า ๒.

[๕] สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.gongtham.net/my_data/history_gongtham/index.php#๐๑ [๓๑ พ.ค. ๒๕๕๘].

หนึ่งของหลักสูตรการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนในทุกระดับที่นับถือพุทธศาสนาได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อันมีผลต่อความเจริญมั่นคง สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความรู้คู่คุณธรรมและเสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียนห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม รวมทั้งจะขยายไปสู่ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ รวมทั้งผู้ปกครองด้วย จากสถิติย้อนหลัง ปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖ มีผู้เรียนธรรมศึกษาและขอสอบนักธรรมชั้นต่าง ๆ รวม ๑.๖-๑.๘ ล้าน[๖]

อย่างไรก็ตามกระบวนการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ยังไม่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง เนื่องจากมีการมุ่งเน้นในการจัดการสอบวัดผลเชิงปริมาณเป็นหลัก โดยการจัดการสอบธรรมศึกษาทั่วประเทศทุกปี ไม่มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาเป็นระบบในสถาบันการศึกษา จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษายังพบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ เนื้อหาสาระของหลักสูตรไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวุฒิภาวะผู้เรียน ภาษาที่ใช้ในหนังสือ แบบเรียนตำราเรียน ยากต่อการทำความเข้าใจ ขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ขาดการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ดังนั้นควรจะมีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของธรรมศึกษา โดยขอความร่วมมือจากภาครัฐและภาคเอกชนในการสนับสนุนการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา และการจัดอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ควรเน้นคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนธรรมธรรม ให้สอดคล้องกับการนำปรับใช้ในชีวิตได้[๗]

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นและบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้านแล้ว จึงได้มีแนวคิดว่าจะขยายพระสอนศีลธรรมให้เข้าไปสอนโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๘-๒๕๕๐ ซึ่งแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวะศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ ๖๐๐ รูป ภายหลังต่อมาจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอนศีลธรรม ไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)

---

[๖] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑-๒., กระทรวงศึกษาธิการ, **ศธ.ลงนามข้อตกลงจัดการเรียน "ธรรมศึกษา" ในสถานศึกษา**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php [๓๑ พ.ค. ๒๕๕๘].

[๗] สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **"การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย: ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น",** การศึกษาวิจัย, สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙, หน้า ๗๑-๗๙.

ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง และมีเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอนฯให้มากขึ้นเป็น ๒๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย[๘]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ไทยอยู่ในกำกับของรัฐบาล ได้ร่วมส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ปัจจุบันรัฐบาลให้มหาวิทยาลัยบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งมีพระสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นเข้าไปช่วยสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ จำนวน ๑๘,๐๐๐ รูป [๙] โดยมอบหมายให้สำนักงานพระสอนศีลธรรม เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสอนศีลธรรมในสถานศึกษา มีหน้าที่ในการวางแผน ผลิต กำกับดูแลพัฒนาและประเมินพระสอนศีลธรรม อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการวางแผนและประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่างๆทั่วประเทศ[๑๐] นอกจากนี้เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์คือนักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรมโดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการอย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้องพร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงาม[๑๑] จากการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพบว่า พระสอนศีลธรรมสามารถสอนให้นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีสมาธิในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาอื่นๆ ทำให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในเรื่องต่างๆได้ดี นับได้ว่าโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก่อให้เกิดผลดีในการพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง[๑๒] นอกจากนี้ยังมีโครงการการพัฒนาประสิทธิภาพให้แก่พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน เป็นหลักสูตรเฉพาะ เช่น เทคนิคการสอน การสร้างสื่อการสอน หรืออื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มีการจัดอบรมเป็นการเฉพาะและที่สำคัญคือ ขณะนี้

---

[๘] สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.krupra.net/new/index.php?url=newmonk_lst [๒๘ พ.ค.๒๕๕๘].

[๙] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **รายงานผลการประเมินโครงการ งานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒-๑๓.

[๑๐] สำนักงานพระสอนศีลธรรม สำนักงานอธิการบดี, **รายงานผลการดำเนินงาน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗**, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗, หน้า ๒๑. (เอกสารอัดสำเนา).

[๑๑] สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.krupra.net/new/index.php?url=newmonk_lst [๒๘ พ.ค. ๒๕๕๘].

[๑๒] พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล,**รายงานผลการประเมินพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรุงเทพฯ: เชนปริ้นติ้ง**, ๒๕๕๕ หน้า ๑๖๓-๑๗๘.

มหาวิทยาลัยกำลังจัดหลักสูตรประกาศนียบัตรพระสอนศีลธรรม จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ให้แก่พระสอนศีลธรรม เปิดโอกาสให้พระสอนศีลธรรมที่ยังมีพื้นฐานความรู้ยังไม่จบ ม.๖ หรือจบแล้ว แต่ยังไม่จบปริญญาตรี ก็สามารถมาเรียนหลักสูตรประกาศนียบัตรพระสอนศีลธรรมที่มหาวิทยาลัยจัดขึ้นได้ หลักสูตรนี้จะช่วยเพิ่มเทคนิคการสอน การสร้างสื่อการสอน หรือวิทยาการอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน[๑๓]

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสอนศีลธรรมให้กับนักเรียน และสภาพปัญหาอุปสรรคการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน ฉะนั้น การศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรทั้ง ๒ หลักสูตร และการส่งเสริมการสอนเสริมเนื้อหาสาระธรรมศึกษาในโรงเรียน น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งบทบาทพระสอนศีลธรรมมีความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน ดังนั้นในการวิจัยครั้งมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาและเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนสอบธรรมศึกษามากยิ่งขึ้น ตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง โดยผู้วิจัยเล็งเห็นว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในการชี้ให้เห็นถึงแนวความคิด วิธีการสอนศีลธรรม และเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมในสถาบันศึกษาได้ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้นักเรียนได้ดำเนินชีวิตประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การสร้างเยาวชนเป็นคนดีที่มีคุณภาพในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๑.๒.๔ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ เนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ เนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็นอย่างไร

---

[๑๓] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **สรุปงานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: หจก.เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๖), หน้า ๔๑

๑.๓.๓ ความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็นอย่างไร

๑.๓.๔ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรธรรมศึกษา ได้แก่ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก และหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘ ถึง เดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ รวมเป็นระยะเวลา ๓ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

หลักสูตรธรรมศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาธรรมในพระพุทธศาสนาสำหรับฆราวาสตามหลักสูตรธรรมศึกษาฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗ แบ่งเป็น ๓ ระดับชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก

หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน หมายถึง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในกลุ่มสาระเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาพื้นฐาน พุทธศักราช พ.ศ. ๒๕๕๑

ช่วงชั้น หมายถึง การแบ่งระดับการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ คือ ช่วงชั้นที่ ๑ ระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๒ คือ ระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔-๖ ช่วงชั้นที่ ๓ คือ ระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๔ คือ ระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๔-๖

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องหลักสูตรธรรมศึกษา และหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ดังนี้

แผนภาพที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

๑.๗.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา โครงสร้างของหลักสูตรและเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ตลอดจนศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เนื้อหา และการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ข้อมูล (Empirical Investigation) เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

๑.๗.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) แบบเจาะจง (Purposive sampling) มี ๓ กลุ่มได้แก่ ๑) ผู้บริหารสถาบันการศึกษาดีเด่น จำนวน ๕ คน ๒) ครูพระสอนศีลธรรม สังกัดสำนักเรียนดีเด่น ๕ รูป ๓) นักเรียนธรรมศึกษาตรี ๑๐ คน นักเรียนธรรมศึกษาชั้นโท ๑๐ คน นักเรียนธรรมศึกษาชั้นเอก ๑๐ คน รวมทั้งหมดจำนวน ๓๐ คน จากโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัยและโรงเรียนโพธิสารพิทยากร โดยกำหนดเกณฑ์คุณสมบัติ คือ บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการสอบธรรมศึกษา ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาทุกชั้นมากที่สุด จากการจัดอันดับผลการสอบธรรมสนามหลวง ส่วนกลาง อันดับ ๑ ถึง ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ (ดูรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิภาคผนวก)

๑.๗.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ๒ ประเภท คือ

๑) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Standardized or Structured Interview) เป็นการใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประกอบด้วยคำถามมีประเด็น ได้แก่ ประโยชน์ของการเรียนธรรมศึกษา การนำหลักธรรมไปใช้ในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด เนื้อหาสาระธรรมศึกษามีความยากง่ายมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

๒) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structure Interview or Unstructured Inteview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ คือ เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่จำเป็นต้องใช้คำถามที่เหมือนกันหมดกับผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน การสัมภาษณ์โดยวิธีนี้อาจใช้วิธีให้ผู้ตอบแสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นออกมาโดยอิสระ เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In depth interview) ได้แก่ นโยบายและแนวทางการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน การส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นต้น

ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหา ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

๑.๗.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ธรรมศึกษาและเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ใช้เป็นกรอบมโนทัศน์ในการศึกษาเก็บข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหา ไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เทคนิคการตอบแบบสัมภาษณ์และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งใช้แนวทางการสัมภาษณ์ที่เน้นความคิดของคน โดยเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลบอกเล่าให้ฟัง เป็นหลักการสนทนาในลักษณะบรรยากาศอิสระในการถาม โดยลักษณะคำถามเชิงลึกแบ่งเป็น ๑) คำถามหลัก (main question) ๒) คำถามเพื่อขอรายละเอียดและความชัดเจนหรือคำถามไล่เรียง (probes) เพื่อให้เกิดความชัดเจน ๓) คำถามเพื่อตามประเด็นหรือคำถามติดตาม (Follow-up question) เพื่อขยายสิ่งที่พูดไปแล้ว (Rubin and Rubin,๑๙๙๕ อ้างถึงในสุชาติ ประสิทธิรัฐสินธุ์และกรรณิการ์ สุขเกษม, ๒๕๕๑) [๑๔]

๑.๗.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสารด้วยวิธีการนำข้อมูลหลักทั้งหมดมาวิเคราะห์เนื้อหา ในลักษณะจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล การเชื่อมโยงความสำคัญของข้อมูล วิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของเนื้อหา เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เพื่อประมวลประเด็นสำคัญของข้อมูลทั้งหมด รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุปในการนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา แบบตาราง โครงสร้าง แผนภาพ และภาพประกอบเอกสาร

---

[๑๔] สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล.** (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๑).

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้จากงานวิจัย

๑.๘.๑ ได้ทราบเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาทุกระดับชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก

๑.๘.๒ ได้ทราบเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา

๑.๘.๓ ได้ทราบถึงความสอดคล้องและความแตกต่างของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๑.๘.๔ ได้ทราบถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๑.๘.๕ มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ข้อมูลไปเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา การสอนธรรมศึกษา เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพ การบริการวิชาการ และพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรม

๑.๘.๖ พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้บริหาร ระดับผู้นำทั้งภาครัฐและภาคเอกขน ได้ข้อมูลไปเพื่อเป็นการปรับปรุงการพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระสังคม ศาสนาและวัฒนธรรมให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น

บทที่ ๒
การศึกษาเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษา

ในบทนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาในหัวข้อเรื่องเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของหลักสูตรธรรมศึกษา พัฒนาการของหลักสูตรธรรมศึกษา เนื้อหาสาระของหลักสูตรที่ประกาศใช้จนถึงปัจจุบัน ประโยชน์ของการศึกษาธรรม ตลอดจนถึงสำนักเรียนและสถิติการสอบธรรมศึกษา ตามลำดับดังไปนี้

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของหลักสูตรธรรมศึกษา

ประวัติความเป็นมาของหลักสูตรธรรมศึกษาเกี่ยวเนื่องกับหลักสูตรนักธรรม ที่มีการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรนักธรรมขึ้นก่อน ซึ่งเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรในสมัยนั้น ต่อมาได้พัฒนาเป็นหลักสูตรธรรมศึกษาสำหรับฆราวาส โดยการจัดการศึกษาตามหลักสูตรธรรมศึกษาถือว่าเป็นการพัฒนาต่อจากหลักสูตรนักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสได้ทรงวางแนวทางไว้ ซึ่งหลักสูตรธรรมศึกษาจัดอยู่ในประเภทงานของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา[๑] โดยมีประวัติความเป็นมาดังนี้

๒.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของหลักสูตรนักธรรม

๑ ประวัติความเป็นมา

ตั้งแต่สมัยโบราณสืบมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์ การศึกษาของพระภิกษุสามเณร มีอยู่อย่างเดียวคือ การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งมีวิธีการสอนและการสอบตามประเพณีดั้งเดิม คือ การแปลด้วยปาก สืบต่อมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี อยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน พระภิกษุสามเณรผู้สอบพระปริยัติธรรมได้ ทรงยกย่องแต่งตั้งเป็นเปรียญ แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยา เรียกว่า “บาเรียน” จัดเป็น ๓ ชั้น คือ ชั้น ๑ เรียกว่าบาเรียนเอก ชั้น ๒ เรียกว่า บาเรียนโท ชั้น ๑ เรียกว่า บาเรียนตรี หลักสูตรที่สำหรับเล่าเรียนและสอบความรู้ ใช้พระไตรปิฎกเป็นอักษรขอมจารึกลงในใบลาน ผู้แปลได้พระสูตรที่คณะกรรมการกำหนดให้ได้เป็นบาเรียนตรี แปลได้พระสูตรพระวินัยเป็นบาเรียนโท แปลได้ทั้งพระสูตรทั้งพระวินัยทั้งปรมัตถ์เป็นบาเรียนเอก ครั้นถึงกรุงรัตนโกสินทร์ ในรัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้แก้ไขหลักสูตรที่สำหรับใช้สอนและสอบปริยัติธรรมเสียใหม่ เพื่อให้พระภิกษุสามเณร ผู้รับการศึกษามีความรู้ดีขึ้นกว่าเดิม โดยจัดชั้นบาเรียนเป็นประโยคๆ ผู้สอบได้ตั้งแต่ ๓ ประโยคขึ้นไป จึงจะนับเป็นบาเรียน เรียงตามลำดับชั้นบาเรียน ๓ บาเรียน ๔ ประโยค ตามลำดับขึ้นไป จนถึง ๙ ประโยค[๒]

---

[๑] พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) *สนามหลวงแผนกธรรม : อดีต ปัจจุบัน อนาคต.***ในหนังสือสรุปการสัมมนาวิชาการและการบำเพ็ญกุศลเนื่องในมงคลสมัย “๑ ทศวรรษสนามหลวงแผนกธรรม”**. (สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง: โรงพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๒.

[๒] สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง**, การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี**, หน้า ๖๖.

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือที่เรียกว่า นักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นการศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาไทย เพื่อให้ภิกษุสามเณรผู้เป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาสามารถศึกษาพระธรรมวินัยได้สะดวกและทั่วถึง อันจะเป็นพื้นฐานนำไปสู่สัมมาปฏิบัติตลอดจนเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลออกไป การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่า ภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครอง และการแนะนำสั่งสอนประชาชน ดังนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรกนับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัดแต่งแก้กระทู้ธรรม

เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทย มีผลทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะเรียนรู้ได้ไม่ยาก จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุสามเณรทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ทางราชการได้ขอให้คณะสงฆ์กำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตร องค์สามเณรรู้ธรรม ขึ้น ต่อมาได้ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมนั้นเป็น “องค์นักธรรม” สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ทั่วไป ได้รับพระบรมราชานุมัติเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระทู้ธรรม และแปลภาษามคธเฉพาะท้องนิทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปจะเรียนรู้ได้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งหลักสูตรเป็น ๒ อย่างคือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม และ อย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถ บาลีไวยากรณ์และสัมพันธ์ และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้ที่เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรองค์นักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมชั้นตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวาง และแพร่หลายไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรกก็มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยคุณประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมา จึงทรงพระดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัชฌิมะ คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือมี

พรรษา ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบถึงทุกวันนี้ โดยปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มี สมเด็จพระวันรัต (พฺรหฺมคุตฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนาศาสนทายาทให้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาได้ได้ด้วยดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของคณะสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตถึงปัจจุบัน [๓]

๒ หลักสูตรนักธรรม

นับแต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้น ๆ ทั้งนี้ ก็เพื่อให้ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้น ๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ

- นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งยังอยู่ในภูมินวกะ มีพรรษาหย่อน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้
- นักธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงชั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้
- นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิเถระ มีพรรษาเกิน ๑๐ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงชั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรมและเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ดูแลสั่งสอนผู้อื่นได้

เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นนั้น ๆ ด้วย หนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จก็ทรงใช้หนังสืออื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปก่อน แม้นักธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้วพระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชาหลักสูตรนักธรรมทุกชั้น ซึ่งได้ปรับปรุงมาโดยลำดับนั้น มาถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงเป็นอันยุติได้ ดังนี้

หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือนวโกวาท
- ตำนาน (พุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิของสมเด็จพระสังฆราช (สา)
- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือนวโกวาท

หลักสูตรนักธรรมชั้นโท

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒

---

[๓] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖,** หน้า ๓๒๕-๓๒๘.

- ตำนาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือพุทธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก หนังสือสังคีติกถาและ หนังสือปฐมสมโพธิ
- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๑-๒

หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอื่น ๆ มีมงคลวิเสสกถา เป็นต้น
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน และวิปัสสนากรรมฐาน หนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร และคิริมานนทสูตร แปล
- ตำนาน (พุทธานุพุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิ หนังสือพุทธานุพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคีติกถา
- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓

พ.ศ. ๒๔๗๔ มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือ สำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๒ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ ๒ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภาษิตในที่อื่นมาอ้าง ๒ แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน

สำหรับนักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมต่างกัน ๓ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ ๓ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องสนิท และชักภาษิตในที่อื่นมาอ้าง ๓ แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน และ ได้เพิ่มเติมหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก คือให้สอบพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. ๑๒๑ อีกส่วนหนึ่ง และถือว่าเป็นวิชาสำคัญ ถ้าสอบวิชานี้ตกวิชาอื่นในชั้นเป็นอันตกไปด้วยกัน

หลักสูตรนักธรรมชั้นโทและชั้นเอกที่ปรับปรุงใหม่นี้ เริ่มใช้แต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นไป[๔]

๒.๑.๒ พัฒนาการของหลักสูตรธรรมศึกษา

การศึกษาธรรมศึกษาเกิดจากการดำริของคณะสงฆ์ที่จะจัดการศึกษาธรรมให้กับฆราวาส ให้ชื่อว่า ธรรมศึกษา โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมมิได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสวิสัยก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วยโดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก[๕]

ธรรมศึกษาตรี

การศึกษานักธรรมในครั้งนั้น เป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องทั้งในวงการคณะสงฆ์และในทางราชการ ผู้ที่สอบได้ประโยคนักธรรม เมื่อลาสิกขาออกไป ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ผู้สอบได้ประโยคนักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการยกย่องเว้นไม่ต้องสอบ ๑ ชุดวิชาเพราะประโยคนักธรรมชั้นตรีจัดเป็นชุดวิชาหนึ่งสำหรับการเลื่อน

---

[๔] แม่กองธรรมสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม,** (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๒-๔๓.

[๕] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๖,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒๗.

วิทยฐานะ ในเบื้องต้นคณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิงและชายเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตร ประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า “ธรรมศึกษาตรี” ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกันกับหลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติใช้เบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทนธรรมศึกษาตรี เปิดสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิงสมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

ธรรมศึกษาโท

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมศึกษาตรีกันเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ คณะสงฆ์จึงได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับฆราวาสให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น อันด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติธรรมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓

ธรรมศึกษาเอก

พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอก และอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นไป หลักสูตรธรรมศึกษาเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกสำหรับภิกษุสามเณรยกเว้นวินัยบัญญัติ

การศึกษานักธรรม อันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนา หรือธรรมวินัยในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้นได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนและการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดถึงความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การที่จะเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไปกับการศึกษาพระ-ปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มต้นมาจนบัดนี้ การศึกษานักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ได้ทรงตั้งขึ้นนี้ จึงนับว่ามีคุณประโยชน์ต่อการพระศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ การศึกษานักธรรมยังแผ่ประโยชน์ไปยังพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสด้วย ดังที่ฆราวาสจำนวนมากก็สนใจศึกษาและสอบธรรมศึกษากันเป็นจำนวนมากตลอดมาดังที่กล่าวแล้ว การที่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมวินัย นับว่ามีประโยชน์ต่อการที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคงได้ทางหนึ่ง[๖]

๒.๑.๓ ประวัติความเป็นมาของการจัดการสอบนักธรรมและธรรมศึกษา

การสอบนักธรรมอย่างเป็นทางการ ได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) เมื่อทางราชการขอให้มหาเถรสมาคมกำหนดหลักสูตร เพื่อเป็นเกณฑ์สามเณรรู้ธรรม สำหรับยกเว้นการเกณฑ์ทหาร สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ขณะทรงดำรงพระอิสริยยศเป็นกรมหมื่น และทรงเป็นประธานมหาเถรสมาคม จึงได้ทรงตั้งหลักสูตรองค์สามเณรรู้ธรรมขึ้น โดยทรง

---

[๖] แม่กองธรรมสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม,** (พิมพ์ครั้งที่ ๒), (นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๔๔-๔๕.

นำหลักสูตรที่ทรงใช้สอนพระใหม่ในวัดบวรนิเวศวิหารมานานแล้วนั่นเอง มาปรับปรุงเป็นหลักสูตร **องค์สามเณรรู้ธรรม**

การสอบองค์สามเณรรู้ธรรมได้มีขึ้นครั้งแรก ณ วัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ (ร.ศ. ๑๓๐) ในการสอบครั้งแรกนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานว่า มีการเรียกผู้ดำเนินการสอบว่าอย่างไร

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้มีการสอบองค์สามเณรรู้ธรรม ครั้งที่ ๒ เรียกว่า .สอบประโยคนักธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเป็นแม่กอง (ส่วนการสอบบาลีเรียกว่า ทรงเป็นประธาน) ต่อมาทรงปรับปรุงองค์สามเณรรู้ธรรมอีกครั้งหนึ่ง เรียกว่า **องค์นักธรรม** เพื่อเปิดโอกาสให้ทั้งภิกษุสามเณรเข้าสอบได้ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงรวมองค์นักธรรมประโยค ๑ และประโยค ๒ เข้าด้วยกันเป็น **นักธรรมชั้นตรี** การสอบ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ยังทรงเป็นแม่กอง (ส่วนการสอบบาลี ในปี พ.ศ. ๒๔๕๖ ประธานเปลี่ยนเรียกว่า อธิบดี)

พ.ศ. ๒๔๕๘ ปรากฏพระนาม กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เป็นแม่กองสนามหลวงในรายงานสอบความรู้นักธรรมในต่างจังหวัด

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงเป็นอธิบดี ในการสอบทั้งสอบนักธรรมและสอบบาลีและทรงตั้งพระเถระเป็น แม่กองตรวจธรรมรูปหนึ่งเป็นแม่กองตรวจบาลีรูปหนึ่ง ในปีนี้ทรงตั้งพระธรรมวโรดม สมเด็จพระวันรัต (จ่าย ปุณฺณทตฺโต) เป็นแม่กองตรวจธรรม (ส่วนแม่กองตรวจบาลีว่าง)

ถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ ปรากฏหลักฐานว่า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ พระญาณวราภรณ์ เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง พ.ศ. ๒๔๗๑ พระศาสนโศภณ (แจ่ม จตฺตสลฺโล) เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง ทั่วพระราชอาณาจักร

จึงสรุปได้ว่า การศึกษานักธรรมนั้น ในชั้นแรก สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา-วชิรญาณวโรรส ทรงอำนวยการด้วยพระองค์เอง ในการสอบสนามหลวงระยะแรก ทรงเป็นแม่กองเอง

ถึง พ.ศ. ๒๔๕๙ พระองค์จึงทรงดำรงอยู่ในฐานะอธิบดี คือดูแลรับผิดชอบการสอบทั้งหมด และทรงตั้งพระเถระเป็นแม่กองแผนกบาลีรูปหนึ่ง เรียกว่า แม่กองตรวจบาลี เป็นปี ๆ ไป ส่วนการสอบนักธรรมในสนามมณฑลหรือสนามจังหวัด ทรงตั้งพระเถระจากส่วนกลางหรือเจ้าคณะมณฑลเป็นแม่กองในการสอบ เป็นปี ๆ ไปเช่นกัน สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ พระองค์นั้นจึงทรงอยู่ในฐานะแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นพระองค์แรก

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๔๕๙ สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ทรงตั้ง พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ เป็นแม่กองสนามหลวง แผนกธรรม คำว่า แม่กองธรรมสนามหลวง จึงน่าจะเริ่มขึ้นในครั้งนี้ และพระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์คงปฏิบัติหน้าที่แม่กองธรรมสนามหลวงตลอดมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ จึงทรงตั้ง สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะทรงดำรงสมณศักดิ์ที่พระญาณวราภรณ์ เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง ในปีต่อมาคือ พ.ศ. ๒๔๗๑ จึงทรงตั้ง พระศาสน-โศภน (แจ่ม จตฺตสลฺโล) เป็นแม่กองธรรมสนามหลวงทั่วราชอาณาจักร ตำแหน่งแม่กองธรรมสนามหลวง จึงได้เป็นตำแหน่งประจำสืบมาจนปัจจุบัน

จึงสรุปรายพระนามและรายนามแม่กองธรรมสนามหลวง ตั้งแต่เริ่มต้นจนปัจจุบันได้ดังนี้

๑).สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญารวโรรส วัดบวรนิเวศวิหาร

๒).สมเด็จพระวันรัต (จ่าย ปุณฺณทตฺโต) วัดเบญจมบพิตรฯ
๓).พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธฯ
๔).สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ วัดบวรนิเวศวิหาร
๕).พระศาสนโศภน (แจ่ม จตฺตสลฺโล) วัดมกุฏกษัตริยาราม
๖).พระศรีสมโพธิ (เกษม ภทฺทธมฺโม) วัดมหาธาตุฯ
๗).สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) วัดมหาธาตุฯ
๘).พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารี) วัดราษฎร์บำรุง ชลบุรี
๙).สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร) วัดราชผาติการาม
๑๐).พระสุธรรมาธิบดี (เพิ่ม อาภากโร) วัดราชาธิวาส
๑๑).สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร

การสอบธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๕๔ (สอบครั้งแรก)

ไม่ปรากฏรายนาม

พ.ศ. ๒๔๕๕

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	แม่กอง
พระธรรมวโรดม (จ่าย)	รองแม่กอง

พ.ศ. ๒๔๕๖

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	แม่กอง
กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์	รองแม่กอง
พระธรรมวโรดม (จ่าย)	รองแม่กอง

การสอบธรรมในหัวเมือง

สนามมณฑลกรุงเก่า

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	แม่กอง

สนามมณฑลกรุงเทพฯ

กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์	แม่กอง

สนามเมืองอุทัยธานี มณฑลนครสวรรค์

พระราชสุธี	แม่กอง

สนามเมืองนครราชสีมา

พระศากยบุตติยวงศ์	แม่กอง

สนามมณฑลราชบุรี

พระธรรมวโรดม	แม่กอง

สนามมณฑลพายัพ

พระครูเจ้าคณะเมือง	แม่กอง

พ.ศ. ๒๔๕๘

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	แม่กอง
กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์	รองแม่กอง

พระธรรมวโรดม	รองแม่กอง
การสอบธรรมในหัวเมือง	
สนามมณฑลกรุงเก่า	
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	แม่กอง
สนามมณฑลกรุงเก่า	
กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์	แม่กองสนามมณฑลราชบุรี
พระศรีวิสุทธิวงศ์	แม่กอง
สนามจังหวัดอุทัยธานี มณฑลนครสวรรค์	
พระราชสุธี	แม่กอง
สนามจังหวัดนครราชสีมา	
พระมหาขาว วัดสามพระยา	แม่กอง
สนามจังหวัดอุบลราชธานี	
พระราชมุนี	แม่กอง
สนามจังหวัดนครศรีธรรมราช	
พระธรรมโกศาจารย์	แม่กอง
พ.ศ. ๒๔๕๙	
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	อธิบดี
พระธรรมวโรดม	แม่กองตรวจธรรม
การสอบธรรมในหัวเมือง	
สนามมณฑลกรุงเก่า	
กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์ แม่กองสนามหลวง	แม่กอง
สนามมณฑลกรุงเก่า	
พระญาณวราภรณ์	แม่กอง
สนามมณฑลราชบุรี	
พระเขมาภิมุขธรรม	แม่กอง
สนามจังหวัดอุทัยธานี	
พระเทพโมลี	แม่กอง
สนามจังหวัดนครราชสีมา	
พระนิกรมมุนี	แม่กอง
สนามจังหวัดอุบลราชธานี	
พระราชมุนี	แม่กอง
สนามจังหวัดปราจีนบุรี	
พระมหาชื้น	แม่กอง
สนามมณฑลพายัพ	
พระครูโพธิรังสี	แม่กอง
พระปลัดปัน วัดหอธรรม	รองแม่กอง

พ.ศ. ๒๔๖๐

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	อธิบดี
กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์	แม่กองตรวจธรรม
พระธรรมวโรดม	รองแม่กอง

การสอบธรรมในหัวเมือง

สนามมณฑลกรุงเทพฯ

กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์	แม่กอง
แม่กองสนามหลวง	แม่กอง

สนามมณฑลกรุงเก่า

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	แม่กอง

สนามมณฑลราชบุรี

พระราชกวี	แม่กอง

สนามจังหวัดอุทัยธานี

พระเทพโมลี	แม่กอง

สนามจังหวัดอุบลราชธานี

พระราชมุนี	แม่กอง

สนามจังหวัดชลบุรี

พระธรรมไตรโลกาจารย์	แม่กอง

สนามมณฑลนครศรีธรรมราช

พระธรรมโกศาจารย์	แม่กอง

พ.ศ. ๒๔๖๑

กรมหมื่นชินวรสิริวัฒน์	แทนอธิบดี แม่กองตรวจธรรม

พ.ศ. ๒๔๗๐

สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงวชิรญาณวงศ์ ขณะเป็นที่ พระญาณวราภรณ์	แม่กองธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๕๘๔

พระศาสนโศภน (แจ่ม)	แม่กองธรรมสนามหลวง ทั่วราชอาณาจักร

พ.ศ. ๒๔๘๖-๒๔๘๘

พระศรีสมโพธิ (เกษม ภทฺทธมฺโม)	แม่กองธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๘๘-๒๔๙๑

สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสโภ) ขณะเป็นที่ พระศรีสุธรรมมุนี	แม่กองธรรมสนามหลวง

พ.ศ. ๒๔๙๑-๒๕๐๓

พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารี)	แม่กองธรรมสนามหลวง

ขณะเป็นที่ พระชลธารมุนี
พ.ศ. ๒๕๐๓-๒๕๓๒
สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ (วิน ธมฺมสาโร) แม่กองธรรมสนามหลวง
ขณะเป็นที่ พระธรรมปาโมกข์
พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๔๒
พระสุธรรมาธิบดี (เพิ่ม อาภาโค) แม่กองธรรมสนามหลวง
ขณะเป็นที่ พระธรรมวราภรณ์
พ.ศ. ๒๕๔๒-ปัจจุบัน
สมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต) แม่กองธรรมสนามหลวง
ขณะเป็นที่ พระธรรมกวี[๗]

ปัจจุบัน คณะสงฆ์ได้อนุมัติให้มีการสอบธรรมศึกษาสนามหลวงขึ้นในต่างประเทศ เป็นเหตุให้พระธรรมทูตไทยตามวัดต่าง ๆ ได้เปิดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแก่ประชาชนชาวไทยผู้ไปประกอบอาชีพและตั้งหลักฐานอยู่ในประเทศนั้น ๆ รวมทั้งประชาชนท้องถิ่นผู้ให้ความสนใจในพระพุทธศาสนา ได้มีโอกาสศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนามีจำนวนเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้สนามสอบในประเทศจะดำเนินการจัดสนามสอบขึ้นในสำนักเรียนทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาคปีละ ๑ ครั้ง ในช่วงประมาณหลังวันออกพรรษา ในช่วงเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม โดยมีหน่วยงานที่รับผิดชอบคือ แม่กองธรรมสนามหลวง

๒.๒ ความสำคัญและประโยชน์การศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษา

การศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง ถือเป็นการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเป็นการสืบสานพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงปรารถนาให้พระสงฆ์ออกไปช่วยสอนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้เด็กและเยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อเป็นหลักประกันในชีวิตไปสู่ความเจริญ ดังปรากฏในประกาศจัดการเล่าเรียนในหัวเมืองทรงมีพระราชดำริตอนหนึ่งว่า

> “ความเจริญของคนทั้งหลายย่อมเกิดแต่ความประพฤติชอบแลการเลี้ยงชีวิตชอบเป็นที่ตั้ง คนทั้งหลายจะประพฤติชอบแลจะหาเลี้ยงชีวิตชอบนั้นเล่า ก็ย่อมอาศัยได้สดับฟังโอวาทคำสั่งสอนที่ชอบ แลการได้ศึกษาวิชาความรู้ในทางที่จะให้บังเกิดประโยชน์มาแต่ย่อมเยาว์ แลฝึกซ้อมสันดานให้น้อมในทางสัมมาปฏิบัติ แลเจริญปัญญาสามารถในกิจการต่างๆ อันเป็นเครื่องประกอบหาเลี้ยงชีพเมื่อเติบใหญ่ จึงชื่อว่าได้เข้าสู่ทางความเจริญเป็นความจริงดังนี้
>
> ก็แล ประชาชนในสยามราชอาณาจักรนี้ ย่อมเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาโดยมาก พุทธศาสนิกชนในพระราชอาณาจักร ย่อมได้สดับรับฟังพระสัทธรรม ซึ่งสมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าบัญญัติสอนไว้เป็นวิธีทางสัมมาปฏิบัติ จากพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งอยู่ในสังฆารามทั่วพระราชอาณาจักร แลได้ฝากบุตรหลานเป็นศิษย์เพื่อให้ร่ำเรียนพระบรมพุทโธวาท แลวิชาซึ่งจะให้บังเกิดประโยชน์ กล่าวคือ วิชาหนังสือเป็นต้น ในสำนักพระภิกษุสงฆ์ เป็นประเพณีสืบมา

---

[๗] แม่กองธรรมสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม,** หน้า๔๖-๕๒.

แต่โบราณกาลบัดนี้ นับว่าพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายได้กระทำประโยชน์แก่พระพุทธจักร แลพระราชอาณาจักรทั้งสองฝ่ายเป็นอันมาก”[๘]

โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชรญาณวโรรส ทรงรับสนองพระราชประสงค์ในการพัฒนาการศึกษาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สำหรับการศึกษาธรรมทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับพระสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะได้เรียนรู้ได้สะดวกมากขึ้น และเอื้อต่อการปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน ทรงปรับปรุงหลักสูตร โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส พระราชดำริดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการนำหลักธรรมไปใช้ปฏิบัติในการคลองตนในชีวิตประจำวันได้

นอกจากนี้จากการสัมมนาวิชาการและการบำเพ็ญกุศลเนื่องในมงคลสมัย ๑ ศตวรรษสนามหลวงแผนกธรรม ระหว่าง ๑๑-๑๒ เมษายน ๒๕๕๖ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ปาฐกถาเรื่อง สนามหลวงแผนกธรรม อดีต ปัจจุบัน และอนาคต กล่าวถึงความสำคัญของการศึกษาพระพุทธศาสนา ตอนหนึ่งว่า

“การศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม รวมทั้งการศึกษาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาสงฆ์ เป็นการศึกษาเพื่อสืบต่ออายุพระศาสนา โดยเฉพาะพระภิกษุสามเณรที่เรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและแผนกธรรม ได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาทผู้รักษามรดกของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้พระพุทธเจ้าตรัสในมหาปรินิพพานสูตรว่า พระธรรมวินัยจักเป็นศาสดาของพุทธบริษัทหลังจากที่พระพุทธองค์ดับขันธปรินิพพานไปแล้ว พระอรรถจารย์ได้กล่าวถึงขั้นตอนแห่งอันตรธานของพุทธศาสนาว่ามี ๓ ประการ

๑) ปริยัติอันตรธาน หมายถึง ไม่มีการศึกษาพระพุทธศาสนา คือ ไม่มีการเล่าเรียนพระธรรมวินัย ไม่มีการศึกษาพระไตรปิฎก

๒) ปฏิบัติอันตรธาน หมายถึง ไม่มีการนำเอาคำสอนในพระพุทธศาสนา มาประพฤติปฏิบัติ

๓) ปฏิเวธอันตรธาน หมายถึง ไม่มีการได้ฌานสมาบัติ ไม่มีการบรรลุมรรคผลนิพพาน”[๙]

นอกจากนี้การเรียนหลักสูตรธรรมศึกษาถือว่าเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับประชาชนเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กับคฤหัสถ์เข้าถึงองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและยังเป็นการประกันคุณภาพการศึกษาพระพุทธศาสนา กล่าวคือ การจัดสอบสนามหลวงเป็นตรวจสอบคุณภาพผู้เรียน ผู้ที่สอบผ่านได้ ต้องมีความรู้ตามมาตรฐานที่กำหนด[๑๐]

---

[๘] สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **ประมวลนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส การศึกษา**, มูลนิธิเอเชีย, พิมพ์แจกในงานมหาสมณอนุสรณ์ครบ ๕๑ ปี แด่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส วันที่ ๑-๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔, หน้า ๑.

[๙] พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) *สนามหลวงแผนกธรรม : อดีต ปัจจุบัน อนาคต.***ในหนังสือสรุปการสัมมนาวิชาการและการบำเพ็ญกุศลเนื่องในมงคลสมัย “๑ ทศวรรษสนามหลวงแผนกธรรม”**. (สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง: โรงพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๐๒.

[๑๐] พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) *สนามหลวงแผนกธรรม : อดีต ปัจจุบัน อนาคต.***ในหนังสือสรุปการสัมมนาวิชาการและการบำเพ็ญกุศลเนื่องในมงคลสมัย “๑ ทศวรรษสนามหลวงแผนกธรรม**, หน้า ๑๐๒.

โดยประโยชน์ของการมีโอกาสศึกษาเล่าเรียนธรรมมีมากมายหลายประการ แต่อาจประมวลเป็นประเด็นที่สำคัญ ๔ ประการคือ

๑. ได้เรียนรู้ภาษาธรรม ภาษาธรรมหรืออาภาษาธรรมะนั้นเป็นภาษาที่เข้าใจยากสำหรับบุคคลทั่วไปที่มิได้เคยเรียนภาษาบาลี เช่นคำว่า สติ สัมปชัญญะ กตัญญู กตเวที เป็นต้น เมื่อมีโอกาสได้ศึกษาธรรม ทำให้เข้าใจความหมายของศัพท์ภาษาธรรมดังกล่าว และศัพท์อื่น ๆ มากยิ่งขึ้น

๒. ได้เรียนรู้ภาษาไทย ประชาชนคนไทยที่ไปตั้งรกรากอยู่ต่างแดนเป็นเวลานานอาจลืมภาษาไทยไปบ้างแล้ว หรือบางคนอาจได้รับการศึกษาเล่าเรียนมีวิทยฐานะไม่สูงนัก หรือบางคนอาจไปเจริญเติบโตในต่างแดนจึงไม่มีโอกาสเรียนภาษาไทย แต่เมื่อทางวัดได้เปิดสอนพระปริยัติธรรมก็ได้มีโอกาสเรียนทั้งภาษาธรรมและภาษาไทยไปด้วย และได้ฝึกหัดทั้งการพูดและการเขียนภาษาไทยได้ถูกต้องและคล่องแคล่วมากยิ่งขึ้นซึ่งรวมไปถึงการได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทยไปพร้อม ๆ กันด้วย

๓. ได้เรียนรู้ภาษาใจ ภาษาใจหรือจิตใจเป็นเรื่องนามธรรม ผู้ที่ไม่ได้เรียนธรรมย่อมไม่อาจเข้าใจถึงนามธรรมและรูปธรรมได้ โดยทั่วไปก็มักจะเข้าใจว่ากายกับใจก็คือสิ่งเดียวกัน เมื่อได้เรียนธรรมะแล้วจึงสามารถแยกธาตุ ๔ ขันธ์ ๕ ออกจากกันได้ อาจรู้ได้ว่า กายคือรูปธรรม ส่วนจิตหรือจิตใจคือ นามธรรม แต่ทั้งสองส่วนนี้จะต้องอาศัยกันและกันหรือทำหน้าที่ร่วมกันอยู่ แต่จิตใจนั้นมักจะมีอิทธิพลเหนือร่างกายเสมอเพราะใจเป็นใหญ่ ใจเป็นประธาน ทุกสิ่งทุกอย่างจะดำเนินไปอย่างไรนั้นจะเป็นทางบวกหรือทางลบก็ตาม ก็ล้วนแต่มีใจหรือมีจิตใจเป็นแกนนำ พระพุทธองค์จึงทรงเน้นย้ำเรื่องการฝึกฝนอบรมจิตใจอยู่เสมอ

๔. ได้เรียนรู้ภาษาสัจธรรม คำว่า “สัจจธรรม” คือความจริงที่มีอยู่ประจำโลกได้แก่ไตรลักษณ์ หรือสามัญลักษณะ ๓ ประการซึ่งซึมซับอยู่ในสรรพสิ่งทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิตก็จะตกอยู่ในอำนาจแห่งสัจธรรม ๓ ประการ คือ

๔.๑ อนิจจัง คือ ความไม่เที่ยงแท้แน่นอนเปลี่ยนแปลงแปรผัน

๔.๒ ทุกขัง คือ สภาวะที่เป็นทุกข์หรือการที่สิ่งนั้น ๆ ไม่อาจคงอยู่ในสภาพเดิมได้จึงเป็นทุกข์หรือมีความทุกข์อยู่ในตัวของมันเอง

๔.๓ อนัตตา คือ สภาวะที่ไม่มีตัวตน หรือสภาวะที่ใคร ๆ ไม่อาจจะบังคับได้หรือไม่อยู่ในอำนาจของใคร เช่น ไม่อาจบังคับร่างกายไม่ให้เจ็บปวดเหี่ยวย่นหรือคร่ำคร่าชราภาพได้ เป็นต้น ทุกสิ่งทุกอย่างปรากฏขึ้นมาอย่างนั้น แล้วเขาก็เปลี่ยนแปรไปอย่างนั้น และแล้วก็มีการดับสลายไปในที่สุด ทั้งหมดนี้คือการประมวลประโยชน์จากสิ่งที่ประชาชนเหล่านั้นได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมทำให้เขาเหล่านั้นรู้จักยับยั้งชั่งใจและปล่อยปละละวางพอสมควรนับเป็นบุญมหาศาลที่ประชาชนเหล่านั้นได้เกิดมาเป็นคนไทยและมีพระพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจ แม้ผู้ที่หันมาสนใจในพระพุทธศาสนาก็มีความภูมิใจมิใช่น้อยที่ได้เรียนรู้และเข้าใจในสัจธรรมของชีวิต[๑๑]

จากความสำคัญและประโยชน์ของศึกษาธรรมศึกษาสรุปได้ว่า ธรรมศึกษาเป็นหลักสูตรพื้นฐานสำหรับประชาชนทั่วไป ผู้เรียนธรรมศึกษาได้เข้าใจแก่นแท้แห่งพุทธธรรมและสามารถนำประโยชน์จากการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตได้ และ

---

[๑๑] แม่กองธรรมสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม,** หน้า ๗๖-๗๗.

นำไปสอบวัดความรู้ทางธรรมได้ ถือว่าหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นพื้นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชนได้อย่างดี

๒.๓.หลักสูตรธรรมศึกษาฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗

หลักสูตรธรรมศึกษามีการปรับปรุงเนื้อหามาจนถึงปัจจุบันฉบับล่าสุด คือ หลักสูตรธรรมศึกษาฉบับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗ มีโครงสร้างหลักสูตรดังนี้

๒.๓.๑ รายละเอียดเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา

หลักสูตรธรรมศึกษาตรี

๑.วิชาเรียงความกระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑

ขอบข่ายเนื้อหา

๑) ทานวรรค

๒) ปาปวรรค

๓) ปุญญวรรค

๔) สติวรรค

๕) สีลวรรค

๒.วิชาธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนกธรรมวิภาคและคิหิปฏิบัติชั้นนี้ กำหนดให้เรียนหมวดธรรม ดังนี้

ขอบข่ายเนื้อหา

๑) ธรรมวิภาค

ทุกะ หมวด ๒

- ธรรมมีอุปการะมาก ๒
- ธรรมเป็นโลกบาล ๒
- ธรรมอันทำให้งาม ๒
- บุคคลหาได้ยาก ๒

ติกะ หมวด ๓

- รัตนะ ๓
- โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓
- ทุจริต ๓
- สุจริต ๓
- อกุศลมูล ๓
- กุศลมูล ๓

จตุกกะ หมวด ๔

-วุฑฒิ ๔

-จักร ๔

- อคติ ๔

- ปธาน ๔
- อธิษฐานธรรม ๔
- อิทธิบาท ๔
- พรหมวิหาร ๔
- อริยสัจ ๔

ปัญจะกะ หมวด ๕

- อนันตริยกรรม ๕
- เวสารัชชกรณธรรม
- ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕
- พละ ๕
- ขันธ์ ๕

ฉักกะ หมวด ๖

-คารวะ ๖
- สาราณียธรรม ๖

สัตตกะ หมวด ๗

- อริยทรัพย์ ๗
- สัปปุริสธรรม ๗

อัฏฐกะ หมวด ๘

- โลกธรรม ๘
- มรรคมีองค์ ๘

๒) คิหิปฏิบัติ

- กรรมกิเลส ๔
- ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔
- มิตรปฏิรูป ๔
- มิตรแท้ ๔
- สังคหวัตถุ ๔
- ธรรมของฆราวาส ๔
- มิจฉาวณิชชา ๕
- สมบัติของอุบาสก ๕
- ทิศ ๖
- อบายมุข ๖

๓.วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี

หลักสูตรพุทธประวัติเล่ม ๑-๒-๓ ของกองธรรมสนามหลวง โดยอาศัยหนังสือปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๑ ขององค์การศึกษาเป็นแนว

ขอบข่ายเนื้อหา

๑) พุทธประวัติ

ปุริมกาล

ปริเฉทที่ ๑

-ชมพูทวีปและประชาชน

-วรรณะ ๔

ปริเฉทที่ ๒

-สักกชนบทและศากยวงศ์

-ลำดับศากยวงศ์

ปริเฉทที่ ๓

-ประสูติ

- อสิตดาบสเข้าเฝ้าและพยากรณ์

- ทรงเจริญอานาปานสติ

- ทรงอภิเษกสมรส

ปริเฉทที่ ๔

-เสด็จออกบรรพชา

ปริเฉทที่ ๕

-ตรัสรู้

- ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา

- ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา

- ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต

- ทรงผจญมาร

ปฐมโพธิกาล

ปริเฉทที่ ๖

-เสวยวิมุตติสุข

-ทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว

- ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร

ปริเฉทที่ ๗

- ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา

- โปรดยสกุลบุตร

- ทรงแสดงอาทิตยปริยายสูตร

ปริเฉทที่ ๘

-เสด็จเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ

- ทรงรับพระอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆาวาส

- ทรงได้อัครสาวก

มัชฌิมโพธิกาล

ปริเฉทที่ ๙

-ทรงบำเพ็ญพุทธกิจในแคว้นมคธ
-ประทานการอุปสมบทแก่พระมหากัสสปะ
-มหาสันติบาตรแห่งพระสาวก
-ทรงอนุญาตเสนาสนะ
-ทรงมอบให้สงฆ์เป็นใหญ่ในกิจพระศาสนา
-ทรงแสดงทิศ ๖ โปรดสิงคาลกมาณพ
-ทรงแสดงเทวตาพลี

ปริเฉทที่ ๑๐

-เสด็จแคว้นสักกะ
-เสด็จเมืองกบิลพัสดุ์ชาติภูมิ
-โปรดพระพุทธบิดา
-นันทกุมารออกบวช
-ราหุลบรรพชา

ปริเฉทที่ ๑๑

-เสด็จแคว้นโกศล

ปริเฉทที่ ๑๒

-อนุสนธิ
-ทรงปรงอายุสังขาร เสด็จบ้านเวฬุวคาม
- เหตุทำให้เกิดแผ่นดินไหว ๘ ประการ
- ประทานโอวาทแก่ภิกษุสงฆ์เสด็จป่ามหาวัน
- เสด็จโภคนคร
ฯลฯ
- ปัจฉิมโอวาท
- ปรินิพพาน

อปรกาล

ปริเฉทที่ ๑๓

-ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ
- แจกพระสารีริกธาตุ
- สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์
- สาระสำคัญในการเสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา
- สังเวชนียสถาน ๔

๒) ศาสนพิธี

- องค์ประกอบของศาสนา
-ประโยชน์ของศาสนพิธี
- การจัดโต๊ะหมู่บูชาและเครื่องสักการะ
- การปฏิบัติพิธี

-พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
-พิธีทำบุญเลี้ยงพระ
-การถวายทาน
-พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
-บูชา อาราธนา และถวายทาน
๔. วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม)

เบญจศีล

- ศีลและวินัย
- ความหมายของศีล
- เจตนาของศีล
- วิรัติ

ฯลฯ

เบญจธรรม [๑๒]

หลักสูตรธรรมศึกษาโท

๑ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒

ขอบข่ายเนื้อหา

๑) อัตตวรรค
๒) กัมมวรรค
๓) ขันติวรรค
๔) ปัญญาวรรค
๕) เสวนาวรรค

๒.วิชาธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริเฉทที่ ๒ มีหมวดธรรมดังนี้

ขอบข่ายเนื้อหา

ทุกะ หมวด ๒

- กัมมัฏฐาน ๒
- กาม ๒
- บูชา ๒
- ปฏิสันถาร ๒
- สุข ๒ (กายิกสุข-เจตสิกสุข)

---

[๑๒] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง,**เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๗ ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๙-๑๒, สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๑-๒๖๑.

ติกะ หมวด ๓

-อกุศลวิตก ๓

-กุศลวิตก ๓

-อัคคิ ๓

-อธิปเตยยะ ๓

-ญาณ ๓

-ตัณหา ๓

-ปิฎก ๓

-พุทธจริยา ๓

-วัฏฏะ (วน) ๓

-สิกขา ๓

- สามัญญลักษณะ ๓

จตุกกะ หมวด ๔

- อปัสเสนธรรม ๔

- อัปปมัญญา ๔

- พระอริยบุคคล ๔

- สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือ ประโยชน์ภายหน้า ๔

- มรรค ๔

- ผล ๔

ปัญจกะ หมวด ๕

-อนุปุพพีกถา ๕

-มัจฉริยะ ๕

-มาร ๕

-นิวรณ์ ๕

- ขันธ์ ๕

- เวทนา ๕

ฉักกะ หมวด ๖

- จริต ๖

-ธรรมคุณ ๖

สัตตกะ หมวด ๗

- อปริหานิยธรรม ๗ (สำหรับคฤหัสถ์)

อัฏฐกะ หมวด ๘

-มรรคมีองค์ ๘

นวกะ หมวด ๙

-พุทธคุณ ๙

-วิชชา ๓

-วิชชา ๘

-จรณะ ๑๕

-สังฆคุณ ๙

ทสกะ หมวด ๑๐

- บารมี ๑๐

- บุญกิริยาวัตถุ ๑๐

๓ วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี

หลักสูตร ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และพุทธานุพุทธประวัติ อันกล่าวเฉพาะประวัติพระสาวก สังคีติกถา ปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) และศาสนพิธี เล่ม ๒ ขององค์การศึกษา

ขอบข่ายเนื้อหา

อนุพุทธประวัติและพระพุทธสาวกเอตทัคคะ ๒๕ พระองค์

- พระอัญญาโกณฑัญญะ

- พระอุรุเวลกัสสปะและน้องๆ

- พระสารีบุตร

- พระโมคคัลลานะ

- พระมหากัสสปะ

- พระมหากัจจายนะ ๗)พระอานนท์

- พระอุบาลี

- พระสิวลี

- พระราหุล

- พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี

- พระเขมาเถรี

- พระอุบลวรรณาเถรี

- พระปฏาจาราเถรี

- พระกีสาโคตรมีเถรี

- บัณฑิตสามเณร ๑

- สังกิจจสามเณร

- สุขสามเณร

- วนวาสีติสสสามเณร

- สุมนสามเณร

-อนาถบิณฑิกเศรษฐี

-จิตตคฤบดี

-ธัมมิกอุบาสก

-วิสาขามหาอุบาสิกา

- มัลลิกาเทวี

๒.ศาสนพิธี

- องค์ประกอบของศาสนา
- ประโยชน์ของศาสนพิธี
- พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- พิธีเจริญพระพุทธมนต์
- พิธีสวดพระพุทธมนต์
- เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา
- ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)

หลักสูตรใช้หนังสือเบญจศีล-เบญจธรรม ของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง โดยอาศัยหนังสือเบญจศีล-เบญจธรรม ของพระเทพมหาเจติยาจารย์ (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ ป.ธ.๙)

๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)

- ความหมายของอุโบสถศีล
- วัตถุประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล
- ประวัติความเป็นมาของอุโบสถศีล
- อานิสงส์ของอุโบสถศีล
- โทษของการไม่มีศีล
- การรักษาอุโบสถศีล เป็นข้อปฏิบัติเพื่อข่มกิเลส
- วิรัติ เจตนางดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล
- ประเภทของอุโบสถศีล
- อุโบสถศีล มีผลน้อย และมีผลมาก
- ความแตกต่างของระหว่างอุโบสถศีลและศีล ๘
- ระเบียบพิธีสมาทานอุโบสถศีล
- อุโบสถศีลกับพระรัตนตรัย
- พระรัตนตรัย
- สรณะ
- ไตรสรณคมน์
- สิกขาบท
- อุโบสถสูตร[๑๓]

---

[๑๓] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๗ ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑๓-๑๕., สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, หน้า ๓-๓๒๔.

หลักสูตรธรรมศึกษาเอก

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓

๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม

ขอบข่ายเนื้อหา

๑) อัปปมาทวรรค

๒) จิตตวรรค

๓) ธรรมวรรค

๔) วิริยวรรค

๕) สามัคคีวรรค

๒.วิชาธรรม

หลักสูตร หนังสือธรรมาวิจารณ์ ส่วนปรมัตถปฏิปทา

ขอบข่ายเนื้อหา

๑).ธรรมวิจารณ์

ส่วนปรมัตถปฏิปทา

- นิพพิทา
  ปฏิปทาแห่งนิพพิทา
  สังขาร
  อนิจจตา
  ทุกขตา
  อนัตตตา
- วิราคะ
  ไวพจน์แห่งวิราคะ
- วิมุตติ
  วิมุตติ ๒
  วิมุตติ ๕
- วิสุทธิ
  วิสุทธิ ความหมดจด อีกบรรยายหนึ่ง
- สันติ ความสงบ
- ปฏิปทาแห่งสันติ
- นิพพาน ความดับทุกข์
  นิพพานธาตุ ๒
  บาลีแสดงปฏิปทานิพพาน
  บาลีแสดงสอุปาทิเสสนิพพาน
  บาลีแสดงอนุปาทิสสนิพพาน
  บาลีแสดงนิพพานทั้ง ๒

๒) ธรรมวิจารณ์ส่วนสังสารวัฏโดยบุคลาธิษฐาน

- ทุคติ
- สุคติ

กรรม ๑๒ อุทเทส

หัวใจสมถกัมมัฏฐาน

- กายคตาสติ
- เมตตา
- พุทธานุสสติ
- นิวรณ์ ๕

สมถกัมมัฏฐาน

พุทธคุณกถา

- พุทธคุณ ๙

วิปัสสนากัมมัฏฐาน

- ธรรมเป็นอารมณ์เป็นภูมิของวิปัสสนา
- ขันธ์ ๕
- อายตนะ ๑๒
- ธาตุ ๑๘
- อินทรีย์ ๒๒
- อริยสัจ ๔
- ปฏิจจสมุปบาท ๑๒

วิสุทธิ ๗

วิภาคของวิปัสสนา

วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง

๓ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ของกองธรรมสนามหลวง โดยอาศัยหนังสือปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระสมณเจ้า กรมปรมานุชิตชิโนรสเป็นแนว

ขอบข่ายเนื้อหา

- ปริเฉทที่ ๑ ชาติกถา
- ปริเฉทที่ ๒ บรรพชา
- ปริเฉทที่ ๓ สัตตมหาสถาน
- ปริเฉทที่ ๔ ประกาศพระศาสนา
- ปริเฉทที่ ๕ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ
- ปริเฉทที่ ๖ ศิษย์พราหมณ์พาวรี ๑๖ คน
- ปริเฉทที่ ๗ ประทานการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา
- ปริเฉทที่ ๘ เสด็จเมืองกบิลพัสดุ์
- ปริเฉทที่ ๙ โปรดพระพุทธมารดา

- ปริเฉทที่ ๑๐ โปรดพระสาวก
- ปริเฉทที่ ๑๑ เสด็จดับขันธปรินิพพาน
- ปริเฉทที่ ๑๒ ภิกษุณี

๔.วิชาวินัย_(อุโบสถศีล)

หลักสูตร ใช้หนังสือหลักสูตรกรรมบถของกองสนามหลวง โดยอาศัยหนังสือหลักสูตรกรรมบถ ของพระเทพมหาเจติยายาจารย์ (ชัยวัฒน์ ปญฺญาสิริ ป.ธ.๙) วัดพระปฐมเจดีย์ จังหวัดปฐม เป็นแนวขอบข่ายเนื้อหา

กรรมบถ

- อกุศลกรรมบถ ๑๐
- กุศลกรรมบถ ๑๐[๑๔]

๒.๓.๒ โครงสร้างของหลักสูตรธรรมศึกษา

โครงสร้างหลักสูตรของธรรมศึกษา มี ๓ หลักสูตร ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก แต่ละหลักสูตร มี ๔ วิชา สรุปผังมโนทัศน์ดังนี้

๑) ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ธรรมศึกษาตรี

หลักสูตรวิชาธรรมศึกษาตรี มี ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๑ แสดงผังมโนทัศน์โครงสร้างวิชาธรรมศึกษาชั้นตรี

๒) ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ธรรมศึกษาโท

หลักสูตรวิชาธรรมศึกษาโท มี ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย ดังนี้

---

[๑๔] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง,**เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๗**, หน้า ๑๖-๑๘, สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗.** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธ ศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘) , หน้า ๓-๒๘๕.

แผนภาพที่ ๒.๒ แสดงผังมโนทัศน์โครงสร้างวิชาธรรมศึกษาชั้นโท

๓) ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้ธรรมศึกษาเอก

หลักสูตรวิชาธรรมศึกษาเอกมี ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธานุ-พุทธประวัติ วิชาวินัย ดังนี้

แผนภาพที่ ๒.๓ แสดงผังมโนทัศน์โครงสร้างวิชาธรรมศึกษาชั้นเอก

จากแผนผังมโนทัศน์ของหลักสูตรธรรมศึกษามีขอบข่ายเนื้อหาวิชาแบ่งเป็น ๔ หมวดวิชาตามระดับขั้น ที่มีเนื้อหาละเอียดขึ้นตามลำดับ ได้แก่ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม จะมีศาสนสุภาษิตที่ต่างกัน วิชาธรรม จะมีหลักธรรมเพิ่มขึ้น มีอธิบายเนื้อหาได้ละเอียดตามลำดับชั้น วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท วิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก ส่วนวิชาวินัยจะมีขอบข่ายเนื้อหาแตกต่างกันตามลำดับ คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี เป็นวิชาวินัย มีขอบข่ายเนื้อหาเรื่อง เบญจศีล เบญจธรรม ธรรมศึกษาชั้นโท มีขอบข่ายเนื้อหาวิชาวินัยเรื่อง อุโบสถศีล ธรรมศึกษาชั้นเอก มีขอบข่ายเนื้อหาวิชาวินัย เรื่อง กรรมบถ

๒.๓.๓ การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา

การจัดหลักสูตรธรรมศึกษา มีการจัดการศึกษาในรูปแบบบูรณาการศาสนากับหลักสูตรภาคปกติของโรงเรียนที่พระสงฆ์ไปสอนสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในกรณีที่วัดเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เมื่อนักเรียนเรียนหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ภาคปกติในช่วงเช้าเสร็จแล้ว พอถึงเวลาบ่ายเปิดสอนหลักสูตรธรรมศึกษาเพิ่มเติมในส่วนตารางกิจกรรม เป็นการบูรณาการหลักสูตรเข้ากับกิจกรรมส่งเสริมความรู้ หรือในส่วนวัดที่มีการจัด

โรงเรียนการกุศล ธรรมศึกษาเป็นหลักสูตรการศึกษาภาคปกติให้นักเรียนทุกคนต้องศึกษาและจะต้องสอบธรรมสนามหลวงด้วย[๑๕]

การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้พัฒนามาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์การศึกษา ด้วยความร่วมมือของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ที่จะจัดให้มีการศึกษาธรรมศึกษาในสถานศึกษา ได้มีการบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในวันที่ ๑๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ โดยความร่วมมือมีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ ดังนี้

๑) เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อันมีผลต่อความเจริญมั่นคงของสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

๒) เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้คู่คุณธรรมและเสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีและมีคุณภาพ

๓) เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียนห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม

๔) เพื่อให้หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษา เป็นหน่วยงานหลักในการรับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนและการสอบธรรมศึกษา โดยถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเสริมหลักสูตรและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน[๑๖]

๒.๓.๓.๑ วัตถุประสงค์ของการสอนธรรมศึกษา ในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษาในครั้งแรก พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงพิจารณาเห็นว่าคฤหัสถ์ควรจะได้รับประโยชน์จากการศึกษา จึงได้จัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษา โดยมีสิ่งที่สำคัญของการเรียนธรรมศึกษา คือ

๑) เพื่อนำธรรมไปประพฤติให้เกิดความสงบสุข เพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต

๒) เพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต

๓) เพื่อได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับภาวะของตน เป็นการสร้างความเจริญต่อชีวิตตน และอำนวยประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

๒.๓.๓.๒ สำนักเรียน ปัจจุบันได้มีการเปิดสำนักเรียนทั้งต่างประเทศและในประเทศ โดยมีสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ การเปิดสอบธรรมศึกษาสนามหลวงในต่างประเทศตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนั้น ได้มีการทำหนังสือกราบเรียนขออนุมัติเปิดสอบในแต่ละประเทศและแต่ละแห่ง อาจไม่พร้อมกันหรืออาจได้รับอนุมัติให้เปิดสอบในปีเดียวกันหลายแห่งก็ได้ โดยสนามสอบทั้งหมดได้รับอนุมัติในสมัยสมเด็จพระวันรัต (พฺรหฺมคุตฺโต) วัดบวรนิเวศ

---

[๑๕] สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย: ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ปีงบประมาณ ๒๕๔๙.**รายงานวิจัย**, (กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๑๘.

[๑๖] สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗**, หน้า ๑-๒.

วิหาร แม่กองธรรมสนามหลวงรูปปัจจุบัน[๑๗] สำหรับสำนักเรียนและสนามสอบธรรมศึกษาในประเทศไทยเปิดสอบทั่วประเทศพร้อมกันทุกปี แบ่งเป็นส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โดยธรรมศึกษาชั้นตรี โท และเอก มีสนามสอบปี พ.ศ. ๒๕๕๗ มีจำนวน ๔๓๗ สนาม[๑๘] นอกจากนี้จากการบันทึกข้อตกลงดังกล่าว ได้มีข้อเสนอให้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษาในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาทั้งในและนอกระบบการศึกษา ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ให้บันทึกผลการสอบธรรมศึกษาไว้ในแบบแสดงผลการเรียนของสถานศึกษา และดำเนินการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ โดยความเห็นชอบของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

๒.๓.๓.๓ จำนวนชั่วโมงเรียน การเรียนธรรมศึกษาโดยทั่วไป จัดการเรียนการสอนตามสำนักเรียนสังกัดวัดต่างๆ ไม่มีชั่วโมงเรียนที่แน่นอน บางวัดจัดสอนในโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ส่วนการจัดชั่วโมงเรียนธรรมศึกษาในสถานศึกษาขึ้นอยู่กับนโยบายของสถาบันศึกษา บางโรงเรียนจัดสอนแทรกในชั่วโมงวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน กลุ่มสาระสังคมศึกษา บางโรงเรียนจัดสอนในคาบเรียน วิชาพลเมือง หรือจัดชั่วโมงพิเศษสอนในแต่ละสัปดาห์ โดยทั่วไปจะมีการจัดสอนในภาคการศึกษาที่ ๒ เน้นจัดการจัดชั่วโมงเรียนเพื่อติวก่อนสอบธรรมศึกษาในช่วงเดือนพฤศจิกายนหรือเดือนธันวาคม ขึ้นอยู่กับการประกาศของสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง

๒.๓.๓.๔ ผู้สอนธรรมศึกษา กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๘-๒๕๕๐ โดยแรกเริ่มรัฐบาลได้จัดสรรงบประมาณให้จำนวน ๑๐,๐๐๐,๐๐๐ บาท เพื่ออุดหนุนเป็นค่าใช้จ่ายถวายพระสอนธรรมในโรงเรียนที่เข้าไปสอนในสถานศึกษา ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษา และระดับอาชีวะศึกษาทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ประมาณ ๖๐๐ รูป ภายหลังต่อมาจากการที่กระทรวงวัฒนธรรมได้ทำข้อตกลงความร่วมมือกับกระทรวงศึกษาธิการ และมีการประชุมร่วมกัน พบว่ากระทรวงศึกษาธิการมีความต้องการพระสอนศีลธรรม ไปสอนในโรงเรียนเฉพาะที่สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่น้อยกว่า ๕๘,๐๗๓ รูป โดยเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งมีอยู่จำนวนมากกว่า ๑๐,๐๐๐ แห่ง และมีเป้าหมายเพิ่มจำนวนพระสอนศีลธรรมให้มากขึ้นเป็น ๒๐,๐๐๐ รูป เพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ตามเป้าหมาย[๑๙]

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ไทยอยู่ในกำกับของรัฐบาล ได้ร่วมส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ปัจจุบันรัฐบาลให้มหาวิทยาลัยบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งมีพระสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นเข้าไปช่วยสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่ว

---

[๑๗] แม่กองธรรมสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม**, หน้า ๖๗-๖๙.

[๑๘] สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗**, หน้า ๓๔.

[๑๙] สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.krupra.net/new/index.php?url=newmonk_lst [๒๘ พ.ค.๒๕๕๘].

ประเทศ จำนวน ๑๘,๐๐๐ รูป [๒๐] โดยมอบหมายให้สำนักงานพระสอนศีลธรรม เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสอนศีลธรรมในสถานศึกษา มีหน้าที่ในการวางแผน ผลิต กำกับดูแลพัฒนาและประเมินพระสอนศีลธรรม อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการวางแผนและประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั่วประเทศ[๒๑] นอกจากนี้เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรมมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์คือนักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรมโดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการอย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงานกับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์ และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้อง พร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงาม[๒๒] เป็นครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน การกำกับดูแลของหน่วยงานที่รับผิดชอบหลัก ได้แก่

๑) พระสอนศีลธรรมอยู่ภายใต้กำกับการดูแลของเจ้าคณะจังหวัด ให้ข้อแนะนำ และกำกับดูแลปฏิบัติการปฏิบัติงานของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนภายในจังหวัด

๒) พระสอนศีลธรรมในสังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

๒.๓.๓.๕ ผู้เรียนธรรมศึกษา จำนวนนักเรียนธรรมศึกษาทั่วประเทศสนใจเข้าสอบธรรมศึกษาเพิ่มขึ้นทุกปี ปีการศึกษา ๒๕๕๗ มีจำนวน ๑,๖๖๐,๕๗๔ คน โดยมีทั้งประชาชนทั่วไปที่เป็นคฤหัสถ์ และเยาวชนนักเรียน นักศึกษา โดยมีข้อมูลสถิติผู้สอบสนามหลวงปีล่าสุด

---

[๒๐] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **รายงานผลการประเมินโครงการ งานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒-๑๓.

[๒๑] สำนักงานพระสอนศีลธรรม สำนักงานอธิการบดี, **รายงานผลการดำเนินงาน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗**,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗, หน้า ๒๑. (เอกสารอัดสำเนา).

[๒๒] สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.krupra.net/new/index.php?url=newmonk_lst [๒๘ พ.ค.๒๕๕๘].

(๑) สถิติการสอบธรรมศึกษา

ธรรมศึกษาชั้นตรี

ปีการศึกษา	ส่งสอบ	ขาดสอบ	คงสอบ	สอบได้	สอบตก	สอบได้
๒๕๕๖	๙๕๖,๙๔๓	๒๐๑,๓๐๑	๗๕๕,๖๔๒	๕๐๒,๙๘๗	๒๕๒,๖๕๕	๖๖.๕๖
๒๕๕๗	๙๖๖,๑๙๐	๒๐๓,๔๓๙	๗๓๖,๘๕๗	๕๓๖,๘๕๗	๒๒๕,๘๙๔	๗๐.๓๘
ลด/เพิ่ม	+๙,๒๔๗	+๒,๑๓๘	+๗,๑๐๙	+๓๓,๘๗๐	-๒๖,๗๖๑	

ธรรมศึกษาชั้นโท

ปีการศึกษา	ส่งสอบ	ขาดสอบ	คงสอบ	สอบได้	สอบตก	สอบได้
๒๕๕๖	๔๖๑,๑๔๕	๘๖,๖๘๑	๓๗๔,๔๖๔	๒๑๒,๓๕๑	๑๖๒,๑๑๓	๕๖.๗๑
๒๕๕๗	๔๙๓,๓๐๗	๙๓,๔๙๗	๓๙๙,๘๑๐	๒๓๓,๒๑๖	๑๖๖,๕๙๔	๕๘.๓๓
ลด/เพิ่ม	+๓๒,๑๖๒	+๖,๘๑๖	+๒๕,๓๔๖	+๒๐,๘๖๕	+๔,๔๘๑	

ธรรมศึกษาชั้นเอก

ปีการศึกษา	ส่งสอบ	ขาดสอบ	คงสอบ	สอบได้	สอบตก	สอบได้
๒๕๕๖	๑๙๑,๐๑๗	๔๐,๕๗๑	๑๕๐,๔๔๖	๙๗,๓๘๐	๕๓,๐๖๖	๖๔.๗๓
๒๕๕๗	๒๐๑,๐๗๗	๔๔,๙๘๑	๑๕๖,๐๙๖	๑๐๙,๒๕๖	๔๖,๘๔๐	๖๙.๙๙
ลด/เพิ่ม	+๑๐,๐๖๐	+๔,๔๑๐	+๕,๖๕๐	+๑๑,๘๗๖	-๖,๒๒๖	

ตารางที่ ๒.๔ แสดงสถิติผลการสอบธรรมศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๕๗[๒๓]

จากตารางสถิติจำนวนนักเรียนผู้ขอสอบธรรมศึกษาข้างต้น พบว่า ผู้สนใจสอบธรรมศึกษามีจำนวนอัตราเพิ่มขึ้น จำนวนมากทุกปี สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนการสอนธรรมศึกษา การวัดความรู้ทางธรรม และการมองเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการสอบธรรมศึกษา เพื่อนำความรู้ความเข้าใจในหลักธรรม นำไปปฏิบัติได้ในชีวิตประจำวัน

(๒) สถิตินักเรียนสอบธรรมศึกษา

จากการเก็บข้อมูลสถิตินักเรียน นักศึกษาผู้สอบธรรมศึกษาตามระดับการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๗ สรุปเป็นตารางสถิติดังนี้[๒๔]

---

[๒๓] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, “สถิติผลการสอบธรรมสนามหลวงของสนามหลวงแผนกธรรม ปีการศึกษา ๒๕๕๗”, กรุงเทพมหานคร: **เอกสารสำเนาต้นฉบับ**, (อัดสำเนา).

[๒๔] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, “ข้อมูลสถิติผู้สอบธรรมศึกษาตามระดับการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๗”, **เอกสารการประชุม**, (วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘), (อัดสำเนา).

ตารางที่ ๒.๕ แสดงสถิติผู้สอบธรรมศึกษาตามระดับการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๗

พ.ศ.	ระดับประถม	ระดับมัธยม	ระดับอุดมศึกษา	รวม
๒,๕๔๓	๗๖,๐๘๗	๑๓๔,๐๑๘	๑๕,๐๗๗	๒๒๕,๕๙๖
๒๕๔๔	๗๘,๕๐๔	๑๕๑,๔๖๑	๑๗,๔๗๐	๒๓๗,๖๒๙
๒๕๔๕	๑๐๖,๒๖๕	๑๗๖,๒๒๘	๒๔,๒๕๕	๓๐๖,๘๓๕
๒๕๔๖	๑๒๖,๕๗๖	๑๘๑,๔๖๔	๒๗,๓๙๓	๓๓๕,๕๓๔
๒๕๔๗	๑๗๘,๙๐๔	๒๔๓,๔๔๐	๒๘,๔๕๕	๔๕๑,๐๘๗
๒๕๔๘	๒๐๕,๑๖๒	๒๙๗,๔๔๗	๓๐,๐๐๙	๕๓๒,๗๒๙
๒๕๔๙	๒๘๓,๕๘๑	๓๙๒,๒๐๓	๓๑,๖๔๓	๗๐๗,๗๔๗
๒๕๕๐	๓๐๗,๗๖๔	๓๘๑,๕๕๘	๓๔,๖๖๔	๗๒๖,๓๐๐
๒๕๕๑	๓๘๕,๕๒๑	๔๔๒,๖๗๒	๔๒,๒๓๔	๘๗๐,๖๓๔
๒๕๕๒	๔๑๑,๘๗๕	๔๕๔,๐๒๑	๔๘,๓๑๖	๙๑๔,๕๖๑
๒๕๕๓	๔๐๓,๘๐๐	๔๓๖,๔๓๐	๕๑,๑๔๓	๘๙๑,๖๑๐
๒๕๕๔	๔๒๑,๕๒๑	๔๓๘,๘๘๗	๕๔,๙๖๙	๙๑๕,๘๑๑
๒๕๕๕	๓๙๒,๐๑๒	๓๙๙,๗๓๓	๕๒,๓๐๑	๘๔๔,๑๑๔
๒๕๕๖	๓๘๖,๓๘๑	๓๖๘,๔๐๐	๕๘,๒๓๒	๘๑๓,๐๑๓
๒๕๕๗	๔๒๒,๗๗๕	๓๘๖,๒๖๑	๖๙,๙๒๙	๘๗๙,๓๗๒

จากสถิติข้อมูลย้อนหลังข้างต้น พบได้ว่า อัตราการสอบธรรมศึกษาของเยาวชนมีอัตราเพิ่มขึ้นทุกระดับชั้นทุกปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับประถมศึกษา มีการสอบวัดความรู้ที่มีอัตราสูงอย่างต่อเนื่องทุกปี จะเห็นได้จากปีล่าสุด ปี พ.ศ. ๒๕๕๗ มีจำนวนนักเรียนระดับประถมศึกษาสอบธรรมศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา สะท้อนให้เห็นถึงกระตุ้นของหน่วยงานและสถานบันศึกษาที่เกี่ยวข้องมีการสนับสนุนให้เยาวชนสนใจสอบวัดความรู้ธรรมศึกษาเพิ่มขึ้น รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงแนวโน้มของเยาวชนที่มีอายุน้อย เข้ามาเรียนและสอบธรรมศึกษามากขึ้น

(๓) รายชื่อ ๑๐ อันดับสำนักเรียนที่มีคนสอบได้มากที่สุด

หลักสูตรธรรมศึกษามีการจัดการเรียนการสอนภายใต้การดูแลของสำนักเรียนทั่วประเทศทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ซึ่งแต่ละสำนักเรียนจะการแสวงหาสถาบันการศึกษาเข้าร่วมสังกัด และจัดการเรียนการสอนร่วมกับสถาบันการศึกษา ในปี พ.ศ.๒๕๕๗ ทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงได้ร่วมจัดงานพิธีมอบโล่ประกาศเกียรติคุณและทุนส่งเสริมการศึกษา สำนักเรียนพระปริยัติธรรม ดีเด่น ประจำปี ทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค มีจำนวนนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาในสังกัดสำนักเรียน ๑ ถึง ๑๐ อันดับมากที่สุดทั่วประเทศ ดังนี้[๒๕]

---

[๒๕] สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, **พิธีมอบโล่ประกาศเกียรติคุณ สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ดีเด่น ปีการศึกษา พ.ศ. ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า ๒-๓.

ตารางที่ ๒.๖ แสดง ๑๐ อันดับสำนักเรียนที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคมากที่สุด

อันดับ	ส่วนกลาง	จำนวนผู้สอบได้	ส่วนภูมิภาค	จำนวนผู้สอบได้
๑	สำนักเรียนวัดยานนาวา	๑๒,๕๙๕	สำนักเรียนคณะจังหวัดอุบลราชธานี	๒๙,๓๕๓
๒	สำนักเรียนคณะเขตสายไหม	๖,๒๒๘	สำนักเรียนคณะจังหวัดขอนแก่น	๒๒,๕๓๘
๓	สำนักเรียนคณะเขตลาดพร้าว บึงกุ่ม	๕,๐๒๗	สำนักเรียนคณะจังหวัดนครราชสีมา	๒๒,๓๙๕
๔	สำนักเรียนวัดเสมียนนารี	๕,๐๒๑	สำนักเรียนคณะจังหวัดศรีสะเกษ	๒๒,๐๘๑
๕	สำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร	๔,๔๘๙	สำนักเรียนจังหวัดคณะกาญจนบุรี	๒๒,๐๑๖
๖	สำนักเรียนคณะเขตดอนเมือง หลักสี่	๔,๑๖๙	สำนักเรียนคณะจังหวัดสุพรรณบุรี	๒๑,๔๘๓
๗	สำนักเรียนวัดมหาธาตุ	๓,๙๙๘	สำนักเรียนคณะจังหวัดสุรินทร์	๒๐,๑๕๓
๘	สำนักเรียนวัดเทพลีลา	๓,๙๙๐	สำนักเรียนคณะจังหวัดนครปฐม	๑๙,๒๘๘
๙	สำนักเรียนเขตมีนบุรี	๓,๕๑๑	สำนักเรียนคณะจังหวัดร้อยเอ็ด	๑๘,๘๐๐
๑๐	สำนักเรียนวัดประยูรวงศาวาส	๓,๓๔๕	สำนักเรียนคณะจังหวัดมหาสารคาม	๑๖,๗๓๙

จากตารางดังกล่าว พบว่า อัตรานักเรียนธรรมศึกษาที่สอบวัดความรู้ธรรมศึกษามีจำนวนมาก เมื่อเปรียบเทียบจำนวนนักเรียนสังกัดสำนักเรียนส่วนกลางและสำนักเรียนส่วนภูมิภาค มีสัดส่วนแตกต่างกันค่อนข้างมาก โดยพบว่า นักเรียนในสังกัดสำนักเรียนในส่วนภูมิภาคมีนักเรียนสอบธรรมศึกษาสูงกว่านักเรียนในสำนักเรียนส่วนภูมิภาค

๒.๓.๓.๖ งบประมาณ งบประมาณสนับสนุนการเรียนการสอนธรรมศึกษาได้รับสนับสนุนโดยตรงจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำหรับการจัดการเรียนการสอนที่ขึ้นอยู่กับเจ้าคณะจังหวัดที่สังกัด เจ้าอาวาสหรือสำนักเรียน จะเป็นผู้จัดหาทุนสนับสนุนการศึกษา ทั้งทุนส่วนตัวและขอรับบริจาคจากประชาชนทั่วไป จัดหาอุปกรณ์การเรียนการสอนแบบง่ายๆ ใช้ทรัพยากรบุคคลในวัด ครูอาสาสมัครเป็นผู้สอนธรรมศึกษา[๒๖] และในกรณีพระสอนศีลธรรมไปสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษาในระบบ ทางสถาบันการศึกษาจะสนับสนุนงบประมาณส่วนหนึ่ง ในรูปแบบค่าพาหนะ ค่าอาหาร อุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นต้น ขึ้นอยู่กับนโยบายของสถาบันการศึกษาแต่

---

[๒๖] สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **“การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย: ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ปีงบประมาณ ๒๕๔๙”**, การศึกษาวิจัย, (กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๒๑.

ละแห่ง อย่างไรก็ตามจากการบันทึกข้อตกลงร่วมกันระหว่าง ๗ หน่วยงานข้างต้น ได้มีบันทึกข้อตกลงร่วมกัน ให้กระทรวงศึกษาธิการ ร่วมกับสำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติส่งเสริมสนับสนุนครูสอนธรรมศึกษา สื่ออุปกรณ์การเรียนการสอน และงบประมาณในการดำเนินการและดำเนินการประสานงานด้านอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การจัดการเรียนการสอนและการสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษาให้บรรลุวัตถุประสงค์ โดยการแนะนำของจากสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง รวมทั้งสนับสนุนส่งเสริมในส่วนทรัพยากรบุคคล สถานที่ อุปกรณ์การเรียน การสอน การสอบ และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง โดยมีสำนักส่งเสริมกิจการการศึกษา สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานกลางในการบูรณาการจัดทำคำของบประมาณและจัดทำแผนปฏิบัติการในภาพรวมของกระทรวงศึกษาธิการ[๒๗]

สรุปได้ว่า การศึกษาธรรมศึกษา เกิดจากการดำริของคณะสงฆ์ที่จะจัดการศึกษาธรรมให้กับฆราวาส ถือว่าเป็นการพัฒนาต่อจากหลักสูตรนักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงวางแนวทางไว้ ซึ่งหลักสูตรธรรมศึกษาจัดอยู่ในประเภทงานของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษา คือ ๑) เพื่อนำธรรมไปประพฤติให้เกิดความสงบสุข เพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต ๒) เพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ๓) เพื่อได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับภาวะของตน เป็นการสร้างความเจริญต่อชีวิตตน และอำนวยประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

หลักสูตรธรรมศึกษามีการปรับปรุงเนื้อหามาจนถึงปัจจุบันฉบับล่าสุด คือ หลักสูตรธรรมศึกษาฉบับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗ มีโครงสร้างหลักสูตร ๓ ระดับชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก มีโครงสร้างวิชา ๔ วิชา ตามระดับชั้นได้ ได้แก่ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี มี ๔ วิขา คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (อุโบสถศีล) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธานุพุทธประวัติ วิชาวินัย (กรรมบถ)

โดยจะเห็นได้ว่าธรรมศึกษาเป็นหลักสูตรพื้นฐานสำหรับประชาชนทั่วไป ผู้เรียนสนใจศึกษาธรรมศึกษาได้เข้าใจแก่นแท้แห่งพุทธธรรมและสามารถนำประโยชน์จากการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตได้ และนำไปสอบวัดความรู้ทางธรรมได้ ถือว่าหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นพื้นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนได้ ซึ่งในปัจจุบันได้จัดสอบวัดความรู้ปีละ ๑ ครั้ง จัดสอบโดยสำนักแม่กองธรรมสนามหลวง

---

[๒๗] สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๗**, หน้า ๒.

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรธรรมศึกษา

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรธรรมศึกษา พบงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรธรรมศึกษาส่วนใหญ่ได้ศึกษาเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนการสอนธรรมศึกษา การศึกษาความพึงพอใจของบุคคลากรทางการศึกษาและนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน เป็นต้น ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวพบผลวิจัยที่มีประเด็นปัญหาและอุปสรรคการเรียนการสอนธรรมศึกษาที่ใกล้เคียงกัน โดยงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแนวทางพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาโดยตรง ได้แก่ งานวิจัยของสำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย:ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ปีงบประมาณ ๒๕๔๙ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ๓) เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคการเรียนการสอนธรรมศึกษาและข้อเสนอแนะ โดยเก็บข้อมูลจากผู้เรียนธรรมศึกษาจากสำนักเรียนส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ผลวิจัยพบว่า ความคิดเห็นต่อของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกช่วงชั้นต่อสภาพตามความเป็นจริงและความคาดหวังในภาพรวมของนักเรียนแตกต่างกันมาก เมื่อพิจารณาทุกด้าน พบว่า การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง เพื่อพิจารณารายด้านพบว่า การเรียนการสอนธรรมศึกษาด้านหลักสูตรการเรียนการสอนอยู่ในระดับปานกลางอันดับแรก รองลงมา ด้านวิธีการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนการสอน และด้านวัดผลและประเมินผล

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาสภาพปัญหา อุปสรรครายด้าน เกี่ยวกับการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้แก่ ๑) ปัญหาด้านหลักสูตร พบว่า การจัดระบบเนื้อหาค่อนข้างยากต่อความเข้าใจและไม่มีคำอธิบายที่ชัดเจน ภาษาที่ใช้ในหนังสือ แบบเรียน ตำราเรียน ยากต่อความเข้าใจ ขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ เนื้อหาสาระวิชาที่เรียนล้าสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์ไม่ดึงดูดความสนใจ ๒) ปัญหาด้านกระบวนการเรียนการสอน พบว่า ครูผู้สอนขาดขวัญกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ ครูผู้สอนไม่เพียงพอต่อความต้องการ ขาดสื่อการเรียนการสอนที่จูงใจในการเรียน หนังสือตำราเรียน ค่อนข้างเก่า ขาดการปรับปรุงให้ทันสมัย การจัดการเรียนการสอนไม่ก่อให้เกิดความศรัทธากับผู้เรียน จึงขาดความสนใจ ๓) ครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจในเทคนิคการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผล เกณฑ์การวัดประเมินผล เป็นการวัดความรู้ความจำมากกว่าวัดความเข้าใจ นอกจากนี้ยังพบปัญหา อุปสรรคในด้านงบประมาณไม่เพียงพอ การขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน การขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน การขาดการประสานงานและประชาสัมพันธ์ โดยให้ข้อเสนอแนะในการเรียนการสอนธรรมศึกษาในภาพรวม คือ ๑) ควรจัดการประสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของธรรมศึกษา ๒) ขอความร่วมมือจากภาครัฐและภาคเอกชนในการสนับสนุนส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาเป็นรูปแบบและเน้นประสิทธิภาพในการจัดการ

๓) การจัดการอบรมพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง และควรจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน[๒๘]

จากศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรธรรมศึกษา จะเห็นได้ว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง ถือว่าเป็นพื้นฐานการศึกษาธรรมเพื่อการนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต เหมาะสำหรับพุทธศาสนิกชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชนให้มีการเรียนธรรมศึกษามากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำหลักธรรมะไปปรับใช้ในการสร้างลักษณะนิสัยที่ดี สร้างภูมิคุ้มกันที่ดีทางจิตใจ ห่างไกลจากสิ่งที่เป็นอบายมุขต่างๆ พัฒนาตนเป็นคนดีในสังคมต่อไปได้ ดังนั้นการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง ที่จะนำไปใช้สอนควบคู่กับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งจะเห็นได้จากผลการวิจัยข้างต้น พบปัญหาและอุปสรรคในการเรียนการสอนธรรมศึกษาในหลายด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านเนื้อหาหลักสูตรที่ยากต่อการเข้าใจ เป็นปัญหาสำคัญต่อการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาของนักเรียน โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน และศึกษาเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน อันนำไปสู่แนวทางในการส่งเสริมและสอนเสริมหลักสูตรธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นในอนาคตได้

---

[๒๘] สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **“การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย: ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น”,** การศึกษาวิจัย, สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙, หน้า ๗๑-๗๙.

บทที่ ๓
การศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๓.๑ ประวัติและความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๓.๑.๑ ประวัติความเป็นมาของวิชาพระพุทธศาสนา

ในสมัยรัชกาลแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ นั้น พระองค์ทรงพยายามเร่งรัดปรับปรุงประเทศชาติ เพื่อให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศในทุกๆด้าน ทรงปรับปรุงกฎหมายทั้งทางบ้านเมือง ทั้งทางคณะสงฆ์ ทรงปรับปรุงการศึกษาของชาติ เพื่อให้การศึกษาแพร่หลายไปสู่อาณาประชาราษฎร ทรงมีพระราชดำริจะขยายการศึกษาออกไปยังหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักรและมีพระราชประสงค์ให้วัด ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาของกุลบุตรมาแต่โบราณ เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนเด็กตามแบบและหลักสูตรที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ให้เป็นแบบเดียวกัน เป็นการตั้งต้นการศึกษาแบบปัจจุบัน และให้พระภิกษุเป็นผู้ช่วยรับภาระต่างๆ จึงได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระ-สมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ทรงรับภาระอำนวยการให้พระภิกษุสั่งสอนกุลบุตร และบังคับการพระอารามในหัวเมืองตลอดพระราชอาณาจักร[๑] ดังปรากฏพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส เกี่ยวกับการศึกษาตอนหนึ่งว่า

> “เรื่องการศึกษานี้ ขอให้ทรงช่วยคิดให้มากๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย อย่าตัดช่องไปแต่กาข้างวัด อีกประการหนึ่ง การสอนศาสนาในโรงเรียน ทั้งใจกรุงและหัวเมืองจะต้องให้มีขึ้น ให้มีความวิตกไปว่าเด็กชั้นหลังจะห่างเหินศาสนา จนเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น เมื่อเป็นเช่นนั้น จะถือว่าเหมือนอย่างทุกวันนี้ คนที่ไม่รู้อะไรก็มีมากต่อไปภายหน้า ถ้าเป็นคนที่เล่าเรียนคงจะพฤติตัวดีกว่าคนที่ไม่ได้เล่าเรียนนั้นหาถูกไม่ คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตาม คงจะหันไปหาทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้น้อยก็โกงไม่ค่อยคล่องหรือโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงมากขึ้น และโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธี ไม่เป็นเครื่องหัดให้คนดีและชั่ว เป็นแต่ได้วิธีที่สำหรับจะเรียนความดีความชั่วได้คล่องขึ้น จึงเห็นว่า ถ้ามีหนังสืออ่านสำหรับโรงเรียน ที่บังคับให้โรงเรียนต้องสอนกัน แต่ให้เป็นอย่างใหม่ๆ ที่คนจะเข้าใจง่ายๆ และเป็นความประพฤติของคฤหัสถ์ ชั้นต่ำๆขึ้นได้จะเป็นประโยชน์มาก หนังสือเช่นนี้ เสมออธิบายธรรมจักษุ ก็ยังสูงอยู่ ต้องให้เป็นหนังสือชาวบ้านมากๆขึ้น และระวังอย่าให้มีโซ๊ด

---

[๑] สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **ประมวลนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส การศึกษา**, มูลนิธิเอเชีย, พิมพ์แจกในงานมหาสมณอนุสรณ์ครบ ๕๑ ปี แด่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส วันที่ ๑-๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔, หน้า ๙.

(ค่อนข้างใหม่) และถ้ามีคำสำหรับครูสอบถาม เช่น ศีล ๕ อะไรเป็นองค์ที่ ๑ องค์ที่ ๒ เป็นต้น ซึ่งให้เด็กต้องจำในใจในคำซึ่งเป็นหัวข้อเช่นนั้นได้จะเป็นการดี[๒]"

จากพระราชหัตถเลขาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของปรับปรุงระบบการศึกษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาสอนระบบการศึกษา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กและเยาวชน โดยการจัดระบบการศึกษาเริ่มนับตั้งแต่ก่อตั้ง โดยกรมศึกษาธิการขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ มาได้ประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๓๐ หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาได้ปรากฏในหลักสูตรการศึกษา ปี พ.ศ. ๒๔๓๕ (ร.ศ.๑๑๑) หลักสูตรปีดังกล่าวมีการเรียนสอนวิชาธรรมจารี ซึ่งมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวิชาพระพุทธศาสนา โดยที่วิชาธรรมจารีมีจุดมุ่งหมายดังนี้

"ในการที่จะสอนธรรมจารีนั้น ครูจงมีความระวังอธิบายให้รู้จักพุทธคุณ อธิบายในสิ่งที่เป็นจริงโดยอย่างง่ายที่ครูเห็นสมควรจะสอนให้เด็กพอเข้าใจได้ง่าย แลสอนสิงคะโรวาทสูตร อุพบาสะกะปฏิบัติตามแบบเทศ ซึ่งพระเจ้าน้องยาเธอฯ กรมหมื่นวชิรญาณวโรส ทรงนิพนธ์ขึ้นไว้ และกุศลกำมบท ธรรมวัตรแลพุทธคุณแปล ตามแต่ครูจะสอนได้ แลครูเองจะต้องประพฤติให้เป็นตัวอย่างในการปฏิบัติ ดี ชอบ ให้เป็นแบบแก่นักเรียนด้วย"[๓]

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส ได้ทรงมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษานี้เองย่อมส่งผลต่อการเรียนการสอน รวมถึงเนื้อหาวิชาธรรมจารี :ซึ่งถือว่าหลักสูตรการศึกษาในยุคนั้นเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เป็นรูปแบบส่วนกลาง โดยคณะธรรมยุตนิกายเป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรการศึกษาในช่วงต้นของรัชกาลที่ ๕ คือ พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๔๖ นั้น วิชาพระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลจากสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส และคณะสงฆ์ที่มีส่วนช่วยในการศึกษาของชาติ ทำให้วิชาพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสอยู่ในระบบการศึกษาของชาติ และยังสามารถดำรงความสำคัญแก่สังคมไทยอยู่ได้ ซึ่งแท้จริงแล้วอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ซึ่งผ่านวัดและคณะสงฆ์นั้นมีผลต่อการศึกษาของชาติมาช้านานแล้ว แม้ว่าหลักสูตรในยุคนี้จะมีหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในระดับต้น เช่น เบญจศีล เบญจธรรม และมุ่งเน้นหลักธรรมเพื่อบรรลุถึงทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เพียงเท่านั้นก็ตาม แต่ก็ยังกล่าวได้ว่าเป็นหลักสูตรที่ยังมีความเป็นพระพุทธศาสนาดั้งเดิมอยู่มากกว่าหลักสูตรการศึกษาในปีต่อไป[๔]

หลักสูตรการศึกษาไทยได้ปรับปรุงหลักสูตรมาตลอด ตั้งแต่ ปี ๒๔๓๕ ได้แก่ หลักสูตรการศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๓๕-พ.ศ. ๒๔๔๘ หลักสูตรการศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๕๔-พ.ศ. ๒๔๖๔ หลักสูตรการศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๙๑-พ.ศ. ๒๔๙๘ หลักสูตรการศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๐๓-พ.ศ. ๒๕๒๔ หลักสูตร

---

[๒] สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **ประมวลนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส การศึกษา**, มูลนิธิเอเชีย, พิมพ์แจกในงานมหาสมณอนุสรณ์ครบ ๕๑ ปี แด่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส วันที่ ๑-๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔, หน้า ๗.

[๓] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **"หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย"**, รายงานวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗, ร่างกฎที่ ๑ เรื่องพิกัดสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ร.ศ.๑๑๑ (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

[๔] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **"หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย"**, รายงานวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔๘-๑๕๑.

การศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๓๓-พ.ศ. ๒๕๔๔ และหลักสูตรการศึกษาล่าสุด เป็นหลักสูตรการศึกษาปี พ.ศ. ๒๕๕๑ แต่ละหลักสูตรการศึกษามีเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาแตกต่างกันกันตามยุคการเปลี่ยนแปลงของสังคม การปกครอง โดยดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ ได้แสดงทัศนะในงานวิจัย เรื่อง หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนตอนหนึ่งว่า

> "แม้ว่าอัตราเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาของไทย ๑๐๐ กว่าปีที่ผ่านมา จะมีแนวโน้มที่น่าวิตกอยู่หลายประการก็ตาม แต่สิ่งหนึ่งที่อาจจะเป็นสิ่งที่น่าวิตกมากกว่า อัตราการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาที่มีจำนวนน้อยลง สิ่งนั้นคือ เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาที่ได้ถูกตีความ ขยายความ และแปลความไปเพื่อรับใช้อำนาจรัฐในยุคสมัยต่างๆตลอดมา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือให้รัฐนำไปใช้ในการสร้างทัศนคติต่างๆ แก่ประชาชนตามที่รัฐต้องการ ซึ่งหลักสูตรพระพุทธศาสนาในสมัยหลังๆนั้นพยายามที่จะมีการเน้นหลักธรรมต่างๆ เพื่อนำไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ในด้านหนึ่งย่อมเป็นการแสดงให้เห็นคุณค่าของหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่าสามารถใช้และเห็นผลได้ทันที เป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ทันที แต่อีกด้านหนึ่งย่อมแสดงให้เห็นถึงการเน้นแต่ประโยชน์ในปัจจุบันหรือทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์เท่านั้น ไม่มีการกล่าวถึงประโยชน์ในภพหน้าหรือสัมปรายิกัตถประโยชน์ และประโยชน์อย่างยิ่งหรือปรมัตถประโยชน์อย่างใด"[๕]

สรุปได้ว่า หลักสูตรการศึกษาไทยยังให้ความสำคัญกับวิชาพระพุทธศาสนา แม้ว่าหลักสูตรการศึกษาแต่ละหลักสูตร จะมีแนวโน้มอัตราชั่วโมงเรียนน้อยลงก็ตามและการปรับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในสมัยต่างๆ แต่วิชาพระพุทธศาสนายังคงมีหลักธรรมคำสอนที่มีคุณค่าในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และขัดเกลาจิตใจของคนในสังคมได้

๓.๑.๒ ความสำคัญของการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนากับชนชาติไทยมีความสัมพันธ์แนบแน่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย และวัฒนธรรมไทย ในทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติไทย เกี่ยวเนื่องมาด้วยกันกับความเป็นมาของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะนับตั้งแต่สมัยก่อนที่ชนชาติไทยมีประวัติศาสตร์อันชัดเจน ชาวไทยก็ได้นับถือพระพุทธศาสนาต่อเนื่องตลอดมา จนกล่าวได้ว่า ประวัติของประเทศไทย เป็นประวัติของชนชาติที่นับถือพระพุทธศาสนา ในด้านวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนไทยได้ผูกพันประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อและหลักปฏิบัติในพระพุทธศาสนาตลอดเวลายาวนาน วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษาของสังคมไทย เป็นแหล่งคำสั่งสอนการฝึกอบรมกิจกรรมใหญ่ที่มีความสำคัญของรัฐก็ดี ของชุมชนก็ดี จะมีส่วนประกอบด้วยพระพุทธศาสนาเป็นพิธีการ เพื่อเน้นย้ำความสำคัญและเสริมคุณค่าทางจิตใจ สภาพที่กล่าวมานี้ ได้เป็นมาช้านาน จนฝังลึกในจิตใจและวิถีชีวิตของชาวไทย กลายเป็นเครื่องหล่อหลอมกลั่นกรองนิสัยใจคอพื้นฐานจิตใจของคนไทยให้มีลักษณะเฉพาะคนที่เรียกว่า เอกลักษณ์ของสังคมไทย ทำให้พูดได้อย่างถูกต้องมั่นใจว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ โดยเฉพาะด้านการเมืองการปกครอง แม้ว่าบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญข้อว่า "พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ" จะมีผู้ตีความว่าเป็นการบ่งบอกโดยนัยว่า

---

[๕] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **"หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย"**, รายงานวิจัย, หน้า ๒๐๓.

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะกำหนดให้สถาบันศาสนาคู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นหลักประกันว่าองค์ประมุขของชาติทรงเป็นศาสนิกแห่งศาสนากันกับประชากรส่วนใหญ่ของประเทศของพระองค์”[๖]

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ได้มีพระราชดำรัสมากมายที่แสดงถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ดังตัวอย่างที่ปรากฏในพระบรมราโชวาทเรื่อง เทศนาเสือป่า ตอนหนึ่งว่า

> “...พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำหรับชาติเรา ศาสนาในสมัยนี้เป็นของที่แยกจากชาติไม่ได้ เป็นความจำเป็นที่เราทั้งหลายผู้เป็นคนไทย จะต้องมั่นคงในศาสนาพระพุทธ ซึ่งเป็นศาสนาสำหรับชาติเราเพราะฉะนั้น เป็นหน้าที่ของเราทั้งหลายที่จะช่วยกันบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาอย่าให้เสื่อมศูนย์ไป การที่จะบำรุงพระพุทธศาสนา เราต้องรู้สึกก่อนว่า หลักของพระพุทธศาสนาคืออะไรเราจะถือว่า เราเป็นไทยด้วยกันหมด เราจะต้องรักษาความเป็นไทยของเราให้ยั่งยืน เราจะต้องรักษาพระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาการอย่างที่เป็นมาแล้วหลายชั่วโคตรของเราทั้งหลาย ”[๗]

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน ก็ได้ทรงมีพระราชดำรัสประกาศไว้ในการพระราชทานพระพุทธนวราชบพิตรว่า

> “ข้าพเจ้าถือว่า พระพุทธนวราชบพิตรเป็นที่ตั้งแห่งคุณพระรัตนตรัย อันเป็นที่เคารพสูงสุด และเป็นเครื่องหมายแห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศไทย และของคนไทย”

พระราชดำรัสข้างต้นเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทย มิใช่เป็นเพียงแนวทางพระราชดำริขององค์พระมหากษัตริย์เท่านั้น แต่เป็นการตรัสในฐานะผู้นำประเทศ แทนเสียงประชานิกรของพระองค์ เป็นเครื่องสะท้อนภาพรวมของสังคมไทย อันเป็นประมวลแห่งประเพณี คตินิยม และพฤติกรรมของประชาราษฎร์ทั่วไปในแผ่นดิน ซึ่งเป็นพื้นฐานที่รองรับการปกครองประเทศ[๘]

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนากับสังคมไทยไว้ในหนังสือเรื่อง “ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย” เกี่ยวกับการศึกษา โดยภาพรวมพระพุทธศาสนา จัดเป็นวิชาสำหรับการเรียนรู้ โดยสถานะหลัก คือ ในฐานะที่เป็นระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนส่วนใหญ่หรือเป็นแหล่งคำสอนของประชากรแทบทั้งหมดของประเทศ ทั้งในด้านวัตถุธรรม และในด้านนามธรรม ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมมากที่สุดอย่างหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคม เป็น

---

[๖] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗), หน้า ๑-๗,

[๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘-๕๙-. พระบรมราโชวาท เรื่อง เทศนาเสือป่า รวบรวมคำเทศนาซึ่งได้ทรงแสดงแก่บรรดาเสือป่า ณ พระราชวังสนามจันทร์ ระหว่างวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗., กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔** , (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๑-๗.

[๘] เรื่องเดียวกัน ๕๙-๖๐.

มาตรฐานการดำเนินชีวิต สำหรับผู้นับถือและเป็นสภาพแวดล้อมอันกว้างใหญ่ทางสังคมสำหรับผู้ที่ได้นับถือ

เหตุผลที่คนไทยต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา มีดังนี้

๑. พระพุทธศาสนาเป็นจริยศึกษา เพื่อรับมือกับปัญหาของยุคพัฒนา ให้คนไทยรู้จักเก็บรวบรวม ศึกษา และเลือกใช้ประโยชน์จากข้อมูลทั้งหลายเกี่ยวกับการสร้างเสริมความเจริญอย่างเพียงพอ ยิ่งกว่านั้น สภาพความเจริญที่รออยู่ข้างหน้าในวิถีทางของการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ ก็ยิ่งทำให้มีความต้องการจริยธรรม

๒. พระพุทธศาสนาเป็นระบบจริยธรรมที่ต่อติดกับพื้นฐานเดิมของสังคมไทย แม้ว่าปัจจุบันในระดับพื้นผิว จะมองเห็นว่า ผู้คนห่างเหินจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แต่ระบบศีลธรรมตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็ยังสืบต่ออยู่อย่างแน่นหนาในรากฐานทางวัฒนธรรมของไทย การสอนจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา หรือการนำพระพุทธศาสนามาใช้ในการสอนจริย-ศึกษา เป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกลมกลืนกับรากฐานวัฒนธรรม และพื้นเพทางจิตใจของคนไทย เป็นจริยธรรมที่กลมกลืนบนพื้นฐานที่ต่อเนื่อง อีกทั้งเป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้วให้เป็นประโยชน์ ซึ่งทำให้พร้อมที่จะทำงานได้ง่าย ฉับไว และเบาแรงกว่าการกระทำด้วยวิธีอย่างอื่น จึงไม่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการสอนพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ในทางจริยธรรม

๓. ชาวพุทธควรมีสิทธิเรียนจริยศึกษาแบบพุทธ การปลูกฝังจริยธรรมต้องดำเนินไปอย่างมีกระบวนการและเป็นระบบ โดยสอดคล้องกับกฎเกณฑ์แห่งสัจธรรมที่รองรับเป็นพื้นฐานการที่สังคมไทยยอมรับพระพุทธศาสนา และนับถือสืบต่อกันมา ก็เพราะมีความเชื่อในพระปรัชญาของพระพุทธเจ้าว่า ได้ทรงค้นพบสัจธรรม และทรงสั่งสอนระบบจริยธรรมที่ถูกต้องจริงแท้ตรงตามสัจธรรมนั้น จึงเห็นชอบและพอใจที่จะนำเอาหลักเกณฑ์ทางศีลธรรม หรือระบบการปลูกฝังจริยธรรมของพระพุทธศาสนามาใช้เป็นระบบชีวิตทางศีลธรรมของตน

พูดอีกนัยหนึ่งว่า ชาวพุทธนับถือพระพุทธศาสนาก็คือ เชื่อในระบบจริยศึกษาแบบพุทธ ชาวพุทธจึงควรและมีสิทธิที่จะเรียนจริยธรรม ด้วยจริยศึกษาแบบพุทธ การปฏิบัติที่ถูกต้องในเรื่องนี้ คือ ช่วยกันค้นหาให้พบ และจัดจริยศึกษาแบบพุทธให้แก่ผู้เรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน

๔. สังคมไทยมีข้อได้เปรียบในการจัดจริยศึกษาที่มีเอกภาพ สังคมไทยมีประชากรส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชน แม้จะมีความแตกต่างหลากหลาย ก็เป็นความแตกต่างในระดับของพัฒนาการทางจิตปัญญา ส่วนหลักความเชื่อและหลักคำสอนทั่วไปคงเป็นตัวแบบเดียวกันจึงน่าจะใช้ความได้เปรียบคือความมีเอกภาพทางศาสนานี้ให้เป็นประโยชน์

๕. สังคมไทยไม่มีเหตุผลที่จะไม่สอนจริยศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากพุทธศาสนาในประเทศไทยมีเอกภาพมาก ถึงขั้นที่อาจพูดได้ว่ามากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก

๖. การเรียนพระพุทธศาสนาเพื่อมาร่วมอยู่และร่วมพัฒนาสังคมไทย การศึกษาพระพุทธศาสนาก็คือการเรียนรู้สิ่งที่คนที่อยู่ในสังคมไทยควรจะต้องรู้ ในฐานะที่เป็นการรู้จักเรื่องราวของประเทศของตน เป็นความรับผิดชอบของการศึกษาที่จะต้องจัดให้คนไทยได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ถ้าคนไทยไม่รู้จักพระพุทธศาสนาทั้งในด้านเนื้อหาและสถาบันก็คงต้องถือว่าเป็นความบกพร่องของการศึกษาของชาติ

๗. การศึกษาเพื่อสร้างชนชั้นสำหรับมาพัฒนาสังคมไทย ความล้มเหลวด้านหนึ่งของการศึกษาในสังคมไทย คือ การที่ไม่สามารถสร้างผู้นำและชนชั้นในด้านวิชาการและระบบแบบแผนสมัยใหม่ ที่เป็นความเจริญอย่างตะวันตกนั้น เป็นที่แน่นอนชัดเจนว่า การศึกษาของชาติได้ผลิตคนที่มีความรู้ความสามารถ เก่งกว่าชาวบ้านหรือประชาชนไปอย่างมากมาย ทำให้เรามีความพร้อมในด้านหนึ่งที่จะพัฒนาสังคม

แต่นั่นเป็นเพียงด้านหนึ่ง ซึ่งหาเพียงพอไม่ เพราะในขณะเดียวกันนั้นเองก็เป็นที่แน่นอนชัดเจนเช่นเดียวกันว่าการศึกษาของเราได้ผลิตคนที่ห่างหินแปลกแยกจากสังคมไทยไม่รู้จักสังคมไทยไม่รู้เรื่องราวของคนไทย ไม่เข้าใจความคิดจิตใจของชาวบ้านที่เป็นประชาชนส่วนใหญ่ของไทย

คนที่เป็นผลผลิตของการศึกษาอย่างนั้น เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วมาดำเนินชีวิตร่วมในชุมชนไทย และทำงานให้แก่สังคมไทยท่ามกลางคนไทย เขาต้องการรู้เรื่องของไทย เช่น วัฒนธรรมไทยและพระพุทธศาสนาตามคติไทยต่อจากชาวบ้าน

การศึกษาจะต้องกล้าเผชิญหน้าความจริง ถ้าพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญอยู่ในกระบวนการสืบทอดต่อเนื่องของสังคมไทย ไม่ว่าโดยฐานะที่เป็นสถาบันสังคมอันกว้างใหญ่ก็ดี โดยเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยก็ดี โดยเป็นระบบจริยธรรมที่สังคมไทยได้ยอมรับนับถือปฏิบัติเป็นมาตรฐานกันมาก็ดี การศึกษาจะต้องจัดดำเนินการให้คนไทยได้ศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่ที่เป็นองค์ความรู้และในแง่ที่เป็นเครื่องมือพัฒนาชีวิตและสังคม

๘. การศึกษาพระพุทธศาสนา เพื่อรักษาผลประโยชน์ของสังคมไทย พระพุทธศาสนานั้นมีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งต่างจากศาสนาทั่วไป จนบางทีผู้ที่มองความหมายในแง่ของศาสนาอื่น ๆ ถือว่าพระพุทธศาสนาไม่เป็นศาสนาหรือมิฉะนั้นก็เป็นศาสนาแห่งปัญญา เพราะไม่บังคับศรัทธา แต่ถือปัญญาเป็นสำคัญ กล่าวคือให้เสรีภาพทางความคิด ไม่เรียกร้องและไม่บังคับความเชื่อไม่กำหนดข้อปฏิบัติที่บังคับแก่ศาสนิกชนแต่ให้พิจารณาเลือกตัดสินใจด้วยตนเอง

การปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา จึงต้องอาศัยการศึกษา เพราะในเมื่อไม่กำหนดข้อบังคับให้มีสิ่งที่ต้องเชื่อ และต้องปฏิบัติอย่างตายตัวแล้ว ถ้าไม่ศึกษาให้รู้เข้าใจอย่างถูกต้องแท้จริงก็มีโอกาสอย่างมากที่จะเกิดความเคลื่อนคลาดผิดเพี้ยนในความเชื่อและการปฏิบัติ เมื่อเชื่อผิดพลาดและปฏิบัติตลาดเคลื่อนไป นอกจากจะเป็นผลเสียหายในทางศาสนาแล้วก็ทำให้เกิดโทษแก่ชีวิตและสังคมไทยไปด้วย

ด้วยเหตุนี้ การศึกษาหรือสิกขาจึงเป็นเนื้อตัวของชีวิตในทางพระพุทธศาสนาที่จะทำให้ระบบจริยธรรมดำเนินไปได้ ผู้นำหรือผู้บริหารกิจการพระพุทธศาสนาจึงต้องเอาใจใส่ถือเป็นหน้าที่หลักสำคัญที่สุดที่จะต้องเอื้ออำนวยจัดให้มีการศึกษาแก่พุทธบริษัททั้งปวง

ด้วยเหตุที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญาและความเชื่อถือปฏิบัติที่ถูกต้องขึ้นต่อการศึกษาเช่นนี้ ไม่ว่าสถาบันพุทธศาสนาจะเอาใจใส่จัดการศึกษาให้แก่ศาสนิกชนของตนหรือไม่ก็ตาม ในกรณีที่พลเมืองส่วนใหญ่เป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา รัฐที่เป็นประชาธิปไตยและมีความรับผิดชอบต่อประโยชน์สุขของประชาชน และต่อความเสื่อมความเจริญของสังคมจะต้องเอาใจใส่ขวนขวายเออำนวยให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่เป็นพุทธศาสนิกชนให้ดีที่สุด ทั้งนี้เพราะว่าความเป็นพุทธศาสนิกชนของประชากรส่วนใหญ่เหล่านั้นอยู่ในตัวบุคคลผู้เดียวกันกับที่เป็นพลเมืองของประเทศไทยอย่างแยกจากันไม่ออก

๙. ข่าวร้ายต่าง ๆ ในวงการพุทธศาสนาของไทย เป็นเครื่องสะท้อนสภาพเสื่อมโทรมทั้งของสถาบันพุทธศาสนา และสังคมไทย สภาพตกต่ำเสื่อมโทรมทั้งทางภูมิธรรมและภูมิปัญญา น่าจะเพียงพอแล้วที่จะกระตุ้นเตือนปลุกเร้าผู้บริหาร ทั้งฝ่ายรัฐและฝ่ายศาสนาบุคคลผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคม ตลอดถึงคนไทยทุกคนให้เกิดความสำนึกตื่นตัวขึ้นมาเร่งรับแก้ไขปัญหา ด้วยการจัดและส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งในแง่การเรียนรู้กับเนื้อหาและหลักคำสอนที่ถูกต้องแท้จริง

๑๐. บูรณาการสำคัญ ขั้นตอนที่ขาดหายไป จริยศึกษาของรัฐใน ๒-๓ ทศวรรษที่ผ่านมาได้มีแนวโน้มที่จะหันเหไปในทิศทางของจริยธรรมสากล ประจวบกับในช่วงหลังนี้ แนวความคิดแบบบูรณาการโดยให้บูรณาการการสอนจริยธรรมเข้าในวิชาต่าง ๆ ทุกวิชา หรือให้ครูแต่ละคนสอนจริยธรรมบูรณาการเข้าในวิชาของตน สอดคล้องกับหลักอุดมคติที่ถือว่าครูทุกคนเป็นผู้สอนจริยธรรม

การบูรณาการด้วยการสอนจริยธรรมเข้าในวิชาทุกวิชานั้น เป็นเพียงแง่หนึ่งด้านหนึ่งของบูรณาการ เป็นการบูรณาการในขอบเขตที่แคบเฉพาะส่วนหนึ่งเท่านั้น

(๑) การบูรณาการองค์จริยธรรมเข้าในระบบจริยธรรม หมายถึง การบูรณาการจริยธรรมเฉพาะอย่างเข้าในระบบจริยธรรมที่เป็นองค์รวม หรือการบูรณาการเนื้อหาจริยธรรมเข้าในชีวิตจริง

(๒) การบูรณาการตนเข้าในชุมชนหรือบูรณาการบุคคลเข้าในสังคม ที่สำคัญมากคือการบูรณาการคนรุ่นใหม่เข้าในสังคมไทย และในปัจจุบันการที่มีปัญหานี้มากขึ้นแม้ว่าปัญหาจะไม่ออกมาในรูปที่รุนแรง

(๓) การบูรณาการสถาบันศาสนาเข้าในระบบจริยศึกษาของชุมชน

๑๑. จากคติแห่งศาสนศึกษาในอังกฤษสู่ความคิดหาทางสายกลางของการจัดจริยศึกษาในสหรัฐอเมริกา รัฐแยกอาณาจักรกับศาสนจักรขาดออกจากกัน และไม่ให้มีการสอนจริยธรรมตามหลักศาสนานิกายใดนิกายหนึ่งโดยเฉพาะ แต่ให้สอนจริยธรรมที่เป็นกลาง ๆ ประเทศอังกฤษซึ่งถือกันว่าเป็นแม่แบบแห่งระบอบประชาธิปไตยนับถือศาสนาคริสต์นิกายอังกฤษหรือแองกลิคาน (Church of England) เป็นศาสนาประจำชาติ และตรากฎหมายบังคับให้โรงเรียนต้องจัดสอนวิชาศาสนา ให้นักเรียนต้องได้เรียนวิชาศาสนาคริสต์ทั่วทุกคน

การศึกษาวิชาศาสนาตามกฎหมายปัจจุบันของอังกฤษ มีข้อสังเกตที่สำคัญอย่างอื่นอีก คือ

- การศึกษาวิชาศาสนาถือเป็นเรื่องสำคัญถึงกับกำหนดบังคับไว้ในกฎหมายของรัฐ
- การศึกษาวิชาศาสนามีฐานะพิเศษ ถึงกับแยกไว้เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากหลักสูตรวิชาสามัญทั่วไป โดยมีความสำคัญของตัวเองอย่างเป็นอิสระ
- การศึกษาวิชาศาสนานี้เป็น ๒ ส่วน คือการศึกษาวิชาศาสนา กับการประชุมประกอบพิธีบูชาประจำวัน (การสวดมนต์ไว้พระ) และกำหนดไว้ด้วยว่า หลักสูตรจะต้องสะท้อนให้เห็นความจริงว่า ศาสนาที่สืบ ๆ มาในประเทศอังกฤษมีศาสนาคริสต์เป็นหลัก และการประกอบพิธีบูชาจะต้องเป็นไปตามแบบของศาสนาคริสต์ทั้งหมด
- ครูที่สอนวิชาศาสนา และครูที่นำพิธีประชุมสวดมนต์บูชานั้น ทางการให้ความสำคัญมากถึงกับกำหนดไว้ในกฎหมายว่าจะต้องใช้ครูที่มีคุณวุฒิโดยตรง
- กฎหมายกำหนดให้ถือว่า การฝึกอบรมวิชาศาสนานั้น เป็นคุณกิจสำคัญระดับแรกสุดของชาติ (a national priority) อย่างหนึ่ง กำหนดให้มีการฝึกอบรมครูที่ชำนาญเฉพาะ

- นอกจากวิชาศาสนาโดยตรงนี้แล้ว เนื้อหาที่ต้องเรียนเกี่ยวกับศาสนายังอาจปรากฏในวิชาอื่น ๆ ตามแต่จะเกี่ยวข้องอีกด้วย

๑๒. ทางสายกลาง หรือการกระทำพอดี ๆ ก็คือ การให้ได้รู้ในสิ่งที่ควรรู้ให้ได้คิดในสิ่งที่ควรคิด แต่ให้รู้จักนำเสนอในลักษณะที่น่าสนใจท้าทาย และรู้จักกระตุ้นเร้าให้เกิดความสนใจชักนำให้รู้เรียนรู้ รู้จักคิดพิจารณาเพื่อจะตัดสินใจเลือกได้ด้วยปัญญาที่มีสติสุขุมรองคอบ มองเห็นเหตุผล และคุณโทษ ได้เรียนรู้ทั้งเนื้อหาข้อมูลและฝึกฝนความรู้จักคิด พร้อมทั้งพัฒนาชีวิตเคียงกันไปทุกด้าน ให้การเรียนเป็นกิจกรรมร่วมกันที่ทั้งผู้สอนและผู้เรียนทั้งสองฝ่ายร่วมมือประสานงาน มีบทบาทแสดงต่อกัน

๑๓. เรื่องสำคัญของตนเองที่ควรจะต้องรู้ สิ่งที่ตนมีพิเศษ อีกด้านหนึ่งของการศึกษาพระพุทธศาสนาที่ควรพูดไว้ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่มาก คือ การศึกษาพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นความรู้ หรือเป็นเรื่องของวิชา และการศึกษาพระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นแหล่งสำคัญแหล่งหนึ่งแห่งอารยธรรมของมนุษยชาติ มองในแง่เป็นภูมิธรรมภูมิปัญญาที่ตนมีต่างจากผู้อื่น ซึ่งจะทำให้สังคมไทยมีอะไรที่จะให้แก่อารยธรรมของมนุษยชาติ และที่จะทำให้สามารถเป็นผู้นำเขาบ้างสักด้านหนึ่งในประชาคมโลก แทนที่จะเป็นผู้คอยตามและรับจากเขาร่ำไปก็ดี แต่ละอย่างๆ นั้น ก็พอเพียงที่จะเป็นเหตุผลให้คนไทยควรจะต้องเรียนรู้พระพุทธศาสนา

๑๔. หลักการที่ควรตรวจสอบและปฏิบัติการที่ควรทบทวน เรื่องจริยศึกษานี้ ประเทศไทยภูมิหลังที่เรียบร้อยราบรื่น และมีฐานทางหลักการที่เอื้อ มั่นคง และพร้อมดีกว่า สามารถจะเป็นผู้นำได้ อีกทั้งในวงกว้าง ก็เป็นที่ยอมรับกันมากว่า โลกซีกตะวันออกนี้ มีความเจริญทางวัฒนธรรมด้านจิตใจดีกว่าโลกตะวันตก สังคมไทยจึงควรจะตื่นตัว ปลูกจิตสำนึกในความเป็นผู้นำและผู้ให้ขึ้นมาอย่างน้อยที่ควรจะรักษาความเป็นผู้นำด้านจริยศึกษา และการพัฒนาจิตใจไว้ให้ได้

ดังนั้น ข้อเสนอแนะให้รัฐควรจัดหลักสูตรการศึกษาให้คนไทยส่วนใหญ่ได้ศึกษาพระพุทธศาสนา ด้วยเหตุผลสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) คนไทยส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นพุทธศาสนิกชนควรมีความรู้ความเข้าใจ และปฏิบัติถูกต้องต่อศาสนาที่ตนนับถือ

๒) คนทุกคนที่อยู่ในสังคมไทย ควรเรียนรู้พระพุทธศาสนาในฐานะที่เป็นเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย เป็นสถาบันใหญ่ และเป็นสภาพแวดล้อมของสังคมไทย เพื่อดำเนินชีวิตและทำงานหรือทำหน้าที่ที่เป็นส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทยนั้นอย่างประสานกลมกลืน และได้ผลดี

๓) สังคมไทยอาศัยพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งคำสอนจริยธรรม และได้ยอมรับระบบจริยธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นมาตรฐานที่ยึดถือปฏิบัติตามตลอด คนไทยจึงควรเรียนรู้พุทธจริยธรรม เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชีวิตพัฒนาสังคมให้บรรลุประโยชน์และสันติสุข[๙]

สรุปได้ว่า วิชาพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย เป็นแหล่งคำสอนคุณธรรมจริยธรรม ที่พุทธศาสนิกชนคนไทยควรจะมีความรู้ความเข้าใจ นำไปปฏิบัติ ให้กลมกลืนกับวิถีชีวิต ซึ่ง

---

[๙]พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๑), กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔** , หน้า ๑-๗.

คนไทยทุกคนในสังคมที่นับถือพระพุทธศาสนา ควรเรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทยและเป็นสถาบันใหญ่ เพื่อการดำเนินชีวิตที่ดี พัฒนาตนให้เป็นคนดีอาศัยอยู่ในสังคม และเพื่อพัฒนาสังคมให้มีความเจริญรุ่งเรืองและสันติสุขได้

๓.๒ พัฒนาการหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

กระทรวงธรรมการได้กำหนดให้มี "วิชาจรรยา" เป็นครั้งแรกในหลักสูตรทุกชั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยให้ความสำคัญเป็นลำดับแรก เพื่อกล่อมเกลานิสัยใจคอของกุลบุตรกุลธิดาในสมัยนั้น และได้ถือเป็นนโยบายให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกกับวิชานี้มาตลอด จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นช่วงการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศมาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ได้มีการปรับปรุงหลักสูตร วิชาจรรยาก็มีส่วนต้องปรับปรุงตามไปด้วย โดยขยายออกไปเป็นหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เนื้อหาของวิชาศาสนาและจริยธรรมจะมีลักษณะเป็นจริยธรรมสากลมากขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยของประชาชน อย่างไรก็ตามการปรับปรุงหลักสูตรในห้วงเวลาต่อมาก็หันกลับมาให้ความสำคัญโดยเพิ่มเนื้อหาสาระของศาสนาและจริยธรรมนี้ขึ้นอีก เนื่องจากเยาวชนมีปัญหาด้านศีลธรรมมากขึ้น

ในการประกาศให้หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช ๒๕๒๑ และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔ วิชาศีลธรรมถูกบูรณาการอยู่ในวิชาบังคับและวิชาเลือก ต่อมากระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศเพิ่มเติมเนื้อหาในหลักสูตรสังคมศึกษาระดับมัธยมศึกษา โดยประกาศให้ใช้ในปีการศึกษา ๒๕๒๖ สำหรับมัธยมศึกษาตอนต้น ปีการศึกษา ๒๕๒๗ ประกาศเพิ่มเติมเพิ่มรายวิชาเลือกในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งที่ วก ๑๑๙๓/๒๕๓๔ เรื่อง ปรับปรุงคำอธิบายในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ให้โรงเรียนที่อยู่ในโครงการโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตรจัดการเรียนสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่พร้อมกันทุกชั้น ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๓๕ สำหรับโรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปจัดการเรียนการสอนในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๒ ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๕๓๕ ส่วนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓-๖ให้จัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาที่ปรับปรุงใหม่ในปีการศึกษาถัดไป ปีละ ๑ ชั้นตามลำดับ ซึ่งจะครบทุกชั้นในปีการศึกษา ๒๕๓๙ โดยสอดคล้องกับคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก ๖๑๑/๒๕๓๘ เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓)

การปรับปรุงหลักสูตรพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นชอบให้กรมวิชาการดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรทุกระดับ และมีคำสั่งให้โรงเรียนร่วมพัฒนาหลักสูตรทั้งระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา นำหลักสูตรฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓ ให้ใช้เป็นการนำร่องก่อนในปีการศึกษา ๒๕๓๓ ทุกชั้น และให้โรงเรียนทั่วประเทศใช้ในปีการศึกษา ๒๕๓๔ โดยผลบังคับใช้ปีละชั้นในแต่ละระดับตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก ๖๑๑ และ ๖๑๒ และ ๖๑๓/๒๕๓๓นั้น หลักจากที่หลักสูตรได้นำไปใช้ชั่วระยะหนึ่งแล้ว ได้มีคำถาม ข้อสังเกตจากองค์กร บุคลากรที่หวังดีต่อพระพุทธศาสนาว่า

การปรับปรุงหลักสูตรครั้งนี้ได้ตัดทอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ลดน้อยลงไปทั้งคาบวิชา และเนื้อหา กรมวิชาการจึงขอความเห็นชอบจากกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

๑. ระดับประถมศึกษา

เพื่อเนื้อหาสาระและเวลาเรียนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตและกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัยดังนี้

- กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ปรับหน่วยย่อยที่ ๓ ของหน่วยที่ ๔ จาก "ศาสนาในประเทศไทย" เป็น "พระพุทธศาสนา" กำหนดให้เรียน ๖๐ คาบ ตลอดปีทุกชั้น
- กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย (สถน) ให้เปลี่ยนคำว่า "จริยศึกษา" เป็น "พระพุทธศาสนา (ภาคศีลธรรม) และกำหนดให้เรียน ๑๘๐ คาบ ตลอดปีทุกชั้น

๒. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

- เพิ่มวิชา "พระพุทธศาสนา" เป็นวิชาเลือกเสรีกลุ่มวิชาสังคมศึกษา กำหนดให้เรียน ๒ คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน ได้ ๑ หน่วยการเรียน รวม ๘๐ คาบ/ปี ทั้งยังกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

๓. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

- เพิ่มคาบเวลาเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเป็น ๒ คาบ/สัปดาห์/ภาคเรียน และปรับปรุงเนื้อหาพระพุทธศาสนาใหม่ให้สอดคล้องกับคาบเวลาที่เพิ่มขึ้น ยังคงกำหนดให้นักเรียนที่นับถือพระพุทธศาสนาทุกคนต้องเรียน

วันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ กระทรวงศึกษาธิการได้มีคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการที่ วก ๑๑๖/๒๕๔๔ เรื่อง ให้ใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ได้กำหนดจุดหมายของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข และมีความเป็นไทย ได้กำหนดจุดหมายข้อ ๑ ให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันพึงประสงค์ หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานความรู้เป็นเครื่องกำหนดคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนหลักสูตรได้กำหนดให้มีมาตรฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม เป็นมาตรฐานการเรียนรู้ ๑๒ ปี หรือมาตรฐานกลุ่มสาระการเรียนรู้ ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และกรมวิชาการได้มีหนังสือลงวันที่ ๒๕ เมษายน ๒๕๔๕ กำหนดแนวทางการจัดการเรียนรู้สาระที่ ๒ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนานั้น สถานศึกษาควรจัดให้ผู้เรียนที่นับถือศาสนาพุทธได้เรียนรู้ประมาณ ๒ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ เพื่อเน้นความเป็นคนดี มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ในสาระศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ดังนี้[๑๐]

---

[๑๐] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๗-๙.

๓.๓ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

๓.๓.๑ โครงสร้างหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

หลักสูตรการศึกษา ปี พ.ศ. ๒๕๕๑ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมีวิสัยทัศน์ในการมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหาประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติที่จำเป็นต่อการศึกษาด้วย การประกอบการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีหลักการ

๑) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล

๒) เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาและมีคุณภาพ

๓) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนสอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น

๔) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งเรียนรู้ เวลาและการจัดการการเรียนรู้

๕) เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ

๖) เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานมีจุดหมายเพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมาย เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

๑) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๒) มีความรู้อันเป็นสากลและ มีความสามารถในการ สื่อสาร การคิดเทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

๓) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

๔) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลเมืองยึดมั่นในวิถีปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๕) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การมีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย มีจิตสาธารณะ โดยมีมาตรฐานการเรียนรู้ด้วยการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมดุลโดยต้องคำนึงถึงพัฒนาการทางสมองและพหุปัญญา หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้ ๑) ภาษาไทย ๒) คณิตศาสตร์๔) วิทยาศาสตร์ ๔) สังคม

ศึกษา ศาสนาและ วัฒนธรรม ๕) สุขศึกษาและพลศึกษา ๖) ศิลปะ ๗) การงานอาชีพและเทคโนโลยี ๘) ภาษาต่างประเทศ ในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ เป็นผู้เรียนมาตรฐานการเรียนรู้ ระบุสิ่งที่ผู้เรียนพึงรู้และปฏิบัติ จริยธรรมและค่านิยมที่ประสงค์ที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียนเมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน[๑๑] โครงสร้างของหลักสูตรมีกำหนดมาตรฐานโครงสร้างเวลาเรียนและผู้เรียนดังนี้

๑.โครงสร้างเวลาเรียน

การกำหนดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐาน และเพิ่มเติม สถานศึกษาสามารถดำเนินการ ดังนี้

ระดับประถมศึกษา สามารถปรับเวลาเรียนพื้นฐานของแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้ ได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ ต้องมีเวลาเรียนรวมตามที่กำหนดไว้ในโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐาน และผู้เรียนต้องมีคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดที่กำหนด

ระดับมัธยมศึกษา ต้องจัดโครงสร้างเวลาเรียนพื้นฐานให้เป็นไปตามที่กำหนดและสอดคล้องกับเกณฑ์การจบหลักสูตร

สำหรับเวลาเรียนเพิ่มเติม ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้จัดเป็นวิชาเพิ่มเติมหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับเกณฑ์การจบหลักสูตร

สำหรับเวลาเรียนเพิ่มเติม ทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ให้จัดเป็นรายวิชาเพิ่มเติมหรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยพิจารณาให้สอดคล้องกับความพร้อม จุดเน้นของสถานศึกษาและเกณฑ์การจบหลักสูตร เฉพาะระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ สถานศึกษาอาจจัดให้เป็นเวลาสำหรับสาระการเรียนรู้พื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทยและกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่กำหนดไว้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปีละ ๑๒๐ ชั่วโมง และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ จำนวน ๓๖๐ ชั่วโมงนั้น เป็นเวลาสำหรับปฏิบัติกิจกรรมแนะแนวกิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ ในส่วนกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ให้สถานศึกษาจัดสรรเวลาให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรม ดังนี้

ระดับประถมศึกษา (ป.๑-๖)	รวม ๖ ปี	จำนวน ๖๐ ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑-๓)	รวม ๓ ปี	จำนวน ๔๕ ชั่วโมง
ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๔-๖)	รวม ๓ ปี	จำนวน ๖๐ ชั่วโมง

---

[๑๑] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๔-๘

สามารถสรุปเป็นตารางดังนี้

ตารางที่ ๓.๑ โครงสร้างเวลาเรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. ๒๕๕๑[๑๒]

กลุ่มสระการเรียนรู้/กิจกรรม	**เวลาเรียน**									
	ระดับประถมศึกษา						**ระดับมัธยมศึกษา**			**ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**
	ป. ๑	**ป. ๒**	**ป. ๓**	**ป. ๔**	**ป. ๕**	**ป.๖**	**ม. ๑**	**ม. ๒**	**ม. ๓**	**ม. ๔-๖**
● *กลุ่มสาระการเรียนรู้*										
ภาษาไทย	๒๐๐	๒๐๐	๒๐๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๒๔๐ (๖ นก.)
คณิตศาสตร์	๒๐	๒๐๐	๒๐๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๖๐	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๒๔๐ (๖ นก.)
วิทยาศาสตร์	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๒๔๐ (๖ นก.)
สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๒๔๐ (๖ นก.)
สุขศึกษาและพลศึกษา	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐ (๒ นก.)	๘๐ (๒ นก.)	๘#$๐ (๒ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)
ศิลปะ	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐	๘๐ (๒ นก.)	๘๐ (๒ นก.)	๘๐ (๒ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	๔๐	๔๐	๔๐	๔๐	๔๐	๔๐	๘๐ (๒ นก.)	๘๐ (๒ นก.)	๘๐ (๒ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)
ภาษาต่างประเทศ	๔๐	๔๐	๔๐	๔๐	๔๐	๔๐	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๑๒๐ (๓ นก.)	๒๔๐ (๖ นก.)
รวมเวลาเรียน (พื้นฐาน)	๘๐๐	๘๐๐	๘๐๐	๘๐๐	๘๐๐	๘๐๐	๘๔๐ (๒๑ นก.)	๘๔๐ (๒๑ นก.)	๘๔๐ (๒๑ นก.)	๑,๕๖๐ (๓๕ นก.)
● *กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน*	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๑๒๐	๓๖๐
● *รายวิชา/กิจกรรมที่สถานศึกษาจัดเพิ่มเติมตามความพร้อมและจุดเน้น*	ปีละไม่เกิน ๘๐ ชั่วโมง						ปีละไม่เกิน ๒๔๐ ชั่วโมง			ไม่น้อยกว่า ๑,๕๖๐ชั่วโมง
รวมเวลาเรียนทั้งหมด	**ไม่เกิน ๑,๐๐๐ ชั่วโมง/ปี**						**ไม่เกิน ๑,๒๐๐ ชั่วโมง/ปี**			**รวม ๓ ปี ไม่น้อยกว่า ๓,๖๐๐ ชั่วโมง**

[๑๒] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**,,หน้า ๒๓.

๒ คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นประถมศึกษา ปีที่ ๓

๑) มีความรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น ที่อยู่อาศัยและเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง

๒) มีทักษะกระบวนการ และข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ มีความเป็นพลเมืองดีมีความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกันและการทำงานกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียน และฝึกหัดในการตัดสินใจ

๓) ความรู้เรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ในลักษณะการบูรณาการ ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันละอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจ ได้ข้อคิดเกี่ยวกับรายรับ-รายจ่ายของครอบครัว เข้าใจถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้นและวิธีการเศรษฐกิจพอเพียง

๔) รู้และเข้าใจในแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัตศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจในขั้นที่สูงต่อไป

จบชั้นประถมศึกษาปีที ๖

๑) มีความรู้เรื่องของจังหวัด ภาค และประเทศของตนเอง ทั้งเรื่องประวัติศาสตร์ ลักษณะทางกายภาพ สังคม ประเพณีและวัฒนธรรม รวมทั้งการเมือง การปกครอง และสภาพเศรษฐกิจโดยเน้นความเป็นประเทศไทย

๒) มีความรู้และความเข้าใจในเรื่องศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ รวมทั้งมีส่วนร่วมศาสนพิธีและพิธีกรรมทางศาสนามากยิ่งขึ้น

๓) ปฏิบัติตามสภาพ บทบาท สิทธิหน้าที่ในฐานะพลเมืองดีของท้องถิ่น จังหวัด ภาค และประเทศ รวมทั้งได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของท้องถิ่นตนเองมากยิ่งขึ้น

๔) สามารถเปรียบเทียบเรื่องราวของจังหวัดและภาคต่างๆ ของประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน ได้รับการพัฒนาแนวคิดทางสังคมศาสตร์ เกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อขยายประสบการณ์ไปสู่การทำความเข้าใจในภูมิภาคซีกโลกตะวันออกและตะวันตกที่เกี่ยวกับศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การดำเนินชีวิตการจัดระเบียบทางสังคม และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากอดีตสู่ปัจจุบัน

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๑) มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ในโลก เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๒) มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณได้รับการพัฒนาแนวคิดและขยายประสบการณ์เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่างๆในโลก ได้แก่ เอเชีย ออสเตรเลีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการประวัติศาสตร์และสังคมศาสตร์

๓) รู้และเข้าใจแนวคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖

๑) มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลกอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

๒)เป็นพลเมืองที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ปฏิบัติตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ มีค่านิยมพึงประสงค์ สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นและอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข รวมทั้งมีศักยภาพเพื่อการศึกษาต่อในชั้นสูงตามความประสงค์

๓) มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาไทย ความภูมิใจในความเป็นไทย ประวัติศาสตร์ของชาติไทย ยึดมั่นในชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๔) มีนิสัยที่ดีในการบริโภค เลือกและตัดสินใจบริโภคได้อย่างเหมาะสม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมไทยและสิ่งแวดล้อม มีความรักท้องถิ่นและประเทศชาติ มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามให้กับสังคม

๕) มีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของตนเอง ชี้นำตนเองได้ และสามารถหาความรู้จากแหล่งการเรียนรู้ต่างๆในสังคมได้ตลอดชีวิต[๑๓]

๓.๓.๒ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตน การจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุ ปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมีคุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก โดยมีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส ๒.๑ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส ๒.๒ เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธาและธำรงไว้ซึ่งปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

---

[๑๓] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, หน้า ๑๓๔-๑๓๕.

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส.๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริหารทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค่า รวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

มาตรฐาน ส.๓.๒ เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยประวัติศาสตร์ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทย

ส่วนที่ ๕ ภูมิศาสตร์

เข้าใจลักษณะของโลกกายภาพและความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผลต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนายั่งยืน[๑๔]

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมว่าด้วยการอยู่ร่วมกันที่มีเชื่อมสัมพันธ์กันและมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลายเพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ มีความรู้ ทักษะ คุณธรรมและค่านิยมที่เหมาะกำหนดเนื้อหาของสาระต่างๆ ไว้ ดังนี้

๑) ศาสนา ศีลธรรมและจริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ นำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในการพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

๒) หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิต ระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การดำเนินชีวิตอย่างสันติสังคมโลก

๓) เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมากและการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๔) ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และเปลี่ยนเหตุการณ์ต่างๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย แหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

---

[๑๔] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, หน้า ๑๖-๑๗.

๕) ภูมิศาสตร์ ลักษณะของโลกกายภาพ ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรและภูมิอากาศของประเทศไทยและภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผ่นที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆในธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมและเครื่องมือภูมิศาสตร์ความสัมพันธ์กันของสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น [๑๕]

สำหรับวิชาพระพุทธศาสนานั้น อยู่ในสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม สำหรับมาตรฐาน ส ๑.๑ คือ รู้ และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถืออื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตาม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันตินั้นมีสาระการเรียนรู้ แกนกลางเกี่ยวกับ พุทธประวัติ ชาดก พุทธสาวก พุทธสาวิกา ศาสนิกชนตัวอย่าง โอวาท ๓ พุทธศาสนสุภาษิต องค์ประกอบของพระไตรปิฎก ฝึกสวดมนต์และแผ่เมตตา หลักธรรมเพื่อการอยู่ร่วมสมานฉันท์ มรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับจากพระพุทธศาสนา ชื่อศาสนา ศาสดาและคัมภีร์ของศาสนา ต่างๆ ส่วนมาตรฐาน ส ๑.๒ คือ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาหรือศาสนาที่ตนนับถือนั้นมีสาระการเรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับการบำเพ็ญประโยชน์ต่อวัดหรือศาสนสถาน การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประวัติโดยสังเขปของวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การบูชาพระรัตนตรัย การฝึกปฏิบัติมรรยาทชาวพุทธ มรรยาทของศาสนิกชน การปฏิบัติตนที่เหมาะสม[๑๖]

ส่วนวิชาที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้แก่วิชาสังคมศึกษาในสาระที่ ๒ หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม ในมาตรฐาน ส ๒.๑ เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่เป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงามและธำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุขมีสาระการเรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับลักษณะความสามารถและลักษณะความ ดีของตนเองและผู้อื่น เช่น ความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณา การเว้นวันหยุดราชการเกี่ยวกับศาสนา[๑๗]

สาระที่ ๓ เศรษฐศาสตร์ มาตรฐาน ส.๓.๑ เข้าใจและสามารถบริหาร จัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภคการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิคุ้มค่ารวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีดุลยภาพ มาตรฐาน ส.๓.๒ เข้าใจระบบและสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลกมีสาระการเรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับการทำงานสุจริตให้สังคมสงบสุข[๑๘]

---

[๑๕] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑**, หน้า ๓-๔

[๑๖] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

[๑๗] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑**, หน้า ๕๒-๖๔.

[๑๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๑-๙๑.

สาระที่ ๔ ประวัติศาสตร์ มาตรฐาน ส ๔.๒ เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงในด้านความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญสามารถ วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นมีสาระการเรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียและจีนที่มีต่อไทย เช่น ศาสนาและความเชื่อ ตัวอย่างความเหมือนและความต่างกับประเทศ เพื่อนบ้าน เช่น ภาษา ศาสนา การปฏิรูปศาสนา ความขัดแย้งทางศาสนา มาตรฐาน ส ๔.๓ เข้าใจความเป็นมาของชาติไทยวัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและธำรงความเป็นไทยมีสาระการ เรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับชาติ ศาสนา กับพระมหากษัตริย์ การเคารพศาสนวัตถุ ศาสนสถาน[๑๙]

วิชาภาษาไทยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาได้แก่สาระที่ ๑ การอ่านโดยมีสาระการเรียนรู้แกนเกี่ยวกับมารยาทในการอ่าน การอ่านจับใจความจากสื่อต่างๆ เช่น นิทานชาดก สาระที่ ๒ การ เขียน มีสาระการเรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับมารยาทในการเขียน สาระที่ ๓ การฟัง การดูและการพูด มีสาระการเรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับมารยาทในการฟัง ในการดู ในการพูด สาระที่ ๕ วรรณคดีและ วรรณกรรม มีสาระการเรียนรู้แกนกลางเกี่ยวกับวรรณคดีและวรรณกรรมนิทานพื้นบ้าน นิวรรณคดีและวรรณกรรมเกี่ยวกับศาสนา[๒๐]

๓.๓.๓ รายละเอียดเนื้อหาสาระการเรียนพระพุทธศาสนา วิชาพระพุทธศาสนามีสาระการเรียนรู้อยู่ในมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งมีรายละเอียดสาระการเรียนแต่ละระดับแบ่งเป็นระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาจะมีเนื้อหาสาระคล้ายคลึงกันกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ ส่วนที่แตกต่างกันคือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ มีการจัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ รวมกัน แต่เนื้อหาสาระหลักสูตรเหมือนกันกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๔๔ [๒๑]สรุปเป็นตารางดังนี้

๑. รายละเอียดเนื้อหาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาระดับประถมศึกษา

---

[๑๙] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๑-๑๑๘.

[๒๐] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, “**การวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงบูรณาการหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนากับวิชาที่เกี่ยวข้องในระดับประถมและมัธยมศึกษา**”, รายงานวิจัย , หน้า ๑๓๗-๑๓๘., เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๓๗.

[๒๑] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระเรียนรู้ภาษาไทยตามหลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑**, หน้า ๘-๕๓, กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๑๙-๒๗.

ตารางที่ ๓.๒ แสดงรายละเอียดเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นประถมศึกษา

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย	พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทย	พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย	พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชน	-พระพุทธศาสนาเป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่าของชาติไทย - พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการพัฒนาชาติไทย	ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นพุทธประจำชาติ
- **พุทธประวัติ**	พุทธประวัติ - ประสูติ - ตรัสรู้ - ปรินิพพาน	สรุปพุทธประวัติ - ประสูติ เหตุการณ์หลังประสูติ แรกนาขวัญ การศึกษา การอภิเษกสมรส เทวทูต ๔ การออกผนวช	สรุปพุทธประวัติ - การบำเพ็ญเพียร - ผจญมาร - ตรัสรู้ - ปฐมเทศนา - ปรินิพพาน	สรุปพุทธประวัติ - ตรัสรู้ - ประกาศธรรม - โปรดชฎิล - โปรดพระเจ้าพิมพิสาร - พระอัครสาวก - แสดงโอวาทปาฏิโมกข์	สรุปพุทธประวัติ - เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์ - พุทธกิจสำคัญ	- สรุปพุทธประวัติ - ปลงอายุสังขาร - ปัจฉิมสาวก - ปรินิพพาน - การถวายพระเพลิง - แจกพระบรมสารีริกธาตุ - สังเวชนียสถาน ๔
๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	**พระรัตนตรัย** ศรัทธา โอวาท ๓ -ไม่ทำชั่ว เบญจศีล -ทำความดี เบญจธรรม	**พระรัตนตรัย** ศรัทธา โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว เบญจศีล ทำความดี เบญจธรรม	**พระรัตนตรัย** ศรัทธา โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว เบญจศีล ทำความดี เบญจธรรม	**พระรัตนตรัย** ศรัทธา ๔ พระพุทธ พุทธคุณ ๓ พระธรรม หลักกรรม พระสงฆ์ ไตรสิกขา	**พระรัตนตรัย** - ศรัทธา ๔ พระพุทธ พุทธจริยา ๓ พระธรรม อริยสัจ ๔ หลักกรรม	**พระรัตนตรัย** - ศรัทธา ๔ พระพุทธ พุทธกิจ ๕ พระธรรม อริยสัจ ๔ หลักกรรม

ตารางที่ ๓.๒ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
	สังคหวัตถุ ๔ กตัญญูกตเวทีต่อพ่อแม่และครอบครัว มงคล ๓๘ -ทำตัวดี -ว่าง่าย -รับใช้พ่อแม่ -ทำจิตให้ -บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา	หิริ-โอตตัปปะ สังคหวัตถุ ๔ ฆราวาสธรรม ๔ กตุญญูกตเวทีต่อครูอาจารย์ และโรงเรียน มงคล ๓๘ - ทำตัวดี - สงเคราะห์ญาติพี่น้อง	สติ-สัมปชัญญะ สังคหวัตถุ ๔ ฆราวาสธรรม อัตถะ ๓ (อัตตัคถะ, ปรัตถะ,คุภยัตถะ กตัญญูกตเวทีต่อชุมชน, สิ่งแวดล้อม มงคล ๓๘ - ทำตัวดี - พูดไพเราะ - อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี	ทำความดี เบญจธรรม สุจริต ๓ พรหมวิหาร ๔ กตัญญูกตเวทีต่อประเทศชาติ มงคล ๓๘ เคารพ ถ่อมตน -ทำความดีให้พร้อมไว้ก่อน	พระสงฆ์ ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว เบญจศีล อบายมุข ๔ ทำความดี เบญจธรรม บุญกิริยาวัตถุ ๓ อคติ ๔ อิทธิบาท ๔ กตัญญูกตเวทีต่อพระพุทธศาสนา มงคล ๓๘ - ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน - การงานไม่อากูล - อดทน	พระสงฆ์ ไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว เบญจศีล อบายมุข ๖ อกุศลมูล ๓ ทำความดี เบญจธรรม กุศลมูล ๓ พละ ๔ คารวะ ๖ กตัญญูกตเวทีต่อพระมหากษัตริย์ มงคล ๓๘ มีวินัยการงาน ไม่มีโทษ ไม่ประมาทในธรรม
	-ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)	-ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)	-ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)	ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)	ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)	ทำจิตให้บริสุทธิ์ (บริหารจิตและเจริญปัญญา)

ตารางที่ ๓.๒ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
- **พุทธศาสนสุภาษิต**	♦ อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนและเป็นที่พึ่งแห่งตน ♦ มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน	♦ นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญู กตเวทิตา ความกตัญญูกตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี ♦ พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร มารดาบิดา เป็นพรหมของบุตร	♦ ททมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก ♦ โมกฺโข กลฺยาณิยา สาธุ เปล่งวาจาไพเราะ ให้สำเร็จประโยชน์	♦ สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข ♦ โลโกปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาธรรม ค้ำจุนโลก	♦ วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร ♦ ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญาคือแสงสว่างในโลก	♦ สจฺเจน กิตฺตึ ปปฺโปติ คนจะได้เกียรติ ด้วยสัจจะ ♦ ยถาวาที ตถาการี พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น
- **พระไตรปิฎก**		แนะนำพระไตรปิฎก	แนะนำพระไตรปิฎก	ความหมายของพระไตรปิฎก	การแบ่งพระไตรปิฎกเป็น ๓ ปิฎก คือพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม	ลักษณะเฉพาะและความสำคัญของพระไตรปิฎก
- **เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก**		วิธีปฏิบัติเมื่อถูกว่าร้าย	- รักสนุกจะทุกข์ถนัด	- พระโมคคัลลานะ เรียนวิชาแก้ง่วง	- อสรพิษร้าย ๔ ตัว	-หากินผิดถิ่นย่อมพินาศ
- **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ**		ผู้วิเศษ – พระอริยะ	- พระสัมมาสัมพุทธเจ้า - พระปัจเจกพุทธะ - พระอนุพุทธะ	- อุเบกขา – อัญญาณุเบกขา	- สันโดษ (ในสิ่งเสพเสวย) – ไม่สันโดษ (ในกุศลธรรม)	- ตัณหา – ฉันทะ
๓. ประวัติพุทธสาวกพุทธสาวิกา	- สามเณรบัณฑิต	- สามเณรราหุล	- สามเณรสังกิจจะ	- พระคุรุเวลกิสสปะ	- พระโสณโกฬิวิสะ	- พระราธะ
- **ชาดก**	- วัณณุปชาดก - สุวัณณสามชาดก	- วรุณชาดก - วานรินทชาดก	- อารามทูสกชาดก - มหาวาณิชชาดก	- กุฎิทูสกชาดก - มหาอุกกุสชาดก	- จุฬเสฏฐิชาดก - วัณณาโรหชาดก	- ทีฆีติกาลชาดก - สัพพทาฐิชาดก
๔. หน้าที่ชาวพุทธ	- รู้อานิสงส์การสวดมนต์ - การช่วยเหลือบำรุงรักษา	- การปฏิบัติตนเอย่างเหมาะสมต่อพระรัตนตรัย	- การไหว้พระ สวดมนต์ - การไปวัด ประโยชน์ของ	- รู้อานิสงส์ของการสวดมนต์	- การจัดพิธีกรรมที่เรียบง่ายประหยัด มี	- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ

ตารางที่ ๓.๒ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
	วัด - การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	- การทำบุญให้ทาน - การรู้จักสนทนาและการปฏิบัติต่อพระภิษุ - การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	วัด - การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ - การแต่งกายที่เหมาะสมและ - การสำรวมระวัง - การถวายสิ่งของที่เหมาะสมแก่พระภิกษุ - การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	- ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวัด - การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่วัด - การเรียนธรรมศึกษา - กิจกรรมพระพุทธศาสนา ๑ วันในโรงเรียน - การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - การเข้าค่ายพุทธบุตรและการเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาและนำสู่การปฏิบัติ	ประโยชน์ และถูกต้องมีตามหลักพระพุทธศาสนา - ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับศาสนสถาน - การสร้างความสำนึกในประโยชน์และคุณค่าของการรักษาศีล	ภายในวัด เช่น เขตพุทธาวาส สังฆาวาส และการปฏิบัติตนที่เหมาะสม - การเข้ารับการบรรพชาในพระพุทธศาสนา - การเข้าค่ายพุทธบุตร การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ	- มารยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ ฝึกปฏิบัติ • การพนมมือ • การไหว้ • การกราบ • การนั่ง • การลุกขึ้นยืนรับ • มารยาทในการสนทนา • มารยาทในการปฏิบัติตน	**ฝึกปฏิบัติ** -การพนมมือ - การไหว้ - การกราบ - การนั่ง การยืน การเดิน • การสำรวมระวัง • การปฏิบัติตนเมื่ออยู่ในวัดและพุทธสถาน • การร่วมพิธีกรรมเบื้องต้น	**ฝึกปฏิบัติ** - การไหว้ - การกราบ - การต้อนรับ - การรับ – ส่ง สิ่งของแก่พระภิกษุ	-การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุ - การยืน การเดิน และการนั่งที่เหมาะสมในโอกาสต่าง ๆ	- การขวนขวายและการมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา - การปฏิบัติตนขณะประกอบพิธีกรรม • การไหว้พระรัตนตรัย บิดามารดา ครูอาจารย์ ผู้ที่เคารพนับถือ และบุคคลตามฐานะ	- การถวายของแก่พระภิกษุ - การปฏิบัติตนในขณะฟังธรรม - การปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชน เพื่อประโยชน์ต่อศาสนา

ตารางที่ ๓.๒ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
- **ชาวพุทธตัวอย่าง**	♦ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมพลอดุลยเดช ♦ เจ้าพระยาสุธรรมมนตรี (หนูพร้อม)	♦ สมเด็จพระญาณสังวร (ศุข ไก่เถื่อน) ♦ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน)	♦ สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พฺรหฺมรํสี) ♦ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช	♦ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชนก ♦ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี	♦ สมเด็จพระสังฆราช (สา) ♦ อาจารย์เสถียร โพธินันทะ	♦ พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ♦ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส
๕. การบริหารจิตและเจริญปัญญา	- ฝึกสวดมนต์และแผ่เมตตา - รู้ความหมายและประโยชน์ของสติ - ฟังเพลงและร้องเพลงอย่างมีสติ - เล่นและทำงานอย่างมีสติ - ฝึกให้มีสติในการฟัง การอ่าน การคิด การถามและการเขียน	- ฝึกสวดมนต์ไหว้พระและแผ่เมตตา - รู้ความหมายและประโยชน์ของสติและสมาธิ - ฝึกสมาธิเบื้องต้น - ฝึกสติเบื้องต้นด้วยกิจกรรมการเคลื่อนไหวอย่างมีสติ -ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน	- ฝึกสวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยและแผ่เมตตา - รู้ความหมายและประโยชน์ของสติสัมปชัญญะ - รู้ประโยชน์ของการฝึกสติ - ฝึกสมาธิเบื้องต้นด้วยการนับลมหายใจ - ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ - ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม	- สวดมนต์ไหว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา - รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะสมาธิและปัญญา - รู้วิธีปฏิบัติและ - ประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา - ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ - ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่ง	- สวดมนต์ไว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา - รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิและปัญญา - รู้วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา - ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ - ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น	- สวดมนต์ไว้พระสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย และแผ่เมตตา - รู้ความหมายของสติสัมปชัญญะ สมาธิและปัญญา - รู้วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา - ฝึกการยืน เดิน นั่ง และนอนอย่างมีสติ - ฝึกการกำหนดรู้ความรู้สึกเมื่อตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส

ตารางที่ ๓.๒ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
				ที่มากระทบใจ รับรู้ธรรมารมณ์ - ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน	ลิ้นลิ้มรส กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบใจ รับรู้ธรรมารมณ์ - ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน	กายสัมผัสสิ่งที่มากระทบใจ รับรู้ธรรมารมณ์ - ฝึกให้มีสมาธิในการฟัง การอ่าน การคิด การถาม และการเขียน
๖. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	ประวัติเบื้องต้น การเข้าร่วมกิจกรรม - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา	ประวัติ การเข้าร่วมกิจกรรมและพิธีกรรมที่เกี่ยวเนื่อง - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา	ความสำคัญและหลักปฏิบัติ - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา	- วิธีปฏิบัติตน และการเข้าร่วมกิจกรรม - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา - วันธรรมสวนะ	- สรุปวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา -ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรม หลักปฏิบัติ - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา - วันธรรมสวนะ	- สรุปวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - ความหมาย ความสำคัญ ประโยชน์ การเข้าร่วมกิจกรรม หลักปฏิบัติ - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา - วันธรรมสวนะ
- **ศาสนพิธี**	การบูชาพระรัตนตรัย การปฏิบัติตนต่อสถานวัตถุ ศาสนสถาน	ระเบียบพิธีการบูชาพระรัตนตรัย - การทำบุญตักบาตร - การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุ ศาสนสถาน	- การอาราธนาศีล - การสมาทานศีล - การจัดโต๊ะหมู่บูชา - เครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา	- การอาราธนาศีล - การอาราธนาธรรม - การอาราธนาพระปริตร - ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ	- เครื่องสังฆทาน - พิธีถวายสังฆทาน - ระเบียบวิธีในการทำบุญงานมงคล	- ทบทวนการอาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร - พิธีทอดผ้าป่า - พิธีทอดกฐิน - ระเบียบวิธีในการทำบุญงานอวมงคล

๒. รายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษา

ตารางแสดงที่ ๓.๓ รายละเอียดเนื้อหาสารการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษา

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
๑. ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา	การสังคายนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยไม่ฐานะเป็น ศาสนาประจำชาติ สถาบันหลักของสังคมไทย สภาพแวดล้อมที่กว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศเพื่อนบ้านและการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเพื่อนบ้านในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาต่อสังคมไทยในฐานะเป็นรากฐานของวัฒนธรรม เอกลักษณ์และมรดกของชาติ	การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก และการนับถือพระพุทธศาสนาของประเทศเหล่านั้นในปัจจุบัน ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขให้แก่โลก	พระพุทธศาสนามีทฤษฎีและวิธีการที่เป็นสากลและมีข้อปฏิบัติที่ยึดทางสายกลาง พระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้อง วิเคราะห์สังคมชมพูทวีปและคติความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพระพุทธเจ้า	ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนา หลักการของพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์ พระพุทธศาสนาเน้นการฝึกหัดอบรมตน การพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพ การติดตามนัยแห่งพระพุทธศาสนาและการคิดแบบวิทยาศาสตร์	พระพุทธศาสนาเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา พระพุทธศาสนาเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยและวิธีการแก้ปัญหา พระพุทธศาสนาฝึกตนไม่ให้ประมาท พระพุทธศาสนามุ่งประโยชน์สุขและสันติภาพแก่บุคคล สังคม และโลก พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาแบบยั่งยืน

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
- **พุทธประวัติ**	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ ประสูติ เทวทูต ๔ การแสวงหาความรู้ การบำเพ็ญทุกรกิริยา	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ การผจญมาร การตรัสรู้ การสั่งสอน	ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เช่น ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางลีลา ปางประจำวันเกิด สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ ปฐมเทศนา โอวาทปาฏิโมกข์	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านการตรัสรู้และการก่อตั้งพระพุทธศาสนา	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติด้านวิธีการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามแนวพุทธจริยา	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติดานการบริหารและการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา วิเคราะห์พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด
๒. หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	**พระรัตนตรัย** พุทธคุณ ๙ **อริยสัจ ๔** ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)	**พระรัตนตรัย** พุทธคุณ ๖ **อริยสัจ ๔** ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)	**พระรัตนตรัย** สังฆคุณ ๙ **อริยสัจ ๔** ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)	**พระรัตนตรัย** วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ **อริยสัจ ๔** ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)	**พระรัตนตรัย** วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของธรรมะ **อริยสัจ ๔** ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)	**พระรัตนตรัย** วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของสังฆะ **อริยสัจ ๔** ทุกข์ (ธรรมที่ควรรู้)
	ขันธ์ ๕ - ธาตุ ๔ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) หลักกรรม - ความหมายและคุณค่า	ขันธ์ ๕ - อายตนะ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) หลักกรรม - สมบัติ ๔, วิบัติ ๔ อกุศลกรรมบถ ๑๐า	ขันธ์ ๕ - ไตรลักษณ์ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) หลักกรรม - วัฏฏะ ๓ ปปัญจธรรม ๓	ขันธ์ ๕ - นามรูป สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) หลักกรรม - นิยาม ๕ วิตก ๓	ขันธ์ ๕ - โลกธรรม ๘ สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) กรรมนิยาม - กรรม ๑๒ มิจฉาวณิชชา ๕	ขันธ์ ๕ - จิต, เจตสิก สมุทัย (ธรรมที่ควรละ) ธรรมนิกาย - ปฏิจจสมุปบาท

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
	อบายมุข ๔ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) สุข ๒ (กายิก, เจตสิก) คิหิสุข มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) ไตรสิกขา กรรมฐาน ๒ (ปธาน ๔ โกศล ๓ มงคล ๓๘ - ไม่คบคนพาล - คบบัณฑิต บูชาผู้ควรบูชา	อบายมุข ๖ นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) สุข ๒ (สามิส, นิรามิส) มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ) บุพพนิมิตของมัชฌิมาปฏิปทา ตรุณธรรม ๖ กุลจิรฏฐิติธรรม ๔ กุศลกรรมบก ๑๐ สติปัฏฐาน ๔ มงคล ๓๘ - ประพฤติธรรม - เว้นจากความชั่ว เว้นจากการดื่มน้ำเมา	(ตัณหา, มานะ, ทิฏฐิ) นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) ยัตถะ ๓ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ มรรคมีองค์ ๘ ปัญญา ๓ สัปปุริสธรรม ๗ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ อุบาสกธรรม ๕ มงคล ๓๘ - มีศิลปวิทยา - ฟังธรรมตามกาล สนทนาธรรมตามกาล	นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) ภาวนา ๔ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ พระสัทธรรม ๓ ปัญญาวุฒิธรรม ๔ พละ ๕ อุบาสกธรรม ๕ มงคล ๓๘ - สงเคราะห์บุตร - สงเคราะห์ภรรยา - สันโดษ	นิโรธ (ธรรมที่ควรบรรลุ) วิมุตติ ๕ มรรค (ธรรมที่ควรเจริญ อปริหานิยธรรม ๗ ปาปณิกธรรม ๓ ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิก ธรรม ๔ โภคอาทิยะ ๕ อริยวัฑฒิ ๕ มงคล ๓๘ - ถูกโลกธรรมจิตไม่หวั่นไหว - จิตไม่เศร้าโศก - จิตไม่มัวหมอง จิตเกษม	นิวรณ์ ๕ อุปาทาน ๔ นิโรธ (ธรรมที่ควร บรรลุ) นิพพาน มรรค (ธรรมที่ควร เจริญ อธิปไตย ๓ สาราณียธรรม ๖ ทศพิธราชธรรม ๑๐ วิปัสสนาญาณ ๙ มงคล ๓๘ -ความเพียงเผากิเลส -ประพฤติพรหมจรรย์ -เห็นอริยสัจ บรรลุนิพพาน
- **พุทธศาสนา สุภาษิต**	▪ ยํ เว เสวติ ตาทิโส คบคนเช่นใด เป็นคนเช่นนั้น ▪ อตฺตนา โจทยตฺตานํ จงเตือนตนด้วยตน	▪ กมฺมนา วตฺตตีโลโก สัตว์โลก ย่อมเป็นไปตามกรรม ▪ กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว	▪ อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย ชนะตนนั่นแลดีกว่า ▪ ธมฺมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมอยู่เป็นสุข	▪ จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตที่ ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้ ▪ น อุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสสยนฺติ บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้น ๆ ลง ๆ	▪ ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วนฺทเต ธนํ คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสมย่อมหาทรัพย์ได้	▪ ราชา มุขํ มนุสฺสานํ พระราชาเป็นประมุขของประชาชน ▪ สติ โลกสฺมิ ชาคโร สติเป็นเครื่องตื่น

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

๙	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
-	▪ นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนทำจึงดี ▪ ทฺราวาสา ฆรา ทุกฺขา ▪ เรือนที่ครองไม่ดี นำทุกข์มาให้	▪ สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย การสั่งสมบุญนำสุขมาให้ ▪ ปูชโก ลภเต ปูชํ วนฺทโก ปฏิวนฺทนํ ▪ ผู้บูชาเขาย่อมได้รับการบูชาตอบ ผู้ไหว้เขาย่อมได้รับการไหว้ตอบ	▪ ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย ▪ สุสฺสูสํ สภเต ปญฺญํ ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา	▪ นตฺถิ โลเก อนินฺทิโต คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก ▪ โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข	▪ วายเมเถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา ▪ อตฺถสฺส นิปฺปทา เกิดเป็นคนควรจะพยายามจนกว่าจะประสบความสำเร็จ ▪ สนฺตุฏฺฐี ปรมํ ธนํ ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่งอิณาทานํ ทุกฺขํ โลเก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก	▪ โลก ▪ นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี ▪ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ ▪ นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง
- **พระไตรปิฎก**	โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระวินัยปิฎก	โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระสตันตปิฎก	โครงสร้าง ชื่อคัมภีร์ และสาระสังเขปของพระอภิธรรมปิฎก	วิธีการศึกษาและค้นคว้าพระตรีปิฎก และคัมภีร์รองอื่น ๆ	วิเคราะห์การสังคายนาและการเผยแผ่พระไตรปิฎก	วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของพระตรีปิฎก
- **เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก**	อภิณหปัจจเวกขณ์ ๕ (ธรรมที่ควรพิจารณาเนือง ๆ ๕ อย่าง)	จูฬกัมมวิภังคสูตร	พุทธปณิธาน ๔ ในมหาปรินิพพานสูตร	การครองตนเป็นพลเมืองที่ดี	คนครองเรียนที่ร้ายและที่ดี ๑๐ ประเภท	ฌานสมาบัติ-ผลสมาบัตินิโรธสมาบัติ
- **ศัพท์ทางพระพุทธศาสนาที่ควรทราบ**	ปริยัติ-ปฏิบัติ-ปฏิเวธ	ฌาน-ญาณ	อัตตา-อนัตตา	ภพ-ภูมิ	โพธิปักขิยธรรม วาสนา-บารมี	มหาชนกชาดก

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
๓. ประวัติพุทธสาวก พุทธสาลิกา	▪ พระมหากัสสปะ ▪ พระอุบาลี ▪ อนาลบิณฑิกะ ▪ นางวิสาขา	▪ พระสารีบุตร ▪ พระโมคคัลลานะ ▪ นางขุชชุตตรา ▪ เพระเจ้าพิมพิสาร	▪ พระอัญญาโกณฑัญญะ ▪ พระมหาปชาบดีเถรี ▪ พระเขมาเถรี ▪ พระเจ้าปเสนทิโกศล	▪ พระอัสสชิ ▪ พระกีสาโคตรมีเถรี ▪ พระนางมัลลิกา ▪ หมอชิวก โกมากัจ	▪ พระอนุรุทธะ ▪ พระองคุลิมาล ▪ พระธัมมทินนาเถรี ▪ จิตตคหบดี	▪ พระอานนท์ ▪ พระปฏาจาราเถรี ▪ จูฬสุภัททา ▪ สุมนมาลาการ
- **ชาดก**	▪ อัพชาดก ▪ คิดติรชาดก	▪ มิตตวินทุกชาดก ▪ ราโชวาทชาดก	▪ นันทิวิสาลชาดก ▪ สุวัณณหังสชาดก	▪ เวสสันดรชาดก	▪ มโหสธชาดก	▪ มหาชนกชาดก
๔. หน้าที่ชาวพุทธ	การเรียนรู้วิถีชีวิตของพระภิกษุ ที่ต้องศึกษา คันถธุระ และวิปัสสนาธุระ การปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมด้านกาย วาจา และใจ การเป็นเพื่อนที่ดี ตามหลักทิศเบื้องซ้าย ในทิศ ๖ มิตรแท้-มิตรเทียม การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	การเข้าใจบทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การแสดงธรรม ปาฐกถาธรรมการประพฤติตนให้เป็นแบบอย่าง การฝึกบทบาทของตนเองในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่น การบรรยายธรรม การจัดนิทรรศการ การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การเป็นลูกที่ดี ตามหลักทิศเบื้องหน้า ในทิศ ๖ การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	การเรียนรู้ถึงหน้าที่ของพระภิกษุ ในการปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัยและจริยาวัตรอย่างเหมาะสม การปลูกจิตสำนึกในด้านการบำรุงรักษาวัดและพุทธสถานให้เกิดประโยชน์ การปฏิบัติหน้าที่ชาวพุทธตามพุทธปฏิธาน ๔ ในมหาปรินิพพานสูตร การศึกษาเรียนนรู้เรื่ององค์ประกอบของพระพุทธศาสนา นำไปปฏิบัติและเผยแผ่ตามโอกาส การศึกษาการรวมตัวขององค์กรชาวพุทธ	การเข้าใจในกิจของพระภิกษุ เช่น การศึกษาการปฏิบัติธรรม และการเป็นนักบวชที่ดี การศึกษาเรื่องคุณสมบัติของทายกและปฏิกาหก การรักษาศีล ๘ การเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกขององค์กรชาวพุทธ การเป็นชาวพุทธที่ดี ตามหลักทิศเบื้องบนในทิศ ๖ การเข้าค่ายพุทธธรรม การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	การบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท การบวชเป็นแม่ชี ธรรมจาริณี หรือเนกธัมมนารี การศึกษาพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และธรรมศึกษา การปลูกจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมในสังคมพุทธ การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในฐานะผู้ปกครองและผู้อยู่ในปกครอง ตามหลักทิศเบื้องล่างในทิศ ๖ การเข้าค่ายพุทธธรรม เข้าร่วมพิธีกรรทางพระพุทธศาสนา	วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของพระภิกษุในฐานะพระนักเทศน์ พระธรรมทูต พระธรรมจารึก พระวิทยากร พระวิปัสสนาจารย์ และพระนักพัฒนา วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของอุบาสกอุบาสิกาที่มีต่อสังคมไทยในปัจจับน วิเคราะห์เกี่ยวกับการปกป้องคุ้มครองพระพุทธศาสนาของพุทธบริษัทในสังคมไทย

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
	■		การเป็นศิษย์ที่ดี ตามหลักทิศเบื้องขวา ในทิศ ๖ การเข้าค่ายพุทธบุตร การเข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ		การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ	การปฏิบัติตนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ตามหลักทิศเบื้องหลัง ในทิศ ๖ การเข้าค่ายพุทธธรรม เข้าร่วมพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ
- **มรรยาทชาวพุทธและการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ**	การไปวัด การแต่งกาย การนำเด็กไปวัด การปฏิบัติตนในเขตวัด การเข้าพบพระภิกษุ การแสดงความเคารพ การประนมมือ การไหว้ การกราบ การเคารพพระรัตนตรัย การฟังเจริญพระพุทธมนต์ การฟังสวดพระอภิธรรม การฟังพระธรรมเทศนา	การต้อนรับ (ปฏิสันถาร) มรรยาทของผู้เป็นแขก ฝึกปฏิบัติระเบียบพิธีปฏิบัติต่อพระภิกษุ การยืน การให้ที่นั่ง การเดินสวน การสนทนา การรับสิ่งของ การแต่งกายไปวัด การแต่งกายไปงานมงคล งานอวมงคล	การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุในงานศาสนพิธีที่บ้านการจัดเตรียมสถานที่การสนทนา การแต่งกาย มรรยาทการพูด การใช้คำพูดกับพระภิกษุ ตามฐานะ	การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุทางกาย วาจา และใจ ที่ประกอบด้วยเมตตา การปฏิบัติสันถารที่เหมาะสมต่อพระภิกษุในโอกาสต่าง ๆ	การแสดงความเคารพตามหลักพระพุทธศาสนาต่อพระรัตนตรัย ปูชนียสถาน ปูชนียวัตถุและปูชนีย-บุคคลการปฏิบัติสันถารตามหลักปฏิสันถาร ๒	การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และโลก การปฏิบัติตนที่เหมาะสมต่อพระภิกษุทางกาย ทางวาจา ทางใจ
- **ชาวพุทธตัวอย่าง**	พระเจ้าอโศกมหาราช พระโสณะ และพระอุตตระ	พระมหาธรรมราชาลิไท สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส	ม.จ.หญิงพูนพิสมัย ดิศกุล ศาสตราจารย์สัญญาธรรมศักดิ์	พระนาคเสน-พระยามิลินท์ สมเด็จพระวันรัด (เอง เขมจารี) พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต สุชีพ ปุญญานุภาพ	สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ)	พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระโพธิญาณเถร (ชา สุกทฺโท)

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
-	■	■	■	■	พระธรรมโกศาจารย์ (ปัญญานันทภิกขุ) ■ ดร.เอ็มเบตการ์	พระธรรมปิฎก ((ป.อ.ปยุตฺโต) ■ อนาครริก ธรรมปาละ
๕. การบริหารจิตและเจริญปัญญา	สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา	สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา	สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา	สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา	สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา	สวดมนต์แปล และแผ่เมตตา รู้และเข้าใจวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญา
	ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน	ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน	ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสตินำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน	ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน	ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นอานาปานสติ นำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน	ฝึกการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้นนำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในชีวิตประจำวัน
	พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียมและวิธีคิดแบบคุณโทษ และทางออก	พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือวิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรม และวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์	พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือวิธีคิดแบบอริยสัจและวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย	พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือวิธีคิดแบบสามัญลักษณะและวิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน	พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบและวิธีคิดแบบวิภัชชวาท	พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ สรุปทั้ง ๑๐ วิธี

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
๖. วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	ระเบียบพิธี พิธีเวียนเทียน การปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฏฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา **วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ** ประวัติ และความสำคัญของวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ	หลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวเนื่องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฆฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา **วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ** ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันเทโวโรหณะ วันธรรมสวนะ	ประวัติวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย วันวิสาขบูชา (วันสำคัญสากล) **วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ** หลักปฏิบัติตน การฟังพระธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุข การประพฤติวิรัติ ในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ	ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ** ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ	ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ** ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม คติธรรม ที่เกี่ยวเนื่องวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ	ศึกษาหลักธรรมที่เกี่ยวเนื่องในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ** ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรม คติธรรม อภิปรายผล ที่เกี่ยวเนื่องในวันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ
- **ศาสนพิธี**	การจัดโต๊ะหมู่บูชา แบบหมู่ ๔ หมู่ ๕ หมู่ ๗ และหมู่ ๙ การจุดธูปเทียน การจัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา คำอาราธนาต่าง ๆ	การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหารสิ่งของที่ควรถวายและสิ่งของต้องห้ามสำคัญพระภิกษุ การถวายสังฆทานเครื่องสังฆทาน การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม	พิธีทำบุญ งานมงคล งานอวมงคล การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชา การวงด้ายสายสิญจน์ การปูลาดอาสนะ การเตรียมเครื่องรับรอง การจุดธูปเทียน	ประเภทของพุทธศาสนพิธี ศาสนพิธีเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียน ถวายสังฆทาน ถวายผ้าอาบน้ำฝน พิธีทอดกฐิน พิธีปวารณา เป็นต้น	ความหมาย ความสำคัญ คติธรรมในพิธีกรรม บทสวดมนต์ของนักเรียน งานพิธี คุณค่าและประโยชน์ พิธีบรรพชาอุปสมบท คุณสมบัติของผู้ขอบรรพชา อุปสมบท เครื่องอัฏฐบริขาร	บุญพิธี ทานพิธี กุศลพิธี วิเคราะห์คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี

ตารางแสดงที่ ๓.๓ (ต่อ)

หัวข้อเรื่อง	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓	ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ -๖		
		การกรวดน้ำ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า	ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธ การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ	ศาสนพิธีที่นำ พระพุทธศาสนาเข้าไป เกี่ยวเนื่อง เช่น การทำบุญ เลี้ยงพระในโอกาสต่าง ๆ		
๗. สัมมนา พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาและการพัฒนา	พระพุทธศาสนากับการพัฒนาตนและครอบครัว	พระพุทธศาสนากับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม	พระพุทธศาสนากับเศรษฐกิจพอเพียง	พระพุทธศาสนากับการศึกษาที่สมบูรณ์	พระพุทธศาสนากับการเมืองและสันติภาพ	พระพุทธศาสนากับการพัฒนาแบบยั่งยืน

๓.๓.๓. ตัวชี้วัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

๓.๓.๓.๑ ตัวชี้วัดการเรียนรู้วิขาพระพุทธศาสนาระดับประถมศึกษา

๑) มาตรฐาน ส๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติศาสนาความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข[๒๒]

ตารางที่ ๓.๔ แสดงตัวชี้วัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาระดับประถมศึกษา

ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป.๑	ป.๒	ป.๓	ป.๔	ป.๕	ป.๖
๑.บอกพุทธประวัติหรือประวัติของศาสดาที่ตนนับถือโดยสังเขป ๒.ชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ๓.บอกความหมายความสำคัญและเคารพพระรัตนตรัยปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนา หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	๑.บอกความสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ๒.สรุปพุทธประวัติตั้งแต่ประสูติจนถึงการออกผนวช หรือ ประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๓.ชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ๔.บอกความหมายความสำคัญและเคารพพระรัตนตรัยปฏิบัติหลักธรรมโอวาท ๓	๑.อธิบายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทย ๒.สรุปพุทธประวัติตั้งแต่การบำเพ็ญเพียรจนถึงปรินิพพานหรือประวัติของศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๓.ชื่นชมและบอกแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ๔.บอกความหมายความสำคัญของพระไตรปิฎก	๑.อธิบายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะเป็นศูนย์รวมจิตใจของศาสนิกชน ๒.สรุปพุทธประวัติตั้งแต่บรรลุธรรมจนถึงประกาศธรรมหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๓.เห็นคุณค่าและประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด	๑.วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและหลักในการพัฒนาชาติไทย ๒.สรุปพุทธประวัติตั้งแต่เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์จนถึงพระพุทธกิจสำคัญหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๓.เห็นคุณค่าและประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด	๑.วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติหรือความสำคัญของศาสนาที่ตนนับถือ ๒.สรุปพุทธประวัติตั้งแต่ปลงอายุสังขารจนถึงสังเวชนียสถานหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือ ๓.เห็นคุณค่าและประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตปละข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด

[๒๒] กระทรวงศึกษาธิการ, **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๑๓๘-๑๔๕.

ตารางที่ ๓.๔ (ต่อ)

ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. ๑	**ป. ๒**	**ป. ๓**	**ป. ๔**	**ป. ๕**	**ป. ๖**
๔. เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนาหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	๕. ชื่นชมการทำความดีของตนเอง บุคคลในครอบครัว และในโรงเรียนตามหลักศาสนา ๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธ ศาสนาหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๗. บอกชื่อศาสนา ศาสดา และความสำคัญของคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่นๆ	๕. แสดงความเคารพพระรัตนตรัยและปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธ ศาสนาหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๗. บอกชื่อความสำคัญและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมต่อศาสนวัตถุศาสนสถาน และศาสนบุคคลของศาสนาอื่นๆ	๔. แสดงความเคารพพระรัตนตรัยปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๕. ชื่นชมการทำความดีของตนเอง บุคคลในครอบครัว โรงเรียนและชุมชนตามหลักศาสนา พร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนาหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	๔. อธิบายองค์ประกอบและความสำคัญของพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ ๕. แสดงความเคารพพระรัตนตรัยและปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์ แผ่เมตตา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนาหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	๔. วิเคราะห์ความสำคัญและเคารพพระรัตนตรัยปฏิบัติตามไตรสิกขาและหลักธรรมโอวาท ๓ ในพระพุทธศาสนาหรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๕. ชื่นชมการทำความดีของบุคคลในประเทศตามหลักศาสนาพร้อมทั้งบอกแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ๖. เห็นคุณค่าและสวดมนต์ แผ่เมตตาและบริหารจิตเจริญปัญญามีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิในพระพุทธศาสนาหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด

ตารางที่ ๓.๔ (ต่อ)

ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. ๑	**ป. ๒**	**ป. ๓**	**ป. ๔**	**ป. ๕**	**ป. ๖**
			๗. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือเพื่อการอยู่ร่วมกันเป็นชาติได้อย่างสมานฉันท์ ๘. อธิบายประวัติศาสดาของศาสนาอื่น ๆ โดยสังเขป	๘. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือเพื่อการพัฒนาตนเองและสิ่งแวดล้อม	๗. ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือเพื่อแก้ปัญหาอบายมุขและสิ่งเสพติด ๘. อธิบายหลักธรรมสำคัญของศาสนาอื่น ๆ โดยสังเขป ๙. อธิบายลักษณะสำคัญของศาสนพิธีพิธีกรรมของศาสนาอื่น ๆ และปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสมเมื่อต้องเข้าร่วมพิธี

ตารางแสดง ๓.๕ แสดง ตัวชี้วัดการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาระดับมัธยมศึกษา

ตัวชี้วัดชั้นปี			ตัวชี้วัดช่วงชั้น
ม. ๑	**ม. ๒**	**ม. ๓**	**ม. ๔-๖**
๑. อธิบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศไทย ๒. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือที่มีต่อสภาพแวดล้อมในสังคมไทย รวมทั้งการพัฒนาตนเองและครอบครัว ๓. วิเคราะห์พุทธประวัติตั้งแต่ประสูติจนถึงบำเพ็ญทุกกิริยาหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๔. วิเคราะห์และประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ๕. อธิบายพุทธคุณและข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ๔ หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด เห็นคุณค่าและนำไปพัฒนาแก้ปัญหาของตนเองและครอบครัว	๑. อธิบายเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศเพื่อนบ้าน ๒. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน ๓.วิเคราะห์ความสำคัญของพระศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่เป็นรากฐานของวัฒนธรรมเอกลักษณ์ของชาติ ๔. อภิปรายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือกับการพัฒนาชุมชนและการจัดระเบียบสังคม ๕. วิเคราะห์พุทธประวัติหรือประวัติศาสดาของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๖. วิเคราะห์และประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวก ชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด	๑. อธิบายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือสู่ประเทศต่างๆ ทั่วโลก ๒. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือในฐานะที่ช่วยสร้างสรรค์อารยธรรมและความสงบสุขแก่โลก ๓. อภิปรายความสำคัญของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาอย่างยั่งยืน ๔. วิเคราะห์พุทธประวัติจากระพุทธรูปปางต่างๆหรือประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๕. วิเคราะห์และประพฤติตนตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตและข้อคิดจากประวัติสาวกชาดก เรื่องเล่า และศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ๖. อธิบายสังฆคุณและข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ ๔ หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด	๑. วิเคราะห์สังคมชมพูทวีป และคติความเชื่อทางศาสนาสมัยก่อนพระพุทธเจ้า หรือสังคมสมัยของศาสดาที่ตนนับถือ ๒. วิเคราะห์พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุดในการตรัสรู้ การก่อตั้ง วิธีการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา หรือวิเคราะห์ประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๓. วิเคราะห์พุทธประวัติด้านการบริหารและการธำรงรักษาศาสนาหรือวิเคราะห์ประวัติศาสดาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๔. วิเคราะห์ข้อมูลปฏิบัติทางสายกลางในพระพุทธศาสนา หรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๕. วิเคราะห์การพัฒนาศรัทธาและปัญญาที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๖. วิเคราะห์ลักษณะประชาธิปไตยในพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๗. วิเคราะห์หลักการจองพระพุทธศาสนากับหลักวิทยาศาสตร์หรือแนวคิดจองศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๘. วิเคราะห์การฝึกฝนและพัฒนาตนเองการพึ่งตนเอง และการมุ่งอิสรภาพในพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือที่กำหนด

ตารางที่ ๓.๕ (ต่อ)

ตัวชี้วัดชั้นปี			ตัวชี้วัดช่วงชั้น
ม. ๑	ม. ๒	ม. ๓	ม. ๔-๖
๖. เห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้ และการดำเนินชีวิตด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ คือ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม และวิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ๗. สวดมนต์แม่เมตตาบริหารจิตและเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติหรือตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๘. วิเคราะห์และปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือในการดำรงชีวิตแบบพอเพียงและดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ๙. วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นที่ทุกคนต้องศึกษาเรียนรู้ศาสนาอื่น ๆ ๑๐. ปฏิบัติตนต่อศาสนิกชนอื่นในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม	๗. อธิบายโครงสร้างและสาระโดยสังเขปของพระไตรปิฎก หรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือ ๘. อธิบายธรรมคุณและข้อธรรมสำคัญในกรอบอริยสัจ ๔ หรือหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด เห็นคุณค่าและนำไปพัฒนาแก้ปัญหาของชุมชนและสังคม ๙. เห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตเพื่อการเรียนรู้และดำเนินชีวิตด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการคือวิธีคิดแบบอุบายปลุกเร้าคุณธรรมและวิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ๑๐. สวดมนต์ แผ่เมตตาบริหารจิต และเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติหรือตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ	๗. เห็นคุณค่าและวิเคราะห์การปฏิบัติตนตามหลักธรรมในการพัฒนาตนเพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการทำงานและการมีครอบครัว ๘. เห็นคุณค่าของการพัฒนาจิต เพื่อการเรียนรู้และดำเนินชีวิตด้วยวิธีคิดแบบโยนิโส-มนสิการ คือวิธีคิดแบบอริยสัจและวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยหรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ๙. สวดมนต์ แผ่เมตตาบริหารจิตและเจริญปัญญาด้วยอานาปานสติหรือตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ๑๐. วิเคราะห์ความแตกต่างและยอมรับวิธีการดำเนินชีวิตของศาสนิกชนในศาสนาอื่น ๆ	๙. วิเคราะห์พระพุทธศาสนาว่าเป็นศาสตร์แห่งการศึกษา ซึ่งเน้นความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยกับวิธีการแก้ปัญหาหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๑๐. วิเคราะห์พระพุทธศาสนาในการฝึกตนไม่ให้ประมาทมุ่งประโยชน์และสันติภาพบุคคล สังคมและโลกหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๑๑. วิเคราะห์พระพุทธศาสนากับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาประเทศแบบยั่งยืน หรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๑๒. วิเคราะห์ความสำคัญของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการศึกษาที่สมบูรณ์ การเมืองและสันติภาพหรือแนวคิดของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๑๓.วิเคราะห์หลักธรรมในกรอบอริยสัจ ๔ หรือหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ ๑๔. วิเคราะห์ข้อคิดและแบบอย่างการดำเนินชีวิตจากประวัติสาวก ชาดกเรื่องเล่าและศาสนิกชนตัวอย่างตามที่กำหนด ๑๕. วิเคราะห์คุณค่าและความสำคัญของการสังคายนาพระไตรปิฎกหรือคัมภีร์ของศาสนาที่ตนนับถือและการเผยแผ่

ตารางที่ ๓.๕ (ต่อ)

ตัวชี้วัดชั้นปี			ตัวชี้วัดช่วงชั้น
ม.๑	**ม.๒**	**ม.๓**	**ม.๔-๖**
๑๑. วิเคราะห์การกระทำของบุคคลที่เป็นแบบอย่างด้านศาสนสัมพันธ์และนำเสนอแนวทางการปฏิบัติของตนเอง	๑๑.วิเคราะห์การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือเพื่อการดำรงตนอย่างเหมาะสมในกระแสความเปลี่ยนแปลงของโลก และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข		๑๖. เชื่อมั่นต่อผลของการทำความดี ความชั่วสามารถวิเคราะห์สถานการณ์ที่ต้องเผชิญ และตัดสินใจเลือกดำเนินการหรือปฏิบัติตนได้อย่างมีเหตุผล ถูกต้องตามหลักธรรมจริยธรรม และกำหนดเป้าหมายบทบาทการดำเนินชีวิตเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และอยู่ร่วมกันเป็นชาติอย่างสมานฉันท์ ๑๗. อธิบายประวัติศาสดาของศาสนาอื่น ๆ โดยสังเขป ๑๘. ตระหนักในคุณค่าและความสำคัญของค่านิยมจริยธรรมที่เป็นตัวกำหนดความเชื่อและพฤติกรรมที่แตกต่างกันของศาสนิกชนศาสนาต่าง ๆ เพื่อขจัดความขัดแย้งและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ๑๙. เห็นคุณค่า เชื่อมั่นและมุ่งมั่นพัฒนาชีวิตด้วยการพัฒนาจิตและพัฒนาจิตและพัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ หรือการพัฒนาจิตตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ๒๐. สวดมนต์ แผ่เมตตาและบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานหรือตามแนวทางของศาสนาที่ตนนับถือ ๒๑. วิเคราะห์หลักธรรมสำคัญในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของศาสนาอื่น ๆและชักชวน ส่งเสริมสนับสนุน ให้บุคคลอื่นเห็นความสำคัญของการทำความดีต่อกัน ๒๒. เสนอแนวทางการจัดกิจกรรมความร่วมมือของทุกศาสนาในการแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม

๒) มาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

ตารางแสดง ๓.๖ แสดงตัวชี้วัดมาตรฐานการเรียนรู้ ส. ๑.๒

ตัวชี้วัดชั้นปี					
ป. ๑	**ป. ๒**	**ป. ๓**	**ป. ๔**	**ป. ๕**	**ป. ๖**
๑. บำเพ็ญประโยชน์ต่อวัด หรือศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ ๒. แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ ๓. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนตามที่กำหนดได้อย่างถูกต้อง	๑. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวกของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนดได้ถูกต้อง ๒. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	๑. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวก ศาสนสถาน ศาสนวัตถุของศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนดได้ถูกต้อง ๒. เห็นคุณค่าและปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้ถูกต้อง ๓. แสดงคนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ	๑. อภิปรายความสำคัญและมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ ๒. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด ๓. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดได้ถูกต้อง	๑. จัดพิธีกรรมตามศาสนาที่ตนนับถืออย่างเรียบง่ายมีประโยชน์และปฏิบัติตนถูกต้อง ๒. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมและวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดและอภิปรายประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรม ๓. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด	๑. อธิบายความรู้เกี่ยวกับสถานที่ต่าง ๆ ในศาสนสถานและปฏิบัติตนได้อย่างเหมาะสม ๒. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด ๓. อธิบายประโยชน์ของการเข้าร่วมในศาสนพิธี พิธีกรรมและกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดและปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ๔. แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ

ตารางที่ ๓.๖ (ต่อ)

ตัวชี้วัดชั้นปี			ตัวชี้วัดช่วงชั้น
ม. ๑	**ม. ๒**	**ม. ๓**	**ม. ๔-๖**
๑. บำเพ็ญประโยชน์ต่อศาสนสถานของศาสนาที่ตนนับถือ ๒. อธิบายจริยวัตรของสาวกเพื่อเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติและปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อสาวกของศาสนาที่ตนนับถือ ๓. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่างๆตามหลักศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๔. จัดพิธีกรรมและปฏิบัติคนในศาสนพิธี พิธีกรรมได้ถูกต้อง ๕. อธิบายประวัติความสำคัญและปฏิบัติตนในวันสำคัญทางศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนดได้ถูกต้องนับถือ	๑. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ ตามหลักศาสนาที่ตนนับถือตามที่กำหนด ๒. มีมรรยาทของความเป็นศาสนิกชนที่ดีตามที่กำหนด ๓. วิเคราะห์คุณค่าของศาสนพิธี และปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ๔. อธิบายคำสอนที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญทางศาสนาและปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ๕. อธิบายความแตกต่างของศาสนพิธี พิธีกรรมตามแนวปฏิบัติของศาสนาอื่น ๆ เพื่อนำไปสู่การยอมรับ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน	๑. วิเคราะห์หน้าที่และบทบาทของสาวกและปฏิบัติตนต่อสาวกตามที่กำหนดได้ถูกต้อง ๒. ปฏิบัติตนอย่างเหมาะสมต่อบุคคลต่าง ๆ ตามหลักศาสนาตามที่กำหนด ๓. ปฏิบัติหน้าที่ของศาสนิกชนที่ดี ๔. ปฏิบัติตนในศาสนพิธี พิธีกรรมได้ถูกต้อง ๕. อธิบายประวัติวันสำคัญทางศาสนาตามที่กำหนดและปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ๖. แสดงตนเป็นพุทธมามกะ หรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ ๗. นำเสนอแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถือ	๑. ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีต่อสาวกสมาชิกในครอบครัว และคนรอบข้าง ๒. ปฏิบัติตนถูกต้องตามศาสนพิธี พิธีกรรมตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ ๓. แสดงตนเป็นพุทธมามกะหรือแสดงตนเป็นศาสนิกชนของศาสนาที่ตนนับถือ ๔. วิเคราะห์หลักธรรม คติธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญทางศาสนาและเทศกาลที่สำคัญของศาสนาที่ตนนับถือ และปฏิบัติตนได้ถูกต้อง ๕. สัมมนาและเสนอแนะแนวทางในการธำรงรักษาศาสนาที่ตนนับถืออันส่งผลถึงการพัฒนาตน พัฒนาชาติและโลก

จากตารางแสดงเนื้อหารายละเอียดข้างต้น จะเห็นได้ว่า โครงสร้างวิชาพระพุทธศาสนาจะสังเคราะห์อยู่ในหมวดพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ โดยจะแยกประเด็นสาระการเรียนรู้เนื้อหาภายใต้โครงสร้างพระรัตนตรัย หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนจะสร้างตัวชี้วัดในการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้นอย่างชัดเจน ให้บรรลุจุดประสงค์ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มี ๒ วัตถุประสงค์หลัก คือ มาตรฐาน ส. ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสนา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติ

สุข และมาตรฐาน ส. ๑.๒ คือ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา

๓.๓.๔. วัตถุประสงค์ของสาระการเรียนรู้และผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ได้แบ่งเป็นวัตถุประสงค์การเรียนรู้ตามช่วงชั้นดังนี้

๑) ช่วงชั้นที่ ๑ (ประถมศึกษาปีที่ ๑ –ประถมศึกษาปีที่ ๓)

จุดมุ่งหมายเพื่อให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาประจำชาติเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และเป็นรากฐานสำคัญของวัฒนธรรมไทยและเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการเรียนรู้ประวัติของพระพุทธเจ้าตอนประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานอย่างคร่าวๆในเบื้องต้น แล้วน้อมเน้นเหตุการณ์ตอนเยาว์วัยถึงออกบวช เพื่อให้เกิดศรัทธาและอุตสาหะที่จะเรียนรู้หลักธรรมเบื้องต้น คือ โอวาท ๓ อันได้แก่ ละเว้นความชั่ว ทำความดี และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ แล้วนำมาปฏิบัติเพื่อศาสนิกที่ดี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามฐานะ เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันทั้งที่บ้าน โรงเรียน และชุมชน โดยสามารถสรุปเป็นผังมโนทัศน์[๒๓] ดังนี้

แผนภาพที่ ๓.๑ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๑

จากแผนผัง สรุปได้ว่า ผลของการเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้ อยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างพระรัตนตรัย คือ **พระพุทธ** รู้และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญทางพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ชาดก **พระธรรม** รู้และเข้าใจหลักธรรม ภายใต้โครงสร้าง โอวาท ๓ พุทธ

---

[๒๓] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๕๒-๕๓,๕๘.

ศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา **พระสงฆ์** รู้และเข้าใจ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ ชาวพุทธตัวอย่าง ศาสนพิธี เพื่อให้เห็นคุณค่าของพระรัตนตรัย ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีสติในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องในสังคมได้

๒) ช่วงชั้นที่ ๒ (ประถมศึกษาปีที่ ๔-ประถมศึกษาปีที่ ๖)

จุดมุ่งหมายเพื่อให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของพระพุทธศาสนิกชน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมล้ำค่า และในฐานะเป็นศาสนาประจำชาติ และเกิดศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการเรียนรู้พุทธประวัติ เน้นเหตุการณ์ตั้งแต่ตรัสรู้ ประกาศพระศาสนาเสด็จกลับไปโปรดพระพุทธบิดา และพระประยูรญาติ ทำบำเพ็ญพุทธกิจต่างๆ เพื่อประโยชน์สุขแก่ชาวโลก[๒๔]

แผนภาพที่ ๓.๒ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๒

จากแผนผัง สรุปได้ว่า ผลการเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้ อยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างกรอบพระรัตนตรัย คือ **พระพุทธ** รู้และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ชาดก วันสำคัญของพระพุทธศาสนา **พระธรรม** หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ ได้แก่ ไตรสิกขา โอวาท ๓ ศรัทธา ๔ พุทธคุณ ๓ พุทธจริยา ๓ พุทธกิจ ๕ หลักกรรม อริยสัจ ๔ พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา **พระสงฆ์** รู้และเข้าใจ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา หน้าที่ชาวพุทธ ชาวพุทธตัวอย่าง มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี เพื่อให้เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีนิสัยดี ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ เป็น

---

[๒๔] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๕๒-๕๓,๘๗.

ศาสนิกชนที่ดี มีสติสัมปชัญญะและใช้ไตรสิกขาในการเรียนรู้ การทำงาน การอยู่ร่วมกัน และการดำเนินชีวิต

๓) ช่วงชั้นที่ ๓ (มัธยมศึกษาปีที่ ๑-มัธยมศึกษาปีที่ ๓)

จุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้การทำสังคายนา เพื่อรักษาเผยแผ่พระพุทธศาสนา สร้างคุณค่าให้แก่สังคมโลก และให้เกิดศรัทธาในพระรัตนตรัยด้วยการคิดวิเคราะห์พุทธประวัติที่เรียนมาแล้วอย่างละเอียดและเป็นระบบ เพิ่มพูนความรู้เกี่ยวกับคุณของพระรัตนตรัยให้เข้าใจขันธ์ ๕ ธาตุ ๔ และหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับชีวิต และความเจริญของชีวิตทั้งส่วนที่ควรรู้ คือ ทุกข์ ส่วนที่ควรละ คือ สมุทัย ส่วนที่ควรทำให้แจ้ง คือ นิโรธ และส่วนที่ควรเจริญ คือ มรรคมีองค์ ๘ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ[๒๕]

แผนภาพที่ ๓.๓ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๓

จากแผนผัง สรุปได้ว่า ผลการเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้ อยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างกรอบพระรัตนตรัย คือ **พระพุทธ** รู้และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **พระธรรม** รู้และเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสำคัญ ได้แก่ อริยสัจ ๔ พุทธคุณ ๙ ธรรมคุณ ๖ สังฆคุณ ๙ พุทธศาสนาสุภาษิต พระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การบริหารจิตและปัญญา **พระสงฆ์** รู้และเข้าใจ ประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา หน้าที่ชาวพุทธ ชาวพุทธตัวอย่าง มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย ด้วยการคิดเคราะห์อย่างละเอียดและเป็นระบบ มีนิสัยดี เห็น

---

[๒๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒-๕๓,๘๗.

คุณค่าและอนุรักษ์ศาสนวัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ และดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ

๔) ช่วงชั้นที่ ๔ (มัธยมศึกษาปีที่ ๔-มัธยมศึกษาปีที่ ๖)

จุดมุ่งหมายเพื่อให้รู้ว่า พระพุทธศาสนามีคำสอนและวิธีการที่เป็นสากล มีข้อปฏิบัติ ยึดทางสายกลาง เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุข ให้เห็นว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนเชื่อมโยงกับศาสตร์สมัยใหม่ เรารู้จักแก้ปัญหาตามวิธีการของอริยสัจ ๔ ในขณะเดียวกันก็ให้ตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตที่ดำเนินไปตามกระบวนการแห่งปฏิจจสมุปบาท สรรพสัตว์ต้องอิงอาศัยกัน ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นคนมีใจกว้างและมีเหตุผลสำหรับการเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและโลก[๒๖]

แผนภาพที่ ๓.๔ แสดงผังมโนทัศน์การเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๔

จากแผนผัง สรุปได้ว่า ผลการเรียนรู้ในช่วงชั้นนี้ อยู่ภายใต้กรอบโครงสร้างกรอบพระรัตนตรัย คือ **พระพุทธ** รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ชาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **พระธรรม** รู้และเข้าใจ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญภายใต้โครงสร้างหมวด อริยสัจ ๔ วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ ธรรมะ สังฆะ พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การบริหารจิตและปัญญา **พระสงฆ์** รู้และเข้าใจประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา หน้าที่ชาวพุทธ ชาวพุทธตัวอย่าง มารยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี สัมมนาพระพุทธศาสนา เพื่อให้เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัย มีนิสัยดี เห็นคุณค่าและอนุรักษ์ศาสน

---

[๒๖] กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**, หน้า ๕๒-๕๓, ๑๒๑.

วัตถุ ศาสนสถานในท้องถิ่น มุ่งมั่นประพฤติ ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีวิธีคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ดำเนินชีวิตอย่างมีสติสัมปชัญญะ ประยุกต์หลักธรรมเพื่อพัฒนาตน สังคม และสิ่งแวดล้อม

จากวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้พระพุทธศาสนาและแผนผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาข้างต้น มีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในแต่ละช่วงชั้น ภายใต้โครงสร้างของกรอบแนวคิดของเนื้อหา พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ลักษณะของเนื้อหาสาระเรียนรู้จะสังเคราะห์หมวดธรรมต่างๆเข้ากับพระรัตนตรัย โดยมีโครงสร้างหลักที่เหมือนกัน แต่แตกต่างที่รายละเอียดที่ของเนื้อหลักธรรมแต่ละช่วงชั้น ในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ **พระพุทธ** จะแสดงเนื้อหาเพื่อรู้และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ขาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **พระธรรม** จะแสดงเนื้อหา เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การบริหารจิตและปัญญา **พระสงฆ์** เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และในระดับมัธยมศึกษาจะเพิ่มเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ สัมมนาพระพุทธศาสนา เนื้อหาสาระของการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้นจะมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นตามลำดับชั้น โดยการจัดการเรียนรู้มีเป้าหมายสำคัญ เพื่อให้เห็นคุณค่าและความศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย รู้และเข้าใจหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ประพฤติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันและในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ดี

๓.๓.๕ ตัวชี้วัดพัฒนาทักษะการคิดกลุ่มสาระการเรียนรู้ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

กระทรวงศึกษาธิการได้จัดทำคู่มือแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีสาระสำคัญในแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด ประกอบด้วย ๓ ส่วน ดังนี้

๓.๓.๕.๑ การวิเคราะห์ตัวชี้วัดสู่การพัฒนาทักษะการคิด มีองค์ประกอบดังนี้

๑) สาระ มาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่กำหนดในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

๒) ผู้เรียนรู้อะไร/ทำอะไรได้ เป็นการวิเคราะห์จากตัวชี้วัดให้เห็นว่า ในแต่ละตัวชี้วัดผู้เรียนควรจะมีความรู้อะไรบ้าง และสามารถปฏิบัติสิ่งใดได้บ้าง

๓) ทักษะการคิด เป็นการวิเคราะห์ทักษะการคิดที่สัมพันธ์กับตัวชี้วัดในแต่ละตัว ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการคิดไปสู่การสร้างชิ้นงาน/ภาระงานได้สอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด

๔) ชิ้นงาน/ภาระงาน เป็นการวิเคราะห์ชิ้นงาน/ภาระงาน ที่สะท้อนความสามารถของผู้เรียนจากการเรียนรู้และทักษะการคิดที่กำหนดไว้ซึ่งสอดคล้องตามตัวชี้วัด

๕) แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด เป็นการระบุกระบวนการของการคิดที่จะนำไปจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดทักษะการคิดตามที่วิเคราะห์ได้จากตัวชี้วัด

๓.๓.๕.๒.การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิด มีองค์ประกอบดังนี้

๑) ตัวชี้วัด เป็นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของแต่ละตัวชี้วัด ที่สามารถนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันได้ในแต่ละชั้นปี/ภาคเรียน ซึ่งอาจมาจากกลุ่มสาระการเรียนรู้เดียวกันหรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้ ตัวชี้วัดบางตัวอาจต้องฝึกซ้ำ เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาด้านทักษะการคิดให้สอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัด

๒) ความคิดรวบยอด เป็นการวิเคราะห์แก่นความรู้แต่ละตัวชี้วัดที่ผู้เรียนจะได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามตัวชี้วัดในข้อ ๒)

๓) สาระการเรียนรู้ เป็นสาระการเรียนรู้ที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามตัวชี้วัด

๔) ทักษะการคิด เป็นทักษะการคิดที่นำมาพัฒนาผู้เรียนให้สอดคล้องตามมาตรฐานการเรียนรู้/ตัวชี้วัดที่วิเคราะห์ได้จากข้อ ๒

๕) ชิ้นงาน/ภาระงาน เป็นชิ้นงาน/ภาระงานที่สะท้อนความสามารถของผู้เรียนและทักษะการคิดตามตัวชี้วัดที่นำมาจัดกิจกรรมรวมกัน

๖) แนวทางการจัดการเรียนรู้ เป็นเทคนิค/วิธีการสอนที่จะใช้ในการพัฒนาผู้เรียน และนำไปสู่การสร้างชิ้นงาน ภาระงาน และสอดแทรกด้วยการใช้กระบวนการพัฒนาทักษะการคิดที่กำหนดไว้ให้ครบถ้วนตามข้อ ๔ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ เชื่อมโยงของแต่ละตัวชี้วัดเพื่อจัดกลุ่มสำหรับนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันตามข้อ ๒ เป็นการเสนอเพื่อเป็นตัวอย่าง ในทางปฏิบัติครูผู้สอนสามารถปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนในการพัฒนาทักษะการคิด

๓.๓.๕.๓.ตัวอย่างการจัดทำหน่วยการเรียนรู้ เป็นการนำผลการวิเคราะห์การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดตามข้อ ๑)-๖) สู่การออกแบบหน่วยการเรียนรู้ โดยวิธีการคิดแบบย้อนกลับ (Backward Design) ใน ๓ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้

๒) การกำหนดหลักฐานการเรียนรู้

๓) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้[๒๗]

แนวทางการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว สามารถสรุปทักษะการคิดจากการวิเคราะห์ตามตัวชี้วัดที่นำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนในแต่ละระดับชั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม แบ่งเป็น ระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาดังนี้[๒๘]

๑) ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑ ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการให้เหตุผล ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการสังเกต ทักษะการให้คำจำกัด

---

[๒๗] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๕), หน้า คำชี้แจง.

[๒๘] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗-๘.

ความ ทักษะการตีความ ทักษะการแปลความ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะการระบุ ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการสังเคราะห์ ทักษะการจัดกลุ่ม ทักษะการสำรวจ ทักษะการเรียงลำดับ

๒) ระดับประถมศึกษาปีที่ ๒ ทักษะการทำให้กระจ่าง ทักษะการหาแบบแผน ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการให้เหตุผล ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการสำรวจคนหา ทักษะการสังเกต ทักษะการสังเคราะห์ ทักษะการตีความ ทักษะการแปลความ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการพยากรณ์ ทักษะการสร้างความรู้ ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะการระบุ ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการสรุปย่อ ทักษะการเรียงลำดับ

๓) ระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการสำรวจ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการตีความ ทักษะการแปลความ ทักษะการให้เหตุผล ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการจัดกลุ่ม ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการสรุปอ้างอิง ทักษะการสรุปย่อ

๔) ระดับประถมศึกษาปีที่ ๔ ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการสร้างความรู้ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการสังเกต ทักษะการตีความ ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการสรุปย่อ ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการระบุ ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการให้เหตุผล ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการแปลความ ทักษะการสรุปอ้างอิง ทักษะการสำรวจ

๕) ระดับประถมศึกษาปีที่ ๕ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการทำให้กระจ่าง ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการสร้างความรู้ ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการสำรวจ ทักษะการตีความ ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะการสังเกต ทักษะการให้เหตุผล ทักษะการสรุปย่อ ทักษะการสรุปอ้างอิง ทักษะการระบุ ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการประเมิน ทักษะการเรียงลำดับ ทักษะการแปลความ ทักษะการตั้งคำถาม

๖) ระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการรวมรวบข้อมูลทักษะการระบุ ทักษะการแปลความ ทักษะการสังเคราะห์ ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการสร้างความรู้ ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการให้สรุปย่อ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการสังเกต ทักษะการสรุปอ้างอิง ทักษะการตั้งคำถาม ทักษะการคัดแยก

๗) ระดับมัธยมศึกษาที่ ๑ ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการจำแนกประเภท ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการตีความ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการสรุปย่อ ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการสังเคราะห์ ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการจัดระเบียบ ทักษะการพิสูจน์ความจริง ทักษะการสร้างความรู้ ทักษะการประเมิน ทักษะการทำให้กระจ่าง ทักษะการให้คำจำกัดความ

ทักษะการให้เหตุผล ทักษะกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการตั้งสมมติฐาน ทักษะการระบุ

๘) ระดับมัธยมศึกษาที่ ๒ ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการตีความ ทักษะการแปลความ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการนำความไปใช้ ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการสร้าง ทักษะการสังเคราะห์ ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะการทำให้กระจ่าง ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการจัดระเบียบ ทักษะการประเมิน ทักษะกระบวนการตัดสินใจ ทักษะการให้เหตุผล ทักษะการสำรวจค้นหา

๙) ระดับมัธยมศึกษาที่ ๓ ทักษะการจัดระเบียบ ทักษะการสรุปย่อ ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการให้เหตุผล ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการทำให้กระจ่าย ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการสังเคราะห์ ทักษะการสร้างความรู้ ทักษะกระบวนการคิดแก้ปัญหา ทักษะกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการสำรวจ ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะการปรับโครงสร้าง ทักษะกระบวนการคิดสร้างสรรค์

๑๐) ระดับมัธยมศึกษาที่ ๔-๖ ทักษะกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทักษะการหาแบบแผน ทักษะการจัดระเบียบ ทักษะการประเมิน ทักษะการสำรวจค้นหา ทักษะการเปรียบเทียบ ทักษะการสำรวจ ทักษะการรวบรวมข้อมูล ทักษะการเรียงลำดับ ทักษะการเชื่อมโยง ทักษะการสรุปอ้างอิง ทักษะการนำความรู้ไปใช้ ทักษะการทำให้กระจ่าง ทักษะการวิเคราะห์ ทักษะการสังเคราะห์ ทักษะการสร้างความรู้ ทักษะการตัดสินใจ ทักษะกระบวนการคิดแก้ปัญหา ทักษะการสรุปลงความเห็น ทักษะการจัดโครงสร้าง ทักษะการประยุกต์ใช้ความรู้ ทักษะกระบวนการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ทักษะกระบวนการคิดสร้างสรรค์

สรุปได้ว่า แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นวิธีการสอนที่จะใช้พัฒนาผู้เรียน นำไปสู่การสร้างชิ้นงาน ภาระงาน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ของแต่ละตัวชี้วัดของการศึกษาในแต่ละหัวเรื่อง เป็นกระบวนการพัฒนาทักษะการคิดให้กับนักเรียน ในแต่ละระดับชั้นอย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงของแต่ละตัวชี้วัดและจัดกลุ่มสำหรับนำมาจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อนักเรียนในการพัฒนาทักษะการคิดได้อย่างดี

๓.๓.๖ บทบาทของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

ครูสอนศีลธรรมในโรงเรียน มี ๒ ประเภท คือ ครูหมวดสังคมศึกษาในโรงเรียน และพระสอนศีลธรรม จากสังกัดการปกครองของคณะสงฆ์ มหาวิทยาลัยสงฆ์ ที่ได้รับมอบหมายให้เข้าไปสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับนโยบายของโรงเรียนแต่ละแห่ง ในการกำหนดครูผู้สอนในวิชาพระพุทธศาสนา ในส่วนนี้จะขอกล่าวเฉพาะบทบาทของพระสอนศีลธรรม ซึ่งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหน่วยงานหนึ่ง ที่รับผิดชอบในการผลิตพระสอนศีลธรรม โดยได้รับมอบโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพร้อมทั้งงบประมาณมาแล้ว เพื่อให้การดำเนินงานโครงการพระสอนศีลธรรม มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันพึงประสงค์คือนักเรียนได้รับการปลูกฝังในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมจากพระสอนศีลธรรม โดยตรง และคุ้มค่ากับงบประมาณที่ได้รับ จึงได้เตรียมแผนปฏิบัติการรองรับการดำเนินการโครงการศีลธรรมอย่างเป็นระบบ และได้ดำเนินการประสานงาน

กับคณะสงฆ์ สถานศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยได้มีการประชาสัมพันธ์โครงการศีลธรรม และจัดอบรมถวายความรู้เพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ เพื่อสร้างศักยภาพในการทำงานให้เป็นที่ยอมรับของสถานศึกษา และเพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้กับนักเรียนได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างถูกต้องพร้อมกับมีความประพฤติที่ดีงาม โดยได้จัดแผนการดำเนินการโครงการซึ่งมีกระบวนการบริหารโครงการดังนี้

๑. จัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๒. จัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการ/อำนวยการโครงกาพระสอนศีลธรรมทั่วประเทศ

๓. การปฐมนิเทศพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

๔. การสัมมนาเชิงปฏิบัติการเข้มข้นวิทยากรแกนนำโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๕. การอบรมพัฒนาเพิ่มประสิทธิภาพพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๖. การจัดทำคู่มือ หนังสือการจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา พ.ศ. ๒๕๔๔ และพัฒนาเวบไซต์โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๗. การวิจัย

๘. การนิเทศ การติดตามประเมินผล

๙. การจัดถวายค่าตอบแทน

๑๐. การรับสมัคร/การคัดเลือกพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ

โดยการจัดประชุมคณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนนั้น ทางมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้รับโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาบริหารต่อจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม จึงได้มีประกาศมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประกอบด้วย (๑) คณะกรรมการที่ปรึกษา (๒) คณะกรรมการอำนวยการ (๓) คณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อกำหนดนโยบายและวางแผนงานโครงการ ฯ เพื่อให้การดำเนินงานโครงการศีลธรรม เป็นไปตามนโยบายและวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในรอบ ๑ ปี คณะกรรมการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนได้มีการประชุมกันอย่างต่อเนื่อง

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้แต่งตั้งคณะกรรมการอำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ ๒๔ ชุดโดยสัมพันธ์กับภาคสงฆ์ประกอบด้วย ภาคกลาง ๒๓ จังหวัด ๖ ภาค มีคณะกรรมการอำนวยการดูแลชุดละ ๑ ภาค ในส่วนของวิทยาเขต วิทยาลัยสงฆ์ ห้องเรียนและหน่วยวิทยบริการรวม ๑๘ แห่งมีคณะกรรมการอำนวยการดูแลในแต่ละพื้นที่ ลงนามอนุมัติโดยอธิการบดีเมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ทั้งนี้ คณะกรรมการแต่ละชุด จะมีหน้าทีรับนโยบายแผนการดำเนินการจากคณะกรรมการบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ของส่วนกลางมาปฏิบัติพร้อมทั้งอำนวยการโครงการพระสอนศีลธรรม ในพื้นที่ได้รับผิดชอบประจำหน่วยงานของตนเองเพื่อควบคุมดูแล ส่งเสริม ภารกิจของโครงการศีลธรรม ให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งคณะกรรมการ

โครงการ ฯ ในแต่ละพื้นที่ได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการพร้อมทั้งได้ประสานงานกับภาคสงฆ์และภาครัฐ พร้อมทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง[๒๙]

จะเห็นได้ว่า พระสอนศีลธรรมมีบทบาทสำคัญในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน การอบรมและพัฒนาคุณภาพพระสอนศีลธรรม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้การเรียนการสอนศีลธรรมในโรงเรียนมีประสิทธิภาพ พระสอนศีลธรรมจึงมีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระพระรัตนตรัย มีความประพฤติที่ดีงาม สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมได้ดี

สรุปได้ว่า หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เกิดขึ้นจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระองค์ทรงพยายามเร่งรัดปรับปรุงประเทศชาติ เพื่อให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศในทุกๆด้าน ทรงปรับปรุงกฎหมายทั้งทางบ้านเมือง ทั้งทางคณะสงฆ์ ทรงปรับปรุงการศึกษาของชาติ ทรงมีพระราชดำริจะขยายการศึกษาออกไปยังหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักรและมีพระราชประสงค์ให้วัด ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาของกุลบุตรมาแต่โบราณ เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนเด็กตามแบบและหลักสูตรที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ให้เป็นแบบเดียวกัน และให้พระภิกษุเป็นผู้ช่วยรับภาระต่างๆ จึงได้ทรงอาราธนาสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ให้ทรงรับภาระอำนวยการให้พระภิกษุสั่งสอนกุลบุตร แสดงให้เห็นถึงจุดเริ่มต้นของปรับปรุงระบบการศึกษาไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามาสอนระบบการศึกษา เพื่อปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้เด็กและเยาวชน โดยการจัดระบบการศึกษาเริ่มนับตั้งแต่ก่อตั้ง โดยกรมศึกษาธิการขึ้นในปี พ.ศ.๒๔๓๐ มาได้ประมาณ ๑๐๐ ปีเศษ หลักสูตรการศึกษาไทยได้ปรับปรุงหลักสูตรมาตลอด ตั้งแต่ ปี ๒๔๓๕ จนถึงปัจจุบัน คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ โดยวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ จัดอยู่ในสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม โดยมีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนสัปดาห์ละ ๑ คาบ ครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาคือ ครูในหมวดสังคมศึกษาของโรงเรียน และพระสอนศีลธรรมมีบทบาทสำคัญในการสอนศีลธรรมในโรงเรียน ในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เห็นคุณค่าและศรัทธาในพระรัตนตรัยและน้อมนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

๓.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบงานวิจัยที่เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาค่อนข้างมาก เป็นการศึกษาวิจัยของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จากผลการศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับความคิดเห็นต่อบทบาทพระสอนศีลธรรม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชา

---

[๒๙] สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.krupra.net/new/index.php?url=newmonk_lst [๒๘ พ.ค.๒๕๕๘].

พระพุทธศาสนา การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนของครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนา เป็นต้น สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

สิริวรรณ ศรีพหล[๓๐] ได้วิจัยเรื่อง“การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง วิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความต้องการของครูสังคมเกี่ยวกับชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ๒) พัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ ๓) เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมก่อนการฝึกอบรมและหลังการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ๔) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่มีต่อชุดฝึกอบรมทางไกล เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ผลวิจัยพบว่า ๑) ครูสังคมศึกษาที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาได้ระบุปัญหาเกี่ยวกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ได้แก่ ความไม่เข้าใจเนื้อหาสาระที่ปรากฏในหลักสูตร ปัญหาเกี่ยวกับวิธีสอน โดยเฉพาะแนวทางนำพุทธวิธีและวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการมาประยุกต์ใช้ และมีปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนที่ไม่สนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ครูสังคมมีความต้องการชุดฝึกอบรมทางไกล เพื่อนำมาศึกษาและนำความรู้ไปพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ๒) ชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา ทั้ง ๕ หน่วย มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ ๘๐/๘๐ ตามที่กำหนดไว้ ๓) ผลสัมฤทธิ์ในการฝึกอบรมของผู้เข้ารับการฝึกอบรมที่ใช้ชุดฝึกอบรมทางไกลหลังการฝึกอบรมสูงกว่าก่อนการฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ๔) ผู้เข้ารับการฝึกอบรมทางไกลมีความพึงพอใจในชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษา เรื่อง การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาในระดับมาก

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้แสดงทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหลักของสังคมไทย เป็นรากฐานของสังคมไทย วัฒนธรรมไทย และเป็นหลักในการดำเนินชีวิตของคนไทยอย่างแท้จริง พระพุทธศาสนามีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างพลเมืองดีของชาติให้มีคุณธรรม จริยธรรม เมื่อเยาวชนเป็นพลเมืองดีที่มีคุณธรรม จริยธรรมแล้ว ย่อมทำให้สังคมมีความสงบสุข แต่เยาวชนไทยในปัจจุบันยังขาดความรู้ ความเข้าใจในพระพุทธศาสนา และไม่สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ เพื่อนำไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีที่มีคุณธรรม จริยธรรม การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังประสบความล้มเหลวในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา นักเรียนไม่สามารถวิเคราะห์และไม่สามารถนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติได้ ครูสังคมศึกษาจึงมีความต้องการที่จะจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ

---

[๓๐] สิริวรรณ ศรีพหล, **“การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษาเรื่อง วิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา”**, รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔, หน้า ๗๙-๘๑, ๘.

โสภา สิทธิสรวง[๓๑] ได้ทำวิจัยเรื่อง “ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในวิทยาลัยเทคนิคสังกัดกรมอาชีวศึกษา” เพื่อศึกษาความคิดเห็นของอาจารย์ที่ทำหน้าที่สอนวิชาพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่า

๑. ปัญหาด้านหลักสูตร ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่า ครูไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างชัดเจน

๒. ปัญหาด้านเนื้อหา ครูสังคมมีความคิดเห็นว่า เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาซ้ำซ้อนกันในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาเป็นนามธรรมเกินไป

๓. ปัญหาด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ครูสังคมศึกษามีปัญหามาก และได้รับการร่วมมือกับผู้บริหารน้อยในการให้เด็กได้ปฏิบัติจริง

๔. ปัญหาด้านการใช้สื่อ ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่ามีเอกสารประกอบการสอนไม่เพียงพอขาดโสตทัศนศึกษาไม่มีแหล่งวิชาการอื่น

๕. ปัญหาด้านการวัดผล ครูสังคมศึกษามีความคิดเห็นว่า ครูไม่สามารถติดตามพฤติกรรมนักเรียนได้อย่างทั่วถึง เน้นความรู้ความจำมากเกินไป กว่าการวัดผลการปฏิบัติการด้วยการสังเกตทำได้ยากเพราะเวลาจำกัด

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์[๓๒] ได้วิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงบูรณาการหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนากับวิชาที่เกี่ยวข้องในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นข้อดีข้อเสียของหลักสูตรวิชาที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาหลักสูตรต่างๆ และเพื่อนำข้อดีของหลักสูตรต่างๆมานำเสนอเป็นแนวทางในการวางหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาที่เกี่ยวข้อง ผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรในอดีตจะเน้นการบูรณาการเรื่องปริยัติและปฏิบัติมากกว่าหลักสูตรใหม่ๆ คือ ไม่เพียงแต่สอนด้านทฤษฎี แต่มุ่งผลไปถึงการลงมือทำจริง หลักสูตรยุคแรกจะเน้นเรื่องศีลมากกว่าเรื่องอื่นๆ แต่ต่อมามีการเพิ่มเรื่องสมาธิและปัญญา แต่โดยภาพรวมจะเน้นเรื่องสมาธิน้อย และมีการบูรณาการวิชาพระพุทธศาสนาทั้งภายในวิชาและนอกวิชา แต่หากสังเกตเรื่องการบูรณาการวิชาพระพุทธศาสนาในไตรสิกขา พบว่าหลักสูตรเกือบทั้งหมดจะเน้นเฉพาะเรื่องศีลเท่านั้น มีไม่มากนักที่จะมีการบูรณาการครบทั้งไตรสิกขา โดยเฉพาะไตรสิกขาที่ขาดมากที่สุดในทุกหลักสูตรที่ผ่านมา คือ เรื่องสมาธิ การบูรณาการในมุมมองของพระพุทธศาสนาย่อมไม่สมบูรณ์ เนื่องจากระบบการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาหรือระบบการศึกษาอบรมทั้งหมดก็คือสิกขา ๓ ต้องมีศีล สมาธิ ปัญญาให้ครบ

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์[๓๓] ได้วิจัยเรื่อง หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาความสำคัญของวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทยว่ามีมากหรือน้อยลง

---

[๓๑] โสภา สิทธิสรวง, “ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาพระพุทธศาสนาในวิทยาลัยเทคนิค สังกัดกรมอาชีวศึกษา,”**ในคู่มือพัฒนาจริยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙),

[๓๒] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, “**การวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงบูรณาการหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนากับวิชาที่เกี่ยวข้องในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา**, รายงานวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๘๘.

[๓๓] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **“หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน”,** รายงานวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๐๐-๒๐๔.

และเพื่อศึกษาวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา ตามหลักสูตรการศึกษาปี พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ในระดับมูลศึกษา ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย ผลการวิจัยพบว่า อัตราส่วนการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาต่อวิชาทั้งหมดโดยเฉลี่ย ในระดับมูลศึกษาคิดเป็นร้อยละ ๙.๘๒ ประถมศึกษาร้อยละ ๔.๘๘ มัธยมศึกษาตอนต้นร้อยละ ๕.๒๘ และมัธยมศึกษาตอนปลายร้อยละ ๕.๓๓ โดยมีเนื้อหาในหลักสูตรส่วนใหญ่คือ พุทธประวัติ เบญจศีล เบญจธรรม หลักธรรมต่างๆ พิธีกรรม และวันสำคัญ เป็นต้น ซึ่งหลายหลักสูตรพบว่ามีปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนของเนื้อหาคือ หลักธรรมข้อเดียวกันแต่มีการเรียนในทุกชั้นปี และปัญหาการแบ่งแยกเนื้อหาโดยไม่จำเป็นเช่น หลักธรรมในหมวดเดียวกัน แต่แบ่งแยกเรียนในหลายชั้นปี ความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาวิขาพระพุทธศาสนากับสังคมนั้น วิชาพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับรัฐและระบอบการปกครอง เพราะเป็นเครื่องมือประการหนึ่งของรัฐในการสร้างพลเมืองตามอุดมคติที่รัฐต้องการ ไม่ว่าจะปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์หรือประชาธิปไตย วิชาพระพุทธศาสนามีความมุ่งหมายและเนื้อหาหลัก เพื่อสร้างความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ และมีการปรับตัวให้เข้ากับนโยบายของรัฐบาลในยุคต่างๆ

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วพบว่า มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับหลักสูตรวิขาพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่ มุ่งเน้นไปในด้าน วิเคราะห์เกี่ยวกับเนื้อหาสาระการเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ความคิดเห็นของนักเรียน บทบาทของครูพระสอนศีลธรรม การจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา การศึกษาสภาพปัญหาของการการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ยังแต่ยังไม่พบประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนากับหลักสูตรธรรมศึกษาโดยตรง ดังนั้นงานวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษามุ่งเน้นในเรื่องความสัมพันธ์ในเชิงเปรียบเทียบและวิเคราะห์เนื้อสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เพื่อร่วมหาแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรสำหรับพระสอนศีลธรรมในสอนเสริมให้กับนักเรียนเกิดการเรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและเปิดโอกาสในนักเรียนสอบธรรมศึกษาเพิ่มขึ้น ตลอดจนนำหลักธรรมคำสอนประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำ เพื่อพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติส่วนรวมต่อไป

บทที่ ๔
การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหา หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔.๑ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตร

จากการศึกษาเนื้อหาสาระของธรรมศึกษาหลักสูตรฉบับปรับปรุง ๒๕๕๗ และหลักสูตรสาระการเรียนรู้แกนกลางวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ตามสาระตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส.๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่น และปฏิบัติตามหลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และมาตรฐาน ส.๑.๒ เข้าใจตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ โดยวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษา ระดับชั้นตรี ระดับชั้นโท ระดับชั้นเอกและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน นำเสนอเปรียบเทียบแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ๑) ช่วงชั้นที่ ๑ คือ ระดับประถมศึกษาปีที่ ๑-ระดับประถมศึกษาปีที่ ๓ ๒) ช่วงชั้นที่ ๒ คือ ระดับประถมศึกษาปีที่ ๓-ระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ ๓) ช่วงชั้นที่ ๓ คือ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑-ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ๔) ช่วงชั้นที่ ๔ คือ ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔-ระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๖ โดยกำหนดเกณฑ์ในการเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่าง คือ ๑) หัวข้อหลักธรรม ๒) เนื้อหาสาระการเรียนรู้ ในแต่ละหลักสูตร ดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔.๑.๑.๑ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี[๑] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๑ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓[๒]

---

[๑] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ,๒๕๕๘).

[๒] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๕), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๗), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๔.๑ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๑

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ป.๒**	**ชั้น ป.๓**	
๑.วิชาเรียงความกระทู้ธรรม นักเรียนแต่งเรียงความกระทู้อธิบายสุภาษิต ๑) ทานวรรค คือ หมวดทาน ๒) ปาปวรรค คือ บาป ๓) ปุญญวรรค คือ บุญ ๔) สติวรรค คือ สติ ๕) สีลวรรค คือ ศีล	**พุทธศาสนสุภาษิต** - อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน - มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน	**พุทธศาสนสุภาษิต** - นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตญฺญู กตเวทิตา ความกตัญญู กตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี -พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร	**พุทธศาสนสุภาษิต** -ททมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก -โมกฺโข กลฺยาณิยา สาธุ เปล่งวาจาไพเราะให้สำเร็จประโยชน์	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิต ป.๑ ป.๒.ป.๓ ชั้นละ ๒ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๔๓ สุภาษิต และสอนการเรียงกระทู้ธรรม
๒.วิชาธรรม - ธรรมมีอุปการะมาก ๑) สติ ๒) สัมปชัญญะ	การบริหารจิตและสติปัญญา	การบริหารจิตและสติปัญญา	-การบริหารจิตและสติปัญญา -สติ สัมปชัญญะ	ปรากฏเนื้อหาสาระการเรียนรู้ การสวดมนต์ การฝึกสติและสมาธิเบื้องต้นอยู่ในหมวดเรื่องการบริหารจิตและสติปัญญาในชั้น ป ๑ ป.๒ ป.๓ ส่วนในชั้น ป.๓ ปรากฏเนื้อหาสอดคล้องกันในโอวาท ๓ หัวข้อทำความดี
- ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ๑) หิริ ๒) โอตตัปปะ		หิริ โอตัปปะ		ปรากฏโอวาท ๓ ในหัวข้อทำความดี ในชั้น ป.๒
- ธรรมอันทำให้งาม ๒ ๑) ขันติ ๒) โสรัจจะ				(ขันติ อยู่ในฆราวาสธรรม ๔) ในชั้น ป ๓
- บุคคลหาได้ยาก ๒ ๑) บุพพการี ๒) กตัญญูกตเวที	สุภาษิต - มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน - กตัญญูต่อพ่อแม่และครอบครัว	สุภาษิต - ความกตัญญูกตเวทีเป็นเครื่องหมายของคนดี - มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร	- กตัญญูต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม	ชั้น ป.๑ ปรากฏความเนื้อหาอยู่ในสุภาษิต และโอวาท ๓ หัวข้อทำความดี ชั้น ป.๒ ปรากฏเนื้อหาอยู่ในสุภาษิต ในโอวาท ๓ หัวข้อทำความดี กตัญญูต่ออาจารย์และโรงเรียน

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ป.๑	ชั้น ๒	ชั้น ป.๓	
		กตัญญูต่ออาจารย์และโรงเรียน มงคล ๓๘ -กตัญญู		และในมงคล ๓๘ หัวข้อ กตัญญู ชั้นป.๓ ปรากฏอยู่เนื้อหาสาระโอวาท ๓ หัวข้อทำความดี กตัญญูต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม
-รตนะ ๓ ๑) พระพุทธ ๒) พระธรรม ๓) พระสงฆ์	พระรัตนตรัย ศรัทธา พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	พระรัตนตรัย ศรัทธาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	พระรัตนตรัย ศรัทธาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	เนื้อหาในธรรมศึกษาจะอธิบายความหมายของพระรัตนตรัย แต่เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ ได้เน้นความหมาย ความสำคัญและการเคารพพระรัตนตรัย
โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ ๑) เว้นจากทุจริต คือ ไม่ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ ๒) ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง	โอวาท ๓	โอวาท ๓	โอวาท ๓	เนื้อหาสาระในธรรมศึกษาเป็นการอธิบายเฉพาะความหมายของโอวาท ๓ แต่ในวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ อธิบายความหมายและหลักปฏิบัติตามหลักธรรมโอวาท ๓ ประกอบด้วยหมวดธรรมต่างๆ
- ทุจริต ๓ ๑) กายทุจริต ๒) วจีทุจริต ๓) มโนทุจริต	โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล)	โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล)	โอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว (เบญจศีล)	ปรากฏหัวข้อหลักธรรมที่แตกต่าง แต่มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันอยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ ไม่ทำชั่ว คือ ส่วนธรรมศึกษาคือ ๑) กายทุจริต ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ป.๑	ป.๒	ชั้น ป.๓	
- สุจริต ๓ ๑) กายสุจริต ๒) วจีสุจริต ๓) มโนสุจริต	โอวาท ๓ ทำความดี (เบญจศีล)	โอวาท ๓ ทำความดี (เบญจศีล)	โอวาท ๓ ทำความดี (เบญจศีล)	๒) วจีทุจริต ๔ ได้แก่ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ ปรากฏหลักธรรมที่แตกต่าง แต่มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันอยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี คือ เบญศีล ส่วนธรรมศึกษา คือ คือ ๑) กายสุจริต ๓ ได้แก่ เว้นจากฆ่าสัตว์ เว้นจากลักทรัพย์ เว้นจากประพฤติผิดในกาย ๒) วจีสุจริต ๔ ได้แก่ เว้นจากพูดเท็จ เว้นจากพูดส่อเสียด เว้นจากพูดคำหยาบ เว้นจากพูดเพ้อเพ้อ
อกุศลมูล ๓				
กุศลมูล ๓				
- บุญกิริยาวัตถุ ๓ ๑) ทานมัย ๒) สีลมัย ๓) ภาวนามัย	หน้าที่ชาวพุทธ -การบริจาค	หน้าที่ชาวพุทธ -การทำบุญทำทาน ชาวพุทธตัวอย่าง -ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา	มงคล ๓๘ -การให้ (ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย)	ชื่อหมวดธรรมแตกต่างกัน แต่ปรากฏเนื้อหาที่มีหัวข้อธรรมที่คล้ายคลึงกันอยู่หมวดธรรมอื่นๆ เช่น มงคล ๓๘ กับหน้าที่ชาวพุทธ และ การสร้างบุญบารมี ของสมเด็จพระญาณสังวรฯ ในชั้น ป. ๒ เป็นต้น
วุฑฒิ ๔				
จักร ๔				
อคติ ๔				
ปธาน ๔				
อธิษฐานธรรม ๔				
อิทธิบาท ๔				
พรหมวิหาร ๔				

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ป.๑	ป.๒	ชั้น ป.๓	
อริยสัจ ๔ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค			พุทธประวัติ (อริยสัจ ๔)	ปรากฏเนื้อหาอริยสัจ ๔ ในประวัติพระพุทธเจ้าตอนตรัสรู้ ในชั้น ป.๓ แต่ไม่ได้อธิบายรายละเอียดของหมวดธรรม
อนันตริยกรรม ๕				
เวสารัชชกรณธรรม				
ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕				
พละ ๕				
ขันธ์ ๕				
คารวะ ๖				
สาราณียธรรม				
อริยทรัพย์ ๗				
สัปปุริสธรรม ๗				
โลกธรรม ๘				
มรรคมีองค์ ๘				
- กรรมกิเลส ๔ ๑) ปาณาติบาต ๒) อทินนาทาน ๓) กาเมสุ มิจฉาจาร ๔) มุสาวาท	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	ชื่อหมวดธรรมต่างกันแต่เนื้อหาสอดคล้องกับเบญจศีล ในหมวดโอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว
ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔				
มิตรปฏิรูป ๔				
มิตรแท้ ๔				
-สังคหวัตถุ ๔ ๑) ทาน ๒) ปิยวาจา ๓) อัตถจริยา ๔) สมานัตตตา	สังคหวัตถุ ๔	สังคหวัตถุ ๔	สังคหวัตถุ ๔	ปรากฏในโอวาท ๓ หัวข้อทำความดี
-ธรรมของฆราวาส ๔ ๑) สัจจะ ๒) ทมะ ๓) ขันติ ๔) จาคะ		ฆราวาสธรรม ๔	ฆราวาสธรรม ๔	ปรากฏในโอวาท ๓ หัวข้อทำความดี

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
มิจฉาวณิชชา ๕				
สมบัติของอุบาสก ๕				
ทิศ ๖				
อบายมุข ๖				
๓.วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี **๑) พุทธประวัติปุริมกาล** ปริเฉทที่ ๑ - ชมพูทวีปและประชาชน - วรรณะ ๔ ปริเฉทที่ ๒ - สักกชนบทและศากยวงศ์ - ลำดับศากยวงศ์ ปริเฉทที่ ๓ - ประสูติ - อสิตดาบสเข้าเฝ้าและพยากรณ์ - ทรงเจริญอานาปานสติ - ทรงอภิเษกสมรส ปริเฉทที่ ๔ - เสด็จออกบรรพชา ปริเฉทที่ ๕ - ตรัสรู้ - ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต - ทรงผจญมาร	พุทธประวัติ - ประสูติ - ตรัสรู้ - ปรินิพพาน	สรุปพุทธประวัติ - ประสูติ - เหตุการณ์หลังประสูติ - แรกนาขวัญ - การศึกษา - การอภิเษกสมรส - เทวทูต ๔ - การออกผนวช	สรุปพุทธประวัติ - การบำเพ็ญเพียร - ผจญมาร - ตรัสรู้ - ปฐมเทศนา - ปรินิพพาน	ปรากฏเนื้อหาพุทธประวัติในชั้น ป.๑ ป.๒ และ ป.๓ เป็นเนื้อหาโดยสังเขป

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ป.๑	ชั้น ๒	ชั้น ป.๓	
ปฐมโพธิกาล ปริเฉทที่ ๖ - เสวยวิมุตติสุข - ทรงพิจารณาสัตว์โลก เปรียบด้วยดอกบัว - ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร ปริเฉทที่ ๗ - ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา - โปรดยสกุลบุตร - ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ปริเฉทที่ ๘ - เสด็จเมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ - ทรงรับพระอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆาวาส - ทรงได้อัครสาวก **มัชฌิมโพธิกาล** ปริเฉทที่ ๑๒ - อนุสนธิ - ทรงปรงอายุสังขาร - เหตุทำให้เกิดแผ่นดินไหว ๘ ประการ ฯลฯ (ปรินิพพาน) **อปรกาล** ปริเฉทที่ ๑๓ - ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ - แจกพระสารีริกธาตุ - สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์ - สาระสำคัญในการเสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา - สังเวชนียสถาน ๔				

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ป.๑	ชั้น ๒	ชั้น ป.๓	
๒) ศาสนพิธี ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) การจัดโต๊ะหมู่บูชาและเครื่องสักการะ ๔) การปฏิบัติพิธี ๕) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬบูชา มารยาทชาวพุทธ	วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประวัติเบื้องต้นการเข้าร่วมกิจกรรม - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬบูชา มารยาทชาวพุทธ	วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและหลักปฏิบัติ - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬบูชา มารยาทชาวพุทธ	ธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาที่ละเอียด เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะอธิบายความเป็นมาวันสมัยพุทธกาลกับความเป็นมาการประกอบพิธีในประเทศไทย ส่วนในเนื้อหาในวิชา
๖) พิธีทำบุญเลี้ยงพระ ๗) พิธีถวายทาน ๘) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - คำบูชา อาราธนา และถวายทาน คำบูชาพระรัตนตรัย	ศาสนพิธี - การบูชาพระรัตนตรัย	- ฝึกปฏิบัติศาสนพิธี - ระเบียบพิธีการบูชาพระรัตนตรัย - การทำบุญตักบาตร - การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุศาสนสถาน	- ฝึกปฏิบัติศาสนพิธี - การอาราธนาศีล - การสมาทานศีล - เครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา	พระพุทธศาสนา จะอธิบายพอสังเขป เน้นการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เป็นต้น
๔ วิชาวินัย (เบญจศีลเบญจธรรม) ๑) ศีลและวินัย ๒) ความหมายของศีล ๓) เจตนาของศีล ๔) วิรัติ ๕) ศีล ๕ เป็นหลักประกันที่ดีของสังคม ๖) การรักษาศีลเป็นการปรับพื้นฐานของคน	เบญจศีล	เบญจศีล	เบญจศีล	ปรากฏเนื้อหาเบญจศีลอยู่ในวิชาพระพุทธศาสนาหมวดโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี แต่หลักสูตรธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาของศีลละเอียด คลอบคลุมกว่า เช่น ศีลและวิจัย เจตนาของศีล วิรัติ เป็นต้น และอธิบายเบญจศีลสิกขาบท ในหัวข้อต่างๆ เช่น ความมุ่งหมาย เหตุผลการรักษา ข้อห้าม หลักวินิจฉัย โทษของการล่วงละเมิด

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ป.๑	ชั้น ๒	ชั้น ป.๓	
๗) วัตถุประสงค์ของการรักษาศีล ๘) ผลของการรักษาศีล ๙) การสมาทานศีล ๑๐) อานิสงส์ของการสมาทานศีล ๑๑) วิธีสมาทานศีล ๕ ๑๒) พระรัตนตรัย ๑๓) คุณค่าของพระรัตนตรัย ๑๔) การถึงพระรัตนตรัย ๑๕) เบญจศีล ๑๖) เบญจศีลสิกขาบท ๑๗) เบญจธรรม ๑) เมตตากรุณา ๒) สัมมาอาชีวะ ๓) กามสังวร ๔) สัจจะ ๕)สติสัมปชัญญะ	เบญจธรรม	เบญจธรรม	เบญจธรรม	ปรากฏอยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี แต่ธรรมศึกษาจะอธิบายพร้อมตัวอย่างความประพฤติของเบญจธรรมที่ปรากฏในอรรถกถาและชาดก

จากตารางเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระของทั้ง ๒ หลักสูตร พบว่า มีหลักธรรมที่สอดคล้องกันและหลักธรรมที่แตกต่างกัน โดยหลักธรรมที่สอดคล้องกันมีเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่คล้ายคลึงกัน แต่มีความละเอียดของเนื้อหาแตกต่างกัน ซึ่งเนื้อหาหมวดธรรมของหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา บางหมวดธรรมมีชื่อหมวดไม่ตรงกัน แต่มีเนื้อหาหลักธรรมคำสอนที่คล้ายคลึงกันกับหมวดธรรมอื่น โดยหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๑ จะมีเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่มีตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง มีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติให้กับนักเรียน มีการแบ่งเนื้อหาสาระเป็นหมวดตามมาตรฐานการเรียนรู้แกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐานซึ่งแตกต่างกับธรรมศึกษาที่แบ่งเนื้อหาเป็นหมวดธรรม เป็นศึกษาที่เน้นภาคทฤษฎี นอกจากนี้ถึงแม้ว่าปรากฏหมวดธรรมที่มีความสอดคล้องกันทั้ง ๒ หลักสูตร แต่ความละเอียดของเนื้อหาจะแตกต่างกัน

๔.๑.๑.๒ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี[๓] กับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน[๔] ช่วงชั้นที่ ๒ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ตารางที่ ๔.๒ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๒

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
๑.วิชาเรียงความกระทู้ธรรม นักเรียนแต่งเรียงความกระทู้อธิบายสุภาษิต ๑) ทานวรรค คือ หมวดทาน ๒) ปาปวรรค คือ บาป ๓) ปุญญวรรค คือ บุญ ๔) สติวรรค คือ สติ ๕) สีลวรรค คือ ศีล	**พุทธศาสนสุภาษิต** - สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข - โลโก ปตฺถมฺ ภิกา เมตฺตา เมตตาธรรมค้ำจุนโลก	**พุทธศาสนสุภาษิต** - วิริเยน ทุกฺขมฺจฺเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร - ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญา คือ แสงสว่างในโลก	**พุทธศาสนสุภาษิต** - สจฺเจน กิตฺตํ ปปฺ โปติ คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ - ยถาวาที ตถาการี พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิต ป.๔ ป.๕.ป.๖ ชั้นละ ๒ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๔๓ สุภาษิต ธรรมศึกษาจะสอนวิธีเรียงความกระทู้ธรรม
๒.วิชาธรรม - ธรรมมีอุปการะมาก ๑) สติ ๒) สัมปชัญญะ	การบริหารจิตและสติปัญญา	การบริหารจิตและสติปัญญา	การบริหารจิตและสติปัญญา	ปรากฏเนื้อหาการสวดมนต์ การฝึกสติ สมาธิ รู้ความหมายของสติ สัมปชัญญะ สมาธิ และปัญญา อยู่ในหมวดการบริหารจิตและสติปัญญา

---

[๓]สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย ,๒๕๕๘).

[๔]สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕,** พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๗), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
ธรรมเป็นโลกบาล ๒				
ธรรมอันทำให้งาม ๒				
- บุคคลหาได้ยาก ๒ ๑) บุพพการี ๒) กตัญญูกตเวที	-กตัญญูต่อประเทศชาติ	-กตัญญูต่อพระพุทธศาสนา	-กตัญญูต่อพระมหากษัตริย์	ปรากฏอยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี
- รตนะ ๓ ๑) พระพุทธ ๒) พระธรรม ๓) พระสงฆ์	พระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	พระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	พระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	ปรากฏเนื้อหาสาระที่สอดคล้องกันชั้น ป.๔ ส่วนในชั้นป ๕ และ ป. ๖ มีการเชื่อมโยงหลักธรรมกับพระรัตนตรัย
- โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓ ๑) เว้นจากทุจริต คือ ไม่ประพฤติชั่วทางกาย วาจา ใจ ๒) ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ ๓) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง	โอวาท ๓	โอวาท ๓	โอวาท ๓	โอวาท ๓ ในธรรมศึกษามีการอธิบายเฉพาะความหมายของโอวาท ๓ แต่วิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ เป็นโครงสร้างหลัก มีเนื้อหาหัวข้อหลักธรรมประกอบอยู่หลายหลักธรรม มีการอธิบายการเชื่อมโยงหลักธรรมอื่นกับหลักโอวาท ๓
- ทุจริต ๓ ๑) กายทุจริต ๒) วจีทุจริต ๓) มโนทุจริต	ทุจริต ๓	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	ในชั้น ป ๔ ปรากฏหัวข้อธรรมที่ตรงกัน อยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ ไม่ทำชั่ว และมีเนื้อหาคล้ายคลึงกันในเบญศีล ส่วนชั้นป.๕ และ ชั้น ป.๖ ปรากฏหัวข้อหลักธรรมที่แตกต่าง แต่มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันอยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ เบญจศีล คือ ส่วนธรรมศึกษาคือ ๑) กายทุจริต ๓ ได้แก่ การฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม ๒) วจีทุจริต ๔ ได้แก่ พูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ พูดเพ้อเจ้อ

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
- สุจริต ๓ ๑) กายสุจริต ๒) วจีสุจริต ๓) มโนสุจริต	สุจริต ๓	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	ในชั้น ป ๔ ปรากฏหัวข้อธรรมที่ตรงกัน และปรากฏหัวข้อหลักธรรมที่แตกต่าง ชั้น ป ๕ และ ชั้น ป.๖แต่มีเนื้อหาที่คล้ายคลึงกันอยู่ในโอวาท ๓ ไม่ทำชั่ว หัวข้อ เบญศีล
- อกุศลมูล ๓ ๑) โลภะ ๒) โทสะ ๓) โมหะ			อกุศลมูล	ปรากฏในโอวาท ๓ ใน หัวข้อ ไม่ทำชั่ว ในชั้นป ๖
- กุศลมูล ๓ ๑) อโลภะ ๒) อโทสะ ๓) อโมหะ			กุศลมูล	ปรากฏในโอวาท ๓ ใน หัวข้อ ทำความดี ในชั้น ป.๖
- บุญกิริยาวัตถุ ๓ ๑) ทานมัย ๒) สีลมัย ๓) ภาวนามัย		บุญกิริยาวัตถุ ๓		ปรากฏในหลักโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี ป. ๕
วุฑฒิ ๔				
จักร ๔				
- อคติ ๔ ๑) ฉันทาคติ ๒) โทสาคติ ๓) โมหาคติ ๔) ภยาคติ		อคติ ๔		ปรากฏในโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี ชั้น ป. ๕
ปธาน ๔				
อธิษฐานธรรม ๔				
อิทธิบาท ๔ ๑) ฉันทะ ๒) วิริยะ ๓) จิตตะ ๔) วิมังสา		อิทธิบาท ๔		ปรากฏอยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี
พรหมวิหาร ๔ ๑) เมตตา ๒) กรุณา ๓) มุทิตา	พรหมวิหาร ๔			ปรากฏอยู่ในโอวาท ๓ หัวข้อ ทำความดี

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
๔) อุเบกขา อริยสัจ ๔ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค		อริยสัจ ๔	อริยสัจ ๔	ปรากฏอยู่ในหมวดพระรัตนตรัย หัวข้อ พระธรรม ในชั้นป.๕ และ ป. ๖
อนันตริยกรรม ๕				
เวสารัชชกรณธรรม				
ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕				
พละ ๕				
ขันธ์ ๕				
คารวะ ๖				
สาราณียธรรม ๖				
อริยทรัพย์ ๗				
สัปปุริสธรรม ๗				
โลกธรรม ๘				
มรรคมีองค์ ๘				
- กรรมกิเลส ๔ ๑) ปาณาติบาต ๒) อทินนาทาน ๓) กาเมสุ มิจฉาจาร ๔) มุสาวาท	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	ชื่อหมวดธรรมต่างกันแต่เนื้อหาสอดคล้องกับเบญจศีล
ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔				
มิตรปฏิรูป ๔				
มิตรแท้ ๔				
สังคหวัตถุ ๔				
ธรรมของฆราวาส ๔				
มิจฉาวณิชชา ๕				
สมบัติของอุบาสก ๕				
ทิศ ๖				

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
๓.วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี **๑) พุทธประวัติ** **ปุริมกาล** ปริเฉทที่ ๑ - ชมพูทวีปและประชาชน - วรรณะ ๔ ปริเฉทที่ ๒ - สักกชนบทและศากยวงศ์ - ลำดับศากยวงศ์ ปริเฉทที่ ๓ - ประสูติ - อสิตดาบสเข้าเฝ้าและพยากรณ์ - ทรงเจริญอานาปานสติ - ทรงอภิเษกสมรส ปริเฉทที่ ๔ - เสด็จออกบรรพชา ปริเฉทที่ ๕ - ตรัสรู้ - ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต - ทรงผจญมาร **ปฐมโพธิกาล** ปริเฉทที่ ๖ - เสวยวิมุตติสุข - ทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว - ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร	สรุปพุทธประวัติ - ประสูติ - ตรัสรู้ - ประกาศธรรม - โปรดชฎิล - โปรดพระเจ้าพิมพิสาร - พระอัครสาวก - แสดงโอวาทปาฏิโมกข์	สรุปพุทธประวัติ - เสด็จพระพุทธบิดา (เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์) - พุทธกิจสำคัญ ได้แก่ โลกัตถจริยา ญาตัตถจริยา และพุทธัตถจริยา	สรุปพุทธประวัติ - ปลงอายุสังขาร - ปัจฉิมสาวก - ปรินิพพาน - การถวายพระเพลิง - แจกพระบรมสารีริกธาตุ - สังเวชณียสถาน ๔	ปรากฏเนื้อหาพุทธประวัติในวิชาพระพุทธศาสนาตามตัวชี้วัดสาระการเรียนรู้แกนกลาง ตามหัวข้อที่แสดงไว้ในตาราง แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาจะมีเนื้อหาละเอียดมากกว่า

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
- ปริเฉทที่ ๗ - ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา - โปรดยสกุลบุตร - ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ปริเฉทที่ ๘ - เสด็จเมืองราชคฤห์แคว้นมคธ - ทรงรับพระอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆาวาส - ทรงได้อัครสาวก **มัชฌิมโพธิกาล** ปริเฉทที่ ๑๒ - อนุสนธิ - ทรงปรงอายุสังขาร - เหตุทำให้เกิดแผ่นดินไหว ๘ ประการฯลฯ (ปรินิพพาน) **อปรกาล** ปริเฉทที่ ๑๓ - ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ - แจกพระสารีริกธาตุ - สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์ - สาระสำคัญในการเสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา - สังเวชนียสถาน ๔				
๒) ศาสนพิธี ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) การจัดโต๊ะหมู่บูชาและเครื่องสักการะ ๔) การปฏิบัติพิธี		**วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ประวัติเบื้องต้นการเข้าร่วมกิจกรรม** - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา	**วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและหลักปฏิบัติ** - วันมาฆบูชา - วันวิสาขบูชา - วันอัฏฐมีบูชา - วันอาสาฬหบูชา	ธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาที่ละเอียด เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะอธิบายความเป็นมาวันสมัยพุทธกาลกับความเป็นมาการประกอบพิธีในประเทศไทย ส่วนใน

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
๕) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๖) พิธีทำบุญเลี้ยงพระ ๗) พิธีถวายทาน ๘) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - คำบูชา อาราธนา และถวายทาน คำบูชาพระรัตนตรัย	**ศาสนพิธี** - การอาราธนาศีล - การอาราธนาธรรม - การอาราธนาพระปริตร - ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ	**ศาสนพิธี** - พิธีกรรมในการทำบุญงานมงคล - พิธีถวายสังฆทาน - เครื่องสังฆทาน	**ศาสนพิธี** - การอาราธนาศีลและอาราธนาพระปริตร - พิธีทอดผ้าป่า - พิธีทอดกฐิน - ระเบียบพิธีในการทำบุญงานอวมงคล	เนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนา จะอธิบายพอสังเขป เน้นการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน เป็นต้น
๔ วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) ๑) ศีลและวินัย ๒) ความหมายของศีล ๓) เจตนาของศีล ๔) วิรัติ ๕) ศีล ๕ เป็นหลักประกันที่ดีของสังคม ๖) การรักษาศีลเป็นการปรับพื้นฐานของคน ๗) วัตถุประสงค์ของการรักษาศีล ๘) ผลของการรักษาศีล ๙) การสมาทานศีล ๑๐) อานิสงส์ของการสมาทานศีล ๑๑) วิธีสมาทานศีล ๕ ๑๒) พระรัตนตรัย ๑๓) คุณค่าของพระรัตนตรัย ๑๔) การถึงพระรัตนตรัย ๑๕) เบญจศีล ๑๖) เบญจศีลสิกขาบท	เบญจศีล	เบญจศีล	เบญจศีล	หลักสูตรธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาของศีลละเอียด คลอบคลุมเนื้อหาหลายหัวข้อมากกว่าหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา เช่น ศีลและวิจัย เจตนาของศีล วิรัติ เป็นต้น และอธิบายเบญจศีล สิกขาบท ในหัวข้อต่างๆเช่น ความมุ่งหมาย เหตุผลการรักษาข้อห้าม หลักวินิจฉัย โทษของการล่วงละเมิด

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
๑๗) เบญจธรรม - เมตตากรุณา - สัมมาอาชีวะ - กามสังวร - สัจจะ - สติสัมปชัญญะ	เบญจธรรม	เบญจธรรม	เบญจธรรม	ในธรรมศึกษามีเนื้อหาสาระที่อธิบายหัวข้อธรรม พร้อมอธิบายตัวอย่างความประพฤติของเบญจธรรม ที่ปรากฏในอรรถกถาและชาดก ที่ละเอียดมากกว่าวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ ซึ่งเน้นการอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างเบญจศีลและเบญจธรรม

จากตารางเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีและเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ พบว่ามีหลักธรรมที่สอดคล้องและแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ จะอธิบายความหมายของหลักธรรมค่อนข้างละเอียดใกล้เคียงกับเนื้อหาธรรมศึกษาชั้นตรี มากกว่าในช่วงชั้นที่ ๑ เช่น บางหมวดธรรมมีความเชื่อมโยงกันและมีเนื้อหาที่เหมือนกัน แต่มีชื่อหมวดธรรมที่ต่างกัน เช่น เบญศีล กับ ทุจริต ๓ สุจริต ๓ และในทางกลับกันมีหัวข้อธรรมตรงกันแต่มีเนื้อหาไม่ตรงกัน เช่น หมวดพุทธศาสนสุภาษิตในธรรมศึกษาจะสอนวิธีการเรียงความกระทู้ธรรม ซึ่งมีพุทธศาสนสุภาษิตไม่ตรงกันวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔.๑.๑.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี[๕]กับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน[๖] ช่วงชั้นที่ ๓ คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และชั้นมัธยมศึกษาที่ ๓

ตารางที่ ๔.๓ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๓

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๑.วิชาเรียงความกระทู้ธรรม นักเรียนแต่งเรียงความกระทู้อธิบายสุภาษิต ๑) ทานวรรค คือ หมวดทาน ๒) ปาปวรรค คือ บาป ๓) ปุญญวรรค คือ บุญ ๔) สติวรรค คือ สติ ๕) สีลวรรค คือ ศีล	**พุทธศาสนสุภาษิต** -ยํ เว เสวติ ตาทิโส คบคนเช่นใด เป็นคนเช่นนั้น -อตฺตนา โจทยตฺตานํ จงเตือนตนด้วยตน -นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนทำจึงดี	**พุทธศาสนสุภาษิต** - กมฺมุนา วตฺตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม -กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย การสั่งสมบุญนำสุขมาให้ ปูชโก ลภเต ปูชํ วนฺทโก ปฏิวนฺทนํ	**พุทธศาสนสุภาษิต** -อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย ชนะตนนั่นแลดีกว่า ธมฺมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมเป็นสุข ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิต ช่วงชั้นที่ ๓ ชั้นละ ๔ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๔๓ สุภาษิต

---

[๕] สนามหลวงแผนกธรรม,**หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย. ๒๕๕๘)

[๖] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,** ,(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๕), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๔), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓,** พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
	ทุราวาสา ฆรา ทุกฺขา เรือนที่ครองไม่ดีนำทุกข์มาให้	ผู้บูชาเขา ย่อมได้รับการบูชาตอบผู้ไหว้เขาย่อมได้รับการไหว้ตอบ	สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา	
๒.วิชาธรรม - ธรรมมีอุปการะมาก ๑) สติ ๒) สัมปชัญญะ	การบริหารจิตและสติปัญญา	การบริหารจิตและสติปัญญา	การบริหารจิตและสติปัญญา	ปรากฏเนื้อหา การฝึกสติ ฝึกสมาธิ ฝึกบริหารจิต คือ การฝึกอบรมจิตโดยใช้สติและสัมปชัญญะคุมให้เกิดสมาธิและเจริญปัญญาตามหลักสติ-ปัฏฐานเน้นอานาปานสติ อยู่ในหมวดเนื้อหาสาระเรื่องการบริหารจิตและสติปัญญาในชั้น ม.๑ ม.๒ และม.๓ เน้นเนื้อหานำไปสู่การปฏิบัติ ส่วนในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะความหมายของหลักธรรม
ธรรมเป็นโลกบาล ๒				
ธรรมอันทำให้งาม ๒				
บุคคลหาได้ยาก ๒		-	-	
- รตนะ ๓ ๑) พระพุทธ ๒) พระธรรม ๓) พระสงฆ์	พระรัตนตรัย พุทธคุณ ๙	พระรัตนตรัย ธรรมคุณ ๖	พระรัตนตรัย สังฆคุณ ๙	ธรรมศึกษาอธิบาย รตนะ ๓ เฉพาะนิยามของความหมาย แต่เนื้อหาที่ปรากฏวิชาพระพุทธศาสนา พระรัตนตรัยเป็นโครงสร้างหลัก ซึ่งในชั้นม.๑ เน้นเรื่องพุทธคุณ ๙ ผ่านบทสวดสรรเสริญพุทธคุณ ในชั้น ม.๒เน้นเรื่องธรรมคุณ ๖ ผ่านบทสวดสรรเสริญธรรมคุณ และในชั้น ม. ๓ เน้นเรื่อง สังฆคุณ ๙ ผ่านบทสวดมนต์สรรเสริญสังฆคุณ

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ม.๑	ชั้น ม.๒	ชั้น ม.๓	
โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓				
- ทุจริต ๓ ๑) กายทุจริต ๒) วจีทุจริต ๓) มโนทุจริต			(กุศลกรรมบถ ๑๐)	หัวข้อธรรมต่างกัน แต่ปรากฏเนื้อหาหลักธรรมที่สอดคล้องกันในหมวดกุศลกรรมบถ ๑๐ในชั้น ม. ๓
- สุจริต ๓ ๑) กายสุจริต ๒) วจีสุจริต ๓) มโนสุจริต			(กุศลกรรมบถ ๑๐)	หัวข้อธรรมต่างกัน แต่ปรากฏเนื้อหาหลักธรรมที่สอดคล้องกันในหมวดกุศลกรรมบถ ๑๐ ในชั้น ม. ๓
อกุศลมูล ๓				
กุศลมูล ๓				
- บุญกิริยาวัตถุ ๓ ๑) ทานมัย ๒) สีลมัย ๓) ภาวนามัย			(บุญกิริยาวัตถุ ๑๐)	ปรากฏเนื้อหาที่สอดคล้องในหมวดบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ในชั้น ม.๓
วุฑฒิ ๔				
จักร ๔				
อคติ ๔				
ปธาน ๔	ปธาน ๔			
อธิษฐานธรรม ๔				
อิทธิบาท ๔				
พรหมวิหาร ๔				
อริยสัจ ๔ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค	อริยสัจ ๔	อริยสัจ ๔	อริยสัจ ๔	ปรากฏเนื้อหาหลักอริยสัจ ๔ ในชั้น ป.ม ๑ ม.๒ และม.๓ เป็นหมวดธรรมหลักที่มีหลักธรรมอื่นประกอบและเชื่อมโยงกัน เช่น หัวข้อทุกข์ จะมีหลักธรรม ขันธ์ ๕ และไตรลักษณ์ แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาจะอธิบายเฉพาะความหมายของอริยสัจ ๔

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
อนันตริยกรรม ๕				
เวสารัชชกรณธรรม				
ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕				
พละ ๕				
ขันธ์ ๕ ๑) รูป ๒) เวทนา ๓) สัญญา ๔) สังขาร ๕) วิญญาณ	ขันธ์ ๕	ขันธ์ ๕	ขันธ์ ๕	ปรากฏเนื้อหาขันธ์ ๕ อยู่ในหมวดธรรมอริยสัจ ๔ มีเนื้อหาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่น เช่น ขันธ์ ๕ กับธาตุ ๔ ในชั้น ม.๑ ขันธ์ ๕ กับอายตนะ ในชั้น ม.๒ และขันธ์ ๕ กับไตรลักษณ์ ในชั้น ม.๓ แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะความหมายของอริยสัจ ๔
คารวะ ๖				
สาราณียธรรม ๖				
อริยทรัพย์ ๗				
-สัปปุริสธรรม ๗ ๑) ธัมมัญญุตา ๒) อัตถัญญุตา ๓) อัตตัญญุตา ๔) มัตตัญญุตา ๕) กาลัญญุตา ๖) ปริสัญญุตา ๗) ปุคคลปโรปรัญญุตา			สัปปุริสธรรม ๗	
โลกธรรม ๘				
- มรรคมีองค์ ๘ ๑) สัมมาทิฏฐิ ๒) สัมมาสังกัปปะ ๓) สัมมาวาจา ๔) สัมมากัมมันตะ ๕) สัมมาอาชีวะ ๖) สัมมาวายามะ ๗) สัมมาสติ ๘) สัมมาสมาธิ			มรรคมีองค์ ๘	ปรากฏเนื้อหาสาระความหมายและความ สำคัญของมรรคมีองค์ ๘ เป็นหมวดธรรมหลัก มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับหลัก ธรรมอื่น เช่น มรรคกับ สัปปุริสธรรม ๗ มรรคกับบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ส่วนในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะความหมาย

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ม.๑	ชั้น ม.๒	ชั้น ม.๓	
- กรรมกิเลส ๔ ๑) ปาณาติบาต ๒) อทินนาทาน ๓) กาเมสุ มิจฉาจาร ๔) มุสาวาท		(อกุศลกรรมบถ ๑๐) (กุศลกรรมบถ ๑๐)		หัวข้อธรรมต่างกันแต่เนื้อหาสอดคล้องกัน
- ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ๑) อุฏฐานสัมปทา ๒) อารักขสัมปทา ๓) กัลยาณมิตตตา ๔) สมชีวิตา			(อัตถะ ๓)	ปรากฏเนื้อหาอยู่ในหมวดธรรม อัตถะ ๓ ในหัวข้อ ทิฏฐธัมมิกัตถะ
- มิตรปฏิรูป ๔ ๑) คนปอกลอก ๒) คนดีแต่พูด ๓) คนหัวประจบ ๔) คนชักชวนในทางฉิบหาย				ปรากฏเนื้อหาหลักธรรมที่สอดคล้องในมงคล ๓๘ ไม่คบคนพาล ในชั้น ม.๑
มิตรแท้ ๔				
สังคหวัตถุ ๔				
ธรรมของฆราวาส ๔				
มิจฉาวณิชชา ๕				
สมบัติของอุบาสก ๕				
ทิศ ๖				
- อบายมุข ๖ ๑) ดื่มน้ำเมา ๒) เที่ยวกลางคืน ๓) เที่ยวดูการละเล่น ๔) เล่นการพนัน ๕) คบคนชั่วเป็นมิตร ๖) เกียจคร้านทำการงาน	อบายมุข ๖	อบายมุข ๖		

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๓.วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี **๑) พุทธประวัติ** **ปุริมกาล** ปริเฉทที่ ๑ - ชมพูทวีปและประชาชน - วรรณะ ๔ ปริเฉทที่ ๒ - สักกชนบทและศากยวงศ์	สรุปและวิเคราะห์ พุทธประวัติ - ประสูติ - เทวทูต ๔ - การแสวงหาความรู้ - บำเพ็ญทุกรกิริยา	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ - การผจญมาร - การตรัสรู้ - การสั่งสอน	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ - ปฐมเทศนา - โอวาทปาฏิโมกข์	ปรากฏเนื้อหาพุทธประวัติในช่วงชั้นที่ ๓ เป็นลักษณะการสรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ ในประเด็นต่างๆ ตามตารางที่ระบุไว้ ส่วนธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาพุทธประวัติตามลำดับ
- ลำดับศากยวงศ์ ปริเฉทที่ ๓ - ประสูติ - อสิตดาบสเข้าเฝ้าและพยากรณ์ - ทรงเจริญอานาปานสติ - ทรงอภิเษกสมรส ปริเฉทที่ ๔ - เสด็จออกบรรพชา ปริเฉทที่ ๕ - ตรัสรู้ - ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต - ทรงผจญมาร **ปฐมโพธิกาล** ปริเฉทที่ ๖ - เสวยวิมุตติสุข - ทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว - ทรงแสดงอนัตต			ศึกษาพุทธประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ เช่น ปางมารวิชัย ปางปฐมเทศนา ปางลีลา ปางประจำวันเกิด	ปรากฏเนื้อหาพุทธประวัติในช่วงชั้นที่ ๓ เป็นลักษณะการสรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ ในประเด็นต่างๆ ตามตารางที่ระบุไว้ ส่วนธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาพุทธประวัติตามลำดับ

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
ลักขณสูตร ปริเฉทที่ ๗ - ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา - โปรดยสกุลบุตร - ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ปริเฉทที่ ๘ - เสด็จเมืองราชคฤห์แคว้นมคธ - ทรงรับพระอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆาวาส - ทรงได้อัครสาวก **มัชฌิมโพธิกาล** ปริเฉทที่ ๑๒ - อนุสนธิ - ทรงปรงอายุสังขาร - เหตุทำให้เกิดแผ่นดินไหว ๘ ประการ ฯลฯ (ปรินิพพาน) **อปรกาล** ปริเฉทที่ ๑๓ - ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ - แจกพระสารีริกธาตุ - สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์ - สาระสำคัญในการเสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา - สังเวชนียสถาน ๔				

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๒) ศาสนพิธี ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) การจัดโต๊ะหมู่บูชาและเครื่องสักการะ ๔) การปฏิบัติพิธี ๕) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๖) พิธีทำบุญเลี้ยงพระ ๗) พิธีถวายทาน ๘) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ คำบูชา อาราธนา ถวายทาน คำบูชาพระรัตนตรัย	**ศาสนพิธี** การจัดโต๊ะหมู่บูชา การจัดธูปเทียน การจัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา คำอาราธนาต่างๆ	**ศาสนพิธี** การปฏิบัติตนอย่างเหมาะสม การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร สิ่งของที่ควรถวายและสิ่งของเครื่องห้ามสำหรับพระภิกษุ การถวายผ้าอาบน้ำฝน การจัดเครื่องไทยธรรม เครื่องไทยทาน การกรวดน้ำ การทอดกฐิน การทอดผ้าป่า	**ศาสนพิธี** -การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ -พิธีทำบุญ งานมงคล งานอวมงคล - การนิมนต์พระภิกษุ - การจัดเตรียมโต๊ะหมู่บูชา --ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธ การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ - การปฏิบัติตนต่อภิกษุในงาน - ศาสนพิธีที่บ้าน การสนทนา การแต่งกาย มารยาทการพูดกับพระภิกษุตามฐานะ	เนื้อหาธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาที่ละเอียด เช่น วันสำคัญทางพระพุทธศาสนาจะอธิบายความเป็นมาวันสมัยพุทธกาลกับความเป็นมาการประกอบพิธีในประเทศไทย ส่วนในเนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนา อธิบายพอสังเขป ส่วนศาสนพิธีในวิชาพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาคล้ายคลึงกับธรรมศึกษา อีกทั้งเน้นการปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ เป็นต้น
๔ วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) ๑) ศีลและวินัย ๒) ความหมายของศีล ๓) เจตนาของศีล ๔) วิรัติ ๕) ศีล ๕ เป็นหลักประกันที่ดีของสังคม ๖) การรักษาศีลเป็นการปรับพื้นฐานของคน				

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	ชั้น ม.๑	ชั้น ม.๒	ชั้น ม.๓	
๗) วัตถุประสงค์ของการรักษาศีล ๘) ผลของการรักษาศีล ๙) การสมาทานศีล ๑๐) อานิสงส์ของการสมาทานศีล ๑๑) วิธีสมาทานศีล ๕ ๑๒) พระรัตนตรัย ๑๓) คุณค่าของพระรัตนตรัย ๑๔) การถึงพระรัตนตรัย ๑๕) เบญจศีล ๑๖) –เบญจศีล - เบญจศีลสิกขาบทที่๑ - เบญจศีลสิกขาบทที่๒ - เบญจศีลสิกขาบทที่๓ - เบญจศีลสิกขาบทที่๔ - เบญจศีลสิกขาบทที่๕				
๑๗) เบญจธรรม - เมตตากรุณา - สัมมาอาชีวะ - กามสังวร - สัจจะ - สติสัมปชัญญะ				

จากตารางเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีและหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๓ พบว่า เนื้อหาสาระของทั้ง ๒ หลักสูตรมีหลักธรรมที่สอดคล้องกันและแตกต่างกัน หลักธรรมที่สอดคล้อง จะมีเนื้อสาระการเรียนรู้ที่สอดคล้องกัน และพบหมวดหลักธรรมที่ต่างกัน แต่หัวข้อย่อยของหลักธรรมเหมือนกัน โดยเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๓ จะเน้นการสรุปและวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของหลักธรรมรวมทั้งเน้นการปฏิบัติ ส่วนเนื้อหาสาระธรรมศึกษาชั้นตรี เน้นทฤษฎีของเนื้อหา อธิบายเฉพาะความหมายของหลักธรรม ไม่ได้นำเสนอเนื้อหาลักษณะเชื่อมโยงเนื้อหาของหมวดธรรม

๔.๑.๑.๔ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี[๗]กับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน[๘] ช่วงชั้นที่ ๔ คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๕ และชั้นมัธยมศึกษาที่ ๖

ตารางที่ ๔.๔ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๔

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**	**ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
๑.วิชาเรียงความกระทู้ธรรม นักเรียนแต่งเรียงความกระทู้อธิบายสุภาษิต ๑) ทานวรรค คือ หมวดทาน ๒) ปาปวรรค คือ บาป ๓) ปุญญวรรค คือ บุญ ๔) สติวรรค คือ สติ ๕) สีลวรรค คือ ศีล	**พุทธศาสนสุภาษิต** - จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้ - นอุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้นๆลงๆ - นตฺถิ โลเก อนินฺทิโต คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก - โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข -ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสม ย่อมหาทรัพย์ได้ - วายเมถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา เกิดเป็นคนควรจะพยายามจนกว่าจะประสบความสำเร็จ - สนฺตฏฺฐี ปรมํ ธนํ ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง อิณาทานํ ทุกฺขํ โลเก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก - ราชา มุขํ มนุสฺสานํ พระราชาเป็นประมุขของประชาชน	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิต ๑๒ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๔๓ สุภาษิต ในหลักสูตรธรรมศึกษาจะสอนวิธีการเรียงความกระทู้ธรรม

---

[๗] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุง ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ,๒๕๕๘),

[๘]สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔-๖,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
	- สติ โลกสฺมิ ชาคโรสติเป็นเครื่องตื่นในโลก - นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี -นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุข อย่างยิ่ง	
๒.วิชาธรรม - ธรรมมีอุปการะมาก ๑) สติ ๒) สัมปชัญญะ	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	การบริหารจิต คือ การฝึกอบรมจิตโดยใช้สติและสัมปชัญญะ
ธรรมเป็นโลกบาล		
ธรรมอันทำให้งาม ๒		
บุคคลหาได้ยาก ๒		
- รตนะ ๓ ๑) พระพุทธ ๒) พระธรรม ๓) พระสงฆ์	พระรัตนตรัย	วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ ธรรมะ สังฆะ
โอวาทของพระพุทธเจ้า ๓		
ทุจริต ๓		
สุจริต ๓		
อกุศลมูล ๓		
กุศลมูล ๓		
บุญกิริยาวัตถุ ๓		
- วุฑฒิ ๔ ๑) สัปปุริสสังเสวะ ๒) สัทธัมมัสสวนะ ๓) โยนิโสมนสิการ ๔) ธัมมานุธัมมาปฏิ-ปัตติ	ปัญญาวุฒิธรรม ๔	
จักร ๔		
อคติ ๔		
ปธาน ๔		
อธิษฐานธรรม ๔		
อิทธิบาท ๔		
พรหมวิหาร ๔		

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
อริยสัจ ๔ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค	อริยสัจ ๔	ในวิชาพระพุทธศาสนาเป็นหมวดธรรม โครงสร้างหลักคือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และในแต่ละหัวข้อจะมีหลักธรรมต่างๆประกอบแต่ละหัวข้อ มีเนื้อหาค่อนข้างละเอียดกว่าในธรรมศึกษา
อนันตริยกรรม ๕		
เวสารัชชกรณธรรม		
ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕		
พละ ๕ ๑) สัทธา ๒) วิริยะ ๓) สติ ๔) สมาธิ ๕) ปัญญา	พละ ๕	
ขันธ์ ๕ ๑) รูป ๒) เวทนา ๓) สัญญา ๔) สังขาร ๕) วิญญาณ	ขันธ์ ๕	ปรากฏหลักธรรมขันธ์ ๕ เชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น เช่น นามรูป โลกธรรม ๘ ส่วนในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะความหมายของขันธ์ ๕
คารวะ ๖		
สาราณียธรรม ๖	สาราณียธรรม ๖	
อริยทรัพย์ ๗		
สัปปุริสธรรม ๗		
โลกธรรม ๘	โลกธรรม ๘	
มรรคมีองค์ ๘		
- กรรมกิเลส ๔		
- ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ ๑) อุฏฐานสัมปทา ๒) อารักขสัมปทา ๓) กัลยาณมิตตตา ๔) สมชีวิตา	ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ๔	
มิตรปฏิรูป ๔		
มิตรแท้ ๔		

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
สังคหวัตถุ ๔		
ธรรมของฆราวาส ๔		
- มิจฉาวณิชชา ๕ ๑) ค้าขายเครื่องประหาร ๒) ค้าขายมนุษย์ ๓) ค้าขายสัตว์สำหรับฆ่าเพื่อเป็นอาหาร ๔) ค้าขายน้ำเมา ๕) ค้าขายยาพิษ	มิจฉาวณิชชา ๕	
- สมบัติของอุบาสก ๕ ๑) ประกอบด้วยศรัทธา ๒) มีศีลบริสุทธิ์ ๓) ไม่ถือมงคลตื่นข่าว ๔) ไม่แสวงหาเขตบุญนอกพุทธศาสนา ๕) บำเพ็ญบุญแต่ในพุทธศาสนา	อุบาสกธรรม ๕	
ทิศ ๖		
อบายมุข ๖		
๓.วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี **๑) พุทธประวัติปุริมกาล** ปริเฉทที่ ๑ - ชมพูทวีปและประชาชน -วรรณะ ๔ ปริเฉทที่ ๒ - สักกชนบทและศากยวงศ์ - ลำดับศากยวงศ์ ปริเฉทที่ ๓ - ประสูติ - อสิตดาบสเข้าเฝ้าและพยากรณ์	วิเคราะห์พุทธประวัติ - สรุปพุทธประวัติ - วิเคราะห์อาสภิวาจา - วิเคราะห์เหตุการณ์ตอนปฐมเทศนา - วิเคราะห์เหตุการณ์ตอนแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ - วิเคราะห์เหตุการณ์ตอนปรินิพพานสังคม ชมพูทวีปและคติความเชื่อทางศาสนาก่อนสมัยพุทธกาล	ปรากฏเนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนาในเชิงวิเคราะห์ พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด (การตรัสรู้) การก่อตั้งพระพุทธศาสนา ด้านวิธีการสอนและการเผยแพร่พระพุทธศาสนา ตามแนวพุทธจริยา ด้านการบริหารและการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา ส่วนเนื้อหาในธรรมศึกษา จะอธิบายพุทธประวัติตามลำดับปริเฉทที่ ๑ ถึง ปริเฉทที่ ๑๓

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
- ทรงเจริญอานาปานสติ - ทรงอภิเษกสมรส ปริเฉทที่ ๔ - เสด็จออกบรรพชา ปริเฉทที่ ๕ - ตรัสรู้ - ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงเลิกบำเพ็ญทุกรกิริยา - ทรงบำเพ็ญเพียรทางจิต - ทรงผจญมาร **ปฐมโพธิกาล** ปริเฉทที่ ๖ - เสวยวิมุตติสุข - ทรงพิจารณาสัตว์โลกเปรียบด้วยดอกบัว - ทรงแสดงอนัตตลักขณสูตร		
ปริเฉทที่ ๗ - ทรงส่งพระสาวกไปประกาศพระศาสนา - โปรดยสกุลบุตร - ทรงแสดงอาทิตตปริยายสูตร ปริเฉทที่ ๘ - เสด็จเมืองราชคฤห์แคว้นมคธ - ทรงรับพระอุทยานเวฬุวันเป็นสังฆาวาส - ทรงได้อัครสาวก **มัชฌิมโพธิกาล** ปริเฉทที่ ๑๒ - อนุสนธิ - ทรงปรงอายุสังขาร		

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
- เหตุทำให้เกิดแผ่นดินไหว ๘ ประการ ฯลฯ (ปรินิพพาน) **อปรกาล** ปริเฉทที่ ๑๓ - ถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ - แจกพระสารีริกธาตุ - สุนทรพจน์ของโทณพราหมณ์ - สาระสำคัญในการเสด็จปรินิพพานที่เมืองกุสินารา - สังเวชนียสถาน ๔		
๒) ศาสนพิธี ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) การจัดโต๊ะหมู่บูชาและเครื่องสักการะ ๔) การปฏิบัติพิธี ๕) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๖) พิธีทำบุญเลี้ยงพระ ๗) พิธีถวายทาน ๘) พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - คำบูชา อาราธนา และถวายทาน คำบูชาพระรัตนตรัย	**ศาสนพิธี** - หลักธรรม คติธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญและเทศกาลที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา - การปฏิบัติตนที่ถูกต้องในวันสำคัญและเทศกาลที่สำคัญในพระพุทธศาสนา	ปรากฏเนื้อหาของธรรมศึกษาส่วนใหญ่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนา แต่เนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นการปฏิบัติ หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ
๔ วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) ๑) ศีลและวินัย ๒) ความหมายของศีล ๓) เจตนาของศีล		

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นตรี	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
๔) วิรัติ ๕) ศีล ๕ เป็นหลักประกันที่ดีของสังคม ๖) การรักษาศีลเป็นการปรับพื้นฐานของคน ๗) วัตถุประสงค์ของการรักษาศีล ๘) ผลของการรักษาศีล ๙) การสมาทานศีล ๑๐) อานิสงส์ของการสมาทานศีล ๑๑) วิธีสมาทานศีล ๕ ๑๒) พระรัตนตรัย ๑๓) คุณค่าของพระรัตนตรัย ๑๔) การถึงพระรัตนตรัย ๑๕) เบญจศีล ๑๖) – เบญจศีล – เบญจศีลสิกขาบท		
๑๗) เบญจธรรม - เมตตากรุณา - สัมมาอาชีวะ - กามสังวร - สัจจะ - สติสัมปชัญญะ		

จากตารางข้างต้น พบว่า เนื้อหาสาระของธรรมศึกษาชั้นตรีส่วนใหญ่มีเนื้อหาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ ซึ่งโครงสร้างของวิชาธรรมศึกษาชั้นตรีที่สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนามากที่สุด คือ พุทธประวัติและศาสนพิธี แต่อย่างไรก็ตาม เนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนาเป็นเนื้อหาสาระการเรียนรู้เป็นเชิงวิเคราะห์ในหัวข้อพุทธประวัติ การเชื่อมโยงเนื้อหาระหว่างหลักธรรม มีเนื้อหาในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาชั้นตรีเป็นเนื้อหาเชิงทฤษฎี จะอธิบายเนื้อหาของความหมายหลักธรรม ไม่มีเนื้อหาลักษณะที่แสดงการเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น

๔.๑.๒ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔.๑.๒.๑ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท[๙] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๑ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓[๑๐]

ตารางที่ ๔.๕ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับวิชาพระพุทธศาสนาในพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๑

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๑ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑) อัตตวรรค ๒) กัมมวรรค ๓) ขันติวรรค ๔) ปัญญาวรรค ๕) เสวนาวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** - อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน - มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน	**พุทธศาสนสุภาษิต** - นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตตฺญู กตเวทิตา ความกตัญญู กตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี -พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร	**พุทธศาสนสุภาษิต** -ททมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก -โมกฺโข กลฺยาณิยา สาธุ เปล่งวาจาไพเราะให้สำเร็จประโยชน์	ปรากฏหมวดพุทธศาสนสุภาษิต ชั้นละ ๒ สุภาษิต แต่มีหัวข้อสุภาษิตต่างกัน ส่วนเนื้อหาในธรรมศึกษามีสุภาษิต ๕ หมวดธรรม ๓๒ สุภาษิต

---

[๙] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๑๐] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๕), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๗), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๒.วิชาธรรม - กัมมัฏฐาน ๒ ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	การบริหารจิตและปัญญา	บริหารจิตและปัญญา	บริหารจิตและปัญญา	ปรากฏเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับ การสวดมนต์ การฝึกสติและสมาธิเบื้องต้นอยู่ในหมวดเรื่องการบริหารจิตและสติปัญญาในชั้น ป ๑ ป.๒ ป.๓
กาม ๒				
บูชา ๒				
ปฏิสันถาร ๒				
สุข ๒				
อกุศลวิตก ๓				
กุศลวิตก ๓				
อัคคิ ๓				
อธิปเตยยะ ๓				
ญาณ ๓				
ตัณหา ๓				
- ปิฎก ๓ ๑) พระวินัยปิฎก ๒) พระสุตตันตปิฎก ๓) พระอภิธรรมปิฎก		พระไตรปิฎก	พระไตรปิฎก	ปรากฏที่ ป.๒ แนะนำพระไตรปิฎก และเรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก เรื่อง วิธีปฏิบัติเมื่อถูกว่าร้ายชั้น ป.๓ แนะนำพระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก เรื่อง รักสนุกจะทุกข์ถนัด
พุทธจริยา ๓				
วัฏฏะ (วน) ๓				
สิกขา ๓				
สามัญญลักษณะ ๓				
อปัสเสนธรรม ๔				
- อัปปมัญญา ๔ ๑) เมตตา ๒) กรุณา ๓) มุทิตา			(พรหมวิหาร ๔)	ปรากฏหลักธรรมพรหมวิหาร ๔ (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ในเนื้อหาหมวด ชาวพุทธตัวอย่าง

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	ชั้น ป.๑	ชั้น ๒	ชั้น ป.๓	
๔) อุเบกขา				
พระอริยบุคคล ๔				
- สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ภายหน้า ๔ ๑) สัทธาสัมปทา ๒) สีลสัมปทา ๓) จาคสัมปทา ๔) ปัญญาสัมปทา			(อัตถะ ๓)	ปรากฏหัวข้อธรรมหมวดเดียวกัน แต่ในวิชาพระพุทธศาสนา กล่าวเฉพาะหัวข้อและความหมายสั้นๆ (อัตถะประโยชน์ ๓) คือ ประโยชน์ตน ประโยชน์ผู้อื่น ประโยชน์ทั้งสอง
มรรค ๔				
ผล ๔				
อนุปุพพีกถา ๕				
มัจฉริยะ ๕				
มาร ๕				
นิวรณ์ ๕				
ขันธ์ ๕				
เวทนา ๕				
จริต ๖				
ธรรมคุณ ๖ ๑) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ๒) สนฺทิฏฺฐิโก ๓) อกาลิโก ๔) เอหิปสฺสิโก ๕) โอปนยิโก ๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ			(บทสวดมนต์สรรเสริญพระธรรมคุณ)	ปรากฏบทสวดมนต์สรรเสริญพระธรรมคุณแปลในชั้น ป.๓ แต่ในธรรมศึกษาจะอธิบายหลักธรรมละเอียดมากกว่า
อปริหานิยธรรม ๗				
มรรคมีองค์ ๘				
พุทธคุณ ๙ ๑) อรหํ ๒)สมฺมาสมฺพุทฺโธ ๓) วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ๔) สุคโต			(บทสวดมนต์สรรเสริญพระพุทธคุณ)	บทสวดมนต์สรรเสริญพระพุทธคุณในชั้น ป.๓ ในธรรมศึกษาจะอธิบายหลักธรรมละเอียดมากกว่า

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	ชั้น ป.๑	ชั้น ๒	ชั้น ป.๓	
๕) โลกวิทู ๖) อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ ๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ๘) พุทฺโธ ๙) ภควา				
วิชชา ๓				
วิชชา ๘				
จรณะ ๑๕ ๑) สีลสัมปทา ๒) อินทรียสังวร ๓) โภชเน มัตตัญญุตา ๔) ชาคริยานุโยค ๕) สัทธา ๖) หิริ ๗) โอตตัปปะ ๘) พาหุสัจจะ ๙) วิริยะ ๑๐) สติ ๑๑) ปัญญา ๑๒) ปฐมฌาน ๑๓) ทุติยฌาน ๑๔) ตติยฌาน ๑๕) จตุตถฌาน				ปรากฏธรรรมเป็นบางหัวข้อใน เช่น หิริ โอตัปปะ ในชั้น ป ๒
สังฆคุณ ๙ ๑) สุปฏิปนฺโน ๒) อุชุปฏิปนฺโน ๓) ญายปฏิปนฺโน ๔) สามีจิปปฏิปนฺโนยทิทํ จตฺตาริ ปุริสปุคฺคลาอฏฺฐปุริสปุคฺคลาเอส ภควโต สาวกสงฺโฆ ๕) อาหุเนยฺโย ๖) ปาหุเนยฺโย ๗) ทกฺขิเณยฺโย ๘) อญฺชลิกรณีโย			(บทสรรเสริญพระสังฆคุณ)	บทสวดมนต์สรรเสริญพระสังฆคุณ ป.๓ ในธรรมศึกษาจะอธิบายหลักธรรมละเอียดมากกว่า

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๙) อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตตํ โลกสฺส-บารมี ๑๐ ๑) ทาน ๒) สีล ๓) เนกขัมมะ ๔) ปัญญา ๕) วิริยะ ๖) ขันติ ๗) สัจจะ ๘) อธิษฐาน ๙) เมตตา ๑๐) อุเบกขา				ปรากฏเนื้อหาสอดแทรกในพุทธประวัติ ตอนผจญมาร ได้อธิบายบารมี ๑๐ ประการไว้พอสังเขป ใน ชั้น ป.๓
- บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ๑) ทานมัย ๒) สีลมัย ๓) ภาวนามัย ๔) อปจายนมัย ๕) เวยยาวัจจมัย ๖) ปัตติทานมัย ๗) ปัตตานุโมทนามัย ๘) ธัมมัสสวนมัย ๙) ธัมมเทสนามัย ๑๐) ทิฏฐุชุกัมม์				ปรากฏเนื้อหาสอดแทรกในเรื่อง ทาน ศีล ภาวนา ในหมวดชาวพุทธตัวอย่าง ในชั้น ป.๒
๓ วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** **๑. อนุพุทธประวัติและพระพุทธสาวก** เอตทัคคะ ๒๕ พระองค์ ๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ ๒) พระอุรุเวลกัสสปะและน้องๆ ๓) พระสารีบุตร ๔) พระโมคคัลลานะ ๕) พระมหากัสสปะ	พุทธสาวก - สามเณรบัณฑิต	พุทธสาวก - สามเณรราหุล	พุทธสาวก - สารเณรสังกิจจะ	ปรากฏเนื้อหาสามเณรบัณฑิตกับพระสารีบุตรในชั้นป. ๑ ปรากฏเนื้อหายกตัวอย่างในชั้น ป.๒ เรื่อง ความกตัญญูกตเวทีของ พระสารีบุตร และเรื่อง พระราหุล ปรากฏเรื่องของสามเณรสังกิจจะ ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพระพุทธเจ้า ในชั้น ป.๓

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๖) พระมหากัจจายนะ ๗) พระอานนท์ ๘) พระอุบาลี ๙) พระสิวลี ๑๐) พระราหุล ๑๑) พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ๑๒) พระเขมาเถรี ๑๓) พระอุบลวรรณาเถรี ๑๔) พระปฏาจาราเถรี ๑๕) พระกีสาโคตรมีเถรี ๑๖) บัณฑิตสามเณร ๑๗) สังกิจจสามเณร ๑๘) สุขสามเณร ๑๙) วนวาสีติสสสามเณร ๒๐) สุมนสามเณร ๒๑) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ๒๒) จิตตคฤบดี ๒๓) ธัมมิกอุบาสก ๒๔) วิสาขามหาอุบาสิกา ๒๕) มัลลิกาเทวี				
๒.ศาสนพิธี ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๔) พิธีเจริญพระพุทธมนต์	**ศาสนพิธี** - การบูชาพระรัตนตรัย	**ศาสนพิธี** - ระเบียบพิธีการบูชาพระรัตนตรัย - การทำบุญตักบาตร - การปฏิบัติตนต่อศาสนวัตถุศาสนสถาน	**ศาสนพิธี** - การอาราธนาศีล การสมาทานศีล - การจัดโต๊ะหมู่บูชา - เครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา	ปรากฏเนื้อหาหัวข้อศาสนาพิธีในวิชาพระพุทธศาสนาตามที่ระบุไว้ในตาราง

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๕) พิธีสวดพระพุทธมนต์ ๖) เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๗) ประเพณีวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา **๔ วิชาวินัย (อุโบสถศีล)** ๑) ความหมายของอุโบสถศีล ๒) วัตถุประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล ๓) ประวัติความเป็นมาของอุโบสถศีล ๔) อานิสงส์ของอุโบสถศีล ๕) โทษของการไม่มีศีล ๖) การรักษาอุโบสถศีลเป็นข้อปฏิบัติเพื่อข่มกิเลส ๗) วิรัติ เจตนางดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๘) ประเภทของอุโบสถศีล ๙) อุโบสถศีล มีผลน้อยและมีผลมาก ๑๐) ความแตกต่างของอุโบสถศีลและศีล ๘ ๑๑) ระเบียบพิธีสมาทานอุโบสถศีล ๑๒) อุโบสถศีลกับพระรัตนตรัย	เบญจศีล	เบญจศีล	เบญจศีล	ปรากฏในหมวดโอวาท ๓ หัวข้อ ไม่ทำชั่ว แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาจะมีความละเอียดมากกว่าในวิชาพระพุทธศาสนา

ตารางที่ ๔.๕ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	ชั้น ป.๑	ชั้น ๒	ชั้น ป.๓	
๑๓) พระรัตนตรัย ๑๔) สรณะ ๑๕) ไตรสรณคมน์ ๑๖)การล่วงละเมิดสิกขาบท ๑๗) อุโบสถสูตร				

จากตารางข้างต้น พบว่า มีหลักธรรมที่สอดคล้องกันจำนวนน้อยมาก โดยหลักธรรมส่วนใหญ่ที่ปรากฏกฎเนื้อสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ เป็นเนื้อหาพอสังเขป ส่วนในธรรมศึกษาชั้นโท จะปรากฏเนื้อหาที่อธิบายหลักธรรมที่มีเนื้อหาละเอียดมากกว่า ถึงแม้ว่าเป็นหัวข้อหลักธรรมเดียวกันก็ตาม

๔.๑.๒.๒ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท[๑๑] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๒ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖[๑๒]

ตารางที่ ๔.๖ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับวิชาพระพุทธศาสนาในพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๒

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๔**	**ชั้น ป.๖**	
๑ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑) อัตตวรรค ๒) กัมมวรรค ๓) ขันติวรรค ๔) ปัญญาวรรค ๕) เสวนาวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** - สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข - โลโก-ปตฺถมฺภิกา เมตฺตา เมตตาธรรมค้ำจุนโลก	**พุทธศาสนสุภาษิต** - วิริเยน ทุกฺขมฺจฺเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร - ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญา คือ แสงสว่างในโลก	**พุทธศาสนสุภาษิต** - สจฺเจน กิตฺตํ ปปฺโปติ คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ - ยถาวาที ตถาการี พูดเช่นไร ทำเช่นนั้น	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิต ป.๔ ป.๕.ป.๖ ชั้นละ ๒ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๓๒ สุภาษิต
๒.วิชาธรรม - กัมมัฏฐาน ๒ ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	การบริหารจิตและสติปัญญา	การบริหารจิตและสติปัญญา	- การบริหารจิตและสติปัญญา	ปรากฏเนื้อหา การสวดมนต์ การฝึกสติและสมาธิเบื้องต้นอยู่ในเรื่องการบริหารจิตและสติปัญญาในช่วงชั้นที่ ๒ เนื้อหาเน้นการปฏิบัติ ส่วนในธรรมศึกษาจะอธิบายศัพท์ของหลักธรรม

---

[๑๑] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๑๒] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๗), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ป.๕**	**ชั้น ป.๖**	
กาม ๒				
บูชา ๒				
ปฏิสันถาร ๒				
สุข ๒				
อกุศลวิตก ๓				
กุศลวิตก ๓				
อัคคิ ๓				
อธิปเตยยะ ๓				
ญาณ ๓				
ตัณหา ๓				
- ปิฎก ๓ ๑) พระวินัยปิฎก ๒) พระสุตตันตปิฎก ๓) พระอภิธรรมปิฎก	พระไตรปิฎก	พระไตรปิฎก	พระไตรปิฎก	ปรากฏเนื้อหาในชั้นป.๔ ความหมายของพระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ในชั้น ป.๕ การแบ่งพระไตรปิฎก คือ พระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ในชั้น ป.๖ ลักษณะเฉพาะและความสำคัญของพระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก
พุทธจริยา ๓				
วัฏฏะ (วน) ๓				
- สิกขา ๓ ๑) อธิสีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา	ไตรสิกขา	ไตรสิกขา	ไตรสิกขา	ปรากฏหลักธรรม ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
- สามัญญลักษณะ ๓				
อปัสเสนธรรม ๔				

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ป.๕**	**ชั้น ป.๖**	
- อัปปมัญญา ๔ ๑) เมตตา ๒) กรุณา ๓) มุทิตา ๔) อุเบกขา	(พรหมวิหาร ๔)			หัวข้อธรรมต่างกัน แต่เนื้อหาธรรมสอดคล้องกัน
พระอริยบุคคล ๔				
สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ภายหน้า ๔				
มรรค ๔				
ผล ๔				
อนุปุพพีกถา ๕				
มัจฉริยะ ๕				
มาร ๕				
นิวรณ์ ๕				
ขันธ์ ๕				
เวทนา ๕				
จริต ๖				
ธรรมคุณ ๖ ๑) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ๒) สนฺทิฏฺฐิโก ๓) อกาลิโก ๔) เอหิปสฺสิโก ๕) โอปนยิโก ๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ				ปรากฏบทสวดมนต์แปลสรรเสริญพระธรรมคุณในชั้น ป.๔ ส่วนธรรมศึกษาจะอธิบายศัพท์ละเอียดกว่า
อปริหานิยธรรม ๗				
มรรคมีองค์ ๘				
นวกะ หมวด ๙ - พุทธคุณ ๙ ๑) อรหํ ๒) สมฺมาสมฺพุทฺโธ ๓) วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ๔) สุคโต ๕) โลกวิทู				บทสวดมนต์แปลในชั้น ป. ๔ บทสรรเสริญพุทธคุณ ส่วนธรรมศึกษาจะอธิบายศัพท์ได้ละเอียดกว่า

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	ชั้น ป.๔	ชั้น ป.๕	ชั้น ป.๖	
๖) อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ ๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ๘) พุทฺโธ ๙) ภควา				
วิชชา ๓				
วิชชา ๘				
จรณะ ๑๕				
- สังฆคุณ ๙ ๑) สุปฏิปนฺโน ๒) อุชุปฏิปนฺโน ๓) ญายปฏิปนฺโน ๔) สามีจิปฏิปนฺโนยทิทํ จตฺตาริ ปุริสปุคฺคลาอฏฺฐปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ ๕) อาหุเนยฺโย ๖) ปาหุเนยฺโย ๗) ทกฺขิเณยฺโย ๘) อญฺชลิกรณีโย ๙) อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส				บทสวดมนต์แปลสรรเสริญพระสังฆคุณในชั้น ป.๔ ส่วนในธรรมศึกษาจะอธิบายศัพท์ได้ละเอียดกว่า
บารมี ๑๐				
- บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ๑) ทานมัย ๒) สีลมัย ๓) ภาวนามัย ๔) อปจายนมัย ๕) เวยยาวัจจมัย ๖) ปัตติทานมัย ๗) ปัตตานุโมทนามัย ๘) ธัมมัสสวนมัย ๙) ธัมมเทสนามัย ๑๐) ทิฏฐุชุกัมม์		(บุญกิริยาวัตถุ ๓)		ปรากฏเนื้อหาสอดคล้องบางหัวข้อธรรม คือ ทานมัย สีลมัย ภาวนามัย ในหมวดบุญกิริยาวัตถุ ๓ ในชั้นป. ๕

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ป.๕**	**ชั้น ป.๖**	
๓ วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี ๑. อนุพุทธประวัติและพระพุทธสาวกเอตทัคคะ ๒๕ พระองค์ ๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ ๒) พระอุรุเวลกัสสปะและน้องๆ ๓) พระสารีบุตร ง ๔) พระโมคคัลลานะ ๕) พระมหากัสสปะ ๖) พระมหากัจจายนะ ๗) พระอานนท์ ๘) พระอุบาลี ๙) พระสิวลี ๑๐) พระราหุล ๑๑) พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ๑๒) พระเขมาเถรี ๑๓) พระอุบลวรรณาเถรี ๑๔) พระปฏาจาราเถรี ๑๕) พระกีสาโคตรมีเถรี ๑๖) บัณฑิตสามเณร ๑๗) สังกิจจสามเณร ๑๘) สุขสามเณร ๑๙) วนวาสีติสสสามเณร ๒๐) สุมนสามเณร ๒๑) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ๒๒) จิตตคฤบดี ๒๓) ธัมมิกอุบาสก	พุทธสาวก - พระอุรุเวลกัสสปะ	พุทธสาวก - พระโสณโกฬิวิสะ	พุทธสาวก - พระราธะ	ปรากฏเรื่องพระโมคคัลลานะในเรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ในชั้น ป.๔

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ป.๕**	**ชั้น ป.๖**	
๒๔) วิสาขามหาอุบาสิกา ๒๕) มัลลิกาเทวี **๒.ศาสนพิธี** ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๔) พิธีเจริญพระพุทธมนต์ ๕) พิธีสวดพระพุทธมนต์ ๖) เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๗) ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา	**ศาสนพิธี** - การอาราธนาศีล - การอาราธนาธรรม - การอารธนาพระปริตร - ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ	**ศาสนพิธี** - พิธีกรรมทำบุญในงานมงคล - พิธีถวายสังฆทาน - เครื่องสังฆทาน	**ศาสนพิธี** - ทบทวนอาราธนาศีล - อาราธนาธรรมและอาราธนาปริตร - พิธีทอดผ้าป่า - พิธีทอดกฐิน - ระเบียบพิธีการทำบุญงานอวมงคล	หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาปรากฏหัวข้อศาสนพิธีตามที่ระบุไว้ในตาราง
๔ วิชาวินัย (อุโบสถศีล) **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑) ความหมายของอุโบสถศีล ๒) วัตถุประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล ๓) ประวัติความเป็นมาของอุโบสถศีล ๔) อานิสงส์ของอุโบสถศีล ๕) โทษของการไม่มีศีล ๖) การรักษาอุโบสถศีลเป็นข้อปฏิบัติเพื่อข่มกิเลส	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	ปรากฏเบญจศีลในหมวดโอวาท ๓ หัวข้อ ไม่ทำชั่ว แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาจะมีขอบข่ายเนื้อหาในเรื่องอุโบสถศีล

ตารางที่ ๔.๖ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	ชั้น ป.๔	ชั้น ป.๕	ชั้น ป.๖	
๗) วิรัติ เจตนางดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๘) ประเภทของอุโบสถศีล ๙) อุโบสถศีล มีผลน้อยและมีผลมาก ๑๐) ความแตกต่างของระหว่างอุโบสถศีลและศีล ๘ ๑๑) ระเบียบพิธีสมาทานอุโบสถศีล ๑๒) อุโบสถศีลกับพระรัตนตรัย ๑๓) พระรัตนตรัย ๑๔) สรณะ ๑๕) ไตรสรณคมน์ ๑๖) ประโยคของการล่วงละเมิดสิกขาบท ๑๗) อุโบสถสูตร				

จากตารางข้างต้น พบว่า หลักธรรมส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกัน และพบหลักธรรมที่สอดคล้องกันจำนวนน้อย ได้แก่ ไตรสิกขา พระไตรปิฎก เบญจศีล พุทธสาวก ศาสนพิธี โดยหลักธรรมที่ปรากฏในวิชาพระพุทธศาสนาไม่ครอบคลุมเนื้อหาในธรรมศึกษาทั้งหมด แม้ว่าเป็นหลักธรรมหัวข้อเดียวก็ตาม

๔.๑.๒.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท[๑๓] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๓ คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ [๑๔]

ตารางที่ ๔.๗ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทกับวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกต ความสอดคล้อง และความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๑ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑) อัตตวรรค ๒) กัมมวรรค ๓) ขันติวรรค ๔) ปัญญาวรรค ๕)เสวนาวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** - ยํ เว เสวติ ตาทิโส คบคนใดเป็นคนเช่นนั้น -อตฺตนา โจทยตฺตานํ จงเตือนตน ด้วยตน -นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนทำจึงดี ทุราวาสา ฆรา ทุกฺขา เรือนที่ครองไม่ดีนำทุกข์มาให้	**พุทธศาสนสุภาษิต** - กมฺมุนา วตฺตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม -กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย การสั่งสมบุญนำสุขมาให้ ปูชโก ลภเต ปูชํ วนฺทโก ปฏิวนฺทนํ ผู้บูชาเขา ย่อมได้รับการบูชาตอบ ผู้ไหว้เขาย่อมได้รับการไหว้ตอบ	**พุทธศาสนสุภาษิต** -อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย ชนะตนนั่นแลดีกว่า ธมฺมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมเป็นสุข ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิต ช่วงชั้นที่ ๓ ชั้นละ ๔ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๓๒ สุภาษิต หลักสูตรธรรมศึกษาจะสอนการเขียนเรียงความกระทู้ธรรม

---

[๑๓] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๑๔] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๔), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๕).

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๒.วิชาธรรม - กัมมัฏฐาน ๒ ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	บริหารจิตและเจริญปัญญา กรรมฐาน ๒	บริหารจิตและเจริญปัญญา สติปัฏฐาน ๔	บริหารจิตและเจริญปัญญา - การเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	ปรากฏเนื้อหากับหมวดบริหารจิตและเจริญปัญญา แต่เนื้อหาในวิชาพระพุทธศาสนาเน้นวิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏ-ฐานเน้นอานาปานสติ
กาม ๒				
- บูชา ๒ ๑) อามิสบูชา ๒) ปฏิปัตติบูชา	(มงคล ๓๘)			ปรากฏเนื้อหาใน มงคล ๓๘ บูชาผู้ควรบูชา ในชั้น ม.๑
ปฏิสันถาร ๒				
- สุข ๒ ๑) กายิกสุข- ๒) เจตสิกสุข	สุข ๒	สุข ๒		ปรากฏเนื้อหาในหมวดอริยสัจ ๔ หัวข้อ นิโรธ สุข ๒ (กายิก,เจตสิก) ในชั้นม.๑ และ ปรากฏเนื้อหาหมวดอริยสัจ ๔ หัวข้อ นิโรธ สุข ๒ (สามิส ,นิรามิส) ในชั้น ม.๒
อกุศลวิตก ๓				
กุศลวิตก ๓				
อัคคิ ๓				
อธิปเตยยะ ๓				
ญาณ ๓				
- ตัณหา ๓ ๑) กามตัณหา ๒) ภวตัณหา ๓) วิภวตัณหา	-			ปรากฏเนื้อหาสอดแทรกเนื้อหาในหัวสมุทัย คือ ตัณหา ๓ (กามตัณหา ภวตัณหา, วิภวตัณหา) ในชั้น ม.๓
- ปิฎก ๓ ๑) พระวินัยปิฎก ๒) พระสุตตันตปิฎก ๓) พระอภิธรรมปิฎก		พระไตรปิฎก		ปรากฏเนื้อหาใน ม ๒ ความหมายและโครงสร้างในพระไตรปิฎก ความสำคัญละเอียดกว่าเนื้อหาในธรรมศึกษา

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
พุทธจริยา ๓ - วัฏฏะ (วน) ๓ ๑) กิเลสวัฏฏะ ๒) กัมมวัฏฏะ ๓) วิปากวัฏฏะ			วัฏฏะ ๓	
- สิกขา ๓ ๑) อธิสีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา	ไตรสิกขา			
- สามัญญลักษณะ ๓ ๑) อนิจจตา ๒) ทุกขตา ๓) อนัตตตา			ไตรลักษณ์	
อปัสเสนธรรม ๔				
อัปปมัญญา ๔				
พระอริยบุคคล ๔				
- สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ภายหน้า ๔ ๑) สัทธาสัมปทา ๒) สีลสัมปทา ๓) จาคสัมปทา ๔) ปัญญาสัมปทา			อัตถะ ๓	
มรรค ๔				
ผล ๔				
อนุปุพพีกถา ๕				
มัจฉริยะ ๕				
มาร ๕				
นิวรณ์ ๕				
- ขันธ์ ๕ ๑) รูป ๒) เวทนา ๓) สัญญา ๔) สังขาร ๕) วิญญาณ	ขันธ์ ๕	ขันธ์ ๕	ขันธ์ ๕	

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	ชั้น ม.๑	ชั้น ม.๒	ชั้น ม.๓	
เวทนา ๕ จริต ๖ ธรรมคุณ ๖ ธรรมคุณ ๖ ๑) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ๒) สนฺทิฏฺฐิโก ๓) อกาลิโก ๔) เอหิปสฺสิโก ๕) โอปนยิโก ๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ		ธรรมคุณ ๖		
อปริหานิยธรรม ๗ (สำหรับคฤหัสถ์)				
อัฏฐกะ หมวด ๘ -มรรคมีองค์ ๘ ๑) สัมมาทิฏฐิ ๒) สัมมาสังกัปปะ ๓) สัมมาวาจา ๔) สัมมากัมมันตะ ๕) สัมมาอาชีวะ ๖) สัมมาวายามะ ๗) สัมมาสติ ๘) สัมมาสมาธิ			มรรค์มีองค์ ๘	
นวกะ หมวด ๙ - พุทธคุณ ๙ ๑) อรหํ ๒) สมฺมาสมฺพุทฺโธ ๓) วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ๔) สุคโต ๕) โลกวิทู ๖) อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ ๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ๘) พุทฺโธ ๙) ภควา	พุทธคุณ ๙			

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
วิชชา ๓				
วิชชา ๘				
จรณะ ๑๕				
- สังฆคุณ ๙ ๑) สุปฏิปนฺโน ๒) อุชุปฏิปนฺโน ๓) ญายปฏิปนฺโน ๔) สามีจิปฏิปนฺโนยทิทํ จตฺตาริ ปุริสปุคฺคลาอฏฺฐปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ ๕) อาหุเนยฺโย ๖) ปาหุเนยฺโย ๗) ทกฺขิเณยฺโย ๘) อญฺชลิกรณีโย ๙) อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตตํ โลกสฺส			สังฆคุณ ๙	
บารมี ๑๐				
- บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ๑) ทานมัย ๒) สีลมัย ๓) ภาวนามัย ๔) อปจายนมัย ๕) เวยยาวัจจมัย ๖) ปัตติทานมัย ๗) ปัตตานุโมทนามัย ๘) ธัมมัสสวนมัย ๙) ธัมมเทสนามัย ๑๐) ทิฏฐุชุกัมม์			บุญกิริยาวัตถุ๑๐	
๓ วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑. อนุพุทธประวัติและพระพุทธสาวกเอตทัคคะ ๒๕ พระองค์	พุทธสาวก พุทธสาวิกา - พระมหากัสสปะ - พระอุบาลี - อนาถปิณฑิกะ	พุทธสาวก พุทธสาวิกา - พระสารีบุตร - พระโมคคัลลานะ - นางขุชชุตตรา - พระเจ้าพิมพิสาร	พุทธสาวก พุทธสาวิกา - พระอัญญาโกณฑัญญะ - พระมหาปชาบดีเถรี - พระเขมาเถรี	

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ ๒) พระอุรุเวลกัสสปะและน้องๆ ๓) พระสารีบุตร ๔) พระโมคคัลลานะ ๕) พระมหากัสสปะ ๖) พระมหากัจจายนะ ๗) พระอานนท์ ๘) พระอุบาลี ๙) พระสิวลี ๑๐) พระราหุล ๑๑) พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ๑๒) พระเขมาเถรี ๑๓) พระอุบลวรรณาเถรี ๑๔) พระปฏาจาราเถรี ๑๕) พระกีสาโคตรมีเถรี ๑๖) บัณฑิตสามเณร ๑๗) สังกิจจสามเณร ๑๘) สุขสามเณร ๑๙) วนวาสีติสสสามเณร ๒๐) สุมนสามเณร ๒๑) อนาถบิณฑิกเศรษฐี ๒๒) จิตตคฤบดี ๒๓) ธัมมิกอุบาสก ๒๔) วิสาขามหาอุบาสิกา ๒๕) มัลลิกาเทวี	- นางวิสาขา		- พระเจ้าปเสนทิโกศล	

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๒. ศาสนพิธี ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๔) พิธีเจริญพระพุทธมนต์ ๕) พิธีสวดพระพุทธมนต์ ๖) เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๗) ประเพณีสำคัญทางพระพุทธศาสนา	**ศาสนพิธี** - การจัดโต๊ะหมู่บูชา - การจุดธูปเทียน - การจัดเครื่องประกอบโต๊ะหมู่บูชา - คำอาราธนาต่างๆ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - ระเบียบพิธีพิธีเวียนเทียนการปฏิบัติตนในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฏฐมีบูชา วันอาสาฬห-บูชา - วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญประวัติและความสำคัญของวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ	**ศาสนพิธี** - การทำบุญตักบาตร - การถวายสิ่งของที่ควรถวาย - การถวายสังฆทาน - การถวายผ้าอาบน้ำฝน - การจัดเครื่องไทยธรรม - การกรวดน้ำ - การทอดกฐินการทอดผ้าป่า วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา - หลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวเนื่องในวันมาฆบูชา วันวิสาขบูขา วันอัฏฐมีบูขา วันอาสาฬหบูชา วันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ - ระเบียบพิธีและการปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันเทโวโรหณะ	**ศาสนพิธี** - การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ - พิธีทำบุญงานมงคล งานอวมงคล - การนิมนต์พระภิกษุ การเตรียมที่ตั้งพระพุทธรูปและเครื่องบูชา การวงด้ายสายสิญจน์ การปูลาดอาสนะ การเตรียมเครื่องรับรอง การจุดธูปเทียน - ข้อปฏิบัติในวันเลี้ยงพระ การถวายข้าวพระพุทธ การถวายไทยธรรม การกรวดน้ำ - การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุในงาน ศาสนพิธีที่บ้านการสนทนา การแต่งกาย มารยาทการพูดกับพระภิกษุตามฐานะวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา	วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนปรากฏตามระบุไว้ในตาราง จะเน้นทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติศาสนพิธี ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จะเน้นทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติศาสนพิธี ปฏิบัติตนเป็นศาสนิก-ชนที่ดี

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้อง และความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๔ วิชาวินัย **(อุโบสถศีล)** **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑) ความหมายของอุโบสถศีล ๒) วัตถุประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล ๓) ประวัติความเป็นมาของอุโบสถศีล ๔) อานิสงส์ของอุโบสถศีล ๕) โทษของการไม่มีศีล ๖) การรักษาอุโบสถศีล เป็นข้อปฏิบัติเพื่อข่มกิเลส ๗) วิรัติ เจตนางดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๘) ประเภทของอุโบสถศีล ๙) อุโบสถศีล มีผลน้อย และมีผลมาก ๑๐) ความแตกต่างของระหว่างอุโบสถศีลและศีล ๘ ๑๑) ระเบียบพิธีสมาทานอุโบสถศีล ๑๒) อุโบสถศีลกับพระรัตนตรัย ๑๓) พระรัตนตรัย ๑๔) สรณะ ๑๕) ไตรสรณคมน์ ๑๖) ประโยคของการล่วงละเมิดสิกขาบท ๑๗) อุโบสถสูตร			- วันวิสาขบูชา - วันธรรมสวนะแสำคัญ - การประพฤติปฏิบัติในวันธรรมสวนะและเทศกาลสำคัญ - หลักปฏิบัติการฟังธรรมเทศนา การแต่งกายในการประกอบศาสนพิธีที่วัด การงดเว้นอบายมุขละเทศกาล	

จากตารางข้างต้น พบว่า หลักธรรมส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกัน เนื้อหาวิชาที่สอดคล้องกันมากที่สุด คือ วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี แต่อย่างไรก็ตามการนำเสนอเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติศาสนพิธี ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี

๔.๑.๒.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท[๑๕] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๔ คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖[๑๖]

ตารางที่ ๔.๘ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาโทกับวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๔

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**	**ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
๑ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑) อัตตวรรค ๒) กัมมวรรค ๓) ขันติวรรค ๔) ปัญญาวรรค ๕) เสวนาวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** - จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตที่ฝึกดีแล้ว นำสุขมาให้ - นอุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้นๆลงๆ - นตฺถิ โลเก อนินฺทิโต คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก -โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข -ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสม ย่อมหาทรัพย์ได้ -วายเมถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา เกิดเป็นคนควรจะพยายามจนกว่าจะประสบความสมเร็จ -สนฺตฏฺฐี ปรมํ ธนํ ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง อิณาทานํ ทุกฺขํ โลเก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก -ราชา มุขํ มนุสฺสานํ พระราชาเป็นประมุขของประชาชน -สติ โลกสฺมิ ชาคโร สติเป็นเครื่องตื่นในโลก	ปรากฏหมวดหัวข้อพุทธศาสนสุภาษิตจำนวน ๑๒ สุภาษิต เป็นหัวข้อที่แตกต่างกัน กับธรรมศึกษามีสุภาษิต ๕ หมวดธรรม ๓๒ สุภาษิต

---

[๑๕] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๑๖] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓.

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
	- นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี - นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุข อย่างยิ่ง	
๒.วิชาธรรม - กัมมัฏฐาน ๒ ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	ปรากฏเนื้อหาเน้นวิธีปฏิบัติการบริหารจิตและปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ๔ และนำวิธีการบริหารจิตและเจริญปัญญาไปใช้ในการการพัฒนาการเรียนรู้คุณภาพชีวิตและสังคมส่วนในธรรมศึกษาได้อธิบายเฉพาะความหมายของศัพท์
กาม ๒		
บูชา ๒		
ปฏิสันถาร ๒		
สุข ๒		
อกุศลวิตก ๓ ๑) กามวิตก ๒) พยาบาทวิตก ๓) วิหิงสาวิตก	อกุศลวิตก ๓	
-กุศลวิตก ๓ ๑) เนกขัมมวิตก ๒) อพยาบาทวิตก ๓) อวิหิงสาวิตก	กุศลวิตก ๓	
อัคคิ ๓		
อธิปเตยยะ ๓ ๑) อัตตาธิปเตยยะ ๒) โลกาธิปเตยยะ ๓) ธัมมาธิปเตยยะ	อธิไตย ๓	
ญาณ ๓		
- ตัณหา ๓ ๑) กามตัณหา ๒) ภวตัณหา ๓) วิภวตัณหา	(ปฏิจจสมุปบาท)	อยู่ในหัวข้อธรรมในปฏิจจสมุปบาท หัวข้อ ตัณหา

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
- ปิฎก ๓ ๑) พระวินัยปิฎก ๒) พระสุตตันตปิฎก ๓) พระอภิธรรมปิฎก	พระไตรปิฎก	ปรากฏเนื้อหาสาระพระไตรปิฎก - วิธีการศึกษาและค้นคว้า - พระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ - วิเคราะห์การสังคายนาและการเผยแผ่พระไตรปิฎก - วิเคราะห์ความสำคัญและคุณค่าของพระไตรปิฎก
พุทธจริยา ๓		
- วัฏฏะ (วน) ๓ ๑) กิเลสวัฏฏะ ๒) กัมมวัฏฏะ ๓) วิปากวัฏฏะ	(ปฏิจจสมุปบาท)	ในหัวข้อปฏิจจสมุปบาท วิเคราะห์วัฏฏะตามกฎปฏิจจสมุปบาท ตามไตรวัฏ หรือวัฏฏะ ๓ คือ กิเลสวัฏ กรรมวัฏ วิบากวัฏ
- สิกขา ๓ ๑) อธิสีลสิกขา ๒) อธิจิตตสิกขา ๓) อธิปัญญาสิกขา	(ภาวนา ๔)	เนื้อหาสาระที่เชื่อมโยงกับภาวนา ๔ คือ ภาวิตกาย ภาวิตศีล ภาวิตจิต ภาวิตปัญญา
สามัญญลักษณะ ๓		
อปัสเสนธรรม ๔		
อัปปมัญญา ๔		
- พระอริยบุคคล ๔ ๑) พระโสดาบัน ๒) พระสกทาคามี ๓) พระอนาคามี ๔) พระอรหันต์	(วิมุตติ กับนิพพาน)	มีเนื้อหาของความหมายของพระอริยบุคคล ๔ และคุณสมบัติของพระอริยบุคคล ๔ ในหัวข้อธรรม วิมุตติ และนิพพาน
สัมปรายิกัตถประโยชน์ คือประโยชน์ภายหน้า ๔		
- มรรค ๔ ๑) โสดาปัตติมรรค ๒) สกทาคามิมรรค ๓) อนาคามิมรรค ๔) อรหัตตมรรค	(วิมุตติ กับนิพพาน)	มีเนื้อหาของความหมายของพระอริยบุคคล ๔ และคุณสมบัติของพระอริยบุคคล ๔ ในหัวข้อธรรม วิมุตติ และนิพพาน

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
- ผล ๔ ๑) โสดาปัตติผล ๒) สกทาคามิผล ๓) อนาคามิผล ๔) อรหัตตผล	(วิมุตติ กับนิพพาน)	มีเนื้อหาของความหมายของพระอริยบุคคล ๔ และคุณสมบัติของพระอริยบุคคล ๔ ในหัวข้อธรรม วิมุตติ และนิพพาน
อนุปุพพีกถา ๕		
มัจฉริยะ ๕		
มาร ๕		
- นิวรณ์ ๕ ๑) กามฉันท์ ๒) พยาบาท ๓) ถีนมิทธะ ๔) อุทธัจจกุกกุจจะ ๕) วิจิกิจฉา	นิวรณ์ ๕	
- ขันธ์ ๕ ๑) รูป ๒) เวทนา ๓) สัญญา ๔) สังขาร ๕) วิญญาณ	ขันธ์ ๕	
- เวทนา ๕ ๑) สุข ๒) ทุกข์ ๓) โสมนัส ๔) โทมนัส ๕) อุเบกขา	(ปฏิจจสมุปบาท)	ในหัวข้อปฏิจจสมุปบาท ในหัวข้อ เวทนา
จริต ๖		
ธรรมคุณ ๖ ๑) สฺวากฺขาโต ภควตา ธมฺโม ๒) สนฺทิฏฺฐิโก ๓) อกาลิโก ๔) เอหิปสฺสิโก ๕) โอปนยิโก ๖) ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ	ธรรมคุณ ๖	ปรากฏในหมวดพระรัตนตรัย –วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ ธรรมะ สังฆะ

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
อปริหานิยธรรม ๗ (สำหรับคฤหัสถ์)		
มรรคมีองค์ ๘		
- พุทธคุณ ๙ ๑) อรหํ ๒) สมฺมาสมฺพุทฺโธ ๓) วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ๔) สุคโต ๕) โลกวิทู ๖) อนุตฺตโร ปริสทมฺมสารถิ		
๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ๘) พุทฺโธ ๙) ภควา	(พุทธะ)	ปรากฏในหมวดพระรัตนตรัย –วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ ธรรมะ สังฆะ
วิชชา ๓		
วิชชา ๘		
จรณะ ๑๕		
- สังฆคุณ ๙ ๑) สุปฏิปนฺโน ๒) อุชุปฏิปนฺโน ๓) ญายปฏิปนฺโน ๔) สามีจิปฏิปนฺโนยทิทํ จตฺตาริ ปุริสปุคฺคลาอฏฺฐปุริสปุคฺคลา เอส ภควโต สาวกสงฺโฆ ๕) อาหุเนยฺโย ๖) ปาหุเนยฺโย ๗) ทกฺขิเณยฺโย ๘) อญฺชลิกรณีโย ๙) อนุตฺตรํ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺส	(สังฆะ)	ปรากฏในหมวดพระรัตนตรัย –วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ ธรรมะ สังฆะ
บารมี ๑๐		
บุญกิริยาวัตถุ ๑๐		

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
๓ วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑. อนุพุทธประวัติและพระพุทธสาวกเอตทัคคะ ๒๕ พระองค์ ๑) พระอัญญาโกณฑัญญะ ๒) พระอุรุเวลกัสสปะและน้องๆ ๓) พระสารีบุตร ๔) พระโมคคัลลานะ ๕) พระมหากัสสปะ ๖) พระมหากัจจายนะ ๗) พระอานนท์ ๘) พระอุบาลี ๙) พระสิวลี ๑๐) พระราหุล ๑๑) พระมหาปชาบดีโคตมีเถรี ๑๒) พระเขมาเถรี ๑๓) พระอุบลวรรณาเถรี ๑๔) พระปฏาจาราเถรี ๑๕) พระกีสาโคตรมีเถรี ๑๖) บัณฑิตสามเณร ๑๗) สังกิจจสามเณร ๑๘) สุขสามเณร ๑๙) วนวาสีติสสสามเณร ๒๐) สุมนสามเณร ๒๑) อนาถบิณฑิกเศรษฐี	พุทธสาวก พุทธสาวิกา พุทธสาวก - พระอัสสชิ - พระอานนท์ - พระอนุรุทธะ - พระองคุลิมาล - หมอชีวก โกมารภัจ - จิตตคหบดี - สุมนมาลาการ พุทธสาวิกา - พระกีสาโคตรมีเถรี - พระปฏาจาราเถรี - พระธัมมทินนาเถรี - เจ้าหญิงมัลลิกา - จูฬสุภัททา	

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
๒๒) จิตตคฤบดี ๒๓) ธัมมิกอุบาสก ๒๔) วิสาขามหาอุบาสิกา ๒๕) มัลลิกาเทวี ๒. ศาสนพิธี ๑) องค์ประกอบของศาสนา ๒) ประโยชน์ของศาสนพิธี ๓) พิธีบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางศาสนา ๔) พระพุทธศาสนา ๕) พิธีเจริญพระพุทธมนต์ ๖) พิธีสวดพระพุทธมนต์ ๗) เทศกาลสำคัญทางพระพุทธศาสนา ๘) ประเพณีสำคัญทางพระพุทธ ศาสนา	ศาสนพิธี - หลักธรรม คติธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับวันสำคัญและเทศกาลสำคัญในพระพุทธศาสนา - การปฏิบัติตนที่ถูกต้องในวันสำคัญและเทศกาลที่สำคัญในพระพุทธศาสนา - คุณค่าและประโยชน์ของศาสนพิธี - ประเภทของศาสนพิธีในพระพุทธศาสนา - บุญพิธี พานพิธี กุศลพิธี - ศาสนพิธีเนื่องด้วยพุทธบัญญัติ เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ พิธีเวียนเทียน ถวายสังฆทาน ถวายผ้าอาบน้ำฝน พิธีทอดกฐิน พิธีปวารณา - ศาสนพิธีนำพระพุทธศาสนา เข้าไปเกี่ยวเนื่อง เช่น การทำบุญเลี้ยงพระในโอกาสต่างๆ - ความหมาย ความสำคัญ คติธรรมในพิธีกรรม - บทสวดมนต์ของนักเรียน งานพิธี คุณค่าและประโยชน์ - พิธีบรรพชาอุปสมบท คุณสมบัติของผู้ขอบรรพชาอุปสมบท เครื่องอัฏฐบริขาร ประโยชน์ของการบรรพชาอุปสมบท	ปรากฏเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาตามที่ระบุไว้ มีความสอดคล้องค่อนข้างมาก โดยเนื้อหาพระพุทธศาสนาเน้นทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติศาสนพิธี ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี
๔ วิชาวินัย (อุโบสถศีล) **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** ๑) ความหมายของอุโบสถศีล ๒) วัตถุประสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล ๓) ประวัติความเป็นมาของอุโบสถศีล ๔) อานิสงส์ของอุโบสถศีล ๕) โทษของการไม่มีศีล		

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นโท	**ชั้น ม.๔-ม.๖**	
๖) การรักษาอุโบสถศีล เป็นข้อปฏิบัติเพื่อข่มกิเลส ๗) วิรัติ เจตนางดเว้นจากการล่วงละเมิดศีล ๘) ประเภทของอุโบสถศีล ๙) อุโบสถศีล มีผลน้อยและมีผลมาก ๑๐) ความแตกต่างของระหว่างอุโบสถศีลและศีล ๘ ๑๑) ระเบียบพิธีสมาทานอุโบสถศีล ๑๒) อุโบสถศีลกับพระรัตนตรัย ๑๓) พระรัตนตรัย ๑๔) สรณะ ๑๕) ไตรสรณคมน์ ๑๖) ประโยคของการล่วงละเมิดสิกขาบท ๑๗) อุโบสถสูตร		

จากตารางข้างต้น พบว่า หลักธรรมส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกันแต่อย่างไรก็ตาม หลักธรรมชั้นโทมีเนื้อหาสาระสอดคล้องใกล้เคียงกับเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๔ ค่อนข้างมากเมื่อเปรียบเทียบกับช่วงชั้นอื่น ๆ โดยเนื้อหาวิชาที่สอดคล้องกันมากที่สุด คือ วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี แต่อย่างไรก็ตามการนำเสนอเนื้อหา วิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติศาสนพิธี ปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี

๔.๑.๓ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔.๑.๓.๑ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก[๑๗] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๑ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓[๑๘]

ตารางที่ ๔.๙ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๑

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** แต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร สุภาษิต ๕ หมวด ๑) อัปปมาทวรรค ๒) จิตตวรรค ๓) ธรรมวรรค ๔) วิริยวรรค ๕) สามัคคีวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** - อตฺตา หิ อตฺตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน - มาตา มิตฺตํ สเก ฆเร มารดาเป็นมิตรในเรือนของตน	**พุทธศาสนสุภาษิต** - นิมิตฺตํ สาธุรูปานํ กตตฺญู กตเวทิตา ความกตัญญู กตเวที เป็นเครื่องหมายของคนดี -พฺรหฺมาติ มาตาปิตโร มารดาบิดาเป็นพรหมของบุตร	**พุทธศาสนสุภาษิต** -ททมาโน ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก -โมกฺโข กลฺยาณิยา สาธุ เปล่งวาจาไพเราะให้สำเร็จประโยชน์	ปรากฏพุทธศาสนาสุภาษิต ชั้นละ ๒ สุภาษิต แต่สุภาษิตไม่ตรงกัน ธรรมศึกษามี ๕ หมวด ๕๔ สุภาษิต

---

[๑๗] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๑๘] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๕), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๗), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓,** พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๔.๙ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๒.วิชาธรรม สังขาร				
ขันธ์ ๕				
ไตรลักษณ์				
วิราคะ				
วิมุตติ ๒				
วิมุตติ ๕				
วิปัสสนาญาณ				
อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค)				
วิสุทธิ ๗				
สันติ				
นิพพานธาตุ ๒				
ทุคติ				
สุคติ				
กรรม ๑๒				
กัมมัฏฐาน ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	ปรากฏเนื้อหาการฝึกสติสมาธิในเบื้องต้น
หัวใจสมถกัมมัฏฐาน				
นิวรณ์ ๕				
ฌาน				
สมถกัมมัฏฐาน	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	ปรากฏเนื้อหาการฝึกสติสมาธิในเบื้องต้น
อภิณหปัจจเวกขณะ				
สติปัฏฐาน ๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	ปรากฏเนื้อหาการเจริญสติ ฝึกเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานในเบื้องต้น

ตารางที่ ๔.๙ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
กสิณ ๑๐				
อสุภะ ๑๐				
อนุสสติ ๑๐				
พรหมวิหาร ๔				
อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑				
จตุธาตุววัตถาน ๑				
อรูป ๔				
จริต๖				
นิมิต ๓				
ภาวนา ๓				
วสี ๕				
พุทธคุณ ๙				
วิชชา ๓				
วิชชา ๘				
จรณะ ๑๕				
อายตนะ ๑๒				
อินทรีย์ ๒๒				
อริยสัจ ๔				
ปฏิจจสมุปบาท ๑๒				
วิภาคของวิปัสสนา				
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง				
๓ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ - ปริเฉทที่ ๑ ชาติกถา - ปริเฉทที่ ๒ บรรพชา - ปริเฉทที่ ๓ สัตตมหาสถาน - ปริเฉทที่ ๔ ประกาศพระศาสนา - ปริเฉทที่ ๕ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ - ปริเฉทที่ ๖ ศิษย์พราหมณ์พาวรี ๑๖ คน	พุทธประวัติ - ประสูติ - ตรัสรู้ - ปรินิพพาน	พุทธประวัติ ประสูติ - เหตุการณ์หลังประสูติ - แรกนาขวัญ - การศึกษา - การอภิเษกสมรส - เทวทูต ๔ - การออกผนวช	พุทธประวัติ - การบำเพ็ญเพียร - ผจญมาร - ตรัสรู้ - ปฐมเทศนา - ปรินิพพาน	ปรากฏเนื้อหาที่สอดคล้องกันตามระบุไว้ในตาราง

ตารางที่ ๔.๙ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
- ปริเฉทที่ ๗ ประทานจตุตถกรรมวาจา - ปริเฉทที่ ๘ เสด็จเมืองกบิลพัสดุ์ - ปริเฉท ที่ ๘ เจ้าศากยะออกบวช - ปริเฉทที่ ๙ โปรดพระพุทธมารดา - ปริเฉทที่ ๑๐ โปรดพระสาวก - ปริเฉทที่ ๑๑ เสด็จดับขันธปรินิพพาน - ปริเฉทที่ ๑๒ ภิกษุณี				
๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล) **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** กรรมบถ - อกุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ ๑) ปาณาติบาต ๒) อทินฺนาทาน ๓) กาเม สุมิจฺฉาจาร วจีกรรม ๔ ๑) มุสาวาท ๒) ปิสุณวาจา ๓) ผรุสวาจา ๔) สัมผัปปลาปะ มโนกรรม ๓ ๑) อภิชฌา ๒) พยาบาท ๓) มิจฉาทิฏฐิ - กุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ ๑) ปาณาติปาตาเวรมณี ๒) อทินฺนาทานาเวรมณี	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	(เบญจศีล)	ปรากฏเนื้อหาหลักธรรมเบญจศีลพอสังเขป แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาอธิบายได้ละเอียดมากกว่า

ตารางที่ ๔.๙ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๑**	**ชั้น ๒**	**ชั้น ป.๓**	
๓) กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี ๓) กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี วจีกรรม ๔ ๑) มุสาวาทา เวรมณี ๒) ปิสุณาย วาจาย เวรมณี ๓) ผรุสาย วาจาย เวรมณี ๔) สมฺผปฺปลาปา เวรมณี มโนกรรม ๓ ๑) อนภิชฺฌา ๒) อพฺยาปาท ๓) สมฺมาทิฏฺฐิ				
อุปนิสัย ๓				

จากตารางเปรียบเทียบข้างต้น จะพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกไม่มีหลักธรรมที่สอดคล้องโดยตรงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๑ มีปรากฏบางหลักธรรมที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กัน เช่น กัมมัฏฐานกับการบริหารจิตและเจริญปัญญา ส่วนหลักธรรมที่มีความสอดคล้องโดยตรง ได้แก่ วิชาพุทธานุประวัติ โดยในช่วงชั้นที่ ๑ ได้อธิบายเนื้อหาบางหัวข้อ พอสังเขป แต่เนื้อหาในธรรมศึกษาชั้นเอก จะอธิบายเนื้อหาเชิงทฤษฎีละเอียดตามลำดับ

๔.๑.๓.๒ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก[๑๙] กับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน[๒๐] ช่วงชั้นที่ ๒ คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ และชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

ตารางที่ ๕.๑๐ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาเอกกับวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๒

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** แต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร สุภาษิต ๕ หมวด ๑) อัปปมาทวรรค ๒) จิตตวรรค ๓) ธรรมวรรค ๔) วิริยวรรค ๕) สามัคคีวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** -สุขา สงฺฆสฺส สามคฺคี ความพร้อมเพรียงของหมู่ให้เกิดสุข - โลโก ปตฺถมฺ ภิกา เมตฺตา เมตตาธรรมค้ำจุนโลก	**พุทธศาสนสุภาษิต** - วิริเยน ทุกฺขมจฺเจติ คนจะล่วงทุกข์ได้เพราะความเพียร - ปญฺญา โลกสฺมิ ปชฺโชโต ปัญญา คือ แสงสว่างในโลก	**พุทธศาสนสุภาษิต** สจฺเจน กิตฺตํ ปปฺโปติ คนจะได้เกียรติด้วยสัจจะ ยถาวาที ตถาการี พูดเช่นไรทำเช่นนั้น	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิต ป.๔ ป.๕.ป.๖ ชั้นละ ๒ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๕๔ สุภาษิต

---

[๑๙] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๒๐] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕,** พิมพ์ครั้งที่ ๒,(กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๗), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓).

ตารางที่ ๕.๑๐ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
๒.วิชาธรรม สังขาร				
ขันธ์ ๕				
ไตรลักษณ์				
วิราคะ				
วิมุตติ ๒				
วิมุตติ ๕				
วิปัสสนาญาณ				
อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค)				
วิสุทธิ ๗				
สันติ ความสงบ				
นิพพานธาตุ ๒				
ทุคติ				
สุคติ				
กรรม ๑๒	หลักกรรม	หลักกรรม	หลักกรรม	ปรากฏเนื้อหาสาระการเรียนรู้หลักกรรมในช่วงชั้นที่ ๒ พอสังเขป ได้แก่ ความหมายกรรม เจตนา และกฎแห่งกรรม เชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่นๆ ส่วนในธรรมศึกษาจะอธิบายกรรม ๑๒ ละเอียดมากกว่า
กัมมัฏฐาน ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	การบริหารจิตและปัญญา	การบริหารจิตและปัญญา	การบริหารจิตและปัญญา	ปรากฏเนื้อหาวิธีการฝึกสติและฝึกสมาธิในเบื้องต้น
หัวใจสมถกัมมัฏฐาน				
นิวรณ์ ๕				
ฌาน				
อภิณหปัจจเวกขณะ				
สติปัฏฐาน ๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	การบริหารจิตและปัญญา	การบริหารจิตและปัญญา	การบริหารจิตและปัญญา	ปรากฏเนื้อหาวิธีปฏิบัติการบริหารจิต และเจริญปัญญา มีสติที่เป็นพื้นฐานของสมาธิ ฝึกการยืน การเดิน การนั่ง การนอนอย่างมีสติ

ตารางที่ ๕.๑๐ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	ชั้น ป.๔	ชั้น ๕	ชั้น ป.๖	
๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน				
กสิณ ๑๐				
อสุภะ ๑๐				
อนุสสติ ๑๐				
พรหมวิหาร ๔ ๑) เมตตา ๒) กรุณา ๓) มุทิตา ๔) อุเบกขา	พรหมวิหาร ๔			
อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑				
จตุธาตุววัตถาน ๑				
อรูป ๔				
จริต๖				
นิมิต ๓				
ภาวนา ๓				
วสี ๕				
พุทธคุณ ๙ ๑) อรหํ ๒) สมฺมาสมฺพุทฺโธ ๓) วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ๔) สุคโต ๕) โลกวิทู ๖) อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ ๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ๘) พุทฺโธ ๙ ภควา	พุทธคุณ ๓			ปรากฏเนื้อหา โดยย่อ พุทธคุณ คือ พระคุณของพระพุทธเจ้ามี ๙ ประการ แต่โดยย่อมี ๓ ประการ ได้แก่ พระปัญญาคุณ พระวิสุทธิคุณ พระกรุณาคุณ ในชั้น ป.๔
วิชชา ๓				
วิชชา ๘				
จรณะ ๑๕				
อายตนะ ๑๒				
อินทรีย์ ๒๒				

ตารางที่ ๕.๑๐ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ป.๔**	**ชั้น ๕**	**ชั้น ป.๖**	
-อริยสัจ ๔ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค		อริยสัจ ๔	อริยสัจ ๔	ปรากฏเนื้อหาอริยสัจ ๔ เชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น เช่น อริยสัจ ๔ กับหลักธรรม แต่ในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะนิยามศัพท์ของอริยสัจ ๔
ปฏิจจสมุปบาท ๑๒				
วิสุทธิ ๗				
วิภาคของวิปัสสนา				
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง				
๓ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ - ปริเฉทที่ ๑ ชาติกถา - ปริเฉทที่ ๒ บรรพชา - ปริเฉทที่ ๓ สัตตมหาสถาน - ปริเฉทที่ ๔ ประกาศพระศาสนา - ปริเฉทที่ ๕ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ - ปริเฉทที่ ๖ ศิษย์พราหมณ์พาวรี ๑๖ คน - ปริเฉทที่ ๗ ประทานการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา - ปริเฉทที่ ๘ เสด็จเมืองกบิลพัสดุ์ - ปริเฉท ที่ ๘ เจ้าศากยะออกบวช - ปริเฉทที่ ๙ โปรดพระพุทธมารดา - ปริเฉทที่ ๑๐ โปรดพระสาวก - ปริเฉทที่ ๑๑ เสด็จดับขันธปรินิพพาน - ปริเฉทที่ ๑๒ ภิกษุณี	พุทธประวัติ - ตรัสรู้ - ประกาศธรรม ได้แก่ โปรดชฎิล โปรดพระเจ้าพิมพิสารพระอัครสาวก แสดงโอวาทปาฏิโมกข์	พุทธประวัติ - โปรดพระพุทธบิดา (เสด็จกรุงกบิลพัสดุ์) - พุทธกิจสำคัญ ได้แก่ โลกัตถจริยา ญาตัตถจริยา และพุทธัตถจริยา	พุทธประวัติ - ปลงอายุสังขาร - ปัจฉิมสาวก - ปรินิพพาน - การถวายพระเพลิง - แจกพระบรมสารีริกธาตุ - สังเวชนียสถาน ๔	ปรากฏเนื้อหาสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาตามหัวข้อที่ระบุไว้ในตาราง

ตารางที่ ๕.๑๐ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกตความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	ชั้น ป.๔	ชั้น ๕	ชั้น ป.๖	
๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล) **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** กรรมบถ - อกุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ ๑) ปาณาติบาต ๒) อทินนาทาน ๓) กาเมสุมิจฉาจาร วจีกรรม ๔ ๑) มุสาวาท ๒) ปิสุณวาจา ๓) ผรุสวาจา ๔) สัมผัปปลาปะ มโนกรรม ๓ ๑) อภิชฌา ๒) พยาบาท ๓) มิจฉาทิฏฐิ - กุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ ๑) ปาณาติปาตา เวรมณี ๒) อทินฺนาทานา เวรมณี ๓) กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี วจีกรรม ๔ ๑) มุสาวาทา เวรมณี ๒) ปิสุณาย วาจาย เวรมณี ๓) ผรุสาย วาจาย เวรมณี ๔) สมฺผปฺปลาปา เวรมณี มโนกรรม ๓ ๑) อนภิชฺฌา ๒) อพฺยาปาท ๓) สมฺมาทิฏฺฐิ	(เบญจศีล) (ทุจริต ๓) (สุจริต ๓)	(เบญจศีล)	(เบญจศีล) (อกุศลมูล ๓) (กุศลมูล ๓)	ปรากฏเนื้อหาสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมใน หัวข้อ เบญจศีล ทุจริต ๓ สุจริต ๓ กุศลมูล ๓ อกุศลมูล ๓
อุปนิสัย ๓				

จากตารางข้างต้น พบว่า หลักธรรมในธรรมศึกษาชั้นเอกส่วนใหญ่ มีเนื้อหาสาระไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๒ ส่วนหลักธรรมที่สอดคล้องกัน จะอธิบายเนื้อหาแตกต่างกัน เนื่องจากธรรมศึกษาอธิบายเนื้อหาค่อนข้างละเอียดตามนัยบาลีและอรรถกถา ส่วนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนได้อธิบายหลักธรรมพอสังเขป และเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่น ๆ

๔.๑.๓.๓ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก[๒๑] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๓ คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ [๒๒]

ตารางที่ ๔.๑๑ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนา ช่วงชั้นที่ ๓

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**			**ข้อสังเกต ความสอดคล้องเนื้อหา และความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** แต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร สุภาษิต ๕ หมวด ๑) อัปปมาทวรรค ๒) จิตตวรรค ๓) ธรรมวรรค ๔) วิริยวรรค ๕) สามัคคีวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** - ยํ เว เสวติ ตาทิโส คบคนใดเป็นคนเช่นนั้น - อตฺตนา โจทยตฺตานํ จงเตือนตนด้วยตน - นิสมฺม กรณํ เสยฺโย ใคร่ครวญก่อนทำจึงดี ทุราวาสา ฆรา ทุกฺขา เรือนที่ครองไม่ดีนำทุกข์มาให้	**พุทธศาสนสุภาษิต** - กมฺมุนา วตฺตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม - กลฺยาณการี กลฺยาณํ ปาปการี จ ปาปกํ ทำดีได้ดี ทำชั่ว ได้ชั่ว สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย การสั่งสมบุญนำสุขมาให้ ปูชโก ลภเต ปูชํ วนฺทโก ปฏิวนฺทนํ ผู้บูชาเขา ย่อมได้รับการบูชาตอบผู้ไหว้เขาย่อมได้รับการไหว้ตอบ	**พุทธศาสนสุภาษิต** - อตฺตา หเว ชิตํ เสยฺโย ชนะตนนั่นแลดีกว่า ธมฺมจารี สุขํ เสติ ผู้ประพฤติธรรมย่อมเป็นสุข ปมาโท มจฺจุโน ปทํ ความประมาทเป็นทางแห่งความตาย สุสฺสูสํ ลภเต ปญฺญํ ผู้ฟังด้วยดีย่อมได้ปัญญา	ปรากฏพุทธศาสนสุภาษิตช่วงชั้นที่ ๓ ชั้นละ ๔ สุภาษิต ซึ่งเป็นหัวข้อสุภาษิตต่างกันกับหลักสูตรธรรมศึกษาที่มีพุทธศาสนสุภาษิตแบ่งเป็น ๕ หมวด มีทั้งหมด ๕๔ สุภาษิต ธรรมศึกษาจะสอนการเขียนเรียงความกระทู้ธรรม

---

[๒๑] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๒๒] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๔), สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๕).

ตารางที่ ๕.๑๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องเนื้อหา และความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๒.วิชาธรรม สังขาร	(ขันธ์ ๕)	(ขันธ์ ๕)	(ขันธ์ ๕,ไตรลักษณ์)	ปรากฏเนื้อหาในอยู่ในหลักธรรมขันธ์ ๕ และไตรลักษณ์ แต่ในธรรมศึกษาจะอธิบายเนื้อหาที่ละเอียดตามนัยบาลีและตามนัยอรรถกถา
ขันธ์ ๕ ๑) รูป ๒) เวทนา ๓) สัญญา ๔) สังขาร ๕) วิญญาณ	ขันธ์ ๕	ขันธ์ ๕	ขันธ์ ๕	
ไตรลักษณ์ ๑) อนิจจตา ๒) ทุกขตา ๓) อนัตตตา			ไตรลักษณ์	
วิราคะ				
วิมุตติ ๒				
วิมุตติ ๕				
วิปัสสนาญาณ				
อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) ๑) สัมมาทิฏฐิ ความเห็นชอบ ๒) สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ ๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ ๔) สัมมากัมมันตะ การงานชอบ ๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ ๖) สัมมาวายามะ พยายามชอบ ๗) สัมมาสติ ระลึกชอบ ๘) สัมมาสมาธิ ตั้งใจมั่นชอบ			มรรคมีองค์ ๘	มรรค เป็นโครงสร้างของหลักธรรมหมวดอริยสัจ ๔ ในช่วงชั้นที่ ๓ แต่มีหลักธรรมที่อธิบายความหมายของมรรคและความสำคัญของมรรคมีองค์ ๘ ใน ชั้น ม. ๓

ตารางที่ ๕.๑๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องเนื้อหา และความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
วิสุทธิ ๗				
สันติ ความสงบ				
นิพพาน				
ทุคติ				
สุคติ				
กรรม ๑๒ อุทเทส ๑) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม ๒) อุปปัชชเวทนียกรรม ๓) อปราปรเวทนียกรรม ๔) อโหสิกรรม ๕) ชนกกรรม ๖) อุปัตถัมภกกรรม ๗) อุปปีฬกกรรม ๘) อุปฆาตกรรม ๙) ครุกรรม ๑๐) พหุลกรรม ๑๑) อาสันนกรรม ๑๒) กตัตตากรรม	หลักกรรม	หลักกรรม	หลักกรรม	ในช่วงชั้นที่ ๓ จะอธิบายหลักกรรมสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่น เช่น ชั้น ม. ๑ อธิบายความหมายและคุณค่าของกรรม และกรรมกับอมายมุข ชั้น ม.๒ ให้อธิบายกรรมเชื่อมโยงกับสมบัติ ๔ วิบัติ ๔ กรรมกับอกุศลกรรมบถ ๑๐ กรรมกับอบายมุข ๖ ในชั้น ม.๓ ได้อธิบายหลักกรรมกับวัฏฏะ ๓ หลักกรรมกับปปัญจธรรม ๓
กัมมัฏฐาน ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	บริหารจิตและเจริญปัญญา กรรมฐาน ๒	บริหารจิตและเจริญปัญญา สติปัฏฐาน ๔	บริหารจิตและเจริญปัญญา การเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน ๔	ในชั้นช่วงชั้นที่ ๓ จะปรากฏเนื้อหาที่เน้นการปฏิบัติ ส่วนในธรรมศึกษาจะอธิบายเฉพาะความหมาย
หัวใจสมถกัมมัฏฐาน				
นิวรณ์ ๕				
ฌาน				
อภิณหปัจจเวกขณะ				
สติปัฏฐาน ๑) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๓) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	การบริหารจิตและเจริญปัญญา กรรมฐาน ๒	การบริหารจิตและเจริญปัญญา สติปัฏฐาน ๔	การบริหารจิตและเจริญปัญญา	ปรากฏเนื้อหาที่สอดคล้องกัน ในช่วงชั้นที่ ๓ จะเน้นเนื้อหาการปฏิบัติ บริหารจิตและเจริญปัญญา ธรรมศึกษาจะอธิบายเฉพาะความหมายของหลักธรรม

ตารางที่ ๕.๑๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องเนื้อหา และความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
๔) ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน				
กสิณ ๑๐				
อสุภะ ๑๐				
อนุสสติ ๑๐				
พรหมวิหาร ๔				
อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑				
จตุธาตุววัตถาน ๑				
อรูป ๔				
จริต๖				
นิมิต ๓				
ภาวนา ๓				
วสี ๕				
พุทธคุณ ๙				
วิชชา ๓				
วิชชา ๘				
จรณะ ๑๕				
อายตนะ ๑๒				
อินทรีย์ ๒๒				
อริยสัจ ๔ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค	อริยสัจ ๔	อริยสัจ ๔	อริยสัจ ๔	ปรากฏเนื้อหาอริยสัจ ๔ เป็นโครงสร้างหลักธรรมที่มีเนื้อหาเชื่อมโยงกับหลักธรรมอื่นๆ แต่ในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะความหมาของหลักธรรม
ปฏิจจสมุปบาท ๑๒				
วิภาคของวิปัสสนา				
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง				
๓ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ - ปริเฉทที่ ๑ ชาติกถา - ปริเฉทที่ ๒ บรรพชา - ปริเฉทที่ ๓ สัตตมหาสถาน	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ - ประสูติ - เทวทูต ๔ - การแสวงหาความรู้	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ - การผจญมาร - การตรัสรู้ - การสั่งสอน	สรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ - ปฐมเทศนา - โอวาทปาฏิโมกข์ ศึกษาพุทธ	เนื้อหาในพุทธประวัติในช่วงชั้นที่ ๓ จะเป็นการสรุปและวิเคราะห์พุทธประวัติ ตอนที่สำคัญ ส่วนในธรรมศึกษาจะเป็นการอธิบายเนื้อหาตามลำดับ

ตารางที่ ๕.๑๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องเนื้อหา และความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
- ปริเฉทที่ ๔ ประกาศพระศาสนา - ปริเฉทที่ ๕ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ - ปริเฉทที่ ๖ ศิษย์พราหมณ์พาวรี ๑๖ คน - ปริเฉทที่ ๗ ประทานการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา - ปริเฉทที่ ๘ เสด็จเมืองกบิลพัสดุ์ - ปริเฉท ที่ ๘ เจ้าศากยะออกบวช - ปริเฉทที่ ๙ โปรดพระพุทธมารดา - ปริเฉทที่ ๑๐ โปรดพระสาวก - ปริเฉทที่ ๑๑ เสด็จดับขันธปรินิพพาน - ปริเฉทที่ ๑๒ ภิกษุณี	- การบำเพ็ญทุกรกิริยา		ประวัติจากพระพุทธรูปปางต่างๆ	
๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล) **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** กรรมบถ - อกุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ ๑) ปาณาติบาต ๒) อทินนาทาน ๓) กาเมสุมิจฉาจาร วจีกรรม ๔ ๑) มุสาวาท ๒) ปิสุณวาจา ๓) ผรุสวาจา ๔) สัมผัปปลาปะ		อกุศลกรรมบถ ๑๐ กุศลกรรมบถ ๑๐		

ตารางที่ ๕.๑๑ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)			ข้อสังเกต ความสอดคล้องเนื้อหา และความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ชั้น ม.๑**	**ชั้น ม.๒**	**ชั้น ม.๓**	
มโนกรรม ๓ ๑) อภิชฌา ๒) พยาบาท ๓) มิจฉาทิฏฐิ - กุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ ๑) ปาณาติปาตา เวรมณี ๒) อทินฺนาทานา เวรมณี ๓) กาเมสุ มิจฺฉาจารา เวรมณี วจีกรรม ๔ ๑) มุสาวาทา เวรมณี ๒) ปิสุณาย วาจาย เวรมณี ๓) ผรุสาย วาจาย เวรมณี ๔) สมฺผปฺปลาปา เวรมณี มโนกรรม ๓ ๑) อนภิชฺฌา ๒) อพฺยาปาท ๓) สมฺมาทิฏฺฐิ				
อุปนิสัย ๓				

จากตารางข้างต้น จะพบว่าเนื้อหาธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน บางหลักธรรมที่สอดคล้องจะมีการอธิบายเนื้อหาคล้ายคลึงกัน แต่เนื้อหาสาระการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จะอธิบายเชื่อมโยงหลักธรรมกับหลักธรรมอื่นๆ และเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระของหลักธรรม และการปฏิบัติ ส่วนเนื้อหาในธรรมศึกษาอธิบายความหมายของหลักธรรมมากกว่าการเน้นเนื้อหาเชิงปฏิบัติ

๔.๑.๓.๔ วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก[๒๓] กับเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๔ คือ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖[๒๔]

ตารางที่ ๔.๑๒ แสดงวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ช่วงชั้นที่ ๔

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	**วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)**	**ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง**
ธรรมศึกษาขั้นเอก	**ม.๔-ม.๖**	
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** แต่งอธิบายเป็นทำนองเทศนาโวหาร สุภาษิต ๕ หมวด ๑) อัปปมาทวรรค ๒) จิตตวรรค ๓) ธรรมวรรค ๔) วิริยวรรค ๕) สามัคคีวรรค	**พุทธศาสนสุภาษิต** - จิตฺตํ ทนฺตํ สุขาวหํ จิตที่ฝึกดีแล้วนำสุขมาให้ - นอุจฺจาวจํ ปณฺฑิตา ทสฺสยนฺติ บัณฑิตย่อมไม่แสดงอาการขึ้นๆลงๆ - นตฺถิ โลเก อนินฺทิโต คนที่ไม่ถูกนินทา ไม่มีในโลก -โกธํ ฆตฺวา สุขํ เสติ ฆ่าความโกรธได้ย่อมอยู่เป็นสุข -ปฏิรูปการี ธุรวา อุฏฺฐาตา วินฺทเต ธนํ คนขยันเอาการเอางาน กระทำเหมาะสม ย่อมหาทรัพย์ได้ -วายเมถว ปุริโส ยาว อตฺถสฺส นิปฺปทา เกิดเป็นคนควรจะพยายามจนกว่าจะประสบความสมเร็จ -สนฺตฏฺฐี ปรมํ ธนํ ความสันโดษเป็นทรัพย์อย่างยิ่ง -อิณาทานํ ทุกฺขํ โลเก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก -ราชา มุขํ มนุสฺสานํ พระราชาเป็นประมุขของประชาชน -สติ โลกสฺมิ ชาคโร สติเป็นเครื่องตื่นในโลก	ปรากฏศาสนสุภาษิตในช่วงชั้นที่ ๔ จำนวน ๑๒ สุภาษิตที่ต่างกับธรรมศึกษามีสุภาษิต ๕ หมวดธรรม ๕๔สุภาษิต ธรรมศึกษาสอนวิชาเรียงความกระทู้ธรรม

---

[๒๓] สนามหลวงแผนกธรรม, **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ,๒๕๕๘).

[๒๔] สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,๒๕๕๑), หน้า ๘-๕๔, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, **หนังสือเรียน รายวิชาพื้นฐาน พระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖,** (กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์ สกสค.ลาดพร้าว, ๒๕๕๓.

ตารางที่ ๔.๑๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาขั้นเอก	ม.๔-ม.๖	
	-นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี -นิพฺพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุข อย่างยิ่ง	
๒.วิชาธรรม สังขาร	(ไตรลักษณ์,ขันธ์ ๕,)	ปรากฏเนื้อหาที่สอดคล้องกันในหลักไตรลักษณ์และขันธ์ ๕ แต่ในธรรมศึกษาจะอธิบายหลักธรรมตามนัยบาลีและตามนัยอรรถกถา ที่มีความละเอียดมากกว่า
ขันธ์ ๕ ๑) รูป ๒) เวทนา ๓) สัญญา ๔) สังขาร ๕) วิญญาณ	ขันธ์ ๕	
ไตรลักษณ์		
วิราคะ		
วิมุตติ ๒ ๑) เจโตวิมุตติ ๒) ปัญญาวิมุตติ	(วิมุตติ ๕)	ปรากฏเนื้อหาที่สอดคล้องกันในหัวข้อธรรมวิมุตติ ๕
วิมุตติ ๕ ๑) ตทังควิมุตติ ๒) วิกขัมภนวิมุตติ ๓) สมุจเฉทวิมุตติ ๔) ปฏิปัสสัทธิวิมุตติ ๕) นิสสรณวิมุตติ	วิมุตติ ๕	
วิปัสสนาญาณ ๑) อุทยัพพยญาณ ๒) ภังคญาณ ๓) อาทีนวญาณ ๔) ภยตูปัฏฐานญาณ ๕) นิพพิทาญาณ ๖) มุญจิตุกัมยตาญาณ ๗) ปฏิสังขาญาณ ๘) สังขารุเปกขาญาณ	วิปัสสนาญาณ ๙	

ตารางที่ ๔.๑๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาขั้นเอก	**ม.๔-ม.๖**	
๙) สัจจานุโลมิกญาณ หรืออนุโลมญาณ		
อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค)		
วิสุทธิ ๗		
สันติ ความสงบ		
นิพพาน	นิพพาน	
ทุคติ		
สุคติ		
กรรม ๑๒	กรรม ๑๒	
กัมมัฏฐาน ๑) สมถกัมมัฏฐาน ๒) วิปัสสนากัมมัฏฐาน	บริหารจิตและเจริญปัญญา	
หัวใจสมถกัมมัฏฐาน		
- นิวรณ์ ๕ ๑) กามฉันทะ ๒) พยาบาท ๓) ถีนมิทธะ ๔) อุทธัจจกุกกุจจะ ๕) วิจิกิจฉา	นิวรณ์ ๕	
ฌาน		
อภิณหปัจจเวกขณะ		
สติปัฏฐาน ๑) กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน ๒) เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน ๓) จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน ๔) ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน	บริหารจิตและเจริญปัญญา	ปรากฏเนื้อหาหลักเจริญสติปัฏฐาน ๔ ในหมวดเจริญจิตและเจริญปัญญา เป็นเนื้อหาที่เน้นการฝึกปฏิบัติ วิธีการฝึกสมาธิตามหลักอานาปานสติ ผลของการบริหารจิตและเจริญปัญญา เป็นต้น แต่ในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะความหมายของหลักธรรม
กสิณ ๑๐		
อสุภะ ๑๐		
อนุสสติ ๑๐		
พรหมวิหาร ๔		
อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑		

ตารางที่ ๔.๑๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาขั้นเอก	**ม.๔-ม.๖**	
จตุธาตุววัตถาน ๑		
อรูป ๔		
จริต ๖		
นิมิต ๓		
ภาวนา ๓		
วสี ๕		
- พุทธคุณ ๙ ๑) อรหํ ๒) สมฺมาสมฺพุทฺโธ ๓) วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน ๔) สุคโต ๕) โลกวิทู ๖) อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ ๗) สตฺถา เทวมนุสฺสานํ ๘) พุทฺโธ ๙ ภควา	พระรัตนตรัย วิเคราะห์ความหมายและคุณค่าของพุทธะ ธรรมะ สังฆะ	ปรากฏเนื้อหาในเชิงวิเคราะห์พระรัตนตรัย ส่วนในธรรมศึกษาจะความหมายของหลักธรรมในเชิงพรรณาความ
วิชชา ๓		
วิชชา ๘		
จรณะ		
อายตนะ ๒๒		
อินทรีย์ ๒๒		
- อริยสัจ ๔ ๑) ทุกข์ ๒) สมุทัย ๓) นิโรธ ๔) มรรค	อริยสัจ ๔	ปรากฏเนื้อหาอริยสัจ ๔ เป็นโครงสร้างเป็นกรอบหลักธรรมที่มีหลักธรรมอื่นเชื่อมโยงหลายหลักธรรม แต่ในธรรมศึกษาอธิบายเฉพาะความหมายของหลักธรรม
ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ ๑) อวิชชา ๒) สังขาร ๓) วิญญาณ ๔) นามรูป ๕) สฬายตนะ ๖) ผัสสะ ๗) เวทนา ๘) ตัณหา	ปฏิจจสมุปบาท ๑๒	

ตารางที่ ๔.๑๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาขั้นเอก	**ม.๔-ม.๖**	
๙) อุปาทาน ๑๐) ภพ ๑๑) ชาติ ๑๒) ชรามรณะ		
วิภาคของวิปัสสนา		
วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง		
๓. วิชาพุทธานุพุทธประวัติ - ปริเฉทที่ ๑ ชาติกถา - ปริเฉทที่ ๒ บรรพชา - ปริเฉทที่ ๓ สัตตมหาสถาน - ปริเฉทที่ ๔ ประกาศพระศาสนา - ปริเฉทที่ ๕ ทรงบำเพ็ญพุทธกิจ - ปริเฉทที่ ๖ ศิษย์พราหมณ์พาวรี ๑๖ คน - ปริเฉทที่ ๗ ประทานการบวชด้วยญัตติจตุตถกรรมวาจา - ปริเฉทที่ ๘ เสด็จเมืองกบิลพัสดุ์ - ปริเฉท ที่ ๘ เจ้าศากยะออกบวช - ปริเฉทที่ ๙ โปรดพระพุทธมารดา - ปริเฉทที่ ๑๐ โปรดพระสาวก - ปริเฉทที่ ๑๑ เสด็จดับขันธปรินิพพาน - ปริเฉทที่ ๑๒ ภิกษุณี	วิเคราะห์พุทธประวัติ - วิเคราะห์พระพุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ผู้ฝึกตนได้อย่างสูงสุด (การตรัสรู้) - การก่อตั้งพระพุทธศาสนา - ด้านวิธีการสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ตามแนวพุทธจริยา - ด้านการบริหารและการธำรงรักษาพระพุทธศาสนา	ในช่วงชั้นที่ ๔ วิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นการวิเคราะห์พุทธประวัติผ่านแนวคิดต่างๆ เช่น การศึกษา ด้านการบริหาร หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เป็นการฝึกพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ มีเนื้อแตกต่างกับธรรมศึกษา ที่อธิบายพุทธประวัติตามลำดับ โดยเนื้อหาดังกล่าวสอดคล้องกับวิชาพุทธานุพุทธประวัติค่อนข้างน้อย

ตารางที่ ๔.๑๒ (ต่อ)

หลักสูตรธรรมศึกษา (ขอบข่ายเนื้อหา)	วิชาพระพุทธศาสนา (สาระการเรียนรู้แกนกลาง)	ข้อสังเกต ความสอดคล้องและความแตกต่าง
ธรรมศึกษาชั้นเอก	**ม.๔-ม.๖**	
๔.วิชาวินัย_(อุโบสถศีล) **<u>ขอบข่ายเนื้อหา</u>** กรรมบถ - อกุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ ๑) ปาณาติบาต ๒) อทินนาทาน ๓) กาเมสุมิจฉาจาร วจีกรรม ๔ ๑) มุสาวาท ๒) ปิสุณวาจา ๓) ผรุสวาจา ๔) สัมผัปปลาปะ มโนกรรม ๓ ๑) อภิชฌา ๒) พยาบาท ๓) มิจฉาทิฏฐิ - กุศลกรรมบถ ๑๐ กายกรรม ๓ วจีกรรม ๔ มโนกรรม ๓		
อุปนิสัย ๓		

จากตารางข้างต้น พบว่า หลักสูตรทั้ง ๒ หลักสูตรปรากฏหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องกันส่วนใหญ่ โดยเนื้อธรรมศึกษาชั้นเอก ได้อธิบายเนื้อหาธรรมตามนัยบาลีและอรรถกถาเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเนื้อหาสาระในธรรมศึกษาจะมีกรอบของหลักอริยสัจ ๔ เป็นกรอบแนวคิดโครงสร้างหลักที่ประกอบด้วยหลักธรรมอื่นๆเชื่อมโยงกันหลายหลักธรรม และเน้นการวิเคราะห์เนื้อหาสาระ ส่วนหลักธรรมที่มีเนื้อหาสัมพันธ์กัน เช่น การบริหารจิตและเจริญปัญญา ในวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ จะเน้นเนื้อหาเชิงปฏิบัติ มากกว่าการอธิบายความหมายของหลักธรรมอย่างเดียว

๔.๒ สรุปเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาแต่ละระดับชั้นเรียน

จากการวิเคราะห์เนื้อสาระของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น พบว่ามีเนื้อหาสาระของธรรมศึกษาส่วนใหญ่ปรากฏไม่ครบถ้วนในวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ดังนั้นในหัวข้อนี้ จะสรุปการเปรียบเทียบเนื้อหาสาระที่ไม่สอดคล้องกันระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก กับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในแต่ละระดับชั้นเรียน ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การเปรียบเทียบทั้ง ๒ หลักสูตร กล่าวคือ หลักธรรมที่มีหัวข้อหลักธรรมที่แตกต่างกัน แต่เนื้อหาสาระมีส่วนสอดคล้องเชื่อมโยงกับหัวข้อหลักธรรมอื่นหรือเนื้อหาสาระในหมวดธรรมอื่น ในวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถือว่าเนื้อหาสาระทั้ง ๒ หลักสูตรมีความสอดคล้องกัน โดยจะเขียนข้อสังเกตไว้ในแต่ละรายวิชาระบุไว้ในตาราง ส่วนเนื้อหาสาระรายวิชาที่ไม่สอดคล้องกันทั้งหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระ จะนำเสนอสรุปเป็นตารางดังนี้

๔.๒.๑ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๑๓ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป.๑

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม - พุทธศาสนสุภาษิต	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม** - พุทธศาสนสุภาษิต	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม** - พุทธศาสนสุภาษิต	ปรากฏหัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่มีสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑, ๔.๕ ,๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อริยสัจ ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ ขันธ์ ๕	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ ปิฎก ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สิกขา ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ อัปปมัญญา ๔	**๒.วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ กรรม ๑๒ หัวใจสมถกรรมฐาน นิวรณ์ ๕	

ตารางที่ ๔.๑๓ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖ อบายมุข ๖	พระอริยบุคคล ๔สัปรายิกัตถประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖ ธรรมคุณ ๖ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	ฌานอภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖ นิมิต ๓ ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓. วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓. วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓. วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ ,๔.๕, ๔.๙
๔. วิชาวินัย (เบญจศีล เบญธรรม	**๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนา และสอดคล้องบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ ,๔.๕, ๔.๙

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกันหลักสูตรธรรมศึกษาสอนวิธีเขียนเรียงความกระทู้ธรรม ส่วนพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และในวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ

๔.๒.๒ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๒

ตารางที่ ๔.๑๔ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป.๒

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม - พุทธศาสนสุภาษิต	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม** - พุทธศาสนสุภาษิต	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม** - พุทธศาสนสุภาษิต	ปรากฏหัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่มีสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมอันทำให้งาม ๒ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อริยสัจ ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ ขันธ์ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สิกขา ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ อัปปมัญญา ๔ สัปรายิกัตถประโยชน์ พระอริยบุคคล ๔ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖	**๒.วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ กรรม ๑๒ หัวใจสมถกัมมัฏฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖	

ตารางที่ ๔.๑๔ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
ทิศ ๖ อบายมุข ๖	ธรรมคุณ ๖ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	นิมิต ๓ ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓ วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓.วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓.วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔.วิชาวินัย (เบญจศีล เบญธรรม	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาและสอดคล้องบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ ,๔.๕, ๔.๙

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกัน ส่วนวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ

๔.๒.๓ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๓

ตารางที่ ๔.๑๕ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป.๓

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑. วิชาเรียงกระทู้ธรรม พุทธศาสนาสุภาษิต	**๑. วิชาเรียงกระทู้ธรรม** พุทธศาสนาสุภาษิต	**๑. วิชาเรียงกระทู้ธรรม** พุทธศาสนาสุภาษิต	ปรากฏหัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่มีสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒. วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ ขันธ์ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖	**๒. วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สิกขา ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ พระอริยบุคคล ๔ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ วิชชา ๓	**๒. วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ กรรม ๑๒ หัวใจสมถกัมมัฏฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖ นิมิต ๓	

ตารางที่ ๔.๑๕ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
อบายมุข ๖	วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓. วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓. วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓. วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑, ๔.๕, ๔.๙
๔. วิชาวินัย (เบญจศีล เบญธรรม)	**๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน และสอดคล้องบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ ,๔.๕, ๔.๙

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกัน ส่วนวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกัน แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ

๔.๒.๔ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๔

ตารางที่ ๔.๑๖ ตารางเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ๔

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑. วิชาเรียงกระทู้ธรรม	**๑. วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	**๑. วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	ปรากฏหัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่มีสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒. วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ อริยสัจ ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ ขันธ์ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ สังควัตถุ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔	**๒. วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ พระอริยบุคคล ๔ สัมปรายิกัตถประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖ ธรรมคุณ ๖ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘	**๒. วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ หัวใจสมถกัมมัฏฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ อริยสัจ ๔ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖	

ตารางที่ ๔.๑๖ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖ อบายมุข ๖	พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	นิมิต ๓ ภาวนา ๓ วสี ๕ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓. วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓. วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓. วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔. วิชาวินัย (เบญจศีลเบญธรรม	**๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔. วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาและสอดคล้องบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ ,๔.๕, ๔.๙

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกัน ในหลักสูตรธรรมศึกษาสอนการเขียนเรียงความกระทู้ธรรม ส่วนวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี ในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ

๔.๒.๕ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๕

ตารางที่ ๔.๑๗ สรุปเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ป. ๕

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกตุ
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	ปรากฏหัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่มีสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ ขันธ์ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ สังควัตถุ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ พระอริยบุคคล ๔ สัปรายิกัตถประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖ ธรรมคุณ ๖ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘	**๒.วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ หัวใจสมถกรรมฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖ นิมิต ๓ ภาวนา ๓	

ตารางที่ ๔.๑๗ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
	พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐	พุทธคุณ ๙ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓. วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓.วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓.วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔.วิชาวินัย (เบญจศีลเบญธรรม	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	เนื้อสาระธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาและสอดคล้องบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ ,๔.๕, ๔.๙

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกัน ในหลักสูตรธรรมศึกษาสอนวิธีเขียนเรียงความกระทู้ธรรม ส่วนวิชาวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ

๔.๒.๖ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับประถมศึกษาปีที่ ๖

ตารางที่ ๔.๑๘ สรุปเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ๖

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	ปรากฏหัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่มีสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ บุคคลหาได้ยาก ๒ โอวาท ๓ ทุจริต ๓ สุจริต ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ มิจฉาวณิชชา ๕	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ อัปปมัญญา ๔ พระอริยบุคคล ๔ สัปรายิกัตถประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖ ธรรมคุณ ๖	**๒.วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ หัวใจสมถกรรมฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖ นิมิต ๓	

ตารางที่ ๔.๑๘ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖	อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓ วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓.วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓.วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔.วิชาวินัย (เบญจศีล เบญธรรม	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	เนื้อสาระธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาและสอดคล้องกันบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกับหลักสูตรธรรมศึกษา สอนการเขียนเรียงความกระทู้ธรรม ส่วนวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ

๔.๒.๗ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ตารางที่ ๔.๑๙ ตารางเปรียบเทียบหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๑

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	ปรากฏหัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่มีสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ บุคคลหาได้ยาก ๒ ทุจริต ๓ สุจริต ๓ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ กรรมกิเลส ๔ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์๔	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ ปฏิสันถาร ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ ปิฎก ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ อัปปมัญญา ๔ พระอริยบุคคล ๔ สัปรายิกัตถประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ วิชชา ๓	**๒.วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ กรรม ๑๒ หัวใจสมถกรรมฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖	

ตารางที่ ๔.๑๙ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ สังคหวัตถุ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖	วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	นิมิต ๓ ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓ วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓.วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓.วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔.วิชาวินัย (เบญจศีล เบญธรรม	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	ไม่ปรากฏหัวข้อและเนื้อหาที่สอดคล้องโดยตรง

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกัน หลักสูตรธรรมศึกษาส่วนวิชาวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ และวิชาวินัยไม่มีความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔.๒.๘ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๒

ตารางที่ ๔.๒๐ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๒

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	หัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่ปรากฏสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ บุคคลหาได้ยาก ๒ โอวาท ๓ ทุจริต ๓ สุจริต ๓ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ โลกธรรม ๘ มรรคมีองค์ ๘ ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์๔ มิตรปฏิรูป ๔	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ ปิฎก ๓ พุทธจริยา ๓ วัฏฏะ (วน) ๓ สิกขา ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ อัปปมัญญา ๔ พระอริยบุคคล ๔ สัปรายิกัตถประโยชน์ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ ขันธ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖	**๒.วิชาธรรม** สังขาร ขันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ กรรม ๑๒ หัวใจสมถกรรมฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖ นิมิต ๓	

ตารางที่ ๔.๒๐ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
มิตรแท้ ๔ สังควัตถุ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖	อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	หัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่ปรากฏสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๓ วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓.วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓.วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔.วิชาวินัย (เบญจศีล เบญธรรม	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	ไม่ปรากฏหัวข้อธรรมที่สอดคล้องโดยตรง แต่ธรรมศึกษาเอกสอดคล้องกับ หมวดกุศลกรรมบถ ๑๐ อกุศลกรรมบถ ๑๐ ในวิชาพระพุทธศาสนาชั้น ม. ๒

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกัน ส่วนวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ และวิชาวินัยไม่มีความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยตรง

๔.๒.๙ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๓

ตารางที่ ๔.๒๑ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๓

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	หัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่ปรากฏสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ บุคคลหาได้ยาก ๒ โอวาท ๓ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ วุฑฒิ ๔ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ พละ ๕ คารวะ ๖ สาราณียธรรม ๖ อริยทรัพย์ ๗ โลกธรรม ๘ กรรมกิเลส ๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ มิจฉาวณิชชา ๕ สมบัติของอุบาสก ๕ ทิศ ๖	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อกุศลวิตก ๓ กุศลวิตก ๓ อัคคิ ๓ อธิปเตยยะ ๓ ญาณ ๓ ตัณหา ๓ ปิฎก ๓ พุทธจริยา ๓ สิกขา ๓ อปัสเสนธรรม ๔ อัปปมัญญา ๔ พระอริยบุคคล ๔ มรรค ๔ ผล ๔ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ นิวรณ์ ๕ เวทนา ๕ จริต ๖ ธรรมคุณ ๖ อปริหานิยธรรม ๗ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓	**๒.วิชาธรรม** ไตรลักษณ์ วิราคะ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ ทุคติ สุคติ หัวใจสมถกรรมฐาน ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖ นิมิต ๓ ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒	

ตารางที่ ๔.๒๑ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
	วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ สังฆคุณ ๙ บารมี ๑๐	วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓ วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓.วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓.วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔.วิชาวินัย (เบญจศีลเบญธรรม)	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	ไม่ปรากฏหัวข้อและเนื้อหาที่สอดคล้องโดยตรง

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่ตรงกัน ส่วนวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ และวิชาวินัยไม่มีความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยตรง

๔.๒.๑๐ สรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในระดับมัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖

ตารางที่ ๔.๒๒ ตารางสรุปหลักธรรมที่ไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอกกับวิชาพระพุทธศาสนาในชั้น ม.๔-๖

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	**๑.วิชาเรียงกระทู้ธรรม**	หัวข้อหมวดพุทธศาสนสุภาษิตเหมือนกัน แต่ไม่ปรากฏสุภาษิตที่ตรงกัน ดูรายละเอียดในตาราง ๔.๑ ตาราง ๔.๕ และตาราง ๔.๙
๒.วิชาธรรม ธรรมเป็นโลกบาล ๒ ธรรมอันทำให้งาม ๒ บุคคลหาได้ยาก ๒ โอวาท ๓ ทุจริต ๓ สุจริต ๓ อกุศลมูล ๓ กุศลมูล ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๓ จักร ๔ อคติ ๔ ปธาน ๔ อธิษฐานธรรม ๔ อิทธิบาท ๔ พรหมวิหาร ๔ อนันตริยกรรม ๔ เวสารัชชกรณธรรม ธัมมัสสวนานิสงส์ ๕ คารวะ ๖ อริยทรัพย์ ๗ สัปปุริสธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ กรรมกิเลส ๔ มิตรปฏิรูป ๔ มิตรแท้ ๔ สังคหวัตถุ ๔ ธรรมของฆราวาส ๔ ทิศ ๖	**๒.วิชาธรรม** กาม ๒ บูชา ๒ ปฏิสันถาร ๒ สุข ๒ อัคคิ ๓ ญาณ ๓ สามัญญลักษณะ ๓ อปัสเสนธรรม ๔ อัปปมัญญา ๔ สัปรายิกัตถประโยชน์ อนุปุพพีกถา ๔ มัจฉริยะ ๕ มาร ๕ จริต ๖ อปริหานิยธรรม ๗ มรรคมีองค์ ๘ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ บารมี ๑๐ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐	**๒.วิชาธรรม** สังขาร ชันธ์ ๕ ไตรลักษณ์ วิราคะ วิมุตติ ๒ วิมุตติ ๕ วิปัสสนาญาณ อริยมรรค (อริยอัฏฐังคิกมรรค) วิสุทธิ ๗ สันติ นิพพานธาตุ ๒ ทุคติ สุคติ กรรม ๑๒ หัวใจสมถกรรมฐาน นิวรณ์ ๕ ฌาน อภิณหปัจจเวกขณะ กสิณ ๑๐ อสุภะ ๑๐ อนุสสติ ๑๐ พรหมวิหาร ๔ อาหาเรปฏิกูลสัญญา ๑ จตุธาตุววัตถาน ๑ อรูป ๔ จริต ๖ นิมิต ๓	

ตารางที่ ๔.๒๒ (ต่อ)

ธรรมศึกษาชั้นตรี	ธรรมศึกษาชั้นโท	ธรรมศึกษาชั้นเอก	ข้อสังเกต
๒.วิชาธรรม อบายมุข ๖	**๒.วิชาธรรม**	**๒.วิชาธรรม** ภาวนา ๓ วสี ๕ พุทธคุณ ๙ วิชชา ๓ วิชชา ๘ จรณะ ๑๕ อายตนะ ๑๒ อินทรีย์ ๒๒ อริยสัจ ๔ ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ วิภาคของวิปัสสนา วิปัสสนูปกิเลส ๑๐ อย่าง	
๓. วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี	**๓.วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนาพิธี**	**๓.วิชาพุทธานุพุทธประวัติ**	เนื้อหาสาระธรรมศึกษาไม่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาบางหัวข้อ ดูตาราง ๔.๑ , ๔.๕, ๔.๙
๔.วิชาวินัย (เบญจศีลเบญธรรม	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	**๔.วิชาวินัย (อุโบสถศีล)**	ไม่ปรากฏหัวข้อและเนื้อหาที่สอดคล้องโดยตรง

จากตาราง พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สรุปได้ดังนี้ วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องมากที่สุด วิชาเรียงกระทู้ธรรมมีสุภาษิตไม่เหมือนกัน ส่วนวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุพุทธประวัติในธรรมศึกษาชั้นเอก มีเนื้อหาสอดคล้องกันบ้าง แต่ไม่ครบทุกหัวข้อ และวิชาวินัยไม่มีความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยตรง

จากตารางสรุปความไม่สอดคล้องระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยภาพรวมพบว่า หัวข้อธรรมและเนื้อสาระส่วนใหญ่มีความไม่สอดคล้องกันกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในแต่ละช่วงชั้นในระดับที่แตกต่างกัน บางหัวข้อธรรมซ้ำกัน แต่มีเนื้อหาสาระที่ไม่สอดคล้องกัน วิชาที่มีหัวข้อหลักธรรมเหมือนกัน แต่เนื้อหาของสุภาษิตไม่ตรงกัน คือ วิชาเรียงกระทู้ธรรม ส่วนวิชาธรรมมีหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ที่ไม่สอดคล้องกันวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ส่วนหัวข้อธรรมที่สอดคล้อง จะอธิบายความหมายของหลักธรรมที่สอดคล้องกันบ้าง และไม่สอดคล้องกันบ้าง และวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาอนุพุทธานุประวัติมีเนื้อหาสาระไม่สอดคล้องในบางหัวข้อ ส่วนวิชาวินัยจะไม่มีความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้น ม ๑ – ม.๖

๔.๓ ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จากการศึกษาเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของ ๒ หลักสูตรข้างต้น พบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาในแต่ละชั้น มีความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ระดับชั้นแตกต่างกัน เนื่องจากการกำหนดโครงสร้างของหลักสูตรแตกต่างกัน ซึ่งลักษณะโครงสร้างของธรรมศึกษาแบ่งเป็น ๔ วิชาคือ วิชาเรียงกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย ส่วนวิชาพระพุทธศาสนาจะสังเคราะห์เนื้อหาในโครงสร้างพระรัตนตรัย แต่อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาได้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทั้ง ๒ หลักสูตร ทั้งในด้านหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระของหลักสูตร ดังนั้นในการเปรียบเทียบความเชื่อมโยงของหลักสูตรทั้ง ๒ หลักสูตรในส่วนนี้เป็นการสรุปความสัมพันธ์เชื่อมโยงของทั้ง ๒ หลักสูตร ในแต่ละรายวิชา เพื่อหาข้อสรุประดับของความเชื่อมโยงโดยภาพรวมมีมากน้อยเพียงใดในแต่ละช่วงชั้นของการศึกษา เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน เนื่องจากหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระของหลักสูตรมีรายละเอียดค่อนข้างมาก และมีระดับความเชื่อมโยงของเนื้อหาแตกต่างกันในแต่ละระดับชั้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงนำเสนอแผนภาพมโนทัศน์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ในช่วงการศึกษาใน ๔ ระดับ เป็นแผนภาพมโนทัศน์โดยภาพรวม เพื่อความสะดวก ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรและให้เกิดความเข้าใจ ผู้วิจัยจึงได้ใช้สัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมายของระดับน้ำหนักของความเชื่อมโยงหลักสูตร และเนื้อหาสาระรายวิชา ดังนี้

การแปลผลความสัมพันธ์เชื่อมโยงด้านหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเป็นสัญลักษณ์ข้อความไว้ คือ

ไม่มี หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเนื้อหาสาระ แต่มีหัวข้อธรรมตรงกัน

น้อย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระในระดับน้อย

มาก หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระส่วนใหญ่มีระดับมาก แต่มีบางส่วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระดับน้อย และบางส่วนสัมพันธ์เชื่อมโยงระดับค่อนข้างมาก

สัญลักษณ์ที่ใช้แทนความหมายของหลักสูตรและเนื้อหาสาระรายวิชาดังนี้

หลักสูตรธรรมศึกษา

ชั้นตรี หมายถึง ธรรมศึกษาชั้นตรี

A 1 กระทู้ธรรม หมายถึง วิชาเรียงความกระทู้ธรรม

B 1 ธรรม หมายถึง วิชาธรรม

C 1 พุทธประวัติ/ศาสนพิธี หมายถึง วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี

D 1 วินัย หมายถึง วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม)

ชั้นโท หมายถึง ธรรมศึกษาชั้นโท

A 2 กระทู้ธรรม หมายถึง วิชาเรียงความกระทู้ธรรม

B 2 ธรรม หมายถึง วิชาธรรม

C 2 อนุพุทธประวัติ/ศาสนพิธี หมายถึง วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี

D 2 วินัย หมายถึง วิชาวินัย (อุโบสถศีล)
ชั้นเอก หมายถึง ธรรมศึกษาชั้นเอก
A 3 กระทู้ธรรม หมายถึง วิชาเรียงความกระทู้ธรรม
B 3 ธรรม หมายถึง วิชาธรรม
C.3 พุทธานุพุทธประวัติ หมายถึง วิชาพุทธานุพุทธประวัติ
D 3 วินัย หมายถึง วิชาวินัย (กรรมบถ)

วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
ช่วงชั้นที่ ๑ หมายถึง ประถมศึกษาชั้นที่ ๑-๓
ช่วงชั้นที่ ๒ หมายถึง ประถมศึกษาชั้นที่ ๔-๖
ช่วงชั้นที่ ๓ หมายถึง มัธยมศึกษาชั้นที่ ๑-๓
ช่วงชั้นที่ ๔ หมายถึง มัธยมศึกษาชั้นที่ ๔-๖

โดยผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยง สามารถสรุปเป็นแผนผังมโนทัศน์เปรียบเทียบระหว่างหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในแต่ละช่วงชั้นดังนี้

๔.๓.๑ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๑

แผนภาพที่ ๔.๑ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จากผังมโนทัศน์ข้างต้นพบว่า ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระของธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก กับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ คือ ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๑ – ๓ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยทุกวิชา ลักษณะโครงสร้างของเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ จะสังเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาสาระของหลักธรรมอยู่ในหมวดพระรัตนตรัย และสังเคราะห์หัวข้อธรรมอยู่ในหลักโอวาท ๓ โดยเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงจะเกี่ยวกับวิชา พุทธประวัติ วิชาอนุพุทธประวัติ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ แต่เนื้อหาสาระของวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องการปฏิบัติศาสนพิธีและการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี แต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอยู่ในระดับน้อย

๔.๓.๒ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๒

แผนภาพที่ ๔.๒ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จากผังมโนทัศน์ข้างต้น พบว่า ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระของธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก กับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ คือ ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔ – ๖ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมระดับน้อย โดยธรรมศึกษาชั้นตรีมีความเชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากกว่าธรรมศึกษาโทและธรรมศึกษาเอก แม้จะปรากฏหัวข้อธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน แต่เนื้อหาสาระจะแตกต่างกัน โดยหลักสูตรธรรมศึกษาจะอธิบายหลักธรรมตามคัมภีร์อรรถกถามากกว่าอธิบายความหมายในเชิงปฏิบัติ ลักษณะ

โครงสร้างของเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ จะสังเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาสาระของหลักธรรมอยู่ในหมวดพระรัตนตรัย สังเคราะห์หัวข้อธรรมอยู่ในหลักไตรสิกขาและหลักโอวาท ๓ โดยเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมากที่สุดจะเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องพุทธประวัติและศาสนพิธี ซึ่งเนื้อหาสาระของวิชาพระพุทธศาสนาเน้นในเรื่องการปฏิบัติศาสนพิธีและการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

๔.๓.๓ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๓

แผนภาพที่ ๔.๓ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จากผังมโนทัศน์ข้างต้น พบว่า ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหัวธรรมและเนื้อหาสาระของธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก กับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๓ คือ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ – ๓ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับช่วงชั้นที่ ๑ และ ช่วงชั้นที่ ๒ เนื่องจากเนื้อหาสาระในช่วงชั้นนี้ได้อธิบายหลักธรรมได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น โดยลักษณะโครงสร้างของเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๓ จะสังเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาสาระของหลักธรรมอยู่ในหมวดพระรัตนตรัย หลักอริยสัจ ๔ เป็นการเชื่อมโยงหลักธรรมที่จะนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน มีการเชื่อมโยงของเนื้อหาแต่ละหลักธรรม แต่หัวข้อหลักธรรมในธรรมศึกษา จะมีความละเอียดของหลักธรรมที่ลึกซึ้งตามระดับชั้น อธิบายความหมายของหลักธรรมตามนัยบาลีและอรรถกถาเชิงทฤษฎี โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมศึกษาชั้นเอกมีเนื้อหาสาระของหัวข้อธรรม

ค่อนข้างจะละเอียด แม้มีหัวข้อธรรมที่เหมือนกันกับวิชาพระพุทธศาสนา แต่การอธิบายเนื้อหาจะมีลักษณะอธิบายเชิงอรรถกถา โดยเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมากที่สุดจะเกี่ยวกับวิชา พุทธประวัติ วิชาอนุพุทธประวัติ วิชาพุทธานุพุทธประวัติ แต่เนื้อหาสาระของวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องการปฏิบัติศาสนพิธีและการปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี นอกจากนี้วิชาวินัยของหลักสูตรธรรมศึกษาจะปรากฏความเชื่อมโยงของเนื้อหาสาระเฉพาะธรรมศึกษาชั้นเอกเท่านั้น

๔.๓.๔ ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๔

แผนภาพที่ ๔.๔ แสดงผังมโนทัศน์ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของวิชาธรรมศึกษากับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

จากผังมโนทัศน์ข้างต้น พบว่า ความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระของธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก กับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ คือ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๔-๖ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในระดับมากทุกระดับชั้น โดยธรรมศึกษาชั้นเอกจะมีหัวข้อธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ มากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิชาธรรมในหลักสูตรธรรมศึกษา มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๔ มากกว่าช่วงชั้นอื่น ๆ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะปรากฏความเชื่อมโยงของหัวข้อธรรมที่ซ้ำกันบ้าง แต่มีเนื้อสาระที่แตกต่างกันบ้างและสอดคล้องกันบ้าง โดยลักษณะโครงสร้างของ

เนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ จะสังเคราะห์โครงสร้างเนื้อหาสาระของหลักธรรมอยู่ในหมวดพระรัตนตรัย หลักอริยสัจ ๔ เป็นการเชื่อมโยงหลักธรรมที่จะนำมาปฏิบัติในชีวิตประจำวัน อีกทั้งเนื้อหาสาระในช่วงชั้นที่ ๔ เป็นการเน้นให้ผู้เรียนวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านมุมมองต่างๆ เช่น วิเคราะห์สังคมชมพูทวีป วิเคราะห์พุทธเจ้าในฐานะเป็นมนุษย์ฝึกตนได้อย่างสูงสุด เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมศึกษาชั้นเอกมีเนื้อหาสาระของหัวข้อธรรมค่อนข้างจะละเอียดและอธิบายเนื้อหาเชิงคัมภีร์อรรถกถา ส่วนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนจะเน้นเนื้อหาเชิงปฏิบัติ โดยเนื้อหาสาระของวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องการปฏิบัติศาสนพิธีและการปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี ข้อค้นพบอีกประเด็นหนึ่ง คือ วิชาวินัยของธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๔

จากแผนผังมโนทัศน์ทั้ง ๔ แผนภาพข้างต้น ผู้วิจัยขอนำเสนอแผนผังมโนทัศน์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนในโรงเรียนทั้ง ๔ ช่วงชั้น เป็นแผนผังมโนทัศน์โดยภาพรวมดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๕ แสดงการเปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น

สรุปผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบความสัมพันธ์เชื่อมโยงของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน พบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยภาพรวมในแต่ละช่วงชั้นแตกต่างกัน โดยหลักสูตรธรรมศึกษามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ ค่อนข้างน้อยมาก

เมื่อแยกวิเคราะห์ตามระดับของหลักสูตรพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรีมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับช่วงชั้น ๒ ช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔ ในระดับแตกต่างกัน เมื่อวิเคราะห์รายวิชา ได้แก่ ๑) วิชาเรียงความกระทู้ธรรม ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งหลักสูตรธรรมศึกษาสอนวิธีการเขียนเรียงความกระทู้ธรรมและมีหัวข้อธรรมที่แตกต่างกันกับวิชาพระพุทธศาสนาทุกช่วงชั้น ๒) วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๒ ช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔ ค่อนข้างมาก ๓) วิชาธรรม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงค่อนข้างน้อยมากในช่วงชั้นที่ ๑ – ๓ และพบความสัมพันธ์เชื่อมโยงมากที่สุดในช่วงชั้นที่ ๔ ๔) วิชาวินัย มีความไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔

จากผลวิเคราะห์พบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท มีเนื้อหาสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๔ โดยภาพรวมมากที่สุด เมื่อวิเคราะห์รายวิชา พบว่า ๑) วิชาเรียงความกระทู้ธรรม ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๒) วิชาธรรมมีหัวข้อธรรมที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๔ มากที่สุด ๓) วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีมีเนื้อหาสัมพันธ์เชื่อมโยงค่อนข้างมากในช่วงชั้นที่ ๒-๔ ๔)วิชาวินัย ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔ สำหรับหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอกพบสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น โดยภาพรวมค่อนข้างน้อย เมื่อแยกวิเคราะห์เป็นรายวิชาพบว่า ๑) วิชาเรียงความกระทู้ธรรม ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๒) วิชาธรรมมีความสัมพันธ์กับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๑ - ๓ ค่อนข้างน้อยมาก และพบความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๔ มากที่สุด ๓) วิชาอนุพุทธา นุประวัติจะมีความสัมพันธ์กับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๓ ค่อนข้างมาก ส่วนช่วงชั้นอื่นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงค่อนข้างน้อยมาก และ ๔) วิชาวินัยมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงโดยตรงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้นค่อนข้างน้อยมาก โดยอาจจะปรากฏหัวข้อธรรมที่ตรงกันบ้าง แต่ไม่มีเนื้อหาสาระที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันชั้นที่ ๔

จากการสรุปผลวิเคราะห์โดยภาพรวม สามารถนำไปสู่การเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น เมื่อวิเคราะห์จากความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเนื้อหาสาระข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวทางการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาที่เหมาะสมและใกล้เคียงกับการจัดหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น โดยคัดออกระดับช่วงชั้นที่ ๑ เนื่องจากหลักสูตรธรรมศึกษามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๙ ในระดับน้อยมาก ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๖ แสดงการเชื่อมโยงการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษาที่เหมาะสมกับช่วงชั้น

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาที่จะเหมาะสมกับช่วงชั้นการศึกษาโดยธรรมศึกษาชั้นตรี มีความเหมาะสมกับนักเรียนในระดับช่วงชั้นที่ ๒ คือ ระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔-๖ ซึ่งจะเห็นได้ว่า ระดับประถมศึกษาชั้นปีที่ ๖ มีเนื้อหาสาระที่สัมพันธ์เชื่อมโยงมากที่สุด ส่วนธรรมศึกษาชั้นโท มีความเหมาะสมในการจัดการเรียนการสอนกับนักเรียนในช่วงชั้นที่ ๓ คือ ระดับมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑-๓ และธรรมศึกษาชั้นเอก มีความเหมาะสมกับนักเรียนในในระดับช่วงชั้นที่ ๔ คือ ระดับชั้นมัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๔-๖ โดยสามารถจัดสอนเสริมเนื้อหาสาระหัวข้อธรรมที่ไม่สอดคล้องเพิ่มเติมตามระดับช่วงชั้นดังกล่าว เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเข้าใจในหลักธรรมเพิ่มเติมจากวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ตามความเหมาะสมในแต่ละช่วงชั้น

๔.๔ แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา

ผลการศึกษาส่วนนี้เป็นการหาแนวทางในการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา โดยผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants) .ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth interview) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยกำหนดเกณฑ์เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ สำนักเรียนดีเด่น สถาบันการศึกษาดีเด่น และนักเรียนธรรมศึกษาในสถานศึกษาดีเด่น ซึ่งได้รับโล่ประกาศเกียรติคุณสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมดีเด่น ปีการศึกษา ๒๕๕๗ ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาทุกชั้นติดอันดับ ๑ ถึง ๑๐ ในส่วนกลาง ดังนี้ ๑) ผู้ทรงวุฒิที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่น จำนวน ๕ คน ๒) พระสอนศีลธรรม ในสังกัดสำนักเรียนดีเด่น จำนวน ๕ รูป ๓) นักเรียนธรรมศึกษา ได้แก่ นักเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก จำนวน ๓๐ คน โดยผู้วิจัยทำการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นแนวการในการส่งเสริมธรรมะและส่งเสริมการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษาให้ประสบความสำเร็จ โดยสรุปเป็นประเด็นในภาพรวมดังนี้

๔.๔.๑. นโยบายการส่งเสริมธรรมะและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันศึกษา

จากผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ คือ ผู้บริหารสถาบันศึกษา ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายการส่งเสริมธรรมะและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา สรุปได้ดังนี้

๑.นโยบายและบทบาทของผู้บริหาร

ผู้บริหารได้มีนโยบายและบทบาทให้การส่งเสริมธรรมะและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันศึกษา ผู้วิจัยสรุปโดยภาพรวมได้ดังนี้

๑.๑ ผู้บริหารให้ความสำคัญของการเรียนการสอนธรรมศึกษา โดยเล็งเห็นว่าหลักสูตรธรรมศึกษามีประโยชน์สำหรับนักเรียนในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ดี เนื่องจากปัจจุบันผู้ปกครองไม่มีเวลาในการอบรมสั่งสอนศีลธรรมให้กับบุตรหลาน สถาบันศึกษาจึงมีส่วนสำคัญในปลูกฝังหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้นักเรียนนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

๑.๒ ผู้บริหารกำหนดนโยบายของสถาบันการศึกษาชัดเจน กล่าวคือ ความรู้ คู่คุณธรรม และมีการรณรงค์ให้นักเรียนเห็นคุณค่าในการสอบธรรมศึกษาด้วยการกระตุ้นโดยทางตรงและทางอ้อม การประชาสัมพันธ์ให้นักเรียนเห็นความสำคัญของการสอบธรรมศึกษา ให้นักเรียนมีความเชื่อมั่นว่า การสอบธรรมศึกษาเป็นใบเบิกทางสำหรับนักเรียนในการเรียนในระดับชั้นต่อไป

๑.๓ ผู้บริหารกำหนดนโยบายให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาทุกคน เป็นส่วนหนึ่งในการวัดผลและประเมินผลทางการเรียนในหมวดสังคมศึกษา เปิดโอกาสพระสอนศีลธรรมได้จัดการเรียนการสอนอย่างอิสระ ประสานกับครูหมวดสังคมศึกษา

๑.๔ ผู้บริหารกำหนดนโยบายให้นักเรียนผ่านเกณฑ์การประเมินผลผ่านการสอบธรรมศึกษา นักเรียนถึงจะได้ศึกษาต่อในระดับมัธยมปลาย ถือว่าวิชาธรรมศึกษาเป็นมาตรฐานตัวชี้วัดการเป็นคนดี ตัวชี้วัดของการมีคุณธรรมจริยธรรม เป้าหมายเพื่อต้องการสร้างเด็กให้เป็นคนดีในสังคม

๒. บทบาทของผู้บริหารในการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา

ผู้บริหารมีวิธีการในการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนสนใจสอบธรรมศึกษา สรุปได้ดังนี้

๒.๑ มอบหมายให้ครูหมวดสังคมศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบในการกระตุ้นให้นักเรียนสอบธรรมศึกษา โดยครูหมวดสังคมศึกษาหรือพระสอนศีลธรรม จะต้องใช้กลวิธีต่างๆกระตุ้นโน้มน้าวให้นักเรียนเห็นความสำคัญในชั่วโมงเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนให้ความร่วมมือสอบธรรมศึกษาด้วยความสมัครใจ ดังนั้น ครูหมวดสังคมศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนนโยบายของทางสถาบันศึกษา ในการกระตุ้นให้นักเรียนมีความสนใจและเห็นคุณค่าของการสอบธรรมศึกษา

๒.๒ บูรณาการกับการเรียนการสอนในหมวดสังคมศึกษา คือ วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ได้แก่ การกำหนดเกณฑ์การประเมินผลสำหรับผู้สอบผ่านธรรมศึกษา จะได้คะแนนเพิ่มในหมวดสังคมศึกษา ถือว่าการสอบธรรมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินรายวิชาหมวดสังคมศึกษาอย่างชัดเจน หรือบูรณาการกับวิชาหน้าที่พลเมือง โดยนักเรียนจะได้คะแนนจากการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบจากการสอบธรรมศึกษา

๒.๓ การให้ความร่วมมือระหว่างวัดและโรงเรียน โดยแต่ละสถาบันศึกษาจะให้ข้อเสนอแนะพระสอนศีลธรรมให้เน้นสอนหลักธรรมที่สอดคล้องกับนโยบายของสถาบันศึกษา เช่น การเน้นสอนเรื่องวินัย การสอนการปฏิบัติศาสนพิธีต่างๆ ขึ้นอยู่กับนโยบายของสถาบันศึกษา

๒.๔ กำหนดเวลาเรียนธรรมศึกษาที่ชัดเจน เช่น การจัดชั่วเรียนธรรมศึกษาทุกระดับชั้นเฉลี่ยสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ครั้งละ ๑ ชั่วโมง การเปิดโอกาสให้พระสอนศีลธรรมสอนเสริมบูรณาการในหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน บางสถาบันศึกษาได้จัดการสอนธรรมศึกษาในชั่วโมงอื่นๆ เช่น ชมรมลูกเสือ เป็นต้น โดยมีกำหนดตารางเวลาที่ชัดเจนสลับเวลาทุกระดับชั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก

๒.๕ การจัดชั่วโมงติวพิเศษสอนเพิ่มเติมให้นักเรียนก่อนสอบธรรมศึกษา โดยจะเน้นวิธีการเขียนความกระทู้ธรรม บางโรงเรียนปิดโรงเรียน ๑ สัปดาห์ เพื่อติวข้อสอบธรรมศึกษาอย่างเดียว บางโรงเรียนเปิดสอนติวธรรมศึกษาล่วงหน้า ๑ เดือน โดยทั่วไปจะเปิดให้สอนติวข้อสอบก่อนสอบธรรมศึกษาในภาคการศึกษาที่ ๒ ของทุกปีการศึกษา

๒.๖ การอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ โดยทางสถาบันการศึกษาจะจัดสถานที่อำนวยความสะดวกในการเรียนการสอน การจัดอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอนต่างๆ เพื่ออำนวยความสะดวกในการสอน การบริการจัดพาหนะรับส่งพระ สอนศีลธรรมปัจจัยถวายพระ เป็นต้น

๒.๗ การส่งเสริมให้มีกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การจัดกิจกรรมการทำบุญตักบาตรทุกเดือน การจัดตั้งชมรมจิตอาสา ส่งเสริมให้นักเรียนปฏิบัติตนเป็นคนดี มีจิตอาสาในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม เช่น ตักบาตรสิ่งของ เพื่อไปบริจาคต่อให้กับสถานสงเคราะห์ต่างๆ กำหนดวันทำบุญใส่บาตรทุกสัปดาห์ โดยให้ผู้ปกครองมาร่วมใส่บาตรกับนักเรียน เป็นการส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี

๒.๘ การใช้แรงจูงใจด้านบวกให้กับนักเรียน เช่น การให้คะแนนเพิ่มในหมวดวิชาสังคมศึกษา การได้รับเกียรติบัตรการสอบผ่านธรรมศึกษา การมอบทุนการศึกษาสำหรับนักเรียนที่สอบธรรมที่ได้คะแนนสูงที่สุด การมอบเข็มเกียรติยศให้นักเรียนที่สอบธรรมศึกษา จัดทุนการศึกษาให้นักเรียนทำความดีเพื่อสังคม การใช้กลยุทธ์ในการประกาศผลการสอบธรรมศึกษาให้เร็วที่สุด เป็นต้น

๒.๙ การใช้วิธีการขอความร่วมมือและแกมบังคับ เพื่อให้นักเรียนสนใจสอบธรรมศึกษาด้วยความสมัครใจมากที่สุด

๒.๑๐ การส่งเสริมให้ครูเป็นแบบอย่างในการสอบธรรมศึกษา ผู้บริหารจะกำหนดนโยบายให้ครูในโรงเรียนสอบธรรมศึกษาทุกคน เป็นการส่งเสริมการเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียน

๒.๑๑ การให้นักเรียนเก่ารุ่นพี่จบธรรมศึกษามาเป็นพี่เลี้ยงในการสอนรุ่นน้อง มีการสอนติวเพิ่มเติมก่อนสอบให้กับนักเรียนรุ่นน้องในเวลาว่างหลังเลิกเรียน ในชั่วโมงว่างของชมรมต่าง ๆ ชมรมต่างๆ หรือในวันหยุดเรียน

๔.๔.๒ กระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา

จากผลการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ คือ พระสอนศีลธรรมในสำนักเรียนดีเด่นได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาให้ประสบความสำเร็จ สรุปได้ดังนี้

๑. การบวนการเรียนการสอนให้ประสบความสำเร็จขึ้นอยู่กับ นโยบายผู้บริหารให้ความสำคัญของการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนเป็นคนดีมีศีลธรรม และเปิดโอกาสให้ครูพระสอนศีลธรรม เข้าไปสอนและจัดเวลาสอนธรรมศึกษาในชั้นเรียน และจัดชั่วโมงให้ติวเพิ่มเติม ให้การส่งเสริมและสนับสนุนให้พระเข้าไปสอน โดยพระสอนศีลธรรมได้ให้แสดงความคิดเห็นตรงกันว่า นโยบายของผู้บริหารเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการทำให้นักเรียนสนใจสอบธรรมศึกษาได้มาก รองลงมาคือ หลักสูตรธรรมศึกษา

๒. การมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมในโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ เช่น การทำบุญตักบาตรทุกสัปดาห์ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในวัดสำคัญทางพุทธศาสนากับทางสถาบันการศึกษา การเข้าไปพบปะพูดคุยสร้างความคุ้นเคยกับผู้บริหารและนักเรียนนอกเวลาเรียน เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดและโรงเรียน เป็นการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันในการส่งเสริมวิธีปฏิบัติตนเป็นพุทธมามกะ และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้นักเรียน โดยกิจกรรมดังกล่าวขึ้นอยู่กับการสนับสนุนของทางผู้บริหารของสถาบันการศึกษาด้วย

๓. วิธีการสอนมีความหลายหลาย เช่น การสอนเชิงบรรยาย การฝึกการเขียนกระทู้เรียงความบ่อยๆ การฝึกทำการบ้าน ฝึกการทำข้อสอบย้อนหลัง วิธีการสอนจะเน้นการติวก่อนสอบ

๔. การใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียน ขึ้นอยู่กับเทคนิคของครูพระสอนศีลธรรมแต่ละรูป เทคนิคการสอนมีส่วนสำคัญในการให้นักเรียนมีความสนใจในเนื้อหาของหลักธรรมคำสอน เช่น การใช้สื่อประกอบการเรียนการสอนเป็นวีดิทัศน์

๕. จัดตั้งทีมพระสอนศีลธรรมให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถในแต่ละวิชา เข้าไปสอนติวเพิ่มเติม หมุนเวียนกันไป

๖. การประสานงานกับสำนักแม่กองธรรม โรงเรียน และวัด เพื่อให้การทำงานไปอย่างราบรื่น

๗. การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต้นสังกัด ได้แก่ สังกัดการปกครองคณะสงฆ์ขึ้นอยู่กับเจ้าคณะจังหวัด สังกัดมหาวิทยาลัยสงฆ์ ได้แก่ สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามุกุฏราชวิทยาลัย

๘. การสร้างแรงจูงใจในการเรียน คือ พระสอนศีลธรรมจะจัดรางวัลเป็นทุนการศึกษาให้กับนักเรียนที่สอบธรรมศึกษาได้คะแนนสูง การให้คำชมเชย การทำเกียรติบัตรให้กับนักเรียนที่สอบผ่านธรรมศึกษา

๙. ปัญหาอุปสรรคของกระบวนการสอนที่พบส่วนใหญ่ มีดังนี้

๙.๑ ขาดงบประมาณจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ มีงบประมาณไม่เพียงพอ เช่น ค่าเดินทาง การจัดทำสื่อการเรียนการสอน พระสอนศีลธรรมได้รับการสนับสนุนจากทางสถาบันการศึกษาบางส่วน เช่น ค่าพาหนะ ค่าอาหาร อุปกรณ์การเรียนการสอน เป็นต้น

๙.๒ การขาดแคลนครูพระสอนศีลธรรมที่มีจิตอาสา ไปสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนสืบเนื่องจากการขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆด้วย

๑๐. ข้อเสนอแนะจากปัญหาอุปสรรคของครูพระศีลธรรม

๑๐.๑ กระทรวงศึกษาธิการ ควรสนับสนุนงบประมาณให้พระสอนศีลธรรมได้มีโอกาสเข้าสอนทุกโรงเรียน และต้องการให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพิ่มงบประมาณในค่าใช้จ่ายสำหรับจัดการสอนศีลธรรมในโรงเรียน

๑๐.๒ ควรให้ผู้บริหารสถาบันการศึกษากำหนดนโยบายชัดเจนให้หลักสูตรธรรมศึกษาเป็นหลักสูตรที่นักเรียนต้องสอบผ่านก่อนจบมัธยมปลาย

๑๐.๓ ควรมีระบบการประเมินผลที่ชัดเจนในระบบโรงเรียน โดยจัดหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของรายวิชาที่มีการประเมินการเรียนรู้ มีการสร้างตัวชี้วัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน

๔.๔.๓ การนำหลักธรรมะจากการเรียนธรรมศึกษาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

จากการใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างไปเก็บข้อมูลกับนักเรียนธรรมศึกษาทั้ง ๓ ชั้น คือ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก สรุปผลแบบสัมภาษณ์ที่นักเรียนแสดงความคิดเห็นต่อการเรียนการสอนธรรมศึกษา สรุปเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

๑.ประโยชน์ของการเรียนธรรมศึกษาและการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๑.๑ การเรียนธรรมศึกษามีประโยชน์มาก สามารถนำไปเป็นข้อคิด ไว้เป็นเครื่องเตือนสติในการดำเนินชีวิตและแก้ปัญหาต่างๆได้อย่างดี

๑.๒ ทำให้เกิดศรัทธาและซาบซึ้งในพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีความรู้และความเข้าใจในการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

๑.๓ ทำให้รู้จักหน้าที่ชาวพุทธ และสามารถปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑.๔ สามารถนำความรู้และความเข้าใจหลักธรรมไปศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาได้ เพื่อจะได้มีความรู้เพิ่มมากขึ้น นำไปเผยแพร่ให้ผู้อื่นนำไปปฏิบัติได้

๑.๕ หลักธรรมที่สำคัญได้แก่ หลักธรรมศีล ๕ เป็นหลักธรรมที่สำคัญที่นำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ทั้งการคิด การพูด การกระทำ หลักศีล ๕ ช่วยเตือนสติว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรทำ สามารถไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ดี หลักธรรมกตัญญูกตเวทีต่อบุพการี และหลักความเมตตา สามารถนำไปใช้กับตัวเองกับสังคมได้ หลักอริยสัจ ๔ มงคล ๓๘ ประการ และหลักพุทธศาสนสุภาษิต เวรย่อมระงับด้วยการไม่จองเวร มีความสำรวมกาย วาจา ใจ ทำแต่ความดี รู้จักปล่อยวาง ฝึกกระทำความดีกับผู้อื่นสม่ำเสมอ ทำให้ได้บุญ และอยู่อย่างมีความสุข เป็นหลักธรรมที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๑.๖ นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ให้ทำความดี ละเว้นความชั่ว และสามารถนำหลักธรรมไปให้ผู้อื่นได้รับรู้ และเป็นสติเตือนใจในการดำเนินชีวิตได้

๑.๗ สามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการเรียนในวิชาต่างๆ ได้แก่ วิชาพระพุทธศาสนา สังคมศึกษา ประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๑.๘ ทำให้มีความรู้ ความเข้าใจในประวัติความเป็นมาของพระพุทธศาสนาและสามารถนำความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคมและประเทศชาติได้

๑.๙ สามารถนำหลักธรรมไปใช้ได้ทุกเรื่องในชีวิตประจำวัน ปฏิบัติตนเป็นคนดีในสังคม และปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่ตนเองและผู้อื่นให้เป็นคนดี มีศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรมได้

๑.๑๐ การเรียนธรรมศึกษาทำให้เป็นคนมีเหตุผลในการตอบปัญหาหรืออธิบายความต่างๆ ได้ดี เรียบเรียงประโยคต่างๆให้มีเหตุผลและรู้จักแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผลมากยิ่งขึ้น

๑.๑๑ การสอบธรรมศึกษาสามารถนำวุฒิบัตรไปยื่นประกอบการศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยได้

๑.๑๒ การเรียงความกระทู้ธรรม ในเรื่องธรรมศึกษา ทำให้สมองมีการคิดวิเคราะห์แยกแยะหลักธรรมต่างๆได้ดี

๑.๑๓ การเรียนธรรมศึกษาทำให้เกิดการคิดไตร่ตรองก่อนทำมากยิ่งขึ้น นำให้รู้จักระงับอารณ์ตนเองไม่ให้เกิดความโกรธ

๒. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะในเรียนธรรมศึกษา

๒.๑ หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาหลักธรรมยากเกินไป ภาษาที่ใช้ก็ยากต่อความเข้าใจ ควรปรับปรุงเนื้อหาให้เข้าใจง่ายขึ้น

๒.๒ เนื้อหาในหลักสูตรธรรมศึกษามีรายละเอียดมาก และเนื้อหาค่อนข้างมากเกินไป

๒.๓ หลักธรรมในธรรมศึกษาส่วนใหญ่จะเน้นเนื้อหาทางทฤษฎีมากกว่าเน้นเนื้อหาเชิงปฏิบัติ และหลักธรรมบางหลักธรรมนำไปใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ยาก

๒.๔ เวลาเรียนไม่เพียงพอ เนื่องจากเนื้อหาค่อนข้างยาก และเยอะเกินไป ทำให้ไม่เข้าใจหลักธรรมอย่างถี่ถ้วน

๒.๕ ควรจัดการสอบเสาร์หรืออาทิตย์ จะได้ไม่ส่งผลกระทบเวลาเรียนในชั่วโมงเรียนปกติ

๒.๖ ควรใช้สื่อหรือวิธีการสอนใหม่ๆ ที่จะทำให้นักเรียนเข้าใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น เช่น วิดีโอ หรือการ์ตูน เรื่องสั้น ทำให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น และทำให้ไม่น่าเบื่อในการเรียนธรรมศึกษา

๒.๗ ควรลดเนื้อหาสาระลง เพราะเนื้อหาสาระมากเกินไป มีศัพท์ทางพระพุทธศาสนาค่อนข้างยาก เช่น ภาษาบาลี ทำให้เข้าใจเนื้อหาธรรมะได้ยากมากในเวลาที่จำกัด

๒.๘ ควรจัดห้องเรียนให้มีจำนวนนักเรียนให้เหมาะสม คือ จำนวนนักเรียนในแต่ละระดับชั้นเรียนน้อยกว่านี้ เนื่องจากเนื้อหาเยอะเกินไป ทำให้ไม่เข้าใจบทเรียนอย่างถี่ถ้วน

๒.๙ การเรียนธรรมศึกษา จัดติวเฉพาะก่อนสอบ เป็นเนื้อหาที่ไม่เคยเรียนมาก่อน ทำให้ยากต่อการเข้าใจเนื้อหาทั้งหมด ควรจัดเวลาเรียนติวก่อนสอบและจัดชั่วโมงเรียนมากกว่านี้

๒.๑๐ เนื้อหาในธรรมศึกษาไม่น่าสนใจ และยากต่อการค้นคว้า ดังนั้น ควรจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ และสอดแทรกเนื้อหาที่น่าสนใจ เพื่อให้นักเรียนสนใจศึกษามากขึ้น

๒.๑๑ หลักธรรมบางหมวดธรรมมีเนื้อหาคล้ายๆกัน ทำให้เกิดความสับสนในเรียน ควรทำสื่อการสอน เช่น (power point) เพื่อให้นักเรียนมีความเข้าใจมากยิ่งขึ้น

๒.๑๒ ธรรมศึกษามีเนื้อหาหลักสูตรค่อนข้างยาก ดังนั้น นักเรียนควรฝึกทบทวนบทเรียนและพยายามทำความเข้าใจเนื้อหาด้วยตนเองให้ดีที่สุด

๒.๑๓ ควรจัดตารางเวลาเรียนที่ชัดเจนและแน่นอน เช่น การจัดเวลาเรียนหลังเลิกเรียน เพราะนักเรียนจะได้มีเวลาเตรียมตัวในการเรียน เนื่องจากเนื้อหาธรรมศึกษาค่อนข้างมาก เวลาเรียน

ไม่เพียงพอ การเรียนธรรมศึกษาไม่เต็มที่ ทำให้นักเรียนวางแผนการเรียนไม่ได้ ดังนั้น ควรเตรียมอุปกรณ์การเรียนการสอนให้พร้อม และแบ่งเวลาเรียนให้ชัดเจนและแน่นอน

๒.๑๔ ควรมีหนังสือประกอบการเรียนธรรมศึกษา เพื่อจะได้เข้าใจบทเรียนมากยิ่งขึ้น

๒.๑๕ เนื้อหาในหลักสูตรธรรมศึกษาค่อนข้างซับซ้อน ยากต่อการเข้าใจและวิธีการสอนของพระสอนศีลธรรม จะเน้นเนื้อหามากเกินไป ดังนั้นควรปรับปรุงวิธีการสอนและเนื้อหาหลักสูตรให้ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายกว่านี้

จากการวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ข้างต้น ผู้วิจัยขอสรุปแนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาอันนำไปสู่การพัฒนากการเรียนการสอนธรรมศึกษาได้ โดยนำผู้วิจัยได้วิเคราะห์สรุปเป็นแผนภาพแสดงความคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง ๓ ส่วน คือ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรมและนักเรียน ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๗ แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา

จากแผนภาพข้างต้นแสดงให้เห็นว่าแนวทางการส่งเสริมธรรมะและธรรมศึกษาในสถานศึกษาจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง ๓ ส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรม นักเรียน โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายและบทบาทในการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา เห็นคุณค่าของในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ดีให้กับนักเรียน พระสอนศีลธรรมเป็นผู้มีบทบาทในการประสานกับโรงเรียน ทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน จัดหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษา เทคนิคการสอน การจัดหาสื่อการสอน และงบประมาณ เข้าไปสอนในโรงเรียน เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมคำสอน สามารถนำไปปฏิบัติใช้ในได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งความคาดหวังและปัญหา อุปสรรคในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของนักเรียนส่วนใหญ่พบว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาค่อนข้างยากต่อการเข้าใจในระยะเวลาที่มีจำกัด เนื่องจากนักเรียนส่วนใหญ่จะได้รับการสอนติวเพิ่มเติมในช่วงก่อนสอบธรรมศึกษาประจำปีเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ทำให้ไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง

สรุป การวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน และมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่าง ๒ หลักสูตรแตกต่างกันในแต่ละระดับชั้น เนื่องจากโครงสร้างของทั้ง ๒ หลักสูตรแตกต่างกัน หลักสูตรธรรมศึกษาจะมีโครงสร้างแบ่งเป็น ๔ วิชาหลัก ในธรรมศึกษาชั้นตรี ได้แก่ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) ธรรมศึกษาชั้นโท ได้แก่ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (อุโบสถศีล) และธรรมศึกษาชั้นเอก ได้แก่ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธานุประวัติ วิชาวินัย (กรรมบถ) ในแต่ละระดับชั้นจะมีเนื้อหารายละเอียดมากขึ้นตามลำดับ เป็นเนื้อหาที่เน้นภาคทฤษฎี ระบบการเรียนการสอนจะเน้นการสอบธรรมศึกษา การจัดชั่วโมงเรียนไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับนโยบายของสถาบันการศึกษา ที่จัดตารางเวลาให้กับพระสอนศีลธรรม โดยทั่วไปจะมีการเรียนการสอนก่อนสอบสนามหลวงประมาณ ๑ เดือน หรือ ๑ สัปดาห์ ขึ้นอยู่กับนโยบายของสถาบันการศึกษา บางโรงเรียนอาจจะให้พระสอนศีลธรรมสอนแทรกในชั่วโมงเรียนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน แต่อย่างไรก็ตามจะเน้นการสอนแบบติวข้อสอบ และการเขียนเรียงความกระทู้ธรรม นอกจากนี้การเรียนการสอนธรรมศึกษาไม่มีการวัดผลประเมินในการเรียน มีการจัดการสอบส่วนกลางโดยสำนักแม่กองสนามหลวงปีละ ๑ ครั้ง เป็นตัววัดผลเชิงปริมาณอย่างเดียว

ส่วนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมีโครงสร้างหลักสูตรสังเคราะห์อยู่ในหมวดพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในแต่ละหัวข้อ จะมีการสังเคราะห์หลักธรรมอื่นๆ เป็นโครงสร้างรอง เช่น ระดับประถมศึกษา จะสังเคราห์หลักโอวาท ๓ ส่วนในระดับมัธยมศึกษา จะสังเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ มีรายละเอียดเนื้อหาแตกต่างกันตามระดับชั้น หลักธรรมในวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นการเชื่อมโยงของหลักธรรมอื่นๆที่อยู่ในหมวดที่สัมพันธ์กัน เนื้อหาจะเน้นให้นักเรียนมีความเสื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเน้นการปฏิบัติศาสนพิธี หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ เพื่อให้นักเรียนนำปรับใช้ในชีวิตประจำวัน มีการจัดการเรียนการสอนอยู่ในหมวดสังคมศึกษา มีการสร้างตัวชี้วัดตามวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ และการวัดผลประเมินการเรียนรู้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามวิชาที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมากที่สุด คือ วิชาพุทธประวัติและศาสพิธี วิชาพุทธนุประวัติและศาสนาพิธี วิชาอนุพุทธานุประวัติ บางหมวดธรรมที่มีชื่อหัวข้อธรรมตรงกัน แต่เนื้อหาสาระในหลักสูตรไม่ตรงกัน นอกจากนี้แนวทางในการส่งเสริมธรรมะและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้ประสบความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับนโยบายผู้บริหาร บทบาทของผู้บริหาร ที่ให้ความสำคัญของการเรียนการสอนธรรมศึกษา เปิดโอกาสได้พระสอนศีลธรรมเข้าไปสอนนักเรียน จัดตารางเวลาการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับระดับชั้น โดยพระสอนศีลธรรมเป็นผู้บริหารหลักสูตร การจัดแผนการสอน ให้เหมาะสมของนักเรียน ทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาร่วมกับทางสถาบันการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความคุ้นเคยและสัมพันธภาพระหว่างวัด โรงเรียน และนักเรียน และผลการศึกษายังพบว่า นักเรียนได้รับรู้ประโยชน์ในการนำหลักธรรมที่ได้จากการเรียนธรรมศึกษาไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยพบปัญหาอุปสรรค์ในการสอบธรรมศึกษา คือ หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาค่อนข้างยากต่อความเข้าไม่ เวลาไม่เพียงพอต่อการเรียน ทำให้เข้าใจหลักธรรม

ไม่ได้ทั้งหมด นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นให้มีการปรับเนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษาให้ง่ายต่อการเรียนรู้ เสนอให้จัดเวลาเรียนให้มากกว่านี้ จัดห้องเรียนให้เหมาะสมกับนักเรียน และควรมีเทคนิคการสอนที่น่าสนใจ มีการนำสื่อการสอนมาประกอบเพื่อให้นักเรียนอยากสอบธรรมศึกษาเพิ่มขึ้น

บทที่ ๕
สรุปและข้อเสนอแนะ

โครงการศึกษาวิจัยเรื่อง “**การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน**” โดยมีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๓) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๔) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดและเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ตลอดจนศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เนื้อหา และการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ข้อมูล (Empirical Investigation) เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยกำหนดเกณฑ์คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะจง (Purposive sampling) มี ๓ กลุ่มได้แก่ ๑) ผู้บริหารสถาบันการศึกษาดีเด่น จำนวน ๕ คน ๒) ครูพระสอนศีลธรรม สังกัดสำนักเรียนดีเด่น ๕ รูป ๓) นักเรียนธรรมศึกษาทุกชั้น ๓๐ คน จากโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัยและโรงเรียนโพธิสารพิทยากร

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสารด้วยวิธีการนำข้อมูลหลักทั้งหมดมาวิเคราะห์เนื้อหา ในลักษณะจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล การเชื่อมโยงความสำคัญของข้อมูล วิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของเนื้อหา เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เพื่อประมวลประเด็นสำคัญของข้อมูลทั้งหมด รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุปในการนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยขอสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑. การศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นการสืบสานพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงปรารถนาให้พระสงฆ์ออกไปช่วยสอนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อเป็นหลักประกันในชีวิตไปสู่ความเจริญ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชรญาณวโรรส ทรงรับสนองพระราชประสงค์ในการพัฒนาการศึกษาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สำหรับการศึกษาธรรมทรงพระ

ดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับพระสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหาร เป็นครั้งแรก ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะได้เรียนรู้ได้สะดวกมากขึ้น และเอื้อต่อการปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน ทรงปรับปรุงหลักสูตร โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิ-ปฏิบัติเข้าในส่วนธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส พระราชดำริดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญและประโยชน์ของการนำหลักธรรมไปใช้ปฏิบัติในการคลองตนในชีวิตประจำวันได้ การศึกษาธรรมศึกษาเกิดจากการดำริของคณะสงฆ์ที่จะจัดการศึกษาธรรมให้กับฆราวาส ให้ชื่อว่า ธรรมศึกษา โดยพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วยโดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษา คือ ๑) เพื่อนำธรรมไปประพฤติให้เกิดความสงบสุข เพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต ๒) เพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ๓) เพื่อได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับภาวะของตน เป็นการสร้างความเจริญต่อชีวิตตน และอำนวยประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

โดยจะเห็นได้ว่าธรรมศึกษาเป็นหลักสูตรพื้นฐานสำหรับประชาชนทั่วไปผู้เรียนสนใจศึกษาธรรมศึกษาได้เข้าใจแก่นแท้แห่งพุทธธรรมและสามารถนำประโยชน์จากการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตได้ และนำไปสอบวัดความรู้ทางธรรมได้ ถือว่าหลักสูตรธรรมศึกษาเป็นพื้นฐานในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนได้

หลักสูตรธรรมศึกษามีการปรับปรุงเนื้อหามาจนถึงปัจจุบันฉบับล่าสุด คือ หลักสูตรธรรมศึกษาฉบับปรุง พุทธศึกราช ๒๕๕๗ มีโครงสร้างหลักสูตร ๓ ระดับชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก มีโครงสร้างวิชา ๔ วิชา ตามระดับชั้นได้ ได้แก่ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี มี ๔ วิขา คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (อุโบสถศีล) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธานุพุทธประวัติ วิชาวินัย (กรรมบถ)

การจัดหลักสูตรธรรมศึกษา มีการจัดการศึกษาในรูปแบบบูรณาการสอนหลักธรรมกับหลักสูตรภาคปกติของโรงเรียนที่พระสงฆ์ไปสอนวิชาพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หรือการจัดชั่วโมงสอนเพิ่มเติมในบางโรงเรียน สำหรับการติวพิเศษเพื่อสอบธรรมสนามหลวง จัดขึ้นทุกปี ในกรณีที่วัดเปิดศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เมื่อนักเรียนหลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ภาคปกติในช่วงเช้าเสร็จแล้ว พอถึงเวลาบ่ายเปิดสอนหลักสูตรธรรมศึกษาเพิ่มเติมในส่วนตารางกิจกรรม เป็นการบูรณาการหลักสูตรเข้ากับกิจกรรมส่งเสริมความรู้ หรือในส่วนวัดที่มีการจัดโรงเรียนการกุศล ธรรมศึกษาเป็นหลักสูตรการศึกษาภาคปกติให้นักเรียนทุกคนต้องศึกษาและจะต้องสอบธรรมสนามหลวงด้วย ระบบการจัดการเรียนการสอนจะไม่มีระบบแน่นอน ปัจจุบันได้มีการเปิดสำนักเรียนทั้งต่างประเทศและในประเทศ โดยมีสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบ การเปิดสอบธรรมศึกษาสนามหลวงในต่างประเทศตั้งแต่อดีตจนกระทั่งปัจจุบันนั้น ได้มีการทำหนังสือกราบเรียนขออนุมัติเปิด

สอบในแต่ละประเทศและแต่ละแห่ง อาจไม่พร้อมกันหรืออาจได้รับอนุมัติให้เปิดสอบในปีเดียวกันหลายแห่งก็ได้ โดยสนามสอบทั้งหมดได้รับอนุมัติในสมัยสมเด็จพระวันรัต (จุนท์ พฺรหฺมคุตฺโต) วัดบวรนิเวศวิหาร แม่กองธรรมสนามหลวงรูปปัจจุบัน

การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้พัฒนามาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์การศึกษา ด้วยความร่วมมือของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ที่จะจัดให้มีการศึกษาธรรมศึกษาในสถานศึกษา แสดงให้เห็นว่าถึงแนวโน้มของการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาเข้าไปสู่ระบบสถาบันการศึกษาและเปิดให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นในอนาคต

๕.๑.๒ ประวัติความเป็นมาของวิชาพระพุทธศาสนาริเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลแห่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพยายามเร่งรัดปรับปรุงประเทศชาติเพื่อให้เจริญก้าวหน้าทัดเทียมนานาประเทศในทุกๆด้าน ทรงปรับปรุงกฎหมายทั้งทางบ้านเมือง ทั้งทางคณะสงฆ์ ทรงปรับปรุงการศึกษาของชาติ เพื่อให้การศึกษาแพร่หลายไปสู่อาณาประชาราษฎร ทรงมีพระราชดำริจะขยายการศึกษาออกไปยังหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักรและมีพระราชประสงค์ให้วัด ซึ่งเป็นแหล่งศึกษาของกุลบุตรมาแต่โบราณ เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนเด็กตามแบบและหลักสูตรที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ให้เป็นแบบเดียวกัน เป็นการตั้งต้นการศึกษาแบบปัจจุบัน พระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในเรียนอย่างยิ่ง เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชนตั้งแต่เยาว์วัย ทรงมีพระราชหัตถเลขาให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นผู้รับสนองพระราชปณิธานในจัดทำหลักสูตรและวางระบบการศึกษาในสมัยนั้น โดยจากผลการศึกษาของดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์[๑] ได้แสดงทัศนะว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส ได้ทรงมีส่วนสำคัญในการจัดการศึกษานี้เอง ย่อมส่งผลต่อการเรียนการสอน รวมถึงเนื้อหาวิชาธรรมจารี :ซึ่งถือว่าหลักสูตรการศึกษาในยุคนั้นเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เป็นรูปแบบส่วนกลาง โดยคณะธรรมยุตนิกาย เป็นหลัก อาจกล่าวได้ว่าหลักสูตรการศึกษาในช่วงต้นของรัชกาลที่ ๕ คือ พ.ศ. ๒๔๓๕-๒๔๔๖ นั้น วิชาพระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลจากสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และคณะสงฆ์ ที่มีส่วนช่วยในการศึกษาของชาติ ทำให้วิชาพระพุทธศาสนาได้มีโอกาสอยู่ในระบบการศึกษาของชาติและยังสามารถดำรงความสำคัญแก่สังคมไทยอยู่ได้ ซึ่งแท้จริงแล้วอิทธิพลของพระพุทธศาสนา ซึ่งผ่านวัดและคณะสงฆ์นั้นมีผลต่อการศึกษาของชาติมาช้านานแล้ว แม้ว่าหลักสูตรในยุคนี้จะมีหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในระดับต้น เช่น เบญจศีล เบญจธรรม และมุ่งเน้นหลักธรรมเพื่อบรรลุถึงทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ เพียงเท่านั้นก็ตาม แต่ก็ยังกล่าวได้ว่าเป็นหลักสูตรที่ยังมีความเป็นพระพุทธศาสนาดั้งเดิมอยู่มากกว่าหลักสูตรการศึกษาในปีต่อไป หลักสูตรการศึกษาไทยได้ปรับปรุงหลักสูตรมาตลอด ตั้งแต่ ปี ๒๔๓๕ จนถึงปัจจุบัน คือ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

---

[๑] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, **“หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน”,** การศึกษาวิจัย, (ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕๐-๑๕๑.

วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ จัดอยู่ในสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตนการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุ ปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้น ยอมรับในความแตกต่างและมี คุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก โดยมีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ได้แก่ มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และมาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

จากวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้เนื้อหาสาระหลักสูตรพระพุทธศาสนาพบว่า วิชาพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ช่วงชั้นที่ ๑ คือ ประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๒ คือ ประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ช่วงชั้นที่ ๓ คือ มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๔ คือ มัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ มีการสร้างตัวชี้วัดการเรียนรู้และการวัดผลประเมินในแต่ละระดับชั้นตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาที่ ๑ ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ภายใต้โครงสร้างของกรอบแนวคิดของเนื้อหา พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ลักษณะของเนื้อหาสาระเรียนรู้จะสังเคราะห์หมวดธรรมต่างๆเข้ากับพระรัตนตรัย โดยมีโครงสร้างหลักที่เหมือนกัน แต่แตกต่างที่รายละเอียดที่ของเนื้อหลักธรรมแต่ละช่วงชั้น ในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ หมวดพระพุทธ จะแสดงเนื้อหาเพื่อรู้และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ขาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หมวดพระธรรม จะแสดงเนื้อหา เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การบริหารจิตและปัญญา หมวดพระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และในระดับมัธยมศึกษาจะเพิ่มเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ สัมมนาพระพุทธศาสนา นอกจากนี้เนื้อหาสาระหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาจะเน้นการวิเคราะห์และการเชื่อมโยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในเนื้อหาสาระการเรียนรู้แต่ละหมวดธรรม และเนื้อหาสาระในแต่ละช่วงชั้นจะมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นตามลำดับชั้น โดยการจัดการเรียนรู้มีเป้าหมายสำคัญ เพื่อให้เกิดความศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันและในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ดี

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกระดับชั้นตั้งแต่ระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา เมื่อวิเคราะห์รายวิชาพบว่า วิชาเรียงความกระทู้ธรรมมีเนื้อหาไม่ความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนามากที่สุด แม้จะมีหมวดศาสนาสุภาษิตตรงกัน แต่มีศาสนสุภาษิตแตกต่างกัน นอกจากนี้ในหลักสูตรธรรมศึกษาจะเน้นการเขียนเรียงความกระทู้ธรรม วิชาที่มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากที่สุด ได้แก่ วิชาพุทธประวัติและ ศาสนพิธีในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในหลักสูตรธรรม

ศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุประวัติในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก ส่วนวิชาธรรมและวิชาวินัยในหลักสูตรธรรมศึกษามีความสอดคล้องบางหัวข้อและไม่สอดคล้องบางหัวข้อในระดับที่แตกต่างกัน โดยเนื้อหาสาระในหลักสูตรธรรมศึกษาจะเน้นทฤษฎี ส่วนเนื้อหาสาระการเรียนรู้หลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จะเน้นเนื้อหาเชิงปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิชาศาสนพิธี ในหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา จะเน้นให้นักเรียนปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มารยาทชาวพุทธ การปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาที่สอดคล้องของหลักสูตรธรรมศึกษากับช่วงชั้นการศึกษาในโรงเรียน พบว่า เนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความสอดคล้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๑ ค่อนข้างน้อยมาก แม้จะมีหัวข้อธรรมที่ตรงกัน แต่มีอธิบายเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน และหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นจะมีความสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในระดับที่แตกต่างกัน ส่วนหัวข้อธรรมที่สอดคล้องกัน จะอธิบายความหมายของหลักธรรมที่สอดคล้องกันบ้าง และไม่สอดคล้องกันบ้าง และวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาอนุพุทธานุประวัติมีเนื้อหาสาระไม่สอดคล้องในบางหัวข้อ ส่วนวิชาวินัยในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอกจะไม่มีความสอดคล้องโดยตรงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้น ม ๑ – ม.๖

๔.๑.๔ ผลศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น พบว่า ๑) หลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ คือ ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๑ – ๓ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยทุกวิชา ๒) หลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ คือ ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔ – ๖ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมระดับน้อย โดยธรรมศึกษาชั้นตรีมีความเชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากกว่าธรรมศึกษาโทและธรรมศึกษาเอก แม้จะปรากฏหัวข้อธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน แต่เนื้อหาสาระจะแตกต่างกัน โดยหลักสูตรธรรมศึกษาจะอธิบายหลักธรรมตามคัมภีร์อรรถกถามากกว่าอธิบายความหมายในเชิงปฏิบัติ ๓) หลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๓ คือ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ – ๓ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับช่วงชั้นที่ ๑ และ ช่วงชั้นที่ ๒ เนื่องจากเนื้อหาสาระในช่วงชั้นนี้ได้อธิบายหลักธรรมได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น ๔) ธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ คือ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๔-๖ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมในระดับมากทุกระดับชั้น

ข้อค้นพบที่น่าสนใจบางประการ พบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาตรีมีความสัมพันธ์เชี่ยมโยงกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๒ และ ช่วงชั้นที่ ๔ มากที่สุด ธรรมศึกษาชั้นโท มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ มากที่สุด และธรรมศึกษาชั้นเอกจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๔ มากที่สุด โดยเฉพาะวิชาธรรมมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงมากกว่าช่วงชั้นอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะปรากฏความเชื่อมโยงของหัวข้อธรรมที่ซ้ำกันบ้าง แต่มีเนื้อหาทั้งที่สอดคล้องและแตกต่างกัน

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงรายวิชาในหลักสูตรธรรมศึกษา พบว่า ๑) วิชาเรียงความกระทู้ธรรม ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งหลักสูตรธรรม

ศึกษาสอนวิธีการเขียนเรียงความกระทู้ธรรมและมีหัวข้อธรรมที่แตกต่างกันกับวิชาพระพุทธศาสนาทุกช่วงชั้น ๒) วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๒ ช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔ ค่อนข้างมาก ๓) วิชาธรรม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงค่อนข้างน้อยมากในช่วงชั้นที่ ๑ – ๓ และพบความสัมพันธ์เชื่อมโยงมากที่สุดในช่วงชั้นที่ ๔ ๔) วิชาวินัย มีความไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔

แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา อันนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษา พบว่า การพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง ๓ ส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรม นักเรียน โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายและบทบาทในการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา เห็นคุณค่าของในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ดีให้กับนักเรียน พระสอนศีลธรรมเป็นผู้มีบทบาทในการประสานกับโรงเรียน ทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน จัดหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษา เทคนิคการสอน การจัดหาสื่อการสอน และงบประมาณ เข้าไปสอนในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมคำสอน สามารถนำไปปฏิบัติใช้ในได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งความคาดหวังและปัญหา อุปสรรคในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของนักเรียนส่วนใหญ่พบว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาค่อนข้างยากต่อการเข้าใจในระยะเวลาที่มีจำกัด เนื่องจากส่วนใหญ่ นักเรียนจะได้รับการสอนติวเพิ่มเติมในช่วงก่อนสอบธรรมศึกษาประจำปีเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ทำให้ไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักพัฒนาจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม[๒] ที่พบว่า ปัญหาด้านหลักสูตร ได้แก่ การจัดระบบเนื้อหาธรรมศึกษาค่อนข้างยากต่อความเข้าใจและไม่มีคำอธิบายชัดเจน ภาษาที่ใช้ในหนังสือแบบเรียนยากต่อความเข้าใจ เนื้อหาสาระวิชาที่เรียนล้าสมัย ไม่ทันต่อเหตุการณ์ ไม่ดึงดูดความสนใจ และเนื้อหาสาระขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ข้อแสนอแนะ ได้แก่ ปรับเนื้อหาให้ทันสมัยมากขึ้น ควรสอนเพิ่มและขยายเวลาให้มากขึ้น ควรกำหนดหรือออกแบบวิธีสอนให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์มากขึ้น และควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย’

๑. จากผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ส่วนหัวข้อธรรมที่สอดคล้องจะมีเนื้อหารายละเอียดที่แตกต่างกัน ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรศึกษาทั้งหัวข้อธรรมและเนื้อหาสาระควบคู่กัน เพื่อการสอนเสริมธรรมศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

---

[๒] สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม,” **การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย: ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น ปีงบประมาณ ๒๕๔๙**”, รายงานวิจัย, (สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙), หน้า ๖๗.

๒. จากผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของหลักสูตรทั้ง ๒ มีความแตกต่างกัน โดยเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาจะมีวัตถุประสงค์การเรียนรู้และตัวชี้วัดอย่างชัดเจนและมีเนื้อหาค่อนข้างละเอียด มีการวัดประเมินผลชัดเจน ดังนั้น การนำหลักสูตรธรรมศึกษาไปบูรณาการในชั้นเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ที่มีโครงสร้างการเรียน ๑ คาบ ต่อ ๑ สัปดาห์ จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดด้านเวลา เนื่องจากเนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษาค่อนข้างยากต่อความเข้าใจ และเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาค่อนข้างมากเช่นกัน

๓ .จากผลการวิจัยพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในระดับที่แตกต่างกัน โดยหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียนได้กำหนดการเรียนรู้ตามช่วงชั้นอย่างชัดเจน แต่หลักสูตรธรรมศึกษาไม่ได้กำหนดช่วงอายุในการศึกษา จากผลการศึกษายังพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาค่อนข้างน้อยมากในระดับช่วงชั้นที่ ๑ ดังนั้น การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา จำเป็นต้องคำนึงถึงความพร้อมและระดับอายุของนักเรียน

๔. จากผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมให้นักเรียนสอบธรรมศึกษาได้มาก ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการรณรงค์และส่งเสริมให้สร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้บริหารและบุคลากรสถาบันศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษา จนถึงระดับอุดมศึกษา ให้เห็นความสำคัญของการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีให้กับนักเรียนและนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้ในชีวิตประวันได้

๕. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนธรรมศึกษาควรสนับสนุนและวางนโยบายการพัฒนาการเรียนการสอนไปในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาให้เหมาะสมกับนักเรียน ความพร้อมของนักเรียน โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพของการเรียนมากกว่าจำนวนปริมาณของการสอบได้ และสร้างตัวชี้วัดการศึกษาที่ชัดเจน การพัฒนาบุคลากรและสนับสนุนงบประมาณและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันศึกษามากยิ่งขึ้น

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

๑. จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรธรรมศึกษาค่อนข้างยากต่อการทำความเข้าใจในเนื้อหา จึงควรเพิ่มเวลาเรียน ดังนั้น การจัดตารางเวลาสอนเสริมที่เหมาะสมสามารถทำให้นักเรียนมีเกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๒. จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนรับรู้ถึงประโยชน์ของการเรียนการสอนธรรมศึกษา และได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่า หลักธรรมที่นำไปใช้มากที่สุด คือ ศีล ๕ อริยสัจ ๔ ความกตัญญูกตเวที ส่วนหลักธรรมอื่นๆ เป็นหลักธรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ยาก ดังนั้น การปรับกระบวนการเรียนการสอน การพัฒนาหลักสูตร จำเป็นต้องคำนึงถึงประโยชน์ของผู้เรียน สามารถนำหลักธรรมไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด ในการพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมได้

๓. จากผลการวิจัยพบว่า การเรียนการสอนศึกษามุ่งเน้นการสอบอย่างเดียว มีการเรียนการสอนในชั้นเรียนค่อนข้างน้อยมาก ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นก่อนสอนติวข้อสอบ ดังนั้น ควรส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา โดยจัดตารางเวลาเรียนที่ชัดเจน จัดชั้นเรียนที่เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา มากกว่าการวัดผลลัพธ์จากการสอบอย่างเดียว โดยปัจจุบันนักเรียนส่วนใหญ่อาศัยการท่องจำเพื่อสอบในช่วงเวลาระยะสั้นๆก่อนสอบ ขาดการคิดวิเคราะห์หรือสร้างกระบวนการคิด รวมทั้งเนื้อหาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาจะเน้นทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ ทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาธรรมอย่างถูกต้องค่อนข้างยาก

๔. จากผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริมธรรมะและธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษาต้องอาศัยองค์ประกอบทั้ง ๓ ส่วน คือ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรม และนักเรียน ดังนั้น การพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาให้ประสบความสำเร็จ จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่ายเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมมีความศรัทธาในพระรัตนตรัย และสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้และปฏิบัติตนเป็นคนดีในสังคมได้

๕. จากผลการวิจัยพบว่า เนื้อหาสาระในหลักสูตรธรรมศึกษาค่อนข้างยากต่อความเข้าใจของนักเรียน และการท่องจำเพื่อนำไปสอบวัดผลสอบ ดังนั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ให้หน่วยงานที่รับผิดชอบจัดทำข้อสอบที่สอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน โดยหัวข้อธรรมที่ซ้ำกันควรออกข้อสอบเพื่อวัดผลที่สอดคล้องกันหรือใช้ข้อสอบที่เหมือนกัน

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเนื้อหาของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป จึงควรศึกษาแนวทางการบูรณาการทั้ง ๒ หลักสูตร ในสถานศึกษาในช่วงชั้นต่างๆ เป็นการต่อยอดผลการวิจัยครั้งนี้

๒. ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน ควรมีรูปแบบอย่างไร เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพื่อพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อไป

๓. ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาที่เหมาะสมกับนักเรียนในแต่ละช่วงอายุ และสร้างตัวชี้วัดการเรียนรู้ที่ชัดเจน โดยศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้หลักธรรมและนำหลักธรรมไปใช้ประโยชน์ เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้ผู้เรียนได้

๔. ควรทำการวิจัยเชิงทดลองในชั้นเรียน ด้วยวิธีการสร้างรูปแบบการเรียนการสอนบูรณาการเนื้อหาสาระของทั้งสองหลักสูตร ไปทดลองใช้ในโรงเรียน เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และศึกษาแนวโน้มการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมในโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ และให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา นำหลักธรรมไปใช้ปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวันได้

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. **การจัดการสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๔๔.

กระทรวงศึกษาธิการ. **หลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล. **รายงานผลการประเมินพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร: เชนปริ้นติ้ง, ๒๕๕๕.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **ทางสายอิสรภาพของการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗.

_____. **ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๗.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). สนามหลวงแผนกธรรม : อดีต ปัจจุบัน อนาคต. **ในหนังสือสรุปการสัมมนาวิชาการและการบำเพ็ญกุศลเนื่องในมงคลสมัย "๑ ทศวรรษสนามหลวงแผนกธรรม"**. สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง: โรงพิมพ์มูลนิธิมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **รายงานผลการประเมินโครงการ งานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗.

_____. **สรุปงานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: หจก.เชน ปริ้นติ้ง, ๒๕๕๖.

แม่กองธรรมสนามหลวง. **ประวัตินักธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. นครปฐม: โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติและสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **พิธีมอบโล่ประกาศเกียรติคุณสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ดีเด่น ปีการศึกษา พ.ศ.๒๕๕๗.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘.

สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๗**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘.

_____. **การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร: อาทรการพิมพ์, ๒๕๔๘.

_____. **สถิติผลการสอบธรรมสนามหลวงของสนามหลวงแผนกธรรม ปีการศึกษา ๒๕๕๗**, (เอกสารอัดสำเนา).

_____. **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๖.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๖.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. **ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแทนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทยจำกัด, ๒๕๕๒.

_____. **แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะการคิดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ระดับประถมศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๕.

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม. **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๑.

โสภา สิทธิสรวง. “ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับปัญหาพระพุทธศาสนาในวิทยาลัยเทคนิคสังกัดกรมอาชีวศึกษา.” **ในคู่มือพัฒนาจริยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๙.

สนามหลวงแผนกธรรม. **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

_____. **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘.

_____. **หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก ฉบับปรับปรุง พุทธศักราช ๒๕๕๗.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๘.

(๒) งานวิจัย

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. **“การวิเคราะห์เปรียบเทียบเชิงบูรณาการหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนากับวิชาที่เกี่ยวข้องในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา”.** รายงานวิจัย. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

_____. “**หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย**”. รายงานวิจัย. ศูนย์พุทธศาสน์ศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. “**การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย: ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น”.** การศึกษาวิจัย. สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.

(๓) วารสาร

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์. “หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย: รุ่งเรืองหรือร่วงโรย” **วารสารศิลปะศาสตร์**. ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๙): ๑๕๔-๑๕๕.

(๔) บทสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ พันธุ์ชาตรี. ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีพาณิชยการราชดำเนินจังหวัดกรุงเทพมหานคร, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายวิสิทธิ์ ใจเถิง. ผู้อำนวยการโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัย จังหวัดกรุงเทพมหานคร, วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายวิโรฒ สำรวล. ผู้อำนวยการโรงเรียนโพธิสารพิทยากร จังหวัดกรุงเทพมหานคร, วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายเรวัช สำลีอ่อน. รองผู้อำนวยการฝ่ายบุคคล โรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา จังหวัดกรุงเทพมหานคร, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ นายวีระวงศ์ สอนศิลป์. รองผู้อำนวยการโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ๒ จังหวัดกรุงเทพมหานคร. ๑๗ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูวิสุทธินพคุณ. วัดนพคุณ สังกัดสำนักเรียนวัดยานนาวา, ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระครูวิวิธธรรมานุสิฐ์. ดร.พระสอนศีลธรรม วัดไผ่เขียว สังกัดสำนักเรียนคณะเขตดอนเมือง จังหวัดกรุงเทพมหานคร, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระมหาพงษ์พิสิฏฐ์ (ฐานวโร) วัดบวรมงคล. สังกัดสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์ พระมหาสำรวย กิจสาโร. วัดเจริญธรรมาราม สังกัดสำนักเรียนคณะเขตสายไหม, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๘.

สัมภาษณ์,พระสมุห์พรเทพ ภวธมฺโม. วัดบางเตย สังกัดสำนักเรียนเขตลาดพร้าว บึงกุ่ม, ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๘.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์

สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.krupra.net/new/index.php?url=newmonk_lst [๒๘ พ.ค. ๒๕๕๘].

สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง. **ประวัตินักธรรม**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.gongtham.net/my_data/history_gongtham/index.php#๐๑ [๓๑ พ.ค.๒๕๕๘].

(๖) เอกสารอื่น ๆ

ร่างกฎที่ ๑ เรื่องพิกัดสำหรับการศึกษาเป็นหลักสูตรในโรงเรียนมูลสามัญ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ร.ศ.๑๑๑ (เอกสารไม่ตีพิมพ์)

สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. **ประมวลนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส การศึกษา**. มูลนิธิเอเชีย. พิมพ์แจกในงานมหาสมณอนุสรณ์ครบ ๕๑ ปี แด่วันสิ้นพระชนม์แห่งสมเด็จพระสมณเจ้า กรมพระยาวชิญาณวโรรส วันที่ ๑-๗ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๑๔.

พระบรมราโชวาท เรื่อง เทศนาเสือป่า รวบรวมคำเทศนาซึ่งได้ทรงแสดงแก่บรรดาเสือป่า ณ พระราชวังสนามจันทร์ ระหว่างวันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๕๗.

สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, “สถิติผลการสอบธรรมสนามหลวงของสนามหลวงแผนกธรรม ปีการศึกษา ๒๕๕๗”, กรุงเทพมหานคร: เอกสารสำเนาต้นฉบับหนังสือ, (อัดสำเนา).

สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง, “ข้อมูลสถิติผู้สอบธรรมศึกษาตามระดับการศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๗”, **รายงานการประชุม**, (วันที่ ๒๒ กรกฎาคม ๒๕๕๘), (อัดสำเนา).

ภาคผนวก ก

- บทความวิจัย

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

The Analytical study of Relation of the Curriculum of Dhamma Studies and the School Curriculum in the Subject of Buddhist Studies

ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์[๑]

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์ ๔ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา ๒) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๓) วิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ๔) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน งานวิจัยเชิงคุณภาพนี้ มีผู้ให้ข้อมูลหลัก ๓ กลุ่ม ได้แก่ ๑) ผู้บริหารสถานศึกษาดีเด่น จำนวน ๕ คน ๒) พระสอนศีลธรรม สังกัดสำนักเรียนดีเด่น จำนวน ๕ คน ๓) นักเรียนธรรมศึกษาจากสถาบันศึกษาดีเด่น จำนวน ๓๐ คน ด้วยวิธีคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in depth interview) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพจากข้อมูลเอกสารและวิเคราะห์เนื้อหาข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการศึกษาพบว่า

๑. การเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษา มีเนื้อหาสาระของโครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็น ๔ วิชาหลัก ธรรมศึกษาชั้นตรี ได้แก่ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) ธรรมศึกษาชั้นโทเพิ่มวิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (อุโบสถศีล) และธรรมศึกษาชั้นเอกเพิ่มหัวข้อ วิชาพุทธานุประวัติ วิชาวินัย (กรรมบถ) ในแต่ละระดับชั้นจะมีเนื้อหารายละเอียดมากขึ้นตามลำดับ เป็นเนื้อหาที่เน้นภาคทฤษฎี จัดการเรียนการสอนภายใต้สังกัดสำนักเรียน การวัดประเมินผลด้วยวิธีการสอบจัดโดยสำนักแม่กองธรรมสนามหลวง

๒. วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีโครงสร้างหลักสูตรสังเคราะห์อยู่ในหมวดพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในแต่ละหัวข้อ จะมีการสังเคราะห์หลักธรรมอื่นๆ เป็นโครงสร้างรอง โดยระดับประถมศึกษาสังเคราะห์ในหลักโอวาท ๓ ส่วนในระดับมัธยมศึกษาสังเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ มีรายละเอียดเนื้อหาแตกต่างกันตามระดับชั้น หลักธรรมในวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมอื่นๆที่สัมพันธ์กัน เนื้อหาสาระจะเน้นให้นักเรียนมีความเสื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเน้นการปฏิบัติ ศาสนพิธี หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ เพื่อให้นักเรียนนำปรับใช้ในชีวิตประจำวัน วิชาพระพุทธศาสนาอยู่ในหมวดสังคมศึกษา มีการสร้างตัวชี้วัดตามวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ และการวัดประเมินผลการเรียนรู้อย่างชัดเจน

นักวิจัยโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๓. หลักสูตรธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เนื่องจากโครงสร้างหลักสูตรแตกต่างกัน โดยบางหลักธรรมมีหัวข้อธรรมที่ตรงกัน แต่เนื้อหาสาระแตกต่างกัน เมื่อวิเคราะห์เป็นรายวิชาพบว่า วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาพุทธานุประวัติ มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละช่วงชั้นมากที่สุด

๔ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยภาพรวมในแต่ละช่วงชั้นที่แตกต่างกัน โดยหลักสูตรธรรมศึกษามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ ค่อนข้างน้อยมาก เมื่อวิเคราะห์เป็นรายวิชาพบว่า วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาพุทธานุประวัติ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากกว่าวิชาอื่น และวิชาเรียงความกระทู้ธรรมไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้นการศึกษา

แนวทางการส่งเสริมธรรมะและหลักสูตรธรรมศึกษาในสถานศึกษามีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรม นักเรียน โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีบทบาทในการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา พระสอนศีลธรรมเป็นผู้มีบทบาทในการประสานกับโรงเรียน ทำกิจกรรมส่งเสริมวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาร่วมกับโรงเรียน จัดหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมคำสอน สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน นักเรียนส่วนใหญ่ได้แสดงความคิดเห็นโดยรวมพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาค่อนข้างยากต่อการเข้าใจในระยะเวลาที่มีจำกัด ทำให้นักเรียนไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง ข้อเสนอแนะคือ ควรจัดเวลาเรียนเพิ่มขึ้น และปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้ง่ายต่อการเข้าใจ และใช้เทคนิคการสอนที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

คำสำคัญ : หลักสูตรธรรมศึกษา, หลักสูตรวิขาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

Abstract

This objectives of this research were: 1) to study the essential contents of the curriculum of Dhamma Studies; 2) to study the essential contents of the school curriculum in the subject of Buddhist Studies; 3) to analytically compare the accordance and difference of the essential contents between the Curriculum of Dhamma Studies and the Curriculum of Buddhist Studies in Thai schools; and 4) to analyze the relation of the essential contents of Curricula of Dhamma Studies and Buddhist Studies in Thai schools.

This research is qualitative with specific choosing of 3 sample groups, i.e.1) 5 outstanding administrators of educational institutions; 2) 5 monks teaching morals; and 3) 30 students of Dhamma Studies from the outstanding educational institutions.

The collective information is made by in-depth interviews; and the tools used in the research are: the interviewing form, the analysis of the contents from related documents, and the Empirical Investigation.

From the research, it is found that:

1) The essential contents of teaching-study curriculum of Dhamma Studies consist of the structure of 4 key subjects, i.e. for Elementary Level: Dhamma Solving Essay, Dhammas, Buddha's Background and Religious Ceremonies, and Vinayas (the Five Sila and the Five Dhammas); for Secondary Level, the added-up are the subjects of Buddha's Disciples' Background and Religious Ceremonies, and Vinaya (Uposathasīla); and for the Advanced Level, the added-up are the subjects of Buddha's Boundary Background, and Vinaya (Kammapatha). In each level, there will be more details of the contents, respectively, and emphasizing on theories. The management of teachings and studies is under study institutes, evaluations under the examination arrangement of the Central Dharma Testing Service Headquarters of Thailand.

2) The subject of Buddhist Studies in Thai schools has its curriculum structure synthesized in the group of the Triple Gems of the Buddha, the Buddha's Dhamma teachings and the Monks of which each item consists of the other synthesized Dhamma principles as the minor structure, i.e. the Three Teachings for Primary School Level, the Four Noble Truths for High School Level, with different content details according to each school grade. The connection of Dhamma principles and other related ones in the subject of Buddhist Studies are emphasized; the essential contents are to bring faith towards the Triple Gems to students and to emphasize the practices, religious ceremonies, Buddhists' duties and manners that they can apply to their daily lives. The subject of Buddhist Studies is in the group of Social Studies, with the index making according to the objectives of learning, and the clear measurement of learning evaluation.

3) The curriculum of Dhamma Studies is mostly not in accordance with the curriculum of Buddhist Studies in Thai schools because of the difference of each curriculum; for instance, in some Dhamma principles, there are matching Dhammas but the essential contents are different. Analyzing according to each subject, it is found that the subjects of the Buddha's Background and Religious Ceremonies, the Buddha's Disciples' Background and Religious Ceremonies and Buddha's Boundary Background have the most conformity with the curriculum of Buddhist Studies in each range.

4) In conclusion, the Curriculum of Dhamma Studies in Elementary Level, Secondary Level and Advanced Level is differently related to the subject of Buddhist Studies in schools in each range. It can be seen that the curriculum of Dhamma Studies is very least related to the subject of Buddhist Studies in the first range. In the subject by subject analysis, it is found that the subjects of Buddha's Background and Religious Ceremonies, Buddha's Disciples' Background and Religious Ceremonies and Buddha's Boundary Background are mostly related to the curriculum of the subject of Buddhist Studies in schools more than other subjects; and the subject of Dhamma Solving Essay has no connected relation with the curriculum of Buddhist Studies in schools in every educational range.

The way to promote Dhammas and Dhamma Studies in educational institutes consists of 3 important factors, i.e. administrators, monks teaching morals and students in that the administrators are the ones who set up policies and have such the roles to initiate and give opportunities for studying and teaching Dhamma Studies in the educational institutes; monks teaching morals are the ones whose roles are to coordinate with schools, perform activities to enhance the means of Buddhist practices together with schools, arrange the curriculum of studying and teaching Dhamma Studies for students to gain knowledge and understanding of Dhamma principles of teachings in order to be able in bringing them to really use in their daily lives. All in all, most students share their opinions that the curriculum of Dhamma Studies has too difficult contents to understand in the limited period of time; this causes students not able to correctly understand Dhammas. Suggests are to arrange more study time and to adjust curriculum contents to be easily understood, including to use techniques that the students can increasingly learn.

Key Words: the curriculum of Dhamma Studies , the School Curriculum in the Subject of Buddhist Studies

๑. บทนำ

สถาบันพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นสถาบันสังคมสถาบันหนึ่ง มีบทบาทอย่างยิ่งต่อสังคมไทยที่ประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไทยนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด และพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่งของโลกที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการหล่อหลอมหรือขัดเกลาอุปนิสัยใจคอของบุคคลให้ละเอียดอ่อน สวยงาม มีความรัก ความเมตตา และความเอื้ออาทรต่อกันและกัน มีหลักคำสอนที่มีลักษณะเป็นสากล ประกอบด้วยหลักการที่เป็นเหตุเป็นผลที่สามารถให้พิสูจน์ได้ด้วยวิธีการที่วางไว้อย่างเป็นระบบ มิได้เป็นคำสอนที่บังคับให้ต้องเชื่อ ต้องปฏิบัติตามอย่างไม่มีข้อพิสูจน์ ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและต่อเนื่องจะมีบุคลิกภาพสง่างาม มีจิตใจเยือกเย็นและเป็นสุข และเป็นบุคคลที่สังคมปรารถนามากที่สุด[๒] ในการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา ถือเปนภาระกิจหลักในทางสรางสรรคของสังคม ที่มีผลลึกซึ้งและยาวไกล พรอมกันนั้นก็เปนเรื่องของการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเปนพื้นฐานและเปนรากเหงาที่ยึดเหนี่ยวสังคมไว และทำให้สังคมไทยมีลักษณะที่เปนแบบฉบับของตัวเอง เมื่อมองโดยภาพรวมพระพุทธศาสนาถูกจัดเปนวิชาสำหรับเรียนรู โดยสถานะหลัก ๒ อย่าง คือ ๑) ในฐานะที่เปนระบบจริยธรรมสำหรับประชาชนสวนใหญหรือเปนแหลงคำสอน จริยธรรมของประเทศ และ ๒) ในฐานะที่เปนสวนประกอบสำคัญของวัฒนธรรมไทย ทั้งในดานวัตถุธรรมและในดานนามธรรม ซึ่งมีอิทธิพลครอบคลุมมากที่สุดอยางหนึ่งในวิถีชีวิตของสังคม มาตรฐานการดำเนินชีวิตสำหรับผูนับถือ และเปนสภาพแวดลอมอันกวางใหญทางสังคมสำหรับผูมิไดนับถือ[๓] ดังนั้น จะเห็นได้ว่าวิชาพระพุทธศาสนามีความสำคัญต่อสังคมไทย เป็นแหล่งคำสอนคุณธรรมจริยธรรม ที่พุทธศาสนิกชนคนไทยควรจะมีความรู้ความเข้าใจ นำไปปฏิบัติ ให้กลมกลืนกับวิถีชีวิตเพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดีอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

ท่ามกลางบริบทแห่งสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบันอย่างรวดเร็ว แต่ในขณะที่ปัญหาศีลธรรมและจริยธรรมกลับทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น แม้สังคมไทยจะตระหนักถึงปัญหานี้กันอย่างกว้างขวางและคำนึงวิชาพระพุทธศาสนาว่ามีความสำคัญในการแก้ปัญหาดังกล่าว แต่พื้นฐานการศึกษาของสังคมไทยที่เป็นสิ่งบ่มเพาะความดีและศีลธรรมของพลเมืองในชาติไทยนั้น กลับมีอัตราเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับศีลธรรมและจริยธรรม โดยเฉพาะวิชาพระพุทธศาสนาในจำนวนอัตราส่วนที่ลดลงมาเกือบตลอด แม้ว่าในปัจจุบันจะไม่มีการศึกษาหรือการวิจัยอย่างจริงจังว่าอัตราการเรียนวิชาพระพุทธศาสนานั้น ควรจะมีความสัมพันธ์กับคุณธรรมและจริยธรรมของคนในสังคมไทยมากน้อยเพียงใด แต่วิชาพระพุทธศาสนาย่อมมีผลต่อความสงบสุข [๔] โดยจะกล่าวได้ว่า การจัดการเรียนสอนวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษาหรือในโรงเรียนนั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ยังประสบความล้มเหลวในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เพราะวิธีสอนส่วนใหญ่มุ่งสอนเนื้อหาสาระตามแบบเรียนมากกว่าการสอนให้รู้ถึงแก่นของพระพุทธศาสนา นักเรียนไม่สามารถจดจำเนื้อหาสาระได้ทั้งหมด ขาดการคิดวิเคราะห์ และไม่สามารถนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติได้ นอกจากนี้

---

[๒] จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์, **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๗), หน้า ๕๑.

[๓] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), **ทางสายอิสระภาพทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หนา ๓-๔.

[๔] ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์ , **"หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย: รุ่งเรืองหรือร่วงโรย",** วารสารศิลปะศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๙): ๑๕๔-๑๕๕.

ยังพบปัญหาเกี่ยวกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ได้แก่ ความไม่เข้าใจเนื้อหาสาระที่ปรากฏในหลักสูตร ปัญหาเกี่ยวกับวิธีสอน โดยเฉพาะแนวทางการนำพุทธวิธีและวิธีคิดแบบโยนิโส-มนสิการมาแก้ปัญหาเกี่ยวกับทัศนคติของนักเรียนที่ไม่สนใจในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร โดยครูสังคมศึกษาที่สอนวิชาพระพุทธศาสนามีความต้องการสื่อการสอน ได้แก่ ชุดฝึกอบรมทางไกล เพื่อนำความรู้ไปพัฒนาการสอนต่อไป[๕] จากสถานการณ์ปัญหาการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถือว่าเป็นปัญหาสำคัญหนึ่งที่ทุกฝ่ายควรหันมาหาปรับแนวทางการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาหรือการสอนเสริมศีลธรรมในโรงเรียน เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนให้เป็นคนดีในแนวทางอื่นและร่วมกันหาทางออกของปัญหาดังกล่าวข้างต้น

การศึกษานักธรรมเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือธรรมวินัยในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ นั้น ได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย และเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมและเป็นการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มต้นมาจนปัจจุบัน ซึ่งต่อมาได้พัฒนาหลักสูตรสำหรับฆราวาสเรียกว่า ธรรมศึกษา มี ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก เพื่อเปิดโอกาสให้ฆราวาสได้ประโยชน์จากการศึกษาธรรมมากยิ่งขึ้น[๖] โดยในปัจจุบันมีการนำหลักสูตรธรรมศึกษาเข้าเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ ทุกสังกัด ตั้งแต่พื้นฐาน อาชีวศึกษา และอุดมศึกษา โดยจะแสดงผลในแบบแสดงผลการเรียนด้วย เพื่อสร้างคนไทยให้มีคุณธรรมจริยธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางวิชาการ แต่ยังพบปัญหาผู้เรียนธรรมศึกษายังสอบไม่ผ่านถึงร้อยละ ๔๐ ซึ่งสมเด็จพระวันรัต ในฐานะแม่กองธรรมสนามหลวงได้เป็นประธานในพิธีลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือในการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษา ระหว่างสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.) กระทรวงวัฒนธรรม (วธ.) และสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ (พศ.) รวม ๗ หน่วยงาน ร่วมมือกันจัดการเรียนการสอนและการสอบธรรมศึกษาในสถานศึกษาในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการทั้งในและนอกระบบการศึกษา โดยให้ถือเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนในทุกระดับที่นับถือพุทธศาสนาได้เรียนรู้และเข้าใจหลักพุทธธรรมที่ถูกต้อง สามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน อันมีผลต่อความเจริญมั่นคง สถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีความรู้คู่คุณธรรมและเสริมสร้างศีลธรรม เป็นพลเมืองดีมีคุณภาพ สร้างภูมิคุ้มกันให้ผู้เรียนห่างไกลอบายมุข สิ่งเสพติด สิ่งผิดกฎหมาย และนำไปสู่ความสงบเรียบร้อยของสังคม รวมทั้งจะขยายไปสู่ผู้บริหารโรงเรียน ครูอาจารย์ รวมทั้งผู้ปกครองด้วย

---

[๕] สิริวรรณ ศรีพหล, **"การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษาเรื่องวิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา",** รายงานวิจัย, มหาวิทยาสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔, หน้า ๒.

[๖] สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.gongtham.net/my_data/history_gongtham/index.php#01 [๓๑ พ.ค. ๒๕๕๘].

จากสถิติย้อนหลัง ปี ๒๕๕๔-๒๕๕๖ มีผู้เรียนธรรมศึกษาและขอสอบนักธรรมชั้นต่าง ๆ รวม ๑.๖-๑.๘ ล้าน[๗]

อย่างไรก็ตามสถานการณ์การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ยังไม่สามารถส่งเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง เนื่องจากมีการมุ่งเน้นในการจัดการสอบวัดผลเชิงปริมาณเป็นหลัก โดยการจัดการสอบธรรมศึกษาทั่วประเทศทุกปี ไม่มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาเป็นระบบในสถาบันการศึกษา จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษายังพบปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ ได้แก่ เนื้อหาสาระของหลักสูตรไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับวุฒิภาวะผู้เรียน ภาษาที่ใช้ในหนังสือ แบบเรียน ตำราเรียน ยากต่อการทำความเข้าใจ ขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรที่มีความรู้เฉพาะด้าน ขาดความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชน ขาดการประสานงานและการประชาสัมพันธ์ ดังนั้นควรจะมีการประชาสัมพันธ์ให้กลุ่มเป้าหมายเห็นประโยชน์ของธรรมศึกษา โดยขอความร่วมมือจากภาครัฐและภาคเอกชนในการสนับสนุนการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา และการจัดอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้อง ควรเน้นคุณภาพของการจัดการเรียนการสอนธรรมธรรม ให้สอดคล้องกับการนำปรับใช้ในชีวิตได้[๘]

กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้วิเคราะห์เหตุผลความจำเป็นและบริบทที่เกี่ยวข้องทุกด้านแล้ว จึงได้มีแนวคิดว่าจะขยายพระสอนศีลธรรมให้เข้าไปสอนโรงเรียน เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ โดยได้ดำเนินการโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มาตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๔๘-๒๕๕๐[๙] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยของคณะสงฆ์ไทยอยู่ในกำกับของรัฐบาล ได้ร่วมส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาทางพระพุทธศาสนาตามความมุ่งหมายและหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ปัจจุบันรัฐบาลให้มหาวิทยาลัยบริหารโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ซึ่งมีพระสงฆ์ในแต่ละท้องถิ่นเข้าไปช่วยสอนศีลธรรมในโรงเรียนทั่วประเทศ จำนวน ๑๘,๐๐๐ รูป [๑๐] โดยมอบหมายให้สำนักงานพระสอนศีลธรรม เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานด้านสอนศีลธรรมในสถานศึกษา มีหน้าที่

---

[๗] สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง,**เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๗ ,** (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗), หน้า ๑-๒., กระทรวงศึกษาธิการ, **ศธ.ลงนามข้อตกลงจัดการเรียน "ธรรมศึกษา" ในสถานศึกษา**, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php [๓๑ พ.ค.๒๕๕๘].

[๘] สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **"การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น",** การศึกษาวิจัย , สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙,หน้า ๗๑-๗๙.

[๙] สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.krupra.net/new/index.php?url=newmonk_lst [๒๘ พ.ค.๒๕๕๘].

[๑๐] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, **รายงานผลการประเมินโครงการ งานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน** , (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗), หน้า ๑๒-๑๓.

ในการวางแผน ผลิต กำกับดูแลพัฒนาและประเมินพระสอนศีลธรรม อีกทั้งยังมีหน้าที่ในการวางแผนและประสานงานกับสถาบันการศึกษาต่างๆทั่วประเทศ[๑๑] จากการประเมินโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนพบว่า พระสอนศีลธรรมสามารถสอนให้นักเรียนได้นำหลักธรรมคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวัน มีสมาธิในการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาและวิชาอื่นๆ ทำให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในเรื่องต่างๆได้ดี นับได้ว่าโครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ก่อให้เกิดผลดีในการพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนาอย่างต่อเนื่อง[๑๒]

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการสอนศีลธรรมให้กับนักเรียน และสภาพปัญหาอุปสรรคการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน ฉะนั้น การศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรทั้ง ๒ หลักสูตร และการส่งเสริมการสอนเสริมเนื้อหาสาระธรรมศึกษาในโรงเรียน น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ดังนั้นในการวิจัยครั้งมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาและเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนสอบธรรมศึกษามากยิ่งขึ้น ตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในสถาบันการศึกษาได้

๒. วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา

๒.๒ เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๒.๓ เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๒.๔ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๓. ขอบเขตในการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” เป็นการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรธรรมศึกษา ได้แก่ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก และ

---

[๑๑] สำนักงานพระสอนศีลธรรม สำนักงานอธิการบดี, **รายงานผลการดำเนินงาน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗**,มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗, หน้า ๒๑. (เอกสารอัดสำเนา).

[๑๒] พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล,**รายงานผลการประเมินพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน กรุงเทพฯ: เชนปริ้นติ้ง**, ๒๕๕๕ หน้า ๑๖๓-๑๗๘.

หลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๓.๒ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือนมิถุนายน พ.ศ.๒๕๕๘ ถึง เดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๕๕๘ รวมเป็นระยะเวลา ๓ เดือน

๕. วิธีดำเนินการวิจัย

๕.๑ รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดและเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ตลอดจนศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา นำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เนื้อหา และการศึกษาข้อมูลเชิงประจักษ์ข้อมูล (Empirical Investigation) เกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง

๕.๒ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informants)

ผู้วิจัยคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก(Key informants) แบบเจาะจง (Purposive sampling) มี ๓ กลุ่มได้แก่ ๑) ผู้บริหารสถาบันการศึกษาดีเด่น จำนวน ๕ คน ๒) ครูพระสอนศีลธรรม สังกัดสำนักเรียนดีเด่น ๕ รูป ๓) นักเรียนธรรมศึกษาตรี ๑๐ คน นักเรียนธรรมศึกษาชั้นโท ๑๐ คน นักเรียนธรรมศึกษาชั้นเอก ๑๐ คน รวมทั้งหมดจำนวน ๓๐ คน จากโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัยและโรงเรียนโพธิสารพิทยากร โดยกำหนดเกณฑ์คุณสมบัติ คือ บุคลากรในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องการสอบธรรมศึกษา ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาทุกชั้นมากที่สุด จากการจัดอันดับผลการสอบธรรมสนามหลวง ส่วนกลาง อันดับ ๑ ถึง ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๕๗ (ดูรายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิภาคผนวก)

๕.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย ๒ ประเภท คือ

๑) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Standardized or Structured Interview) เป็นการใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนประกอบด้วยคำถามมีประเด็น ได้แก่ ประโยชน์ของการเรียนธรรมศึกษา การนำหลักธรรมไปใช้ในการปฏิบัติในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด เนื้อหาสาระธรรมศึกษามีความยากง่ายมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

๒) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structure Interview or Unstructured Inteview) เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ คือ เป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่จำเป็นต้องใช้คำถามที่เหมือนกันหมดกับผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน การสัมภาษณ์โดยวิธีนี้อาจใช้วิธีให้ผู้ตอบแสดงความรู้สึกหรือความคิดเห็นออกมาโดยอิสระ เป็นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก in depth interview ได้แก่ นโยบายและแนวทางการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน การส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เป็นต้น

ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหา ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ หลังจากนั้นนำไปสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

๕.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาเอกสารต่างๆที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสาระการเรียนรู้ธรรมศึกษาและเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ใช้เป็นกรอบมโนทัศน์ในการศึกษาเก็บข้อมูลเชิงลึกจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพความตรงเชิงเนื้อหา ไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยใช้เทคนิคการตอบแบบสัมภาษณ์และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งใช้แนวทางการสัมภาษณ์ที่เน้นความคิดของคน โดยเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่ผู้ให้ข้อมูลบอกเล่าให้ฟัง เป็นหลักการสนทนาในลักษณะบรรยากาศอิสระในการถาม โดยลักษณะคำถามเชิงลึกแบ่งเป็น ๑) คำถามหลัก (main question) ๒) คำถามเพื่อขอรายละเอียดและความชัดเจนหรือคำถามไล่เรียง (probes) เพื่อให้เกิดความชัดเจน ๓) คำถามเพื่อตามประเด็นหรือคำถามติดตาม (Follow-up question) เพื่อขยายสิ่งที่พูดไปแล้ว (Rubin and Rubin,๑๙๙๕ อ้างถึงในสุชาติ ประสิทธิรัฐสินธุ์และกรรณิการ์ สุขเกษม, ๒๕๕๑) [๑๓]

๕.๕ การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Analysis) ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการวิจัยเชิงเอกสารด้วยวิธีการนำข้อมูลหลักทั้งหมดมาวิเคราะห์เนื้อหา ในลักษณะจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ จัดลำดับความสำคัญของข้อมูล การเชื่อมโยงความสำคัญของข้อมูล วิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของเนื้อหา เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา เพื่อประมวลประเด็นสำคัญของข้อมูลทั้งหมด รวมทั้งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากผลการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และสร้างข้อสรุปในการนำเสนอข้อมูลในเชิงพรรณนา แบบตาราง โครงสร้าง แผนภาพ และภาพประกอบเอกสาร

๖. สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า

๖.๑. การศึกษาหลักสูตรธรรมศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ถือเป็นการสืบสานพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงปรารถนาให้พระสงฆ์ออกไปช่วยสอนหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาตั้งแต่เยาว์วัย เพื่อเป็นหลักประกันในชีวิตไปสู่ความเจริญ โดยสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวิชรญาณวโรรส ทรงรับสนองพระราชประสงค์ในการพัฒนาการศึกษาให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี สำหรับการศึกษาธรรมทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับพระสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศวิหารเป็นครั้งแรก ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น เพราะได้เรียนรู้ได้สะดวกมากขึ้น และเอื้อต่อการปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน ทรงปรับปรุงหลักสูตร โดยเพิ่มหลักธรรมหมวดคิหิปฏิบัติเข้าในส่วนธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส การศึกษาธรรมศึกษาเกิดจากการดำริของคณะสงฆ์ที่จะจัดการศึกษาธรรมให้กับฆราวาส ให้ชื่อว่า ธรรมศึกษา โดยพระเจ้า

---

[๑๓] สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม, **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล.** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๑).

วรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าวัดราชบพิธฯ ทรงพิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมไม่ได้เป็นประโยชน์ต่อภิกษุสามเณรเท่านั้น แม้ผู้ที่ยังครองฆราวาสก็จะได้รับประโยชน์จากการศึกษานักธรรมด้วยโดยเฉพาะสำหรับเหล่าข้าราชการครู จึงทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมสำหรับฆราวาสขึ้นเรียกว่า “ธรรมศึกษา” มีครบทั้ง ๓ ชั้น คือ ชั้นตรี ชั้นโท ชั้นเอก โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษา คือ ๑) เพื่อนำธรรมไปประพฤติให้เกิดความสงบสุขเพื่อความมั่นคงในการดำรงชีวิต ๒) เพื่อสร้างความมั่นคงในการดำรงชีวิต ๓) เพื่อได้เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มีความรู้ความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติให้เหมาะสมกับภาวะของตน เป็นการสร้างความเจริญต่อชีวิตตน และอำนวยประโยชน์ต่อสังคมและประเทศชาติ

หลักสูตรธรรมศึกษามีการปรับปรุงเนื้อหามาจนถึงปัจจุบันฉบับล่าสุด คือ หลักสูตรธรรมศึกษาฉบับปรุง พุทธศึกราช ๒๕๕๗ มีโครงสร้างหลักสูตร ๓ ระดับชั้น ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก มีโครงสร้างวิชา ๔ วิชา ตามระดับชั้นได้ ได้แก่ หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี มี ๔ วิขา คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (อุโบสถศีล) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก คือ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธานุพุทธประวัติ วิชาวินัย (กรรมบถ)

การจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา ได้พัฒนามาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญครั้งหนึ่งของประวัติศาสตร์การศึกษา ด้วยความร่วมมือของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงวัฒนธรรม สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานคณะกรรมการอาชีวศึกษา สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา และสำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง ที่จะจัดให้มีการศึกษาธรรมศึกษาในสถานศึกษา แสดงให้เห็นว่าถึงแนวโน้มของการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาเข้าไปสู่ระบบสถาบันการศึกษาและเปิดให้นักเรียนมีโอกาสเรียนรู้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นในอนาคต

๖.๒ วิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ จัดอยู่ในสาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในฐานะปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันในสังคม การปรับตัวตนการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด เข้าใจถึงการพัฒนา เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กาลเวลา ตามเหตุ ปัจจัยต่างๆ เกิดความเข้าใจในตนเองและผู้อื่น มีความอดทน อดกลั้นยอมรับในความแตกต่างและมี คุณธรรม สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตเป็นพลเมืองดีของประเทศชาติและสังคมโลก โดยมีสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ได้แก่ มาตรฐาน ส ๑.๑ รู้และเข้าใจประวัติ ความสำคัญ ศาสดา หลักธรรมของพระพุทธศาสนาที่ตนนับถือและศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และมาตรฐาน ส ๑.๒ เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและธำรงรักษาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

จากวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้เนื้อหาสาระหลักสูตรพระพุทธศาสนาพบว่า วิชาพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายที่ชัดเจนในแต่ละช่วงชั้น ได้แก่ ช่วงชั้นที่ ๑ คือ ประถมศึกษาปีที่ ๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๒ คือ ประถมศึกษาปีที่ ๔-๖ ช่วงชั้นที่ ๓ คือ มัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ช่วงชั้นที่ ๔ คือ มัธยมศึกษาปีที่ ๔-๖ มีการสร้างตัวชี้วัดการเรียนรู้และการวัดผลประเมินในแต่ละระดับชั้นตั้งแต่ชั้น

ประถมศึกษาที่ ๑ ถึง ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ ภายใต้โครงสร้างของกรอบแนวคิดของเนื้อหา พระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ลักษณะของเนื้อหาสาระเรียนรู้จะสังเคราะห์หมวดธรรมต่างๆเข้ากับพระรัตนตรัย โดยมีโครงสร้างหลักที่เหมือนกัน แต่แตกต่างที่รายละเอียดที่ของเนื้อหลักธรรมแต่ละช่วงชั้น ในระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา ได้แก่ หมวดพระพุทธ จะแสดงเนื้อหาเพื่อรู้และเข้าใจ ประวัติและความสำคัญของพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ ขาดก วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หมวดพระธรรม จะแสดงเนื้อหา เกี่ยวกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนสุภาษิต พระไตรปิฎก เรื่องน่ารู้จากพระไตรปิฎก ศัพท์ทางพระพุทธศาสนา การบริหารจิตและปัญญา หมวดพระสงฆ์ เกี่ยวกับประวัติพุทธสาวก พุทธสาวิกา ชาวพุทธตัวอย่าง หน้าที่ชาวพุทธ มรรยาทชาวพุทธ ศาสนพิธี และในระดับมัธยมศึกษาจะเพิ่มเนื้อหาสาระเกี่ยวกับ สัมมนาพระพุทธศาสนา นอกจากนี้เนื้อหาสาระหลักสูตรในระดับมัธยมศึกษาจะเน้นการวิเคราะห์และการเชื่อมโยงหลักธรรมที่เกี่ยวข้องในเนื้อหาสาระการเรียนรู้แต่ละหมวดธรรม และเนื้อหาสาระในแต่ละช่วงชั้นจะมีรายละเอียดเพิ่มขึ้นตามลำดับชั้น โดยการจัดการเรียนรู้มีเป้าหมายสำคัญ เพื่อให้เกิดความศรัทธาอย่างยิ่งต่อพระรัตนตรัย และเรียนรู้พระพุทธศาสนา ประพฤติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันและในการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ดี

๖.๓ ผลการเปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน พบว่า เนื้อหาสาระรายวิชาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความไม่สอดคล้องกันกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกระดับชั้นตั้งแต่ระดับประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษา เมื่อวิเคราะห์รายวิชาพบว่า วิชาเรียงความกระทู้ธรรมมีเนื้อหาไม่ความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนามากที่สุด แม้จะมีหมวดศาสนาสุภาษิตตรงกัน แต่มีศาสนสุภาษิตแตกต่างกัน นอกจากนี้ในหลักสูตรธรรมศึกษาจะเน้นการเขียนเรียงความกระทู้ธรรม วิชาที่มีเนื้อหาที่สอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากที่สุด ได้แก่ วิชาพุทธประวัติและ ศาสนพิธีในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธีในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโท และวิชาพุทธานุประวัติในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นเอก ส่วนวิชาธรรมและวิชาวินัยในหลักสูตรธรรมศึกษามีความสอดคล้องบางหัวข้อและไม่สอดคล้องบางหัวข้อในระดับที่แตกต่างกัน โดยเนื้อหาสาระในหลักสูตรธรรมศึกษาจะเน้นทฤษฎี ส่วนเนื้อหาสาระการเรียนรู้หลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน จะเน้นเนื้อหาเชิงปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิชาศาสนพิธี ในหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนา จะเน้นให้นักเรียนปฏิบัติเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มารยาทชาวพุทธ การปฏิบัติตนในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

เมื่อวิเคราะห์เนื้อหาที่สอดคล้องของหลักสูตรธรรมศึกษากับช่วงชั้นการศึกษาในโรงเรียน พบว่า เนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นมีความสอดคล้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาช่วงชั้นที่ ๑ ค่อนข้างน้อยมาก แม้จะมีหัวข้อธรรมที่ตรงกัน แต่มีอธิบายเนื้อหาสาระที่แตกต่างกัน และหลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นจะมีความสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในระดับที่แตกต่างกัน ส่วนหัวข้อธรรมที่สอดคล้องกัน จะอธิบายความหมายของหลักธรรมที่สอดคล้องกันบ้าง และไม่สอดคล้องกันบ้าง และวิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาอนุพุทธานุประวัติมีเนื้อหาสาระไม่สอดคล้องในบางหัวข้อ ส่วนวิชาวินัยในหลักสูตรธรรมศึกษาชั้นโทและ

ธรรมศึกษาชั้นเอกจะไม่มีความสอดคล้องโดยตรงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาชั้น ม ๑ – ม.๖

๖.๔ ผลศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้น พบว่า ๑) หลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ คือ ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๑ – ๓ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงโดยภาพรวมอยู่ในระดับน้อยทุกวิชา ๒) หลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๒ คือ ประถมศึกษาชั้นปีที่ ๔ – ๖ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมระดับน้อย โดยธรรมศึกษาชั้นตรีมีความเชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากกว่าธรรมศึกษาโทและธรรมศึกษาเอก แม้จะปรากฏหัวข้อธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน แต่เนื้อหาสาระจะแตกต่างกัน โดยหลักสูตรธรรมศึกษาจะอธิบายหลักธรรมตามคัมภีร์อรรถกถามากกว่าอธิบายความหมายในเชิงปฏิบัติ ๓) หลักสูตรธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๓ คือ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๑ – ๓ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก เมื่อเทียบกับช่วงชั้นที่ ๑ และ ช่วงชั้นที่ ๒ เนื่องจากเนื้อหาสาระในช่วงชั้นนี้ได้อธิบายหลักธรรมได้ละเอียดมากยิ่งขึ้น ๔) ธรรมศึกษาทุกชั้นกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๔ คือ มัธยมศึกษาชั้นปีที่ ๔-๖ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันโดยภาพรวมในระดับมากทุกระดับชั้น

เมื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงรายวิชาในหลักสูตรธรรมศึกษา พบว่า ๑) วิชาเรียงความกระทู้ธรรม ไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ซึ่งหลักสูตรธรรมศึกษาสอนวิธีการเขียนเรียงความกระทู้ธรรมและมีหัวข้อธรรมที่แตกต่างกันกับวิชาพระพุทธศาสนาทุกช่วงชั้น ๒) วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธีจะมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๒ ช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔ ค่อนข้างมาก ๓) วิชาธรรม มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงค่อนข้างน้อยมากในช่วงชั้นที่ ๑ – ๓ และพบความสัมพันธ์เชื่อมโยงมากที่สุดในช่วงชั้นที่ ๔ ๔) วิชาวินัย มีความไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔

แนวทางการส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถานศึกษาอันนำไปสู่การพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษา พบว่า การพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบที่สำคัญทั้ง ๓ ส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรม นักเรียน โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายและบทบาทในการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา เห็นคุณค่าของในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมที่ดีให้กับนักเรียน พระสอนศีลธรรมเป็นผู้มีบทบาทในการประสานกับโรงเรียน ทำกิจกรรมร่วมกับโรงเรียน จัดหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษา เทคนิคการสอน การจัดหาสื่อการสอน และงบประมาณ เข้าไปสอนในโรงเรียนเพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมคำสอน สามารถนำไปปฏิบัติใช้ในได้จริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งความคาดหวังและปัญหา อุปสรรคในการเรียนการสอนธรรมศึกษาของนักเรียนส่วนใหญ่พบว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาค่อนข้างยากต่อการเข้าใจในระยะเวลาที่มีจำกัด เนื่องจากส่วนใหญ่ นักเรียนจะได้รับการสอนติวเพิ่มเติมในช่วงก่อนสอบธรรมศึกษาประจำปีเป็นช่วงเวลาสั้นๆ ทำให้ไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างถูกต้องครบถ้วน ผลการศึกษาสอดคล้องกับงานวิจัยของ

สำนักพัฒนาจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม[๑๔]ที่พบว่า ปัญหาด้านหลักสูตร ได้แก่ การจัดระบบเนื้อหาธรรมศึกษาค่อนข้างยากต่อความเข้าใจและไม่มีคำอธิบายชัดเจน ภาษาที่ใช้ในหนังสือแบบเรียนยากต่อความเข้าใจ และเนื้อหาสาระขาดกระบวนการคิดวิเคราะห์เพื่อนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ข้อแสนอแนะ ได้แก่ ปรับเนื้อหาให้ทันสมัยมากขึ้น ควรสอนเพิ่มและขยายเวลาให้มากขึ้น ควรกำหนดหรือออกแบบวิธีสอนให้ผู้เรียนคิดวิเคราะห์มากขึ้น และควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

๗. ข้อเสนอแนะ

๗.๑ ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย’

จากผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างของหลักสูตรทั้ง ๒ มีความแตกต่างกัน โดยเนื้อหาสาระการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนาจะมีวัตถุประสงค์การเรียนรู้และตัวชี้วัดอย่างชัดเจนและมีเนื้อหาค่อนข้างละเอียด มีการวัดประเมินผลชัดเจน ดังนั้น การนำหลักสูตรธรรมศึกษาไปบูรณาการในชั้นเรียนวิชาพระพุทธศาสนา ที่มีโครงสร้างการเรียน ๑ คาบ ต่อ ๑ สัปดาห์ จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดด้านเวลา เนื่องจากเนื้อหาหลักสูตรธรรมศึกษาค่อนข้างยากต่อความเข้าใจ และเนื้อหาวิชาพระพุทธศาสนา มีเนื้อหาค่อนข้างมากเช่นกัน

๗.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัยพบว่า การเรียนการสอนศึกษามุ่งเน้นการสอบอย่างเดียว มีการเรียนการสอนในชั้นเรียนค่อนข้างน้อยมาก ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นก่อนสอนติวข้อสอบ ดังนั้น ควรส่งเสริมให้มีการจัดการเรียนการสอนในสถาบันศึกษา โดยจัดตารางเวลาเรียนที่ชัดเจน จัดชั้นเรียนที่เหมาะสมกับจำนวนนักเรียน มุ่งเน้นคุณภาพการศึกษา มากกว่าการวัดผลลัพธ์จากการสอบอย่างเดียว โดยปัจจุบันนักเรียนส่วนใหญ่อาศัยการท่องจำเพื่อสอบในช่วงเวลาระยะสั้นๆก่อนสอบ ขาดการคิดวิเคราะห์หรือสร้างกระบวนการคิด รวมทั้งเนื้อหาส่วนใหญ่ในหลักสูตรธรรมศึกษาจะเน้นทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ ทำให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาธรรมอย่างถูกต้องค่อนข้างยาก

๗.๓ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑) การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของเนื้อหาของหลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป จึงควรศึกษาแนวทางการบูรณาการทั้ง ๒ หลักสูตร ในสถานศึกษาในช่วงชั้นต่างๆ เป็นการต่อยอดผลการวิจัยครั้งนี้

๒) ควรศึกษารูปแบบการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน ควรมีรูปแบบอย่างไร เพื่อให้นักเรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ สามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ เพื่อพัฒนาตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมต่อไป

---

[๑๔] สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **“การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น”**, การศึกษาวิจัย , สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙,หน้า ๖๗.

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(๑) หนังสือ

จำนงค์ อดิวัฒนสิทธิ์. **สังคมวิทยาตามแนวพุทธศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๗.

พระธรรมปฏก (ป.อ.ปยุตโต). **ทางสายอิสรภาพทางการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระครูวินัยธรวัลลพ โกวิโล.**รายงานผลการประเมินพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน.** กรุงเทพมหานคร: เชนปริ้นติ้ง, ๒๕๕๕ .

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. **รายงานผลการประเมินโครงการ งานมหกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา ปีงบประมาณ ๒๕๕๗ โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๕๗.

สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง. **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๗ .** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๗.

สำนักงานพระสอนศีลธรรม สำนักงานอธิการบดี. **รายงานผลการดำเนินงาน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗**. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗. (เอกสารอัดสำเนา).

สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์ และกรรณิการ์ สุขเกษม. **วิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพ: การวิจัยปัญหาปัจจุบันและการวิจัยอนาคตกาล**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สามลดา, ๒๕๕๑.

(๒) งานวิจัย/บทความ

สิริวรรณ ศรีพหล, “การพัฒนาชุดฝึกอบรมทางไกลสำหรับครูสังคมศึกษาเรื่อง วิชาพระพุทธศาสนาในสถานศึกษา”**, รายงานวิจัย,** มหาวิทยาสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๔.

สำนักพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, “การศึกษารูปแบบและแนวทางการพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสังคมไทย : ศึกษาสภาพความเป็นจริงและความคาดหวังของผู้เรียนธรรมศึกษาทุกระดับช่วงชั้น”**, การศึกษาวิจัย**, สำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๔๙.

ดนัย ปรีชาเพิ่มประสิทธิ์, “**หลักสูตรการศึกษาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนไทย: รุ่งเรืองหรือร่วงโรย” ,** วารสารศิลปะศาสตร์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม, ๒๕๔๙): ๑๕๔-๑๕๕.

(๓) สื่ออิเล็กทรอนิกส์/เว๊ปไซต์

สำนักงานแม่กองบาลีสนามหลวง, **ประวัตินักธรรม,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.gongtham.net/my_data/history_gongtham/index.php#01 [๓๑ พ.ค. ๒๕๕๘].

กระทรวงศึกษาธิการ, **ศธ.ลงนามข้อตกลงจัดการเรียน “ธรรมศึกษา” ในสถานศึกษา,** [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php [๓๑ พ.ค. ๒๕๕๘].

สำนักงานครูพระสอนศีลธรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โครงการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.krupra.net/new/index. [๒๘ พ.ค. ๒๕๕๘].

ภาคผนวก ข

- กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑. กิจกรรมพัฒนาการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา

- สามารถนำผลวิจัยด้านวิเคราะห์เปรียบเทียบหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน สามารถนำไปพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษาได้ โดยวิธีการสอนเสริมหัวข้อธรรมที่ไม่มีความสอดคล้องกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ให้กับผู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่ พระสอนศีลธรรม ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการเรียนการสอนศีลธรรมในสถาบันการศึกษา

- สามารถผลวิจัยไปเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของสถาบันศึกษา เพื่อการวางรูปแบบการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา จัดกิจกรรมส่งเสริมและรณรงค์การสอนศีลธรรมในสถาบันการศึกษาอย่างเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

๒. กิจกรรมด้านวิชาการ

- นำผลวิจัยเสนอหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง คือ สำนักพระสอนศีลธรรม จัดประชุมสัมมนา เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงคู่มือพระสอนศีลธรรม ในการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและธรรมศึกษาในสถาบันศึกษา รวมทั้งเพื่อพัฒนาหลักสูตรในเชิงบูรณาการให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ เข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาได้ถูกต้อง และสามารถนำหลักธรรมไปปฏิบัติได้จริงในชีวิตประจำวัน

- นำผลการวิจัยไปศึกษาร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาให้เหมาะกับผู้เรียนทุกระดับชั้น เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนสนใจสมัครเรียนธรรมศึกษามากยิ่งขึ้น รวมทั้งสามารถน้อมนำหลักธรรมไปพัฒนาตนเป็นคนดีในสังคมได้

- นำผลวิจัยไปจัดกิจกรรมส่งเสริมศีลธรรมและประกวดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนา ในรูปแบบต่างๆ เช่น การประกวดเรียงความกระทู้ธรรม เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเกิดทักษะในการเรียนรู้เนื้อหาสาระ เกิดกระบวนการคิด ผ่านกิจกรรม เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนผ่านกิจกรรม

ภาคผนวก ค

- แบบสัมภาษณ์
- รายชื่อผู้ทรงวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย
- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่องการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ เป็นเครื่องมือวิจัยเพื่อนำข้อมูลไปใช้ในการวิจัยเท่านั้น โดยข้อมูลที่ได้จะนำมาวิเคราะห์และนำเสนอเป็นภาพรวม คำตอบของท่านเป็นความลับ ดังนั้นจึงขอความอนุเคราะห์ให้ท่านตอบคำถามทุกข้อความทุกข้อ ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุด

ชื่อนักเรียน .....

ชื่อโรงเรียน .....

อายุ.....ปี

เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

กำลังศึกษาอยู่ชั้น ☐ ม.๑ ☐ ม.๒ ☐ ม.๓

☐ ม.๔ ☐ ม.๕ ☐ ม.๖

นักเรียนเริ่มเรียนธรรมศึกษาตั้งแต่ ☐ ประถมศึกษา ชั้นปีที่.....

☐ มัธยมศึกษา ชั้นปีที่ .....

ปัจจุบันกำลังศึกษาวิชาธรรมศึกษา ☐ ธรรมศึกษาชั้นตรี ☐ ธรรมศึกษาชั้นโท

☐ ธรรมศึกษาชั้นเอก

ผู้ที่ชักชวนสมัครให้เรียนธรรมศึกษา ☐ พ่อแม่ ☐ ครู ☐ พระอาจารย์

☐ เพื่อน ☐ อื่นๆ.....

คำถามต่อไปนี้ ไม่มีคำตอบถูกหรือผิด ให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นที่ตรงกับความรู้สึกของนักเรียนมากที่สุด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงหลักสูตรธรรมศึกษาให้เหมาะกับผู้เรียนต่อไป

๑.ให้นักเรียนแสดงเหตุผลในการสมัครเรียนธรรมศึกษา มีประโยชน์ต่อนักเรียนมากน้อยเพียงใด

---

๒ นักเรียนได้นำหลักธรรมจากการเรียนธรรมศึกษาไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด ให้อธิบายตามความคิดเห็นของนักเรียนมากที่สุด พร้อมยกตัวอย่างหลักธรรมที่นักเรียนเอาไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

๓.นักเรียนคิดว่าหลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาสาระที่ยากต่อการเข้าใจหรือไม่ อย่างไร ให้แสดงความคิดเห็น พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

๔.นักเรียนคิดว่าปัญหา อุปสรรคในการเรียนธรรมศึกษาเป็นอย่างไร (เช่น เวลาเรียนไม่เพียงพอ เนื้อหาหลักสูตรยากต่อการเข้าใจ อุปกรณ์ไม่พร้อม วิธีการสอน ฯลฯ) ให้แสดงความคิดเห็นตามความรู้สึกที่ตรงกับนักเรียนมากที่สุด พร้อมทั้งข้อเสนอแนะ

ขอขอบคุณอย่างยิ่งสำหรับการแบ่งปันเวลาในการตอบแบบสัมภาษณ์ครั้งนี้

รายชื่อผู้ทรงวุฒิตรวจเครื่องมือวิจัย

ว่าที่ ร้อยตรี ดร. มนัส บุญประกอบ ข้าราชการบำนาญ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ดร.อำนาจ บัวศิริ อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ดร.พรรณี บุญประกอบ ข้าราชการบำนาญ สถาบันวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

- รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อมูลหลัก (key informants) ในการวิจัย

นายไพฑูรย์ พันธุ์ชาตรี, ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีพาณิชยการราชดำเนิน จังหวัด
นายวิสิทธิ์ ใจเถิง, ผู้อำนวยการโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัย
นายวิโรฒ สำรวล, ผู้อำนวยการโรงเรียนโพธิสารพิทยากร
นายเรวัช สำลีอ่อน ,รองผู้อำนวยการฝ่ายบุคคล โรงเรียนดอนเมืองจตุรจินดา
นายวีระวงศ์ สอนศิลป์, รองผู้อำนวยการโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ๒

พระครูวิสุทธินพคุณ, วัดนพคุณ สังกัดสำนักเรียนวัดยานนาวา
พระครูวิวิธธรรมานุสิฐ์ ,ดร.พระสอนศีลธรรม วัดไผ่เขียว สังกัดสำนักเรียนคณะเขตดอนเมือง
พระมหาพงษ์พิสิฏฐ์ (ฐานวโร) วัดบวรมงคล, สังกัดสำนักเรียนวัดบวรนิเวศวิหาร
พระมหาสำรวย กิจสาโร , วัดเจริญธรรมาราม สังกัดสำนักเรียนคณะเขตสายไหม
พระสมุห์พรเทพ ภวธมฺโม, วัดบางเตย สังกัดสำนักเรียนเขตลาดพร้าว บึงกุ่ม

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ www.mcu.a.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๗/๒๕

๖ สิงหาคม ๒๕๕๘

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลประกอบการวิจัย

เจริญพร ดร.รังสรรค์ นกสกุล
ผู้อำนวยการโรงเรียนดอนเมืองจาตุรจินดา
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ ๑๕ ชุด

ด้วย ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์ นักวิจัยประจำโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๘ เรื่อง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าสถาบันการศึกษาของท่านเป็นสถาบันการศึกษาที่สนับสนุนการสอบธรรมศึกษาและได้รับมอบโล่ประกาศเกียรติคุณเป็นสถาบันดีเด่น ส่วนกลาง ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาติดอันดับ ๑ ถึง ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ดังนั้นทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์ ให้นักวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน และสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้ว

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาส นี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสุทิตย์ อาภากโร,ดร.)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕/ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ E-mail: Budrsin@mcu.ac.th

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ www.mcu.a.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๗/๒๕

๖ สิงหาคม ๒๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลประกอบการวิจัย

เจริญพร นายสหชัย สาสวน
ผู้อำนวยการโรงเรียนบดินทรเดชา (สิงห์ สิงหเสนี) ๒
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ ๑๕ ชุด

ด้วย ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์ นักวิจัยประจำโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าโรงเรียนของท่านเป็นสถาบันการศึกษาที่สนับสนุนการสอบธรรมศึกษาและได้รับมอบโล่ประกาศเกียรติคุณเป็นสถาบันดีเด่น ส่วนกลาง ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาติดอันดับ ๑ ถึง ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ดังนั้นทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์ ให้นักวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน และสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้ว

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาส นี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสุทิตย์ อาภากโร,ดร.)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕/ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ E-mail: Budrsin@mcu.ac.th

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ www.mcu.a.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๗/๒๕

๖ สิงหาคม ๒๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลประกอบการวิจัย

เจริญพร นายไพฑูรย์ พันธุ์ชาตรี
ผู้อำนวยการวิทยาลัยเทคโนโลยีพาณิชยการราชดำเนิน
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ ๑๕ ชุด

ด้วย ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์ นักวิจัยประจำโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าสถาบันการศึกษาของท่านเป็นสถาบันการศึกษาที่สนับสนุนการสอบธรรมศึกษาและได้รับมอบโล่ประกาศเกียรติคุณเป็นสถาบันดีเด่น ส่วนกลาง ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาติดอันดับ ๑ ถึง ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ดังนั้นทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์ ให้นักวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน และสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้ว

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาส นี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสุทิตย์ อาภากโร,ดร.)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕/ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ E-mail: Budrsin@mcu.ac.th

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ www.mcu.a.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๗/๒๕

๖ สิงหาคม ๒๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลประกอบการวิจัย

เจริญพร นายวิสิทธิ์ ใจเถิง
ผู้อำนวยการโรงเรียนฤทธิยะวรรณาลัย
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ ๑๕ ชุด

ด้วย ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์ นักวิจัยประจำโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าโรงเรียนของท่านเป็นสถาบันการศึกษาที่สนับสนุนการสอบธรรมศึกษาและได้รับมอบโล่ประกาศเกียรติคุณเป็นสถาบันดีเด่น ส่วนกลาง ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาติดอันดับ ๑ ถึง ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ดังนั้นทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์ ให้นักวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน และสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้ว

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาส นี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสุทิตย์ อาภากโร,ดร.)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕/ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ E-mail: Budrsin@mcu.ac.th

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕
โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ www.mcu.a.th

ที่ ศธ. ๖๑๐๗/๒๕

๖ สิงหาคม ๒๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อนำข้อมูลประกอบการวิจัย

เจริญพร นายวิโรฒ สำรวล
ผู้อำนวยการโรงเรียนโพธิสารพิทยากร
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ ๑๕ ชุด

ด้วย ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์ นักวิจัยประจำโครงการ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ดำเนินการวิจัยประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๘ เรื่อง การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์พิจารณาแล้วเห็นว่าโรงเรียนของท่านเป็นสถาบันการศึกษาที่สนับสนุนการสอบธรรมศึกษาและได้รับมอบโล่ประกาศเกียรติคุณเป็นสถาบันดีเด่น ส่วนกลาง ที่มีนักเรียนสอบธรรมศึกษาติดอันดับ ๑ ถึง ๑๐ ปี พ.ศ. ๒๕๕๘ ดังนั้นทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ จึงขอความอนุเคราะห์ ให้นักวิจัยได้ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการโรงเรียน และสัมภาษณ์นักเรียน เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้ว

จึงเจริญพรมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจักได้รับความอนุเคราะห์ด้วยดี และขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อมา ณ โอกาส นี้

ขอเจริญพร

(พระมหาสุทิตย์ อาภากโร,ดร.)
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์)

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
โทรศัพท์/โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕/ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔ E-mail: Budrsin@mcu.ac.th

ภาคผนวก ง.

- ประวัติผู้วิจัย
- แบบสรุปโครงการวิจัย

ประวัติผู้วิจัย

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร	ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผู้วิจัย	ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์

การศึกษา

ปริญญาตรี	นิเทศศาสตรบัณฑิต (สาขาประชาสัมพันธ์) เกียรตินิยมอันดับ ๒ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ปริญญาโท	วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยาพัฒนาการ) มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ปริญญาเอก	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

๒๕๓๗-๒๕๓๘	บริษัททิปโก้แอลฟัลท์ จำกัด (มหาชน)
๒๕๓๗-๒๕๓๙	บริษัท หลักทรัพย์ไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)
๒๕๓๙-๒๕๔๐	บริษัท สหวิริยา จำกัด (มหาชน)
๒๕๔๓-๒๕๔๗	บริษัท นีโอคิดส์ ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด
๒๕๕๓-๒๕๕๔	Chinese aboard study center co.,ltd.
๒๕๕๓-ปัจจุบัน	Punna season co.ltd.
ปัจจุบัน	Misk International co.Ltd.

ผลงานวิจัย	การสร้างและพัฒนาแบบวัดความสุขของประชาชนตามหลักพระพุทธศาสนา (ผู้ร่วมวิจัย) การออกแบบเลขนศิลป์สิ่งแวดล้อมเพื่อเสริมสร้างภาพลักษณ์วัดไทย (กำลังอยู่ระหว่างดำเนินการวิจัย)

ที่อยู่ปัจจุบัน : ๓๐/๒๐๖ หมู่ ๑ ถนนศรีนครินทร์ ต.บางแก้ว อ.บางพลี จ.สมุทรปราการ

Email kamalas2013@gmail.com , kamalas.kat@hotmail.com เบอร์โทร 095 5968864

แบบสรุปโครงการวิจัย

สัญญาเลขที่ ว.๑๕๙/๒๕๕๘

ชื่อโครงการ การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

หัวหน้าโครงการ ดร.กมลาศ ภูวชนาธิพงศ์
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐๙๕ ๕๙๖ ๘๘๖๔ E mail : kamalas.kat@hotmail.com

ความเป็นมาและความสำคัญ

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของสาระการเรียนรู้หลักสูตรธรรมศึกษาและหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” ความสำคัญของการสอนศีลธรรมให้กับนักเรียน และสภาพปัญหาอุปสรรคการสอนวิชาพระพุทธศาสนาและการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียน ซึ่งการศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรทั้ง ๒ หลักสูตร และการส่งเสริมการสอนเสริมเนื้อหาสาระธรรมศึกษาในโรงเรียน น่าจะเป็นแนวทางหนึ่งในการส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น ซึ่งบทบาทพระสอนศีลธรรมมีความสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียน ดังนั้นในการวิจัยครั้งมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษาและเนื้อหาสาระวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อเปิดโอกาสให้นักเรียนสอบธรรมศึกษามากยิ่งขึ้น ตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาและสามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ อีกทั้งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง โดยผู้วิจัยเล็งเห็นว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ในการชี้ให้เห็นถึงแนวความคิด วิธีการสอนศีลธรรม และเป็นแนวทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำผลการวิจัยไปพัฒนาและส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนศีลธรรมในสถาบันศึกษาได้ รวมทั้งสามารถถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาให้นักเรียนได้ดำเนินชีวิตประกอบด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา อันจะนำไปสู่การสร้างเยาวชนที่มีคุณภาพในการพัฒนาประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์โครงการ

๑) เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษา

๒). เพื่อศึกษาเนื้อหาสาระหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๓) เพื่อวิเคราะห์เปรียบเทียบความสอดคล้องและความแตกต่างของเนื้อหาสาระหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๔) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาสาระของหลักสูตรธรรมศึกษากับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

ผลการวิจัย

๑) การเรียนการสอนหลักสูตรธรรมศึกษา มีเนื้อหาสาระของโครงสร้างหลักสูตรแบ่งเป็น ๔ วิชาหลัก ธรรมศึกษาชั้นตรี ได้แก่ วิชาเรียงความกระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธประวัติและ ศาสนพิธี วิชาวินัย (เบญจศีล เบญจธรรม) ธรรมศึกษาชั้นโทเพิ่มวิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาวินัย (อุโบสถศีล) และธรรมศึกษาชั้นเอกเพิ่มหัวข้อ วิชาพุทธานุประวัติ วิชาวินัย (กรรมบถ) ในแต่ละ

ระดับชั้นจะมีเนื้อหารายละเอียดมากขึ้นตามลำดับ เป็นเนื้อหาที่เน้นภาคทฤษฎี จัดการเรียนการสอนภายใต้สังกัดสำนักเรียน การวัดประเมินผลด้วยวิธีการสอบจัดโดยสำนักแม่กองธรรมสนามหลวง

๒) วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน มีโครงสร้างหลักสูตรสังเคราะห์อยู่ในหมวดพระรัตนตรัย ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในแต่ละหัวข้อ จะมีการสังเคราะห์หลักธรรมอื่นๆ เป็นโครงสร้างรอง โดยระดับประถมศึกษาสังเคราะห์ในหลักโอวาท ๓ ส่วนในระดับมัธยมศึกษาสังเคราะห์หลักอริยสัจ ๔ มีรายละเอียดเนื้อหาแตกต่างกันตามระดับชั้น หลักธรรมในวิชาพระพุทธศาสนาจะเน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมอื่นๆที่สัมพันธ์กัน เนื้อหาสาระจะเน้นให้นักเรียนมีความเสื่อมใสศรัทธาในพระรัตนตรัย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และเน้นการปฏิบัติ ศาสนพิธี หน้าที่ชาวพุทธ มารยาทชาวพุทธ เพื่อให้นักเรียนนำปรับใช้ในชีวิตประจำวัน วิชาพระพุทธศาสนาอยู่ในหมวดสังคมศึกษา มีการสร้างตัวชี้วัดตามวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้ และการวัดประเมินผลการเรียนรู้อย่างชัดเจน

๓) หลักสูตรธรรมศึกษาส่วนใหญ่ไม่มีความสอดคล้องกับหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เนื่องจากโครงสร้างหลักสูตรแตกต่างกัน โดยบางหลักธรรมมีหัวข้อธรรมที่ตรงกัน แต่เนื้อหาสาระแตกต่างกัน เมื่อวิเคราะห์เป็นรายวิชาพบว่า วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาพุทธานุประวัติ มีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในแต่ละช่วงชั้นมากที่สุด

๔) หลักสูตรธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยภาพรวมในแต่ละช่วงชั้นที่แตกต่างกัน โดยหลักสูตรธรรมศึกษามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับวิชาพระพุทธศาสนาในช่วงชั้นที่ ๑ ค่อนข้างน้อยมาก เมื่อวิเคราะห์เป็นรายวิชาพบว่า วิชาพุทธประวัติและศาสนพิธี วิชาอนุพุทธประวัติและศาสนพิธี และวิชาพุทธานุประวัติ มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนมากกว่าวิชาอื่น และวิชาเรียงความกระทู้ธรรมไม่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหลักสูตรวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทุกช่วงชั้นการศึกษา

แนวทางการส่งเสริมธรรมะและหลักสูตรธรรมศึกษาในสถานศึกษามีองค์ประกอบสำคัญ ๓ ส่วน ได้แก่ ผู้บริหาร พระสอนศีลธรรม นักเรียน โดยผู้บริหารเป็นผู้กำหนดนโยบายและมีบทบาทในการกระตุ้นและเปิดโอกาสให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันการศึกษา พระสอนศีลธรรมเป็นผู้มีบทบาทในการประสานกับโรงเรียน ทำกิจกรรมส่งเสริมวิธีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาร่วมกับโรงเรียน จัดหลักสูตรการเรียนการสอนธรรมศึกษา เพื่อให้นักเรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมคำสอน สามารถนำไปปฏิบัติใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ผลวิจัยยังพบว่า หลักสูตรธรรมศึกษามีเนื้อหาค่อนข้างยากต่อการเข้าใจในระยะเวลาที่มีจำกัด ทำให้นักเรียนไม่สามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างถูกต้อง ข้อเสนอแนะคือ ควรจัดเวลาเรียนเพิ่มขึ้น และปรับปรุงเนื้อหาหลักสูตรให้ง่ายต่อการเข้าใจ และใช้เทคนิคการสอนที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มขึ้น

การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

๑) มหาวิทยาลัยและสถานศึกษาทั้งภาครัฐ และเอกชน ได้ข้อมูลไปเป็นแนวทางในการจัดการศึกษาวิชาพระพุทธศาสนา การสอนธรรมศึกษา เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพ การบริการวิชาการและพัฒนาบทบาทหน้าที่ของพระสอนศีลธรรม

๒) พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ผู้บริหาร ระดับผู้นำทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ได้ข้อมูลไป

เพื่อเป็นการปรับปรุงการพัฒนาผู้เรียนด้านพระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระสังคม ศาสนาและวัฒนธรรม ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น ๓) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สำนักแม่กองธรรมสนามหลวง กระทรวงศึกษาธิการ และองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนธรรมศึกษา นำผลวิจัยไปวางนโยบายการพัฒนาการเรียนการสอนไปในทิศทางเดียวกัน โดยเฉพาะการพัฒนาหลักสูตรธรรมศึกษาให้เหมาะสมกับนักเรียน ความพร้อมของนักเรียน โดยมุ่งพัฒนาคุณภาพของการเรียนมากกว่าจำนวนปริมาณของการสอบได้ และสร้างตัวชี้วัดการศึกษาที่ชัดเจน การพัฒนาบุคลากร และสนับสนุนงบประมาณและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนธรรมศึกษาในสถาบันศึกษามากยิ่งขึ้น
การประชาสัมพันธ์ อยู่ในระหว่างการดำเนินการการประชาสัมพันธ์กิจกรรมและผลงานวิจัยทางอินเตอร์เน็ต http//www.mcu.ac.th.และประชาสัมพันธ์ทางสิ่งพิมพ์